

คำบรรยายพุทธปรัชญา
ภาค ๑
โดย
พร รัตนสุวรรณ

จัดพิมพ์โดย
สำนักคั่นคว้าทางวิญญาน

คำบรรยายพุทธปรัชญา

ภาค ๑

โดย

พร รัตนสุวรรณ

การเรียนพุทธปรัชญา เป็นการเรียนเพื่อให้เข้าใจระบบความคิดของพระพุทธองค์ ซึ่งจะทำให้เรารู้จักวินิจฉัยหลักพระพุทธศาสนาได้ถูกต้องว่า ความเข้าใจอย่างไรเป็นหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง เพราะพุทธปรัชญาคือสูตรสมบูรณ์แห่งระบบความคิดของพระพุทธองค์ ผู้ที่จำและเข้าใจพุทธปรัชญาเป็นอย่างดี ก็เท่ากับเข้าใจสูตรแห่งความคิดของพระพุทธองค์ทั้งหมด เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการจะเข้าใจเนื้อหาของพระพุทธศาสนาในลัทธิที่ลึกซึ้ง จึงควรที่จะศึกษาพุทธปรัชญา

● มโนปุพพวงคมา ฌมมา ●

สำนักคั่นคว่ำทางวิญญาน

หนังสือ

ผู้เขียน

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ครั้งที่ ๑

เจ้าของผลงาน

ผู้อำนวยการ

บรรณาธิการ

ผู้จัดการ

ผู้จัดทำทูน

ผู้จัดรูปเล่มหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ผู้ออกแบบปก

คณะพิสูจน์อักษร

ผู้ประสานงาน

ผู้ให้คำปรึกษาเรื่องหนังสือ

อิเล็กทรอนิกส์

เจ้าของลิขสิทธิ์

คำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๑

พร รัตนสุวรรณ

กันยายน ๒๕๖๓

สำนักคั่นคว่ำทางวิญญาน

ศรีเพ็ญ จัตตะศรี

ผ่องผิว พัฒนประภาพันธุ์

ทวี ลีลาเวชบุตร

ชลิกา โรจนโกศล

ศมานันท์ ถนัดธรรมกุล

บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด

ศุภกฤต ลีลาเวชบุตร

สอาด แก้วเกษ

สุภาณี หงส์เงิน

ทวี ลีลาเวชบุตร

กิตติ รัตนศรีวิจิตร

นริศ เรเชียงแสน

ศุภกฤต ลีลาเวชบุตร

พงษ์เพชร อมรสิทธิ์

ดร.นันทพล โรจนโกศล

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

๔๗/๒ ถ.สามเสน บางลำพู

กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐ ๒๒๘๒ ๒๐๒๕

คำบรรยายพุทธปรัชญา

ภาค ๑

โดย

พร รัตน์สุวรรณ

จัดพิมพ์โดย

สำนักคัมภีร์ทางวิญญาน

ราคา ๔๐ บาท

สถิติการพิมพ์

ครั้งที่ ๑	พ.ศ. ๒๕๐๒	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
ครั้งที่ ๒	พ.ศ. ๒๕๐๒	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
ครั้งที่ ๓	พ.ศ. ๒๕๐๙	จำนวน	๒,๐๐๐	เล่ม
ครั้งที่ ๔	พ.ศ. ๒๕๒๓	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
ครั้งที่ ๕	พ.ศ. ๒๕๓๒	จำนวน	๒,๐๐๐	เล่ม

หนังสือ “คำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๑” เล่มนี้

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ จัดทำขึ้นใหม่

ในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๖๓

คำบรรยายพุทธปรัชญา

ภาค ๑

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔

หนังสือคำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๑ เมื่อพิมพ์ ครั้งที่ ๓ คือพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้เขียนคำอธิบาย เพิ่มเติมหนาขึ้นกว่าเดิม เกือบเท่าตัว และในการพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ ไม่ได้พิมพ์ปัญหาพุทธปรัชญา ไว้ในท้ายเล่ม โดยได้บอกว่า เพราะจะนำปัญหาพุทธปรัชญา ภาค ๑ นี้ มา รวบรวมพิมพ์ไว้ต่างหาก พร้อมทั้งเขียนคำอธิบายให้ด้วย แต่ครั้งแล้ว ก็ยังไม่มีโอกาสได้เขียนคำอธิบาย และไม่ทราบว่ เมื่อไรจึงจะมีโอกาส ฉะนั้นในการพิมพ์ครั้งที่ 4 นี้ จึงได้นำปัญหาพุทธปรัชญา ภาค ๑ ทั้งหมด มาพิมพ์ไว้ท้าย เล่มอีก ทั้งๆ ที่ยังไม่มีคำอธิบาย ความประสงค์ก็เพื่อเอา ไว้อ่านทบทวนความรู้ว่า เท่าที่ได้อ่านมาแล้วนั้น ตนเองเข้าใจได้มาก น้อยแค่ไหน จำได้แค่ไหนเมื่ออ่านปัญหาท้ายเล่ม แต่ละข้อก็จะสอบ ความรู้ของตนเองได้ ซึ่งถ้าสงสัยตอบไม่ได้ ก็ให้ย้อนกลับไปอ่านตรง ข้อความที่ปัญหานั้นๆ

กล่าวถึง ก็จะต้องหาคำตอบด้วยตนเองได้ ด้วยเหตุนี้จึงได้นำมาพิมพ์ไว้
อีก

และอีกประการหนึ่งต้องการจะรักษาประวัติศาสตร์ไว้ด้วย เพราะหนังสือเล่มนี้ครั้งแรกเกิดขึ้นจากการสอนพุทธปรัชญาเป็นพิเศษให้กับนักศึกษา ที่มาเรียนติดต่อกันทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์และในระหว่างปิดเทอมด้วย ทุกครั้งที่สอนจะต้องออกปัญหาให้ตอบทุกวัน นักเรียน รุ่นที่ ๑ ซึ่งมีอยู่ ๒๔ คน **คนที่เรียนจบและตอบปัญหาได้ถูกต้องทุกข้อก็คือ คุณศรีเพ็ญ จัตุหะศรี** ซึ่งเป็นนักเรียนพุทธปรัชญาพิเศษรุ่นแรก **เมื่อปี ๒๕๐๑** ใช้เวลาเรียนทั้งหมด ประมาณ ๕๐ กว่าชั่วโมง และต่อมาในปลายปี ๒๕๐๑ นั้นเอง ก็ได้คัดนักเรียนรุ่นนี้ประมาณ ๑๐ กว่าคนมาฝึกสมาธิที่ห้องฝึกสมาธิของขุนวิจิตรสุขการซึ่งเป็นตึกห้องแถว ตั้งอยู่หน้าบ้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ถนนนครสวรรค์ ใกล้ๆกับตึบบลนางเลิ้ง ใช้เวลาฝึกวันละ ๑ ชั่วโมง เดือนกว่าๆ ก็สำเร็จสมาธิในขั้นที่คุณศรีเพ็ญ จัตุหะศรี ทำได้อย่างที่เป็นอยู่จนถึงทุกวันนี้ ฉะนั้นจึงใคร่

ที่จะรักษาประวัติศาสตร์ไว้ จึงได้นำมาพิมพ์ไว้ทำยาเล่มนี้ด้วย

อนึ่งในการพิมพ์ครั้งที่ ๔ นี้ ไม่ได้เขียนแก้ไขหรือเพิ่มเติมแต่อย่างใด ยังคงไว้ตามต้นฉบับเดิมเหมือนเมื่อครั้งพิมพ์ครั้งที่ ๓ ทุกประการ

พร รัตน์สุวรรณ

๓ ตุลาคม ๒๕๒๓

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

หนังสือคำบรรยายพุทธปรัชญาภาค ๑ ได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ ครั้งแรกกับครั้งที่ ๒ ได้พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ได้เพิ่มเติมคำอธิบายลงไปอีกมาก หนากว่าเดิมเกือบเท่าตัว สำหรับข้อความที่เพิ่มเติมลงไปนี้ เป็นคำอธิบายข้อความบางตอนที่เข้าใจยาก และยิ่งกว่านั้น ยังได้แนะนำถึงวิธีปฏิบัติที่จะเอาเรื่องปฏิบัติจลุมพบาทไปใช้ภาวนาในขณะที่ทำสมาธิอีกด้วย ข้าพเจ้าได้เคยเขียนไว้ในคำนำครั้งที่ ๑ ว่า นอกจากคำบรรยายภาค ๑ และภาค ๒ ซึ่งได้พิมพ์ขึ้นแล้ว ยังมีภาค ๓ อีก ซึ่งเป็นภาคที่กล่าวถึงวิธีปฏิบัติ แต่แล้วข้าพเจ้าก็ยังไม่เห็นโอกาสได้เขียนภาคปฏิบัติ นอกจากจะเขียนหนังสือคู่มือการฝึกอานาปานสติสมาธิ ซึ่งได้จัดพิมพ์ออกมาเป็นเวลา ๒ ปีแล้ว แต่ถึงกระนั้น หนังสือนี้ก็ยังไม่ใช่หนังสือภาคปฏิบัติ ที่เกี่ยวกับเรื่องปฏิบัติจลุมพบาทโดยตรง ในคราวนี้ข้าพเจ้า ได้มีโอกาสเขียนภาคปฏิบัติที่เกี่ยวกับเรื่องปฏิบัติจลุมพบาทโดยตรง ซึ่งเมื่อพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ คำบรรยาย

พุทธปรัชญาภาค ๓ นั้นเอง ซึ่งได้เอามารวม อยู่ในภาค ๑ นี้แล้ว

การที่เมื่อก่อน ข้าพเจ้ายังไม่ได้เขียนเรื่องนี้ ก็เพราะรู้สึกว่าจะขณะนั้นยังมีความชำนาญไม่พอ มาในระยะหลังซึ่งเป็นเวลา ๖ ปีกว่าที่ข้าพเจ้าได้คลุกคลีอยู่กับการสอนสมาธิ โดยใช้หลักปัจเจกสัมปบาทเป็นพื้นฐานสำคัญ ควบคู่กันไปกับการฝึกด้วยวิธีอานาปานสติสมาธิ ได้ทำให้ข้าพเจ้า มีความกล้าพอที่จะเขียนภาคปฏิบัติขึ้นมาได้ เพราะรู้สึกว่าจะวิธีปฏิบัติตามที่แนะไว้ในหนังสือเล่มนี้ได้ผ่านการทดสอบมาแล้วว่าได้ผลแน่นอน ซึ่งคนที่มีความพอ สำหรับการฝึกและเข้าใจเรื่องปัจเจกสัมปบาทแจ่มแจ้งดี ถ้าได้ปฏิบัติตามแนวที่ได้แนะนำไว้ ก็จะได้ผลเป็นที่น่าพอใจทีเดียว และสำหรับส่วนตัวของข้าพเจ้าเอง ก็ได้ปฏิบัติตามแนวนี้ และได้ผลเป็นที่พอใจสำหรับข้าพเจ้า เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงคิดว่า สำหรับผู้ที่อ่านหนังสือเล่มนี้เข้าใจ และพยายามปฏิบัติตามแนวนี้ ไม่นานเท่าไรก็ จะรู้สึกว่าคุณได้พบกับชีวิตใหม่ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นชีวิตแห่งดอกไม้ที่ไม่รู้จักตาย เป็นดอกไม้ที่สดชื่นอยู่ตลอดเวลา ชีวิตอย่างนี้เป็นชีวิตที่มีอยู่จริง ๆ ซึ่งทุกคนจะพบได้ภายในตัวของเราเอง และถ้าหากใครได้พบชีวิตอันนี้แล้ว ความแก่

ความเจ็บ ความตาย ความยากจน ตลอดถึงความทุกข์ อื่น ๆ จะเบียดเบียนจิตใจท่านได้ยากมาก ความทุกข์ต่าง ๆ จะค่อยๆ หมดยุติ ความหมายไปเอง หนังสือเล่มนี้จะช่วยท่าน ได้อย่างดีมากในการที่จะพาท่านไปพบกับชีวิตที่ว้านี้

ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะให้ท่านผู้อ่านได้จำไว้อีกสักครั้งหนึ่งว่า หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เขียนขึ้นจากราเพียงอย่างเดียว แต่หากได้เขียนขึ้นจากประสบการณ์ต่างๆ ที่ ข้าพเจ้าได้ประสบมาในระหว่างทำการสอน และการปฏิบัติโดยส่วนตัว ซึ่งโดยปกติ ข้าพเจ้าต้องนั่งสมาธิทุกวัน อย่างน้อยก็วันละ ๒ ครั้ง ครั้งหนึ่งก็ไม่น้อยกว่าหนึ่งชั่วโมง ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติอย่างนี้มานานเป็นเวลาหลายปีแล้ว เพราะฉะนั้น จึงแน่ใจว่าหนังสือเล่มนี้จะมีคุณค่าแก่ผู้อ่านและผู้ที่จะนำไปปฏิบัติ แต่อย่างไรก็ดี หนังสือเล่มนี้ยังไม่ใช่เป็นหนังสือที่สมบูรณ์ ยังมีอะไรอีกหลายอย่างซึ่งควรจะเขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้ แต่แล้วก็ยัง ไม่ได้เขียน ที่ไม่ได้เขียนนั้นเป็นเพราะความหมายบางอย่างซับซ้อนมาก ซึ่งถ้าเขียนเป็นตัวหนังสือออกมาก็จะทำให้ท่านผู้อ่านเกิดความสับสน และมักจะทำให้เกิดความรู้สึกว่า ข้อความขัดแย้งกัน แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ข้อความต่างๆ ไม่ได้ขัดแย้งกัน เป็นแต่พูดคนละแ่ง ซึ่งผู้อ่านที่ไม่ละเอียดพอเท่านั้นจึงจะรู้สึกว่าสับสน

โดยปกติข้อความในทำนองนี้ข้าพเจ้าจะอธิบายให้ฟังเฉพาะแก่ศิษย์ที่
ใกล้ชิด และศึกษามานานแล้วเท่านั้น และบางที่แต่ละคนก็ยังอธิบายไม่
เหมือนกันอีก เพราะฉะนั้น ถ้าหากข้อความตอนใดไม่เข้าใจก็ขอได้โปรด
เข้าใจว่า เพราะยังมีความหมายอย่างอื่นอีกที่ควรจะรู้ แต่เพราะยังไม่รู้
จึงได้เป็นเช่นนั้น ถ้าหากผู้ใดเป็นเช่นนี้ และใครที่จะรู้จริงๆ ก็ควรจะหา
โอกาสมาพบกับข้าพเจ้าด้วยตนเอง

อนึ่ง อย่าลืมว่า **การเรียนพุทธปรัชญาหรือปฏิบัติสมุปบาท
นั้น จะต้องมีการฝึกสมาธิด้วย ไม่เช่นนั้นจะไม่มี ทางเข้าใจได้
อย่างแจ่มแจ้งเลย** ผู้ที่อยู่ห่างไกลมาเรียนกับข้าพเจ้าโดยตรงไม่ได้ ก็
ควรจะมีหนังสือ คู่มือการฝึกอานาปานสติสมาธิไว้ด้วย หนังสือเล่มนี้ได้
อธิบายเกี่ยวกับเรื่องการฝึกสมาธิตามหลักฐานในพระไตรปิฎกและ
อรรถกถาฎีกาไว้อย่างละเอียดมาก

อนึ่งในการพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ ข้าพเจ้าได้ตัดปัญหาท้ายเล่มออก
เพราะตั้งใจว่าจะทำเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่ง ซึ่งจะมีคำตอบให้ด้วย

พร รัตนสุวรรณ

๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

คำนำ

การพิมพ์ครั้งที่ ๑

คำบรรยายพุทธปรัชญานี้ ครั้งแรกได้พิมพ์ด้วยเครื่องโรเนียวทีละตอน เพื่อแจกให้กับผู้ที่มาฟังปาฐกถาของข้าพเจ้าที่มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นเพียงหัวข้อโดยสังเขปเพื่อช่วยความจำของผู้ฟังเท่านั้น ไม่ได้ตั้งใจจะพิมพ์เป็นเล่ม แต่ในเมื่อคำบรรยายนี้ได้แพร่หลายออกไปแล้ว ปรากฏว่ามีผู้เรียกร้องให้จัดรวบรวมพิมพ์เป็นเล่ม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ไกลไม่อาจมาฟังได้และบางคนก็มาไม่ได้ทุกครั้ง ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับคำขอร้องอันนี้จึงได้จัดพิมพ์ขึ้น และได้เขียนข้อความบางตอนเพิ่มลงไปอีก ละเอียดยิ่งกว่าที่เคยแจกไปแล้ว ทั้งอ่านเข้าใจง่ายขึ้น

การจัดพิมพ์คำบรรยาย นอกจากเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้ว มาในระยะหลังนี้ ข้าพเจ้าได้เปิดการฝึกสมาธิ ให้กับนักเรียนชุดพิเศษ ของข้าพเจ้าอีกแผนกหนึ่ง ข้าพเจ้าสังเกตเห็นได้ชัดว่า **ผู้ที่สามารถจะฝึกสมาธิได้ผลดีนั้น ก็คือผู้ที่มีความเข้าใจเป็นอย่างดีในพุทธปรัชญาดังที่ได้บรรยายไว้** ส่วนผู้ที่ไม่มีความเข้าใจในเรื่องนี้ หรือมีแต่

น้อยไม่ลึกซึ้ง ปรากฏว่าได้ผลดีมาก และเนื่องจากผลงานในทางสมาธิ นั้นกำลังเป็นที่สนใจในหมู่นักเรียนเป็นอย่างมาก เพราะสามารถนำไปใช้ ในทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี ทั้งไม่ต้องเสียเวลามากในการฝึก จำนวนนักเรียนที่สนใจในการฝึกสมาธิเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ข้าพเจ้าได้ มองเห็นโดยกระจ่างแล้วว่า **การศึกษาพุทธปรัชญาในสมาธิเท่านั้น ที่จะทำให้อิทธิธรรมมีมาตรฐานมั่นคงในสังคม** และการฝึกสมาธิแบบนี้ก็อาจจะทำพร้อม ๆ กัน เป็นจำนวนร้อยๆ ก็ได้ภายในห้องประชุม และทำได้ไม่ยาก ถ้าหากว่าได้ศึกษาพุทธปรัชญาให้มีความเข้าใจดีพอสมควรมาก่อน ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้จัดพิมพ์คำบรรยายนี้ขึ้น เพื่อเป็นหนังสือคู่มือของผู้ที่สนใจในการฝึกสมาธิแบบใหม่อันเป็นแบบที่ไม่ ทำให้ต้องเสียเวลามาก แต่ได้ผลเป็นที่พอใจยิ่ง

คำบรรยายพุทธปรัชญาได้จัดทำเป็นภาคๆ ภาค ๑ เป็นการวาง พื้นโดยทั่ว ๆ ไป ภาค ๒ เป็นภาคที่เต็มไปด้วยหลักฐานจากพระไตรปิฎก ซึ่งจะช่วยให้ความเข้าใจในภาค ๑ ชัดเจนและเป็นระเบียบ และแน่ใจ ได้ว่าเรื่องที่เรียนมานั้นเป็นหลักพุทธศาสนาจริงๆ ส่วนภาค ๓ เป็นการ บรรยายถึงเทคนิคในการปฏิบัติโดยเฉพาะ เพื่อให้การศึกษาในเรื่องนี้ ได้ผลโดยสมบูรณ์จริงๆ

คำบรรยายพุทธปรัชญาที่ท่านเห็นอยู่นี้ สำหรับบางท่านที่ยังไม่เคยชิน อาจเห็นว่าเป็นเรื่องยากเกินไป แต่ความจริงแล้ว เป็นเรื่องไม่ยาก เพราะข้าพเจ้าเคยทดลองนำมาสอนเด็กดูแล้ว ปรากฏว่าเด็กเข้าใจได้ หลักสำคัญอยู่ที่วิธีการอธิบายเท่านั้น ถ้าเข้าใจอธิบายคนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ แต่ถ้าท่านรู้สึกว่ายากอ่านไม่เข้าใจ ก็ควรรหาโอกาสมาหาข้าพเจ้า หรือมาฟังที่มหาจุฬาย ซึ่งมีการบรรยายทุกวันพระ และวันอาทิตย์ ถ้าได้มาฟังด้วยตนเองไม่ก็ครั้ง ท่านก็จะอ่านหนังสือเล่มนี้เข้าใจได้โดยตลอด ฉะนั้นอย่าเพิ่งนึกคิดท้อใจโดยคิดว่ายากเกินไป **“ความสำเร็จ อยู่ที่ความพยายาม”**

พร รัตน์สุวรรณ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ พระนคร

๑ มกราคม ๒๕๐๒

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

คำบรรยายพุทธปรัชญาภาค ๑ ได้จัดพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๒ เป็นจำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม ปรากฏว่าในช่วงระยะเวลาไม่ถึง ๓ เดือนหนังสือหมด แต่ผู้ต้องการยังมีอีกเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นจึงต้องจัดพิมพ์ขึ้นใหม่อีกเป็นครั้งที่ ๒ เป็นจำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ความมุ่งหมายที่สำคัญในการจัดพิมพ์หนังสือนี้ ก็เพื่อเผยแพร่หลักธรรม ของพระพุทธศาสนาที่จำเป็นสำหรับคนทุกคน ซึ่งเรื่องอย่างนี้ยังไม่เคยแพร่หลายมาก่อน เพราะถือกันว่าเป็นเรื่องยากเกินไปที่คนสามัญจะเข้าใจได้ แต่เพราะเหตุที่ในหนังสือนี้มีวิธีอธิบายแบบใหม่ ซึ่งสามารถจะทำให้เข้าใจได้ไม่ยาก และเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันอย่างเห็นได้ชัด ด้วยเหตุนี้หนังสือนี้จึงได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางมาก แต่ถึงกระนั้น เนื่องจาก

หลักวิชาบางอย่างในหนังสือนี้ ยังเป็นของใหม่มาก สำหรับนักศึกษา
ทั้งยังไปขัดแย้งกับความคิดเก่าๆ ที่เคยเชื่อถือกันมาแต่โบราณ ฉะนั้น
เมื่อหนังสือนี้แพร่หลายออกไป จึงปรากฏว่าผู้ที่ไม่เห็นด้วยและคอย
คัดค้าน ก็มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

พร รัตนสุวรรณ

๒๕ มีนาคม ๒๕๐๒

สารบัญ

๑ ความเบื้องต้น	๑
๒ การเรียนพุทธปรัชญาคือการเรียนรู้ปัจจุสมุปบาท	๘
๓ วิธีเรียนปัจจุสมุปบาท	๑๓
๔ เบญจขันธ์	๑๔
๕ ภาวังควิญญาณ	๒๑
๖ วิญญาณเป็นสิ่งที่มีอีกอย่างนอกจากวัตถุ	๒๓
๗ วิญญาณคือธรรมชาติผู้สร้างสรรพชีวิต	๒๗
๘ รู้ได้อย่างไรว่า วิญญาณคือธรรมชาติผู้สร้างสรรพชีวิต?	๓๒
๙ วิธีคิดเพื่อให้เข้าใจว่า วิญญาณคือธรรมชาติผู้สร้างสรรพชีวิต	๓๙
๑๐ ธรรมชาติคืออะไร?	๔๐
๑๑ พระเจ้าคืออะไร?	๔๓
๑๒ เรื่องพระเจ้าในศาสนาฮินดู	๕๓
๑๓. ข้อที่แตกต่างระหว่างฮินดูกับคริสต์	๕๖
๑๔ พระเจ้าในศาสนาอิสลาม	๕๗
๑๕ สมรรถภาพของวิญญาณ	๕๘
๑๖ สมรรถภาพของชีวิตคืออะไร?	๖๖

๑๗ การสืบต่อแห่งสมรรถภาพของวิญญาณ	๗๓
๑๘ ปัจจุสมุปบาท	๘๔
๑๙ หัวข้อแห่งปัจจุสมุปบาท	๘๖
๒๐ คำอธิบายหัวข้อปัจจุสมุปบาท	๙๑
๒๑ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ	๙๕
๒๒ สฟายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ	๙๗
๒๓ ผัสสะเป็นให้เกิดเวทนา	๙๘
๒๔ เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา	๑๐๑
๒๕ ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน	๑๐๔
๒๖ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป	๑๐๖
๒๗ นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฟายตนะ	๑๑๒
๒๘ สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ	๑๒๑
๒๙ อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ	๑๒๗
๓๐ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ	๑๓๐
๓๑ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ (อีกนัย)	๑๓๒
๓๒ อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร	๑๓๓
๓๓ ปัจจัยของอวิชา	๑๔๖
๓๔ ความดีทำให้ง่ได้	๑๕๘

ภาคผนวก

คำอธิบายเพิ่มเติม

๑	วิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป	๑๕๔
๒	กรรมกับวิบาก	๑๕๙
๓	สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูณ	๑๖๓
๔	วิญญูณเป็นสิ่งที่มีย่ออย่างหนึ่ง นอกจากร่างกาย	๑๖๕
๕	นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ	๑๗๓
๖	ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน	๑๘๒
๗	อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ	๑๙๑
๘	อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร	๑๙๗

บทฝึกหัด
ในขณะที่ฝึกสมาธิ

บทที่ ๑	สพ่ายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ	๒๐๗
บทที่ ๒	ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา	๒๑๐
บทที่ ๓	เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา	๒๑๐
บทที่ ๔	ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน	๒๑๖
บทที่ ๕	อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ	๒๒๔
บทที่ ๖	สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน	๒๕๓
บทที่ ๗	วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป	๒๖๐
บทที่ ๘	นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสพ่ายตนะ	๒๖๕
บทที่ ๙	อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร	๒๖๗
บทที่ ๑๐	ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ	๒๗๐

คำบรรยาย

พุทธปรัชญา ภาค ๑

ความเบื้องต้น

คำว่า ปรัชญา แปลว่า ความรู้ที่ประเสริฐ หรือความรู้ที่เป็นหลัก คำนี้เป็นภาษา สันสกฤต มาจากคำว่า ปร แปลว่า ประเสริฐ หรือแท้จริง ชญา แปลว่า ความรู้หรือญาณ คำว่า พุทธปรัชญา จึงหมายถึงความรู้ที่เป็นหลัก หรือเป็นแก่น เป็นความรู้ที่ประเสริฐของ พระพุทธศาสนา เมื่อพูดถึงพุทธปรัชญา ขอให้เข้าใจด้วยว่า ปรัชญา ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นการเก็งความจริงหรือเดา หรือเป็นการรับเชื่อมาจากผู้อื่น ปรัชญาในพระพุทธศาสนา เกิดจากความ ตระสູ້ของพระพุทธองค์ เป็นความรู้ที่ถึงที่สุดแล้ว และเป็นปรัชญา ที่เป็นวิทยาศาสตร์คือ สามารถทดสอบได้เสมอ ปรัชญาใน พระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นเหมือนมติ หรือหลักความคิดของนัก ปรัชญาทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคตามสมัย

การเรียนพุทธปรัชญา เป็นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงระบบความคิดของพระพุทธองค์ ซึ่งอาจจะทำให้เรารู้จักวินิจฉัยหลักพระพุทธศาสนาได้ถูกต้องว่า ความเข้าใจอย่างที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปนั้น เป็นหลักพระพุทธศาสนาจริงหรือไม่ และถ้าเรามีความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธปรัชญาดีแล้ว ก็เป็นการง่ายมากที่จะศึกษาหลักพระพุทธศาสนาทั่ว ๆ ไป เพราะการเรียนพุทธปรัชญา ในที่นี้ก็หมายถึงการเรียนเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท ปฏิจจสมุปบาทเป็นระบบปรัชญาที่สมบูรณ์ที่สุด ใช้เป็นหลักวินิจฉัยปรัชญาได้ทุกแขนงว่ามีข้อที่ผิดหรือถูกอยู่ที่ไหน และอย่างไร? อย่าลืมว่า ปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นวิทยาศาสตร์ด้วย เพราะทุกข้อสามารถทดสอบได้ด้วยตัวของตัวเองทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น จึงสามารถใช้เป็นหลักวินิจฉัยได้อย่างมั่นใจที่สุดว่า ความคิดนั้น ๆ ผิดหรือถูกแน่

ตำราในทางพระพุทธศาสนามีมาก เพราะพระพุทธเจ้า ทรงใช้เวลาในการประกาศศาสนาถึง ๔๕ พรรษา และมีอายุล่วงมานาน ตำราต่างๆ ได้เขียนขึ้นในภายหลังก็มีอีกมาก แน่นนอนเหลือเกินว่า ยากที่ใครจะเรียนได้หมด แต่ถ้าเราจับเคล็ดได้ว่า หลักธรรมที่ทำให้พระองค์ได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็คือเรื่องปฏิจจสมุปบาท ธรรมทั้งหมดที่พระองค์ได้ทรงแสดง

ในกาลต่อมา ก็คือความหมายที่ถูกขยายมาจากเรื่องปฏิจจสมุปบาท เช่นนี้แล้ว ก็จะทำให้เราเบาใจได้ว่า ถ้าเราอุตสาหะเรียนเรื่องนี้ ซึ่งมีหัวข้ออยู่เพียง ๑๒ หัวข้อเท่านั้นให้เข้าใจดีแล้ว ก็เท่ากับเราได้เรียนเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งหมด แม้ธรรมเรื่องอื่น ๆ เราจะไม่มีโอกาสได้เรียน แต่ก็มั่นใจได้ว่าความคิดหรือสติปัญญาของตน จะแตกขึ้นมาเอง และไม่ว่าจะคิดขยายออกไปได้เพียงไร และแม้จะไม่มีโอกาสได้ทดสอบกับตำรา แต่ในเมื่อความคิดนั้น ๆ ยังอยู่ในหลักของปฏิจจสมุปบาท ความคิด นั้น ๆ จะไม่ผิดเลย ความพิเศษของเรื่องนี้มีอยู่มากมาย และยิ่งกว่านั้น พระพุทธศาสนาแม้จะแยกออกเป็นหลายลัทธิหลายนิกาย แต่หลักในเรื่องปฏิจจสมุปบาทนั้นตรงกันหมด ผิดแผกกันบ้าง ก็อยู่ที่ความเข้าใจในเรื่องนี้ต้นลึกไม่เหมือนกันเท่านั้น ซึ่งก็เป็นของธรรมดา เพราะคนเราเมื่อมีสติปัญญาไม่เท่ากัน ความเห็นความเข้าใจย่อมจะตรงกันเสมอไปไม่ได้ แต่ในเมื่อหลักใหญ่ ๆ ยังเหมือนกัน มีที่มาจากที่เดียวกัน ก็ย่อมมีทางที่จะรวมกันได้เสมอ ความคิดความเข้าใจในเรื่องนี้สามารถจะทำให้เกิด เอกภาพ ขึ้นในวงการศาสนาทั่วโลกได้

โดยปกติทุกคนอยากเป็นคนดี แต่ไม่ค่อยชอบที่จะ

ประพัตติตัวเป็นคนดี เพราะการประพัตติตัวเป็นคนดีนั้น จะต้องมีการฝึก
ใจฝึกนิเลส ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก คนส่วนมากทุกวันนี้ที่ไม่ชอบสนใจกับ
ทางศาสนา ก็เพราะเขารู้สึกว่า ข้อปฏิบัติในทางศาสนา มักขัดกับการ
ดำเนินชีวิตประจำวัน หรือไม่ก็เป็นเพราะมองไม่เห็นค่า ความรู้ในทาง
ศาสนาจำเป็นต่อการประกอบอาชีพอย่างไร นอกจากนี้ก็มักเนื่องมาจาก
เขาเห็นว่า คำสอนในทางศาสนามีเหตุผลไม่พอ หรือไม่ก็เป็นเพราะมี
ความเบื่อหน่ายต่อผู้ที่ดำเนินงานในทางนี้ ที่มีความไม่เหมาะสมบาง
ประการ หรือบางทีก็เพราะเบื่อต่อวิธีการที่เขาเห็นว่าล้าสมัย แต่จะ
อย่างไรก็ตามที่ ข้ออ้างทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ถ้าได้มาศึกษาเรื่อง
ปรัชญาสมบูรณ์บาทให้เข้าใจดีแล้วก็จะเกิดความคิดใหม่ว่า ข้ออ้างทั้งหมด
นั้นที่แท้เป็นเพราะความเข้าใจผิดของตนเอง เพราะความจริงมีอยู่ว่า
สำหรับผู้ที่ได้เข้าใจในเรื่องนี้ดีแล้ว ไม่ว่าจะเขาจะประพัตติผิดหรือถูก
อย่างไร ทุกอย่างจะมีผลผลักดันให้เขาก้าวไป สู่อุณหภูมิที่สูงขึ้น
และรวดเร็วขึ้น และเขาจะมีอิสระสมบูรณ์ในการที่จะเลือกทาง
ดำเนินชีวิตอย่างไรก็ได้ ซึ่งผลที่สุดเขาก็สามารถไปถึงหลักชัยที่ทุก
ๆ คนต้องการ กล่าวคือ ความสุขที่สมบูรณ์ความเป็นอิสระอย่าง
แท้จริง

ทุกคนเป็นห่วงวิชาชีพ จึงพยายามรีบเรียนให้พอ และพยายามเรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้มีรายได้มาก ๆ และเหตุการณ์ทุกวันนี้ ก็บีบรัดทุกทางที่จะต้องให้คนเราขวนขวายในเรื่องการอาชีพให้มาก ไม่เช่นนั้นก็จะเกิดความลำบากหลายประการ ถ้าการอาชีพไม่เป็นหลักฐานก็ไม่อาจจะไปทำอย่างอื่นได้ สาเหตุอันนี้เองที่ทำให้คนทุกวันนี้ไม่อาจจะสนใจกับการศาสนาได้มาก เหมือนกับคนสมัยก่อน แต่อย่างไรก็ตาม การอาชีพ แม้ว่าจะมีความสำคัญยิ่ง ซึ่งพระพุทธองค์เองก็ได้ตรัสไว้ว่าผู้ที่จะทำตัวให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ จะต้องมีการอาชีพเป็นหลักฐานและต้องเป็นอาชีพที่ดี (สัมมาอาชีพะ) แต่ถึงกระนั้น ก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการทำตัวให้เป็นสัมมาทิฐิ เพราะทางแห่งความหลุดพ้นจากความทุกข์ ในความรู้สึกอันแจ่มแจ้งของพระพุทธองค์นั้น ต้องเริ่มต้นด้วยสัมมาทิฐิ คนเราควรจะมีใจในการทำตัวให้เป็นสัมมาทิฐิ ให้มากจึงจะเป็นการที่ถูก แต่การกลับปรากฏว่า คนส่วนมากสนใจในเรื่องอย่างอื่นมากกว่าเรื่องนี้ ควรจะตระหนักให้มาก ไม่เช่นนั้น การที่เราลงทุนกัน โดยวิธีต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความพ้นทุกข์นั้นจะไม่ไ้ผลสมความมุ่งหมายเลย

การเรียนรู้พุทธปรัชญาเป็นการเรียนที่สั้นและตรงที่สุดในการที่จะให้ได้มาซึ่งสัมมาทิฐิ และเป็นสัมมาทิฐิ ชนิดที่เราแน่ใจได้จริงๆ ว่าถูกแน่ เพราะทุกบทที่เรียน ต้องผ่านการพิสูจน์ด้วยตัวเองทั้งสิ้น การเรียนเรื่องนี้ไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใด ที่จะต้องฝากความเชื่อไว้กับตำรา หรือครูผู้สอน เพราะในเมื่อพูดกันถึงเนื้อแท้ของการเข้าถึงสังขารมอันจะทำให้คนเราพ้นจากความทุกข์นั้น ครูผู้สอนหรือตำราที่เรียน ไม่อาจช่วยได้จริงๆ เหตุการณ์ในชีวิตที่ตัวเองประสบอยู่เสมอ หรือความทุกข์ในชีวิตนั้นแหละคือครูที่แท้จริง โปรดจำไว้ว่า ความทุกข์ในชีวิต คือมหาวิทยาลัยของธรรม ครูผู้สอน หรือตำราที่เรียน เป็นเพียงการช่วยเหลือ ให้เราได้มีโอกาสเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เป็นผลสำเร็จเท่านั้น เพราะ ฉะนั้นผู้ฟังทุกคนจะต้องตระหนักไว้ให้มาก ตั้งแต่แรกว่า ผู้บรรยายไม่ใช่เป็นครู เป็นได้อย่างมากเพียงแค่ว่า กัลยาณมิตรเท่านั้น และผู้ฟังจะต้องพยายามค้นหาหลักปฏิบัติเอาเอง จากความทุกข์ในชีวิตนั้นแหละ เมื่อท่านมีหลักวิชาเพียงพอแล้ว การหาหลักปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับตัวเอง นั้นไม่เป็นการยากอะไรเลย ข้อสำคัญอย่าได้พยายามเอาอย่างกันจนเกินไป โปรดสังเกตไว้สักอย่างหนึ่งว่า

ความชั่วที่บางคนกำลังปฏิบัติอยู่นั้น แท้จริงก็คือทางตรัสรู้ ของเขานั้นเอง แต่เป็นทางที่ต้องลงทุนแพงมาก และใช้เวลานานมาก กว่า จะรู้แจ้งว่าความชั่วไม่ดี ฉะนั้นจึงเป็นทางเนินช้าสำหรับการหลุดพ้น โปรดอย่าหลงเข้าใจผิดว่าที่พูดเช่นนั้น จะเป็นการส่งเสริมให้คนเราประพฤติชั่วกันมากขึ้น เท่าที่พูดเช่นนั้นก็เพราะความจริงมีอยู่ว่า บางคนถ้า ไม่ได้ผ่านมาในทางของความชั่วยังนั้น เขาไม่อาจจะสำนึกถึงโทษแห่งความชั่วอันนั้นได้อย่างลึกซึ้ง การที่พระองค์ไม่ด่วนสอนบางคนทั้งที่ รู้อยู่ ว่าเขากำลังเดินทางผิด ซึ่งถ้าพระองค์เสด็จไปสอน เขาอาจจะเลิกก็ได้ แต่การที่พระองค์ไม่เสด็จไปสอน ก็เพราะพระองค์ทรงมองเห็นว่า แม้เขา จะเลิกได้ ก็เป็นการชั่วคราว เนื่องจากเขาได้ทำกรรมในเรื่องนั้นไว้มาก จำเป็นที่เขาจะต้องได้ชดใช้กรรมของเขาให้พอเสียก่อน เขาจึงจะเลิกได้ สำหรับในกรณีอย่างนี้ พระองค์จะทรงนิ่งเฉยไว้ก่อนอย่างนี้เสมอ

การเรียนพุทธปรัชญา ก็คือการเรียนปัจจุสมุปบาท

ได้กล่าวมาแล้วว่า การเรียนพุทธปรัชญาก็คือ การเรียนปัจจุสมุปบาท **ปัจจุสมุปบาท** มาจากคำว่า **ปัจจุ** แปลว่า **อาศัย** **สมุปบาท** แปลว่า **การบังเกิดขึ้น** การบังเกิดขึ้นของชีวิตจะต้องอาศัยปัจจัยอะไรบ้าง พระพุทธเจ้าเป็นคนแรก ที่ทรงรอบรู้ในเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้งถึงที่สุด แล้วได้ทรงประมวลเป็นกฎสั้น ๆ ไว้ซึ่งเรียกว่า **กฎแห่งปัจจุสมุปบาท** ซึ่งอาจจะแปลว่า **กฎแห่งการบังเกิดขึ้นของชีวิต** หรือ**สายโซ่แห่งชีวิต** หรือ**ล้อแห่งชีวิต** แต่ศาสตราจารย์ริสเดวิดส์ ผู้ซึ่งเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก เคยแปลว่า **กฎแห่งสากลจักรวาล (Cosmic Law)** ซึ่งหมายความว่าบรรดากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชีวิตในสากลจักรวาลนั้นย่อมอยู่ในกฎนี้ทั้งสิ้น ยิ่งกว่านั้น แม้กฎของสิ่งที่ไร้ชีวิต ก็ย่อมอยู่ภายใต้กฎอันนี้เหมือนกัน

การเรียนปัจจุสมุปบาท เป็นการเรียนเพื่อให้รู้ถึง ความเป็นมาแห่งชีวิตอย่างละเอียด ในความรู้ดีของพระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยว่าด้วยความรอบรู้ในเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งเท่านั้น จึงจะสามารถแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ใน

ชีวิตประจำวันได้เป็นผลสำเร็จ ความรอบรู้ในเรื่องของชีวิตในแง่ของสังคม หรือในแง่ของชีววิทยา หรือในแง่อื่นๆ นอกจากนี้ แม้ว่าจะช่วยแก้ไขปัญหาวีชีวิตได้มากก็จริง แต่ก็ไม่มากพอที่จะทำให้คนเราพ้นจากความทุกข์ได้จริง และสามารถตอบปัญหาต่างๆที่จำเป็นสำหรับชีวิตได้หมดสิ้น โปรดพิจารณา ความหมายของพุทธพจน์ต่อไปนี้ให้ละเอียด แล้วท่านจะเห็นว่าความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ปฏิจจสมุปบาทสำคัญและจำเป็นเพียงไร

“อานนท์ หมู่สัตว์ทั้งหลายได้มีความยุ่งยากในชีวิต เกิดขึ้นเหมือนกลุ่มด้ายที่ยุ่งขอดกันเป็นปม...ก็เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดซึ่งปฏิจจสมุปบาท ผู้ที่ไม่รู้แจ้งซึ่งปฏิจจสมุปบาท จะไม่สามารถล่วงพ้นจากอบาย ทุกคติ วินิบาต และสังสารวัฏ”

จาก มหานิทานสูตร แห่งที่หมินิกายมหาวรรค

อนึ่ง หลังจากตรัสรู้ และก่อนจะได้ทรงตัดสินพระทัยในอันที่จะทรงเที่ยวประกาศศาสนานั้น ณ ที่โคนต้นไทรใกล้ๆ กับสถานที่ตรัสรู้ พระองค์ได้ทรงใคร่ครวญ เรื่องปฏิจจสมุปบาทอย่างลึกซึ้งเป็นเวลาถึง ๗ วัน ๗ คืน ครั้งนั้นพระพุทธร่างได้ทรงเปล่งอุทานออกมาเป็น

คาถาคือเป็นคำกวี แสดงถึงความรู้สึกอันลึกซึ้งที่พระองค์ มีต่อเรื่องนี้ ซึ่งแปลออกมาเป็นภาษาไทยได้ความดังนี้:-

“เมื่อใด ธรรมทั้งหลาย ปรากฏชัดแก่พราหมณ์ ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไป เพราะมารู้แจ้งความจริงว่า ชีวิตมีเหตุเป็นมาอย่างไร จะสิ้นสุดลงโดยวิธีไหน และเมื่อรู้แจ้งเช่นนั้นแล้ว ก็จะทำจัตมารและเสนา มารเสียได้ ดุจพระอาทิตย์อุทัยกำจัด มืดทำท้องฟ้าให้สว่าง ฉะนั้น”

ส่วนคำพุทธอุทานที่เป็นคำบาลี และแปลตามศัพท์ มีดังต่อไปนี้:-

๑. ยथा หเว ปาตุกวณฺติ ฌมฺมา

อาตาปีโน ฉายโต พุราหฺมณสฺส

อถสฺส กงฺขา วปยฺนฺติ สพฺพา

ยโต ปชานาติ สเหตุฌมฺมํ

๒. ยथा หเว ปาตุกวณฺติ ฌมฺมา

อาตาปีโน ฉายโต พุราหฺมณสฺส

อถสฺส กงฺขา วปยฺนฺติ สพฺพา

ยโต ขยํ ปจฺจยฺยานํ อเวทึ

๓. ยथा หเว ปาตุกวณฺติ ฌมฺมา

อาตาปีโน ฉายโต พุราหฺมณสฺส

วิญญูญ์ ตัญญูติ มารเสนั

สุโรว โอบาสยมนนตลิกขั

บทที่ ๑ แปลว่า :-

เมื่อใด ธรรมทั้งหลาย (ธรรมเรื่องปฏิจจสมุปบาท) ปรากฏชัดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะรู้แจ้งซึ่งธรรม (คือรูปธรรมและนามธรรม) พร้อมกับเหตุ

บทที่ ๒ แปลว่า :-

เมื่อใด ธรรมทั้งหลาย ปรากฏชัดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์ นั้นย่อมสิ้นไป เพราะได้รู้แจ้งซึ่งความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย (ปัจจัยของนามรูป)

บทที่ ๓ แปลว่า :-

เมื่อใด ธรรมทั้งหลาย ปรากฏชัดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัตมารและเสนามารเสียได้ ดุจ พระอาทิตย์อุทัยกำจัตมิต ทำท้องฟ้าให้สว่าง ฉะนั้น

คำว่า ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึง ธรรมเรื่อง

ปฏิเสธสมุปบาท คำว่า พราหมณ์ หมายถึง พวกที่สนใจ ในทาง
ปรัชญาหรือศาสนา ในสมัยครั้งพุทธกาล ผู้นำในทางศาสนา ก็คือพวก
พราหมณ์ คำว่า มาร จะหมายถึง กิเลสซึ่งเรียกว่ากิเลสมาร หรือ
หมายถึงมารอย่างอื่นก็ได้ เรื่องมารขอให้นึกถึงคืนที่พระพุทธรองค์ ทรง
ผจญกับกองทัพพญามารและเรื่องธิดามาร จะทำให้เข้าใจ เรื่องมารใน
ที่นี้แจ่มแจ้ง

โดยปกติ : คนทั่วไปมักจะมีปัญหาเกิดขึ้นกับตัว เองเสมอว่า:-

ชีวิตเกิดขึ้นมาอย่างไร?

อำนาจอะไรเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิต ?

พระเจ้าเป็นเจ้ามีจริงหรือไม่ ?

ชีวิตเพิ่งมีการเริ่มต้นจากพ่อแม่เท่านั้นหรือ ?

หรือว่าเคยมีอดีตอันไกลมาแล้ว ?

นรกสวรรค์มีจริงหรือไม่ ?

ชาติหน้ามีจริงหรือไม่ ?

โชคชะตาของคนเราเกิดจากอะไร ?

และเหตุไฉน คนบางคนทั้งที่ทำชั่วอยู่เสมอ แต่กลับ ได้ตีมี
ความสุข ส่วนคนบางคนทั้งที่ทำดีอยู่เสมอ แต่กลับ ยากจนลำบาก
ยากแค้น กฎที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่ จริงหรืออย่างไร ? ฯลฯ

ปัญหาต่าง ๆ ในทำนองนี้ ที่จริงเป็นปัญหาที่จำเป็น เพราะถ้าตอบปัญหาต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้ การแก้ไขปัญหาชีวิตจะไม่มีทางประสบความสำเร็จได้เลย ปัญหาต่างๆ เหล่านี้แหละ ที่ผู้รู้แจ้งในเรื่องปฏิจจนมูปบาท สามารถกำจัดได้หมดสิ้น พร้อมกันนั้นก็รู้จักวิธีที่จะเอาชนะอุปสรรค หรือมารในชีวิตได้อย่างเด็ดขาดอีกด้วย

วิธีเรียนปฏิจจนมูปบาท

การเรียนปฏิจจนมูปบาทเพื่อที่จะให้เข้าใจความจริงของชีวิตอย่างถ่องแท้ นั้น ไม่ใช่เริ่มเรียนตั้งแต่หัวข้อวิชา มาโดยลำดับเหมือนกับที่เคยเรียนกันมาในสมัยก่อน การเรียนแบบนั้นสำหรับผู้เริ่มเรียน จะไม่มีทางเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง เพราะหัวข้อเหล่านั้น เป็นสูตรสำหรับพิจารณาของผู้ที่เข้าใจเรื่องนี้ดีแล้ว เพื่อให้มีความเข้าใจยิ่งขึ้นไปอีก การเรียนที่ถูกต้องจะต้องเริ่มเรียนเรื่อง เบญจขันธ์เสียก่อนเพื่อให้เข้าใจว่า:-

ตัวเราคืออะไร ?

มีส่วนประกอบอย่างไร ?

เบญจขันธ์

ตัวเราคือกายกับใจ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ตัวเรา ก็คือ เบญจขันธ์

เบญจ แปลว่า ห้า ขันธ์ แปลว่า กอง หมวด หมู่ ประเภท

ที่ว่าตัวเราคือเบญจขันธ์ ก็เพราะพระองค์ทรงแบ่ง สิ่งที่เราเรียกว่าตัวเรา นี้ เป็นรูปกองหนึ่ง เวทนากองหนึ่ง สัญญากองหนึ่ง สังขารกองหนึ่ง และวิญญาณกองหนึ่ง ในห้ากองนี้ รูปขันธ์ กองรูปนั้นมักพูดสั้นๆว่ารูป และอีกสี่กองนั้น รวมเรียกว่านาม เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดอีกนัย หนึ่ง ตัวเราก็คือนามรูป โปรดสังเกตว่า ตัวเราประกอบขึ้นจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมพวกหนึ่ง และจากสิ่งที่เป็นนามธรรมอีกพวกหนึ่ง ชีวิตไม่ใช่เป็นผลของรูปโดยตรง และก็ไม่ใช่เป็นผลของนามโดยตรง แต่ชีวิตเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ ในแบบจักรกลระหว่างนามธรรมกับรูปธรรม โปรดจำให้แม่นว่า รูปกับนาม ไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน ส่วนต่างๆ ของร่างกายเกิดขึ้นมาจากสสารพลังงานที่เป็นรูปธรรม ส่วนความรู้สึกนึกคิดมาจากพลังงานที่เป็นนามธรรม ความรู้สึกนึกคิดไม่ใช่เป็นผลของสมองโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่

เกี่ยวข้องกับสมองอย่างใกล้ชิด และต้องอาศัยสมอง อยู่ตลอดเวลา จึงจะเกิดขึ้นมาได้ ต่อนี้ไปเป็นคำอธิบาย โดยสังเขปเกี่ยวกับเรื่องเบญจขันธ์

๑ รูปขันธ์ กองรูป หมายถึง ร่างกายทั้งหมด ร่างกายเป็นส่วนรูปคือเป็นรูปธรรม เกิดมาจากสิ่งที่เป็น รูปธรรมคือธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ คำว่า ธาตุ ในทางพุทธศาสนาหมายถึง **ของธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมดา ไม่ใช่หมายถึงสสารที่มีอนุชนิตเดียวกัน** ที่ว่าร่างกายเกิดมาจากธาตุทั้ง ๔ อย่างนั้น หมายถึงว่า ร่างกายเกิดมาจากของธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมดา ๔ อย่างคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือพูดอีกแง่หนึ่งว่า เกิดมาจากของแข็ง (ปฐวีธาตุ) ของเหลว (อาโปธาตุ) แกส (วาโยธาตุ) และอุณหภูมิหรือความร้อน (เตโชธาตุ) โปรดสังเกตว่า สสารและพลังงานในทางวัตถุ ที่กล่าวถึงในทางวิทยาศาสตร์ทั้งหมดนั้น ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นรูปธรรมทั้งสิ้น รูปธรรม แปลว่า สิ่งที่มีรูปร่างตัวตน ที่อาจจะสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

๒ เวทนาขันธ์ กองเวทนา เวทนา แปลว่า **ความรู้สึก** แต่ในที่นี้หมายถึงเฉพาะความรู้สึกที่เป็นสุข เป็นทุกข์

หรือเฉย ๆ คือไม่สุขไม่ทุกข์ ในใจของเราจะสังเกตได้ว่า โดยปกติย่อมมีความรู้สึก ๓ อย่างนี้ เกิดวนเวียน ไปมาอยู่เสมอ บางขณะรู้สึกเป็นสุข บางขณะรู้สึกเป็นทุกข์ บางขณะก็รู้สึกเฉย ๆ ความรู้สึกที่เป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉย ๆ นี้แหละ ทางพุทธศาสนาเรียกว่าเวทนา ซึ่งแบ่ง ออกเป็น ๓ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอุเบกขาเวทนา เวทนาทั้ง ๓ นี้ เราอาจจะสังเกตได้อีกว่า บางทีก็มีสาเหตุมาจากทางร่างกายโดยตรง เช่น ร้อนเกินไป หรือหนาวเกินไป ถูกของมีคมกระทบที่ผิวหนังก็รู้สึกไม่สบาย เจ็บปวด ทุกขเวทนาอย่างนี้เรียกว่า เวทนาทางกาย บางครั้งก็มีสาเหตุมาจากทางใจโดยตรง เช่น เมื่อเกิดความผิดหวัง ก็เกิดความทุกข์โทมนัสอย่างนี้เรียกว่า เวทนาทางใจ ดังนี้ เป็นต้น

๓ **สัญญาขันธ์ กองสัญญา สัญญาแปลว่า** การ กำหนดหมาย โดยปกติเมื่อมีอะไรผ่านมาจากประสาท และเข้าไปสู่ใจนั้น ใจจะต้องมีการกำหนดหมายสิ่งนั้นๆ ไว้เพื่อให้จำได้ **กิริยาที่ใจกำหนดไว้ นี้แหละ เรียกว่าสัญญา** แต่ขอให้สังเกตว่า ทุกครั้งเมื่อมีอะไรเข้าสู่ใจ ใจจะต้องกำหนดสัญญาลักษณะของสิ่งนั้น ๆ ไว้เสมอ แต่บางที ทั้งที่กำหนดไว้แล้ว ต่อมาภายหลังระลึกขึ้นมาไม่ได้ก็มีเป็นอันมาก

กิริยา ที่กำหนดเรียกว่า สัญญา แต่การที่นึกขึ้นมาได้ใน ภายหลังนั้น เรียกว่าสติ สติ ตามศัพท์แปลว่า การระลึกถึงสิ่งที่ผ่าน มาแล้วได้

๔ **สังขารชั้นที่ ๓ กองสังขาร** สังขารในคำนี้ไม่ใช่ หมายถึง ร่างกายอย่างที่เคยเข้าใจกัน **สังขาร** ในที่นี้แปลว่า **ปรุงแต่งหรือ สร้างสรรค์** ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ปรุงแต่ง หรือสร้างสรรค์จิตให้คิดดีหรือชั่ว **สังขาร** ในที่นี้ก็คือ **คุณธรรมและอธรรม** ซึ่งมีอยู่ในใจ โดยปกติคนเราจะคิดดี ก็เพราะมีคุณธรรมเกิดขึ้นในขณะนั้น จะคิดชั่วก็เพราะมีอธรรม คือกิเลสเกิดขึ้นในขณะนั้น เพราะฉะนั้นคำว่าสังขารในที่นี้ จึงหมายถึง คุณธรรมและอธรรมเท่านั้น

๕ **วิญญาณชั้นที่ ๓ กองวิญญาณ** คำว่า **วิญญาณ** แปลว่า **ความรู้สึก** แต่ความรู้สึกที่เรียกว่า วิญญาณนี้หมายถึงความรู้สึกเห็น รู้สึกได้ยิน รู้สึกกลิ่น รู้สึกรส รู้สึกสัมผัส และความนึกคิด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๖ อย่าง ดังนี้ :-

๑. **จักขุวิญญาณ** ความรู้สึกทางตา คือการเห็น
๒. **โสตวิญญาณ** ความรู้สึกทางหู คือการได้ยิน
๓. **ฆานวิญญาณ** ความรู้สึกทางจมูก คือการได้ กลิ่น

๔. **ชีวหาวิญญาน** ความรู้สึกทางลิ้น คือการรู้สึกรส

๕. **กายวิญญาน** ความรู้สึกทางกาย คือการรู้สึก สัมผัสต่างๆ

๖. **มโนวิญญาน** ความรู้สึกทางใจ คือความรู้สึก รับรู้อารมณ์ที่ปรากฏอยู่ในห้วงนึก มโนวิญญานจะแปลว่า ความนึกคิดก็ได้ แต่ถ้าจะพูดให้ชัด มโนวิญญาน หมายถึงความรู้สึกในใจ ซึ่งโดยปกติประกอบด้วยการนึก (วิตก) และการคิด (พิจารณา) อยู่เสมอ

วิญญานนอกจากจะแบ่งเป็น ๖ อย่างนี้แล้ว ยังแบ่งเป็นจำพวก **วิถิจิต** และ **ภวังคจิต** อีก วิญญานทั้ง ๖ ที่กล่าวมานั้นเป็นพวกวิถิจิต วิถิจิตเป็นจิตสำนึกคือ เป็นจิตที่ปรากฏขึ้นมาแล้วเรารู้สึกตัวได้ว่า เรารู้สึกนึกคิดอย่างไร ส่วนภวังคจิตนั้นเรารู้สึกตัวไม่ได้ เป็นจิตไร้สำนึก เช่นในเวลาเรานอนหลับสนิทและไม่ฝันเลย ในขณะนี้เรียกว่า จิตอยู่ในภวังค์อย่างสมบูรณ์ ถ้าฝันก็แปลว่า จิตอยู่ในลักษณะกึ่งวิถิกึ่งภวังค์ เป็นจิตกึ่งสำนึก คนเมื่อแรกเกิดใหม่ ๆ ตราบเท่าที่ประสาททั้ง ๕ และสมองยังทำงานไม่ได้ จิตอยู่ในลักษณะของภวังค์ตลอด ต่อเมื่อใดประสาททั้ง ๕ และสมองในส่วนวิถิจิตทำงานได้แล้ว วิถิจิตจึงจะเกิด

สิ่งที่เรียกว่า ตัวเรา หรือของ ๆเรา ตามที่เข้าใจกัน หรือ สมมุติเรียกกันนั้น อย่างมากก็มีเพียง ๕ ชั้นนี้เท่านั้น ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากนี้ ตัวเราเกิดขึ้นจากชั้นทั้ง ๕ นี้มารวมกันเป็นเบญจชั้น และในเบญจชั้นนี้ จะสังเกตได้ว่า รูปชั้นเป็นส่วนรูปธรรม ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนั้น เป็นส่วนนามธรรม นามธรรม แปลว่า สิ่งที่ไม่สามารถจะสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕

สิ่งที่จะพึงสังเกตและทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งที่สุดก็คือ เวทนา สัญญา และสังขาร ทั้ง ๓ ชั้นนี้มีชื่อ เฉพาะอีกอย่างหนึ่งว่า เจตสิก เจตสิก แปลว่า สิ่งที่เกิดมาจากใจโดยตรง เกี่ยวเนื่องอยู่กับใจโดยตรง เป็น คุณสมบัติของใจ เป็นเรื่องของใจ จงจำไว้ ให้แม่นยำ ที่สุดว่า เวทนานั้นเป็นเจตสิก คือเป็นคุณสมบัติของใจ ไม่ใช่เป็น คุณสมบัติของประสาทหรือสมองสัญญาและสังขาร ก็เช่นเดียวกัน โดยปกติคนทั่วไปมักเข้าใจผิดว่า คนเราจะ มีความรู้สึกเจ็บหรือไม่เจ็บ นั้น เป็นเรื่องของประสาทและสมองโดยตรง คนเราจะทำอะไรได้ดีหรือไม่ดี ก็ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสมองโดยตรง และการที่คนเราจะมีอารมณ์ดีหรือร้าย จะคิดดีหรือชั่ว ก็สุดแล้วแต่สิ่งแวดล้อม หรือฮอริโมนต่างๆ ในร่างกาย

ที่จริงความเข้าใจต่างๆเหล่านี้ ไม่ผิดทีเดียว มีส่วนถูกอยู่มาก แต่ก็ไม่มากพอที่จะไม่ก่อให้เกิด ความเข้าใจผิดอย่างใหญ่หลวง เพราะความเป็นจริงนั้น **ความรู้สึกเจ็บ หรือไม่เจ็บซึ่งเรียกว่าเวทนานั้น เป็นความรู้สึก ของใจโดยตรง แต่ใจจะรู้สึกอย่างนั้นได้ต้องอาศัย ประสาทและขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของประสาทและสมองด้วย** คำว่า **ประสาท** เป็นคำมาจากภาษาบาลี แปลว่า **ทางเดินของกระแสจิต หรือกระแสวิญญาณ** และเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **อายตนะ** ซึ่งแปลว่า **ที่เกิดและที่ติดต่อกับวิญญาณ** ประสาทและ สมองเรียกว่า **อายตนะ** ก็เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นที่เกิดของ วิญญาณทั้ง ๖ ดังที่กล่าวมาแล้ว เช่น จักขุประสาทเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ โสตรประสาท เป็นที่เกิดของ โสตวิญาณ (สมองเป็นที่เกิดของมโนวิญญาณดังนี้ เป็นต้น และที่ว่าเป็นที่ติดต่อกับวิญญาณนั้นหมายความว่า วิญญาณ จะติดต่อกับโลก ภายนอกได้ จะต้องอาศัย ระบบประสาทต่างๆ เหล่านี้ และคำว่า **โลก ภายนอก** ในที่นี้หมายถึง **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สัมผัส) และธัมมารมณ** (ธัมมารมณ หมายถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ใจนึกขึ้นมา)

สัญญาและสังขารก็เช่นเดียวกัน โปรดคิดให้ลึกซึ้งว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเจตสิก เป็นเรื่องที่เกิดมาจากใจโดยตรง ไม่ใช่เป็นเรื่องของวัตถุ อย่าคิดแต่เพียงผิวเผินว่าสมอง เป็นผู้จัดจำสิ่งต่างๆ หน้าที่ในการจดจำ ไม่ใช่เป็นเรื่องของสมองแต่เป็นเรื่องของใจโดยตรง แต่ใจจะกำหนดสิ่งต่าง ๆ ได้ดีหรือแม่นยำเพียงไรนั้น แน่ละ ต้องอาศัยสมอง และประสาทต่าง ๆ ถ้าสมองดีประสาทดี ใจก็กำหนด สิ่งต่าง ๆ ได้รวดเร็วและแม่นยำ จึงเข้าใจไว้ด้วยว่า สมอง ก็คือโรงงานไฟฟ้าจิตใจ ประสาทคือสายไฟฟ้าที่แยกออก มาจากโรงงานนั่นเอง เมื่อนึกถึงสมองคราวไร โปรดนึกต่อไปอีกหน่อยว่า ภายในสมองนั้นได้มีพลังงานของจิตใจ บรรจุอยู่เต็มทั่วทุกเซลล์สมอง

ภวังควิญญาน

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ปัญญาเนตส ได้กล่าวข้อ ความที่น่าสนใจไว้ตอนหนึ่งว่า “ถ้าได้ศึกษาเรื่องวิญญาน ให้เข้าใจดีแล้ว เรื่องอื่นๆ ก็เป็นอันเข้าใจได้โดยง่าย” และในหลักของพระพุทธภาสิตก็มีอยู่ว่า “วิญญาน เป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย” การเรียนอะไรถ้าได้เริ่มเรียนจากรากฐานย่อมจะทำให้เข้าใจง่าย และทำให้ความรู้แน่น-

พื้นเป็นหลักฐานดีอีกด้วย เพราะฉะนั้นควรจะศึกษา เรื่องวิญญาณให้
ซึ่งยิ่งกว่าที่เคยเข้าใจมาแล้ว

วิญญาณ ในความหมายของพระพุทธศาสนาถือว่า เป็น
พลังงานอย่างหนึ่ง แต่เป็นพลังงานชนิดที่เป็นนามธรรม แสง เสียง
ความร้อน ไฟฟ้า แม่เหล็ก ทาง วิทยาศาสตร์ถือว่าเป็นพลังงาน แต่
ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าแม่สิ่งเหล่านี้จะเป็นพลังงาน แต่ก็เป็น
พลังงานทางวัตถุ (เพราะยังสามารถสัมผัสด้วยประสาท ทั้ง ๕ ได้ ไม่ทาง
ใดก็ทางหนึ่ง ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม แต่วิญญาณ เป็นพลังงานชนิดที่
สัมผัสได้ เพียงทางเดียวเท่านั้น คือทางใจซึ่งเรียกว่าทางมโนสัมผัส เช่น
เราจะ รู้จักใจของเราได้ดีก็เพราะอาศัยใจของเราเอง เราไม่ อาจจะดูใจ
ของเราโดยใช้ตาหรือใช้สัมผัสอย่างอื่น

ทางพระพุทธศาสนาถือว่า วิญญาณ เป็นตัวการสำคัญที่สุดที่
ก่อให้เกิดระบบของชีวิต ชีวิตทุก ๆ เซลล์ ถือว่ามีวิญญาณทั้งสิ้น โดยนัย
นี้จะเห็นได้ว่าในร่างกายของมนุษย์ ซึ่งทุก ๆ ส่วนประกอบขึ้นจากเซลล์นั้น
นั้นย่อมาหมายความว่า วิญญาณได้มีอยู่ที่ร่างกาย **วิญญาณไม่ใช่ มี
อยู่ที่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายเท่านั้น แต่ศูนย์กลาง ของ
วิญญาณอยู่ที่สมอง** รู้ได้โดยที่สมองเป็นศูนย์กลางใน

การควบคุมร่างกายทุก ๆ ส่วน เพราะตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ที่ควบคุมร่างกายไม่ใช่สมอง สมองเป็นเพียงสำนักงาน ของวิญญาณ วิญญาณเป็นผู้สร้างสรรค์ สมองสร้างสรรค์ทุกส่วนของร่างกายและควบคุมร่างกาย มาตั้งแต่ชีวิตเริ่มปฏิสนธิ พฤติกรรมต่างๆ ภายในระบบของเซลล์เกิดขึ้นจากวิญญาณ ซึ่งมีอยู่ภายในระบบของเซลล์นั้น เพราะพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีความหมาย เพราะเหตุที่วิญญาณ เป็นตัวการสำคัญ ในการวางรากฐานชีวิต จึงได้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภาวังคจิต หรือ ภาวังควิญญาณ ซึ่งแปลว่า วิญญาณที่เป็นรากฐาน ของชีวิต

วิญญาณ

เป็นสิ่งที่มิใช่อกอย่างนอกจากวัตถุ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกเราไว้ว่า **ตัวเราประกอบ ขึ้นมาจากธาตุ ๖** คือ:-

ปฐวีธาตุ ธาตุดิน (ของแข็ง)

อาโปธาตุ ธาตุน้ำ (ของเหลว)

เตโชธาตุ ธาตุไฟ (ความร้อนหรืออนุหภูมิ)

วาโยธาตุ ธาตุลม (แก๊สต่างๆ)

อากาษธาตุ ความว่าง

วิญญานธาตุ ธาตุรู้

ธาตุทั้ง ๕ ข้างต้นเป็นจำพวกรูปธรรม อากาษธาตุเป็นรูปธรรม คือไม่ถือว่าเป็นรูปธรรม เพราะอากาษ หมายถึงความว่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจสัมผัสได้ด้วย ประสาททั้ง ๕ แต่ก็ไม่ใช่เป็นนามธรรม เพราะไม่ใช่สิ่งที่สามารถจะรับรู้อะไรได้ เหมือนกับจำพวกจิตและเจตสิก ส่วนวิญญานธาตุเป็นนามธรรมแท้

ตัวเราประกอบขึ้นมาจากธาตุ ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม คำว่า ธาตุ ในทางพุทธศาสนามี ความหมายไม่เหมือนกับในทางเคมี ธาตุ ในทางพุทธศาสนา แปลว่า ธรรมชาติ และคำว่า ธรรมชาติ ในที่นี้ หมายถึง สิ่งใด ๆ ก็ตามที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่มีใครสร้างสรรค์ขึ้น มันเกิดขึ้นมาตามเหตุตามปัจจัยของมัน สิ่งใดมีลักษณะอย่างนี้ สิ่งนั้นเรียกว่า ธาตุ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ สิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ โดยธรรมชาติเกิดขึ้นมาเองตามเหตุ ตามปัจจัยของมัน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย และในที่สุดก็ย่อมมีการดับ เพราะความสิ้นแห่งเหตุ ตัวตนแท้ ๆ ของสิ่งเหล่านี้ไม่มี เช่น เราจะค้นพบว่า ตัวตนแท้ ๆ ของดินอยู่

ที่เห็น จะหาไม่พบ เพราะดินเองก็เป็นสารประกอบ ที่เกิดมาจากธาตุหลายอย่าง แม้ธาตุแท้แต่ละอย่าง ที่ถือกันเ็นทางเคมีนั้น เมื่อแยกแยะออกไปให้ละเอียดแล้ว เราก็จะหาความเป็นธาตุ อย่างนั้น ๆ ไม่พบเหมือนกัน คำว่า ธาตุ ในทางพุทธศาสนาโปรดจำไว้ให้แม่นยำ มีความหมายไม่เหมือนกับในทางเคมี คำว่า ธาตุ ในทางพุทธศาสนา มีความหมายแต่เพียงว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ โดยธรรมดา หรือจะแปลสั้น ๆ ว่า ธาตุก็คือของธรรมดาหรือสิ่งธรรมชาติ และเมื่อเอ่ยถึงคำว่า ธาตุคราวไร จะต้องเข้าใจ อีกอย่างว่าสิ่งนั้น ๆ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

อนึ่ง ความว่าง (อากาศธาตุ) ที่ถือว่าเป็นธาตุ ก็เพราะเป็นสิ่งที่อยู่โดยธรรมดาไม่มีใครสร้าง (ความว่าง ไม่มีเหตุปัจจัย) วิญญาณ ก็เช่นเดียวกัน ที่ถือว่าเป็น ธาตุ ก็เพราะวิญญาณโดยธรรมชาติเป็นพลังงานอย่างหนึ่ง แต่ต่างจากพลังงานในทางวัตถุตรงที่ วิญญาณเป็นสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ด้วยประสาททั้งห้า และเป็นพลังงาน ที่สามารถรู้สึกรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ ได้และเป็น อนัตตา เช่นเดียวกับดิน น้ำ ลม ไฟ คือเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยหลายอย่าง ตัวตนแท้ ๆ ของวิญญาณไม่มี ฉะนั้นจึงได้เรียกว่า เป็นธาตุอย่างหนึ่ง โดยธรรมดาเราารู้สึกว่าวิญญาณเป็น

แก่นสำคัญของชีวิต เพราะเมื่อถึงคราวตาย ก็ตายแต่ร่างกาย ส่วน
 วิญญาณไปเกิดใหม่ได้อีก บุคคลิกภาพนิสัย สันดานซึ่งมีอยู่ในชีวิตนี้
 ถ่ายทอดไปถึงชาติหน้าได้ โดยติดไปกับวิญญาณ และเหตุที่จะทำให้มี
 การยึดถือว่ามีตัวเรา หรือของๆ เราก็เพราะวิญญาณ ถ้าวิญญาณไม่มี ก็
 จะไม่มีการยึดถือตัวตน ฉะนั้นจึงน่าจะทำให้เข้าใจว่า วิญญาณ มีความ
 เป็นตัวตนที่แท้จริง อย่างกับที่บางลัทธิถือเอา วิญญาณเป็นอัตตา
 วิญญาณแม้จะมีปรากฏการณ์เป็นเช่นนี้ แต่ความจริงวิญญาณไม่มี
 ตัวตนของมันที่แท้จริงเลย เพราะวิญญาณเป็นเพียงธาตุอย่างหนึ่ง ซึ่ง
 เกิดขึ้นมาจาก การผสมของเจตสิกมากมาย เมื่อเจตสิกแต่ละอย่างแยก
 ไปหมดแล้ว เราก็จะหาวิญญาณไม่พบ **วิญญาณในความหมายของ
 พุทธศาสนาเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา**

จากเรื่องธาตุ ๖ นี้ ได้ให้ข้อคิดแก่เราว่า**วิญญาณ เป็นสิ่งที่มีอีก**
อย่างนอกจากวัตถุ วิญญาณไม่ใช่เป็นผลของวัตถุหรือมาที่หลัง
วัตถุ เรื่องนี้จะมีอธิบายอย่างแจ่มแจ้ง ในตอนที่อธิบายถึงหัวข้อว่า
วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ในตอนนี้โปรดจำไว้ก่อนว่า
 วิญญาณเป็นสิ่งที่**มีอีก**อย่างนอกจากวัตถุ เรื่องนี้สำคัญมาก **เพราะผู้ที่**
ไม่สามารถแยกนามกับรูปได้ในตอนแรกนี้แล้ว ก็ไม่สามารถจะ
เข้าใจ

ได้เลยว่า วิญญาณเป็นผู้สร้างสรรค์ร่างกาย ตายแล้ววิญญาณไปเกิดใหม่ได้

อนึ่ง การที่จะแยกให้เห็นว่า วิญญาณกับร่างกาย ไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน มีวิธีคิดง่าย ๆ อย่างนี้อีกอย่าง กล่าวคือจงพิจารณาให้เห็นว่า ที่ว่าตาเห็น หูได้ยิน สมอมนึกคิดนั้น ความจริงตาเป็นผู้เห็น หูเป็นผู้ได้ยิน สมอมนึกคิด หรือว่าวิญญาณเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เหล่านี้ และ เมื่อตอนเกิดขึ้นใหม่ ๆ ในท้องแม่ ซึ่งยังไม่มีสมอมนี่ ไม่มีประสาทต่าง ๆ เกิดขึ้น ในขณะนั้นได้มีวิญญาณแล้วหรือยัง การพิจารณาโดยวิธีนี้ จะทำให้รู้จักแยกหน้าที่ของร่างกายกับวิญญาณออกจากกันได้

วิญญาณ

คือธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ชีวิต

คำว่า ธาตุ ในทางพุทธศาสนาอาจจะหมายถึงสสารก็ได้ หมายถึง พลังงานก็ได้ เช่นความร้อนทาง วิทยาศาสตร์ถือว่าเป็นพลังงาน แต่ทางพุทธศาสนา คงเรียกว่าเป็นธาตุ วิญญาณซึ่งเป็นนามธรรมแท้ ๆ ไม่ใช่ สสาร แต่ก็เรียกว่าเป็นธาตุเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น

เพื่อที่จะให้นักศึกษาในปัจจุบันนี้เข้าใจเรื่องวิญญาณง่าย จึงแปล
วิญญาณว่า “วิญญาณเป็นพลังงานอย่างหนึ่งที่เป็น นามธรรม
วิญญาณเป็นพลังงานอีกอย่างหนึ่งที่มีอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะคือใน
สิ่งที่มีชีวิตทุกเซลล์มีวิญญาณทั้งสิ้น เมื่อนึกถึงวิญญาณคราวไร
จะต้องพยายามมองลงไปให้ลึกซึ้ง ถึงวิญญาณในระบบของเซลล์ เมื่อ
พูดถึงวิญญาณ อย่าเข้าใจแต่เพียงว่า จะต้องสังเกตได้ว่า มี
ความรู้สึกนึกคิดจึงจะเรียกว่าเป็นวิญญาณ เพราะชีวิตของคน
แรกเกิดใหม่ ๆ ซึ่งยังเป็นกลลະอยู่ นั้น เรายอมรับว่ามีวิญญาณ แต่
วิญญาณ ในขณะนี้เราก็สังเกตได้ว่าไม่เห็นมีความนึกคิดอะไรเลย
มีแต่เพียงความรู้สึก ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดปฏิกิริยาที่มีความหมาย
เท่านั้น ชีวิตของคนในขณะนี้ไม่ติดอะไรกับชีวิตของสัตว์เซลล์
เดียว หรือชีวิตของพืช เมื่อได้เปรียบเทียบชีวิตของคนแรกเกิด กับชีวิต
ของสัตว์เซลล์เดียว และชีวิตของพืชดูแล้ว เราก็จะเข้าใจได้โดยไมยาก
เลย ว่า ชีวิตทุกเซลล์มีวิญญาณทั้งนั้น และในเมื่อเราทราบกันแล้วว่า
ส่วนต่างๆ ของร่างกายก็ประกอบขึ้นมาจากเซลล์ทั้งสิ้น ฉะนั้นเราจึงรู้ว่า
วิญญาณได้มีอยู่ทั่วร่างกาย และโดยทำนองเดียวกัน ในพืชทุกชนิดก็มี
วิญญาณด้วย ข้อที่ว่า วิญญาณได้มีอยู่ในเซลล์นี้เราจะทราบได้จาก
หลักฐาน

ในปัจจุสมุปบาทซึ่งมีอยู่ว่า “วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด ชีวิต ถ้า
วิญญาณไม่มี ชีวิตก็ไม่มี วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด อัจฉยะ
สันตติ ชรตา อนิจจตา ถ้าวิญญาณไม่มี พุทธิกรรมต่าง ๆ เหล่านี้
ก็ไม่มี”

อัจฉยะ แปลว่าการเกิดขึ้น สันตติ ความสืบต่อ ชรตา ความ
ชรา อนิจจตา ความแตกดับ โปรดสังเกต ว่าลักษณะเหล่านี้มีอยู่กับชีวิต
ทั้งปวง และโปรดสังเกตอีกว่า พุทธิกรรมเหล่านี้เป็นพุทธิกรรมที่มี
ความหมาย ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่า เกิดจากวิญญาณเป็นปัจจัย
แน่นอน ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตามธรรมดา โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับ
วิญญาณ

วิญญาณคือพลังงานที่ก่อให้เกิดชีวิต วิญญาณเป็น
พลังงานที่มีเจตจำนง เป็นพลังงานสร้างสรรค์และแทรกซึมอยู่ทั่วทุก
เซลล์ ถ้าทำความเข้าใจได้เช่นนี้ ที่จะเข้าใจไม่ยากเลยว่า ตัวธรรมชาติที่
สร้างสรรค์ชีวิตนั้น แท้จริงไม่ใช่อะไรอื่น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า
วิญญาณปจจยา นามรูป วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ถ้า
วิญญาณไม่มี นามรูปก็ไม่มี คำว่า นาม ก็ได้แก่เจตสิกต่างๆ รูป ก็ได้
แก่ร่างกาย ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธองค์ทรง อธิบายไว้

คำว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป หมายความว่า เป็นปัจจัยให้เกิด ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ใสใหญ่ ใสเล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า คี เสดขม์ หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลว มัน น้ำลาย น้ำมูก น้ำมันไขข้อ น้ำมูตร และเป็นปัจจัยให้เกิดความร้อนในร่างกาย เป็นปัจจัยให้เกิดลมหายใจเข้า ลมหายใจออก และเป็นปัจจัยของทุกสิ่งทุกอย่างในร่างกาย ซึ่งในคัมภีร์ใช้คำว่า วิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดรูป ก็คือเป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูปและ อูปาทายรูป

เมื่อพิจารณาตามนัยนี้ เราก็เห็นได้ชัดว่า ตามหลักพุทธศาสนา ถือว่า วิญญาณเป็นตัวการสำคัญที่สุด ที่ทำการเปลี่ยนแปลงโลหิตของแม่ให้กลายเป็นส่วนต่างๆ ของร่างกาย การที่โลหิตของแม่กลายเป็นอวัยวะต่างๆ ไม่ใช่เป็น เรื่องของปฏิกิริยาของวัตถุธาตุในทางเคมีโดยเฉพาะ โปรดอย่าลืมว่า ส่วนต่างๆ ของร่างกาย และพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายทั้งสิ้น ความร้อน แสง เสียง ไฟฟ้า แม่เหล็ก พลังงานเหล่านี้จริงอยู่แม้จะทำให้เกิด ปฏิกิริยาแก่วัตถุ และทำให้วัตถุกลายเป็นจากสภาพหนึ่ง มาเป็นอีกสภาพหนึ่งได้ก็จริงอยู่ แต่ขอให้พิจารณาให้ซึ่งว่า

โดยลำพังพลังงานทางวัตถุล้วนๆ อย่างเดียว ย่อมไม่อาจก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่มีความหมายที่แสดงถึงเจตจำนง อย่างนี้ อย่างนั้นได้ คุณสมบัตินี้ของวัตถุในทางเคมี ก็เช่นเดียวกัน แม้จะมีส่วนสำคัญยิ่ง ในการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะเป็นอีกสิ่งหนึ่งได้หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของวัตถุก็จริงอยู่ แต่การเปลี่ยนแปลงในทางเคมีล้วนๆ อย่าง เดี่ยวย่อมไม่อาจก่อให้เกิดสิ่งที่มีความหมายขึ้นมาได้ แต่อย่างไรก็ดี แม้ในทางพุทธศาสนาจะถือว่าวิญญาณ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการเกิดของชีวิต แต่ก็ไม่ใช่หมายความว่า จะล้มความสำคัญของวัตถุ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าเรื่องนี้ พระพุทธองค์ก็ตรัสไว้เหมือนกัน เช่น ที่มีปรากฏใน อภิธรรมตอนหนึ่งว่า “ธาตุทั้ง ๔ ย่อมเป็นปัจจัยซึ่งกัน และกัน” ข้อความนี้มีความหมายว่า สสารพลังงานต่างๆ ต่างก็เกื้อกูลเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เช่นน้ำซึ่งเป็นของเหลว จะกลายเป็นของแข็ง หรือกลายเป็นไอจะต้องอาศัย ความร้อนและความเย็น สสารที่จะกลายเป็นกระดูกขึ้นมาได้ จะต้องอาศัยธาตุแคลเซียม ลำพังวิญญาณอย่างเดียว ไม่ใช่จะสามารถสร้างอะไรขึ้นมาจากอะไรก็ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อนึกถึงว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปคราวไร จะต้องนึกถึงความสำคัญของคุณสมบัติ

ของวัตถุนั้นๆ หรือพลังงานนั้นๆ ด้วย ความจริงในความหมาย ที่สมบูรณ
พระพุทธรูปองค์ใดตรัสไว้เช่นนี้ “วิญญาน เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป แม้นามรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน วิญญานกับนามก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน รูปทั้งหลายก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน” ถ้าพิจารณาให้รอบคอบเช่นนี้แล้ว เราจะหาข้อแย้งไม่ได้เลย

รู้ได้อย่างไรว่า

วิญญานคือธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ชีวิต ?

การที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้อย่างแจ่มแจ้งก็ต่อเมื่อได้ ศึกษาหัวข้อดังต่อไปนี้ให้เข้าใจดีแล้วเท่านั้น กล่าวคือ :-

๑. วิญญาน ในความหมายของพุทธศาสนานั้นไม่ใช่เป็นสสาร ไม่ใช่เป็นภาพของภูตผีปีศาจอย่างที่บางคนอ้างว่าให้เห็น ไม่ใช่เป็นเหมือนรูปควันหรือเป็นดวงสว่าง อย่างในเรื่องนิยาย และไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะนับได้เป็นดวงๆ เหมือนกับที่คนส่วนมากเข้าใจกัน

๒. วิญญานในความหมายของพุทธศาสนาถือว่าเป็นพลังงานอย่างหนึ่ง แต่เป็นพลังงานที่เป็นนามธรรม และ แผ่ซ่านอยู่ทั่วร่างกายเหมือนกับความร้อน ในทุกๆ เซลล์ของร่างกายมีวิญญานอยู่ทั้งสิ้น

วิญญาณไม่ใช่มีอยู่เฉพาะแต่ ในสมองหรือในหัวใจเท่านั้น และไม่ใช่มีเฉพาะแต่ในสัตว์ หรือในคนเท่านั้น แม้ในพืชทุกชนิดก็มีวิญญาณ ในเชื้อโรคทุกตัวและทุกชนิด ในสเปอรัมของชาย ในไข่ของผู้หญิงก็มีวิญญาณ

๓. วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนา ไม่ใช่เป็นสิ่งที่วิ่งไปมาได้เหมือนกับลูกปืน วิญญาณที่เราารู้สึกว่า มันวิ่งไปมาทั่วร่างกายนั้น นั่นก็ไม่ใช่ว่ามันวิ่งไปมาได้จริงๆ อย่างที่เข้าใจกัน ความรู้สึกที่วิ่งไปมาในเส้นประสาทนั้น ความจริงเป็นเพียงการเคลื่อนไหวแห่งแรงดันของความรู้สึก ที่สืบท่อๆ กันไปของความรู้สึกที่มีอยู่ทุกเซลล์เท่านั้น การสืบท่อแห่งความรู้สึก มีลักษณะคล้ายกับการไปของ กระแสไฟฟ้า เหมือนกับคลื่นวิทยุ

๔. คนส่วนมากเข้าใจกันว่า ในคน ๆ หนึ่งก็มี วิญญาณดวงหนึ่งๆ ความเข้าใจเช่นนี้เป็นความเข้าใจ ที่ผิดมาก วิญญาณมีอยู่ทุกเซลล์ของร่างกายแม้แต่ในกระดูกก็มีวิญญาณ ในเส้นโลหิต ในตัวโลหิตแดง ตัวโลหิตขาว ในเนื้อหนังก็มีวิญญาณ เมื่อวิญญาณในความหมายที่แท้จริง มีลักษณะเช่นนี้ เราจะนับเป็นดวงๆ ได้อย่างไร คำว่า ดวง อย่างที่เข้าใจกันนั้นความจริงคือ ขณะ คำว่า ขณะ ในภาษา

บาลีแปลกันมาว่า ดวง เลยทำให้เข้าใจกันผิด วิญญาณขณะ หนึ่ง ๆ มาแปลกันว่าวิญญาณดวงหนึ่งๆ และคำว่าขณะในที่นี้ หมายถึง ขณะที่วิญญาณเกิดขึ้นมารับอารมณ์ในวิถี ซึ่งโดยปกติเราก็กังขาได้ว่า วิญญาณที่เกิดขึ้นมานั้นรับอารมณ์ที่ละอย่าง จะรับอารมณ์หลายอย่าง ในขณะที่เดียวกันไม่ได้ และวิญญาณที่เกิดขึ้นนั้นก็ตั้งอยู่ได้เพียงชั่วขณะจิตเดียวแล้วก็ดับ แล้วก็เกิดใหม่ และวิญญาณที่เกิดขึ้นมานั้นสามารถที่จะจัดเป็นประเภท ๆ ก็ได้ ฉะนั้นคำว่า ดวง บางครั้งก็หมายถึง **ขณะ** บางครั้งก็หมายถึง **ประเภท** เรื่องนี้ผู้ที่ไม่ได้ศึกษา อภิธรรมโดยละเอียดแล้วมักจะเข้าใจผิดกันมาก **วิญญาณที่มี อยู่ในคนเรานี้ พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่าเป็นขันธุ์ ขันธุ์ แปลว่า กอง หมวด หมู่ ประเภท หรือจะแปลว่ามวลก็ได้** เช่นคำว่า อคฺคิขนฺุโธ แปลว่ากองไฟ วิญญานณฺุขนฺุโธ แปลว่ากองวิญญาณ เพราะฉะนั้น เมื่อนึกถึงวิญญาณใน ความหมายของพุทธศาสนาคราวใด โปรดนึกให้เห็นเป็น เช่นกับกองไฟ ซึ่งประกอบไปด้วยอนุแห่งเปลวไฟมากมาย เหลือคณนา

๕. ดิน น้ำ ลม ไฟ แต่ละอย่างเรียกว่าเป็นธาตุอย่าง หนึ่งๆ คำว่า ธาตุในที่นี้หมายความว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมดา แต่ตัวตนแท้ๆ ของมันไม่มี เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น

ก็เพราะเหตุ ดับไปก็เพราะความสิ้นแห่งเหตุ วิญญาณก็เช่นเดียวกัน เป็นธาตุอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น ออย่าได้สงสัยว่า แต่เดิมวิญญาณมาได้ อย่างไร ในการเรียนเรื่องวิญญาณ ของพุทธศาสนาให้เรียนรู้แต่เพียงว่า วิญญาณเท่าที่เข้าใจ และพิสูจน์ได้นี้ เกิดขึ้นเพราะอะไร ดับไปเพราะอะไร เพียง เท่านั้นก็พอแล้ว ออย่าพยายามเดาหรือเก็งความจริงในสิ่งที่ พิสูจน์ไม่ได้

๖. วิญญาณ ในความหมายของพระพุทธศาสนา เป็นสภาพอีก ชนิดหนึ่งนอกจากวัตถุ วิญญาณ ไม่ใช่เป็นผลของ วัตถุ ไม่ใช่มาที่หลัง วัตถุ แม้วิญญาณจะมีความเกี่ยวข้องกับวัตถุ อย่างใกล้ชิดที่สุด สัมพันธ์กับวัตถุอยู่เสมอ และต่างก็ เป็นปัจจัยซึ่งกันและกันก็จริง แต่ถึงกระนั้น วิญญาณก็ สามารถแยกจากวัตถุได้ **โลกของวิญญาณเป็นโลกที่กว้างขวางมาก ในโลกของวิญญาณมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องถึงกัน** เช่นเดียวกับวิญญาณในกลุ่มของอวัยวะแต่ละกลุ่ม เป็น วิญญาณคนละประเภท แต่แต่ละกลุ่มมีหน้าที่และคุณสมบัติ ไม่เหมือนกัน แต่ถึงกระนั้น วิญญาณทั้งหมดก็สัมพันธ์กัน ประสานงานกันอย่างเป็นระเบียบ **ระเบียบแห่งร่างกายนั้น ความจริงก็คือ ระเบียบแห่งวิญญาณนั่นเอง** การประสานงานของอวัยวะต่างๆ ที่แท้ก็คือการประสานงานระหว่าง

วิญญาณในกลุ่มต่างๆ นั้นเอง โปรดคิดว่า คนที่ทำงาน ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบนั้น ที่แท้ก็คือวิญญาณของแต่ละคน ติดต่อกันอย่างเป็นระเบียบนั้นเอง

๗. วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนาเป็น พลังงานที่ประกอบด้วยเจตจำนง หรือมีความจำนงอยู่เสมอ โดยเฉพาะคือ วิญญาณที่มีกิเลส **เจตจำนงของชีวิตต่างๆ นั้น ที่แท้ก็คือเจตจำนงของวิญญาณนั่นเอง** ความร้อน เป็นพลังงานอย่างหนึ่ง แต่เป็นพลังงานที่ไม่มีเจตจำนง วิญญาณ นอกจากจะเป็นพลังงานที่มีเจตจำนงอยู่เสมอแล้ว โดยปกติยังเป็นพลังงานที่สามารถรับรู้หรือมีความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อีกด้วย พลังงานนี้จึงมีชื่อว่า **วิญญาณธาตุ** ซึ่งแปลว่า **ธาตุรู้** สสารพลังงานในทางวัตถุไม่อาจจะรู้อะไรได้ อนึ่ง ควรจะสังเกตไว้ด้วยว่า **วิญญาณที่มีอยู่ในชีวิตทุกเซลล์นั้น จะเห็นได้ชัดว่ามีอวิชชา ตัณหาอุปาทาน และเจตนาประกอบ อยู่เสมอ** สิ่งที่เราเรียกกันว่า ความต้องการของร่างกายหรือความต้องการของธรรมชาตินั้น โปรดคิดให้ละเอียดว่า ที่แท้ เป็นความต้องการของอะไรแน่? ขอให้พิจารณาดูพฤติกรรม หรือปฏิกิริยาต่างๆ ของร่างกายให้ละเอียดว่า เกิดขึ้นจากอะไร และในที่สุดก็จะเข้าใจได้เองว่า **ความต้องการของร่างกายนั้น ที่แท้ก็คือความต้องการของวิญญาณ ซึ่งมีอยู่**

ในระบบของเซลล์ต่าง ๆ นั้นเอง เพราะพฤติกรรมหรือปฏิกิริยาต่าง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างมีความหมายทั้งสิ้น

๘. วิญญาณในความหมายของพระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นสิ่งที่ลึกลับ เพราะโดยปกติวิญญาณได้แสดงตัวออกมา เป็นความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ อยู่เสมอแล้ว ที่ว่าตาเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นรู้รส กายรู้สึกสัมผัส สมอมนึกคตินั้น ความจริงไม่ใช่ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมอมนึกคิด ความรู้สึกนึกคิดเหล่านั้น เป็นเรื่องของวิญญาณทั้งสิ้น ตาเห็นก็คือใจเห็น หูได้ยินก็คือใจได้ยิน สมอมนึกคิดก็คือ ใจนึกคิด แต่ใจจะทำหน้าที่ได้ก็ต้องอาศัยอวัยวะเหล่านั้น ถ้าอวัยวะเหล่านั้นไม่ดี ใจก็อาจจะทำหน้าที่ของตนได้ดี ยิ่งกว่านั้น แม้ในระบบของภวังควิญญาณซึ่งมีความรู้สึก โดยที่มันเองก็ไม่รู้สึกตัวนั้น แต่ความรู้สึกของมันก็ได้แสดง ออกมาทางระบบของร่างกาย ปรากฎการณของร่างกายก็คือ ปรากฎการณของวิญญาณในทางวัตถุนั้นเอง ฉะนั้นเราจึงสามารถเรียนรู้สภาพของภวังควิญญาณได้ โดยอาศัย การสังเกตดูพฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกายนั่นเอง

๙. วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ขยายตัวได้ เช่นเดียวกับความร้อนหรือเปลวไฟ วิญญาณได้

เจริญเติบโตขนานคู่กันมากับร่างกาย อุจจะยะ สันตติ ชรตา อนิจจตา ของร่างกาย ถ้ามองอีกแง่หนึ่งหรือมองให้ซึ่งแล้ว ก็คือ อุจจะยะ สันตติ ชรตา และอนิจจตาของวิญญาณนั่นเอง โปรดคิดให้ซึ่งที่สุดในตัวข้อที่ว่า วิญญาณเป็นอนัตตา วิญญาณไม่มีความเป็นตัวตนที่แท้จริงของมัน วิญญาณเป็น สิ่งที่เกิดเพราะเหตุ ดับไปเพราะความสิ้นแห่งเหตุ และอีกข้อที่ว่า “รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเกิดขึ้นที่ ไหน ก็ดับที่นั่น วิญญาณไม่มีการมาการไป เหมือนกับที่เข้าใจกันอยู่ในศาสนาอื่น ๆ” “การไปของวิญญาณ ในความหมายของพุทธศาสนา เป็นเพียงการเคลื่อนไหวแห่งแรงดันของความรู้สึก ที่สืบต่อ ๆ กัน” ความรู้สึกที่วิ่งไปมา ทั่วร่างกายนั้นเป็นเหมือนเอาสตางค์มาเรียงติดๆ กัน เมื่อเคาะที่ปลายสุดข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งก็กระเด็นออก หรือเปรียบเหมือนเอาลวดข้างหนึ่งใส่ลงไปใ้ในกองไฟในไม่ช้า อีกข้างหนึ่งก็จะรู้สึกร้อน ทั้งๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกองไฟด้วย แต่อย่างไรก็ดี โปรดเข้าใจไว้ด้วยว่า การสืบต่อของวิญญาณนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งนัก ความเร็วของวิญญาณ พระพุทธเจ้าเคยทรงเปรียบไว้ว่า เหมือนกับ การไปของแสง

๑๐. ในการศึกษาเรื่องวิญญาณในความหมาย

ของพุทธศาสนา ครั้งแรกอย่าได้คิดเป็นอันขาดว่า แต่เดิมวิญญูญาณมาจากไหน? แม้วิญญูณที่ว่าขยายตัวได้ตามความเจริญเติบโตของร่างกายนั้น ก็อย่าได้สงสัยว่าวิญญูณที่มีปริมาณมากขึ้นในภายหลังนั้นมาจากไหน? ตายแล้ว วิญญูณไปเกิดได้อย่างไร? **เมื่อก่อนวิญญูณอยู่ที่ไหน?** ปัญหาต่างๆ ชนิดที่ต้องเดาอย่าเพิ่งเอามาใส่ใจ ความจริง จะเป็นอย่างไรเอาไว้ก่อน ครั้งแรกให้พยายามเรียนแต่ข้อเท็จจริงที่เรามองเห็น หรือพิสูจน์ได้เท่านั้น การที่บอกว่า วิญญูณขยายตัวได้ก็เพราะเราพบว่า ในทุกเซลล์มีวิญญูณ โปรดจำไว้ว่า ถ้าเมื่อใดเราเข้าใจเรื่องวิญญูณดังที่อธิบาย มาดี และเข้าใจชัดเจนที่สุดว่า **วิญญูณเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิตแน่** เมื่อนั้นปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้นก็จะหมดไปเอง

วิธีคิดเพื่อให้เข้าใจว่า

วิญญูณคือธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ชีวิต

การศึกษาเพื่อที่จะให้เข้าใจว่า วิญญูณคือ ธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ชีวิตนั้น นอกจากจะต้องเข้าใจ ความหมายของวิญญูณดังที่กล่าวมาแล้ว เรื่องสำคัญ อีกอย่างก็คือท่านจะต้องศึกษาให้เข้าใจว่า **ธรรมชาติคือ**

เพราะคำๆ นี้ นักศึกษาเข้าใจผิดกันเป็นส่วนมาก เราชอบพูดกันว่า ชีวิตจะเกิดมาเป็นอะไรสุดแล้วแต่ ธรรมชาติจะสร้าง แต่ครั้งถามว่า ธรรมชาติคืออะไร ? ทุกคนดูเหมือนจะตอบได้ แต่คำตอบนั้นหาได้ตรงกับ ข้อเท็จจริงไม่ และยิ่งกว่านั้นยังพิสูจน์ได้ไม่ลงตัวอีกด้วย ฉะนั้น จึงควรศึกษาเรื่องนี้ให้เข้าใจจริงๆ ว่า ธรรมชาติ หมายถึงอะไรแน่?

ธรรมชาติคืออะไร ?

เมื่อเราเอาเมล็ดผลไม้ที่ยังไม่ตายเพาะลงไปในดิน แล้วจัดการรดน้ำและหาดินฟ้าอากาศให้เหมาะแก่มัน ในไม่ช้าเราจะพบว่า เมล็ดนั้นค่อย ๆ ออกรากเพื่อไปดูดอาหาร มาเลี้ยง แล้วลำต้นก็ค่อย ๆ เกิดขึ้น ต่อมาก็ออกกิ่งและใบ โดยลำดับ จนกระทั่งเป็นต้นไม้ที่สมบูรณ์ มีดอกและผล น่าประหลาดใจว่า ออานาจอะไรหนอ ! ที่ทำให้ต้นไม้เกิดมา เป็นเช่นนี้ แม้ว่าเราจะเอาเมล็ดผลไม้ต่างชนิดกันมาปลูก ในที่ดินฟ้าอากาศเหมือนกัน แต่ต้นไม้เหล่านั้นก็งอกเกิดขึ้น และเป็นไปตามพันธุ์ของตน ไม่เกิดเป็นต้นไม้ชนิดเดียวกัน ทำให้เราต้องคิดว่า ออานาจที่ควบคุมการเปลี่ยนแปลงและ

การเจริญเติบโตของต้นไม้นี้ คงต้องอยู่ในเมล็ดของมัน แน่นนอน เพราะดินฟ้าอากาศไม่สามารถจะเปลี่ยนพันธุ์ของมันได้ ความจริงก็เป็นเช่นนั้น แต่อำนาจที่ว่าเป็นสิ่งที่ ลึกลับเหลือเกิน เพราะมองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้ อำนาจนี้ แหะเรามักจะเรียกกันว่า **ธรรมชาติ** ถือกันว่าธรรมชาติ เป็นผู้สร้างสรรคโลกและสรรพสิ่งในโลก แผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร แร่ธาตุต่างๆ คนและสัตว์ สิ่งเหล่านี้เรา เรียกว่าเป็นของธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเป็นผู้สร้างขึ้น ส่วนโต๊ะ เก้าอี้ รถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน วิทยุ หรือ ผลิตภัณฑ์ใด ๆ ก็ตามที่มนุษย์สร้างขึ้น แม้จะคล้ายคลึงกับ ของธรรมชาติเพียงไร ก็ไม่เรียกว่าเป็นของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นคำว่า ธรรมชาติ จึงบ่งไปถึงอำนาจชนิดหนึ่งที่เป็น ผู้สร้างโลก และสรรพสิ่งในโลก

ที่จริงคำว่า **ธรรมชาติ** เป็นคำที่บัญญัติขึ้นใน ภาษาไทย โดยให้เป็นคำแปลของคำว่า **Nature** เพราะฉะนั้น เพื่อที่จะให้รู้ว่าคำนี้แต่เดิมของเขามีความหมาย แคไหน จึงควรต้องไปค้นดูความหมายในภาษาอังกฤษใน หนังสือ The Advanced Learner's Dictionary ได้ให้คำแปลของคำนี้ไว้ดีมาก เขาแปลไว้ว่า:-

ธรรมชาติ คือกำลังงานทุกอย่างที่ก่อให้เกิดโลกและ สรรพสิ่งในโลก และรักษาทุกสิ่งไว้ในระดับของมันเป็นอย่าง เหมาะสม

Nature: - All the forces that produced the world and everything in it and which keep all things in their proper order.

โดยนัยนี้จะเห็นว่า คำว่า **ธรรมชาติผู้สร้างสรรค์** เขาหมายถึง กำลังงานต่างๆ เช่น แสงก็เป็นเหตุอันหนึ่ง ที่ทำให้ต้นไม้เกิดขึ้น เพราะต้นไม้ต้องอาศัยแสงช่วยใน การปรุงอาหารของมัน ความร้อนก็เป็นเหตุอันหนึ่งที่ทำให้ชีวิตเกิดขึ้นมาในโลกนี้ ไม่ว่าจะพืชหรือสัตว์ หรือคน ต้องอาศัยความร้อนทั้งสิ้น โดยเฉพาะความร้อน จากแสงอาทิตย์ได้ช่วยชีวิตบนพื้นโลกนี้อยู่ทุกขณะ การเปลี่ยนแปลงของวัตถุต่างๆ ต้องอาศัยความร้อนเป็นตัวการสำคัญยิ่ง เข้าใจกันว่าความร้อนขนาดที่มีอยู่ในดวงอาทิตย์หรือ ขนาดเดียวกับความร้อนที่เกิดจากการระเบิดของ ปริมาณ จะสามารถทำให้วัตถุกลายเป็นพลังงานได้ ไฟฟ้าและกำลังงานอื่น ๆ สามารถพิสูจน์ได้ทาง วิทยาศาสตร์ว่า เป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งของต่างๆ ฉะนั้นคำว่า **ธรรมชาติ**ใน

ความหมายตามในหนังสือที่อ้างมานั้น จึงบ่งไปถึงกำลังงาน ทุกอย่างที่มีอยู่ในโลกนี้ หรือบางคนอาจบอกว่า ธรรมชาติก็คือ ธาตุทั้งสี่ หรือธรรมชาติก็คือ สสารและพลังงานทุกอย่าง แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องนี้มีปัญหาที่น่าคิดอย่างยิ่งอยู่ประการหนึ่ง คือโครงสร้างของวัตถุ และระเบียบ แห่งการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของสสาร พลังงานซึ่งเรียกว่าหลักธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติ นั้น เกิดจากอะไรแน่ ? พลังงานต่าง ๆ สสารต่าง ๆ โดยธรรมชาติ ล้วน ๆ เป็นสิ่งที่ไร้เจตนา ไร้ความมุ่งหมาย แต่ชีวิตที่เกิดขึ้นมีความหมาย ระเบียบของชีวิตก็มีความหมาย พลังงานต่าง ๆ เหล่านั้นจะเป็นตัวการสำคัญในการสร้างชีวิต เป็นตัวการสำคัญในการสร้างระเบียบและควบคุม ระเบียบต่างๆ ของสากลจักรวาลแน่หรือ ?

พระเจ้าคืออะไร ?

จากปัญหาที่น่าสงสัยดังกล่าวมาแล้ว ในตอนท้ายของบทว่า ด้วยธรรมชาตินี้ สำหรับคนที่เชื่อและนับถือ ในพระผู้เป็นเจ้าของมาแล้ว จะตอบได้ทันทีว่า อำนาจที่สร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก และรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ใน

ระเบียบอย่างเหมาะสมนั้นก็คือ พระผู้เป็นเจ้านั่นเอง โดยมีเหตุผลว่า ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องมีเหตุจึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าผลยิ่งใหญ่ เหตุก็ต้องยิ่งใหญ่ตามหลักที่ว่า กิริยา กับปฏิกิริยาต้องเท่ากัน ฉะนั้นในเมื่อโลกและสรรพสิ่งในโลก ล้วนแต่เป็นของยิ่งใหญ่และมีหัตศจรรย์มาก นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า เหตุนั้นต้องยิ่งใหญ่และมีหัตศจรรย์มาก และเหตุที่ว่านี้ก็คือ พระผู้เป็นเจ้านั่นเอง ในคัมภีร์คริสต์ ศาสนาได้กล่าวไว้ว่า:-

“พระเจ้าได้ทรงสร้างสรรพสิ่งทั้งปวง และสิ่งทั้งปวงที่เป็นขึ้นแล้วนั้น ไม่มีสักสิ่งเดียวที่เป็นขึ้นนอกจากพระองค์”

โยฮัน ๑. ๓.

“พระเจ้า ได้ทรงโปรดสำแดงความนั้นแก่เขาแล้ว ด้วยว่าอาการของพระเจ้าซึ่งเห็นไม่ได้คือฤทธานุภาพ อันถาวร และสัมภาวะของพระองค์ก็ปรากฏชัดในสรรพสิ่ง ที่พระองค์ได้ทรงสร้างนั้นตั้งแต่แรกสร้างโลก”

โรม ๑. ๒๐.

“ฟ้าสวรรค์แสดงรัศมีของพระเจ้า และท้องฟ้า ประกาศพระหัตถ์กิจ”

บทเพลงสรรเสริญ ๑๙. ๑.

ความเชื่อในเรื่องพระผู้เป็นเจ้านั้น ถ้าไม่ตั้งแง่ รังเกียจเสียก่อน แต่พยายามที่จะเข้าใจความคิดของผู้ที่เชื่อ จะพบแง่ที่ทำให้น่าเชื่ออยู่ไม่น้อยเลย เช่นถ้าเราพิจารณา ดูสรรพสิ่งทั้งปวง จะพบว่ามีความยิ่งใหญ่ ควบคุมการเกิด การเปลี่ยนแปลง ให้เป็นไปอย่างมีกฎเกณฑ์อยู่ เสมอ ฉะนั้นจึงทำให้เกิดความสำนึกว่า อำนาจที่ควบคุมนี้ ต้องเป็นสิ่งที่ทรงไว้ซึ่งฤทธาณาภาพอันใหญ่หลวง และจะต้องมีความรอบรู้สารพัด ไม่เช่นนั้น คงไม่สามารถควบคุมโลก และสรรพสิ่งในโลกให้อยู่ในระเบียบนั้น ๆ ได้ จากข้อสังเกตอันนี้ และอีกหลายอย่างจึงทำให้คนในโลกไม่น้อยเชื่อว่าต้องมีพระผู้เป็นเจ้านั้น และเรื่องของพระเจ้า ตามที่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์ไบเบิลทั้งเก่าและใหม่ เมื่อสรุปแล้วจะได้ความเข้าใจดังต่อไปนี้:

“พระเจ้ามีสภาพเป็นวิญญูณ มีอยู่ในที่ทั่วไป เป็นผู้รอบรู้ในสรรพสิ่งทั้งปวง เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวงและควบคุมสิ่งทั้งปวง ของธรรมชาติ และกฎธรรมชาติทั้งหลาย เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น สิ่งทั้งหลายต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ แต่พระเจ้าเป็นผู้ทรงอยู่นอกกฎธรรมชาติ เช่น สิ่งทั้งปวงจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง มีการเกิด แก่ และ ตาย แต่พระเจ้าไม่มีการเกิด แก่ และตาย พระองค์

ทรงเป็นอยู่อย่างไร ก็เป็นอยู่อย่างนั้นชั่วนิรันดร สิ่งทั้งปวง จะต้อง
มีเหตุ จึงเกิดขึ้นได้ แต่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าไม่จำเป็นต้องมี เหตุ พระองค์
เป็นอยู่ได้ด้วยพระองค์เอง สมบูรณ์ด้วยตัว ของพระองค์เอง

คำว่าพระเจ้ามีสภาพเป็นวิญญาน ความหมาย ของวิญญาน
ในที่นี้ เราจะเห็นได้ชัดจากคัมภีร์ซึ่งกล่าวไว้ ในตอนหนึ่งว่า:-

“และพระจิตแห่งพระยะโฮวา จะสถิตอยู่กับท่าน ผู้นั้น คือ
ดวงปัญญา และดวงความเข้าใจ ดวงวินิจฉัย และ ดวงอานุภาพ
ดวงความรอบรู้ และยำเกรงพระยะโฮวา”

ยะชายา ๑๑. ๔.

ข้อนี้หมายความว่า เมื่อผู้ใดมีความเชื่อมั่นและ เลื่อมใสในพระผู้
เป็นเจ้าของจับจิตจับใจแล้ว เขาก็จะรู้ว่าพระวิญญานบริสุทธิ์ของ
พระองค์มาสถิตอยู่กับเขา เมื่อเขารู้ว่าพระวิญญานบริสุทธิ์สถิตอยู่กับ
เขาแล้ว เขาก็จะมีปัญญา มีความเข้าใจ มีความวินิจฉัย มีอานุภาพ มี
ความรอบรู้ และมีความยำเกรงในพระยะโฮวาเกิดขึ้น เพราะลักษณะ
เหล่านี้ คือลักษณะแห่งวิญญานของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า และความประสงค์
ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า

ตามความหมายของคริสตศาสนา วิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่มองเห็นไม่ได้ แต่ถึงกระนั้น พระวิญญาณของพระเจ้าก็ได้แสดงอานุภาพออกมาให้เห็นอยู่เสมอเป็นนิมิตทุกขณะ นั่นก็คือ โลกและสรรพสิ่งในโลกบรรดาที่เกิดขึ้นมาและเป็นอยู่ขณะนี้ เกิดขึ้นและทรงอยู่ได้เพราะอานุภาพของพระองค์ ยิ่งกว่านั้น เพื่อที่จะแสดงให้โลกเห็นว่า พระองค์อยู่เหนือกฎธรรมชาติ และสามารถสร้างมนุษย์ได้ หรือ แสดงพระองค์ให้ปรากฏในลักษณะของมนุษย์ได้ จึงได้ส่ง พระบุตร คือ พระเยซูให้มาปรากฏในโลกมนุษย์ การเกิดของพระเยซูแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่เหนือกฎธรรมชาติจริงๆ เพราะพระเยซูเกิดขึ้นมาโดยไม่ต้องอาศัยบิดา และจากอภินิหารต่าง ๆ ของพระเยซู ก็แสดงให้เห็นประจักษ์ถึง อภินิหารของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า การที่พระเยซูตายแล้วกลับเป็นขึ้น แล้วเสด็จขึ้นไปสู่สวรรค์ แสดงให้เห็นอภินิหารว่า พระองค์ย่อมสามารถให้ชีวิตที่ไม่ตายแก่มนุษย์ชาติได้ และ จะพาเขาเหล่านั้นขึ้นสวรรค์ได้ ดังข้อความในคัมภีร์กล่าว ไว้ว่า:-

“ไม่มีใครได้เห็นพระเจ้าเลย พระบุตรองค์เดียว ของพระเจ้า ผู้ทรงสถิตอยู่ในทรงของพระบิดา ท่านองค์นั้นได้สำแดงพระองค์แล้ว”

โยฮัน ๑. ๘๑.

เมื่อพูดถึงวิญญาณตามความหมาย ในคริสตศาสนาบางอย่าง จะเห็นว่า คล้ายคลึงกับในพุทธศาสนา เช่นในคัมภีร์กล่าวไว้ว่า :-

“เรามีชีวิตอยู่โดยพระวิญญาณ”

พระลาเตีย ๕. ๒๕.

“วิญญาณนั้นเป็นที่ให้มีชีวิต”

โยฮัน ๖. ๖๓.

“วิญญาณนั้นประทานชีวิต”

๒. โกรินโธ ๓. ๖.

“กายที่ปราศจากวิญญาณ ตาย”

ยาโกโบ ๒. ๒๖.

วิญญาณที่ว่านี้ หมายถึงวิญญาณของพระเจ้า ที่บันดาลให้ชีวิต ทั้งหลายเกิดขึ้น และหมายถึงพระวิญญาณบริสุทธิ์ ที่สถิตอยู่ในใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ผู้นั้นมีสติปัญญา มีแสงสว่างเกิดขึ้น รู้จักนำพระทัยของพระเจ้า แต่ในเรื่องนี้ผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจให้ดีว่า ความหมายของวิญญาณในคริสตศาสนา กับในพุทธศาสนา ไม่เหมือนกันทีเดียว เช่น ในพุทธศาสนาถือว่าในสิ่งที่มี

ชีวิตทุกอย่างมีวิญญาณ แต่ในศาสนาสอนว่า ในต้นไม้และสัตว์ไม่มีวิญญาณ เพราะต้นไม้และสัตว์แม้จะมีชีวิต สัตว์แม้จะมีประสาทบางอย่างเหมือนมนุษย์เช่น มีหู มีตา มีจมูก มีลิ้น มีกาย แต่เพราะสัตว์ไม่มีความสามารถจะเข้าใจเหตุผลในสิ่งต่างๆ ไม่มีปัญญาที่จะหยั่งรู้ว่า มีพระผู้เป็นเจ้า และรู้จักยำเกรงในพระผู้เป็นเจ้า ดังข้อความในยะชายาที่อ้างมาแล้ว และยิ่งกว่านั้น วิญญาณของพระเจ้า สามารถติดต่อกับวิญญาณของมนุษย์ได้ เช่นวิญญาณบริสุทธิ์ของพระองค์ตั้งใจให้ พวกสาวกเขียนคัมภีร์ และเข้ามาสถิตอยู่ในใจของมนุษย์ ทั่วไปได้อย่างที่ คัมภีร์กล่าวไว้ว่า:-

“คนใดผูกพันกับองค์พระผู้เป็นเจ้า ก็มีใจเป็นอัน หนึ่งอัน เดียวกันกับพระองค์ ฝ่ายวิญญาณ....ท่านทั้งหลาย ไม่รู้หรือว่าร่างกายของท่านเป็นวิหารของพระวิญญาณ บริสุทธิ์ ซึ่งสถิตอยู่ในท่าน และซึ่งท่านได้รับมาจากพระเจ้า”

๑ โกรินโท ๑. ๑๙.

“เราจะขอพระบิดา และพระองค์จะทรงประทาน ผู้ช่วยอีกผู้หนึ่งแก่ท่าน เพื่อจะอยู่กับท่านเป็นนิตย์ คือพระ วิญญาณแห่งความจริง”

โยฮัน ๑๔. ๑๖. ๑๗.

“เมื่อพระองค์นั้นมาแล้ว พระองค์จะบันดาลให้โลกรู้สึกถึงความผิด ถึงความชอบธรรม และถึงความพิพากษา”

โยฮัน ๑๖. ๘.

“เมื่อพระวิญญาณแห่งความจริงมาแล้ว พระองค์จะ นำท่านไปสู่ความจริงทุกอย่าง”

โยฮัน ๑๖. ๑๓.

ตามหลักคริสตศาสนาสอนว่า พระผู้เป็นเจ้าทรง เป็นอยู่ใน ๓ พระองค์ คือพระบิดา พระบุตร และพระวิญญาณบริสุทธิ์ ทั้ง ๓ องค์นี้เป็นพระเจ้าองค์เดียวกัน หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า พระผู้เป็นเจ้าปรากฏในสามลักษณะคือ

๑. พระบิดา ในฐานะที่เป็นผู้สร้าง และรักษาสรรพสิ่งทั้งปวงไว้เป็นนิรันดร์

๒. พระบุตร ในฐานะลงมาเกิดเป็นมนุษย์ เพื่อแสดงเกียรติคุณของพระบิดาให้ปรากฏแก่โลก

๓. พระวิญญาณบริสุทธิ์ ในฐานะเข้ามาติดต่อกับวิญญาณมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์รู้จักผิดชอบและรู้จักพระเจ้า

ทั้งสามฐานะหรือสามลักษณะนี้ รวมเรียกว่า ตริเอกานุภาพ

(The Trinity) การนับถือจะต้องนับถือทั้ง

๓ องค์ ดังที่คัมภีร์กล่าวไว้ว่า:-

**“ให้รับบัพติศมา ในนามแห่งพระบิดา และพระบุตร และ
พระวิญญาณบริสุทธิ์”**

มัทธิย ๒๘. ๑๙.

สำหรับพระวิญญาณบริสุทธิ์นั้น ย่อมประจักษ์ ในใจของผู้ที่
เลื่อมใสอยู่เสมอ คอยเตือนให้ผู้นั้นรู้จักผิดชอบ และให้มีคุณธรรมต่าง ๆ
ดังที่คัมภีร์กล่าวไว้ว่า:

**“ฝ่ายผลของพระวิญญาณนั้นคือ ความรัก ความยินดี สันติ
สุข ความอดกลั้นไว้นาน ความปราณี ความยินดี ความสัตย์ซื่อ
ความสุภาพ การรู้จักบังคับตนเอง”**

ฆะลาเตีย ๕. ๒๐. ๒๓.

หนึ่งทูตสวรรค์ก็ถือว่าเป็นวิญญาณ (Soul, Spirit) และสามารถ
ติดต่อกับมนุษย์ ดังเช่นทูตสวรรค์มาส่งข่าว แก่พระนางมาเรียว่า “พระ
เจ้าจะลงมาเกิดในท้องของพระนาง” และมีทั้งวิญญาณฝ่ายดีและฝ่าย
ชั่ว วิญญาณดี ก็เช่นทูตสวรรค์ วิญญาณฝ่ายชั่ว เรียกว่า ซาตาน หรือ
มาร ซึ่งเป็นศัตรูของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ดังในคัมภีร์กล่าวไว้ว่า:-

**“ทูตสวรรค์ทั้งปวงนั้น เป็นวิญญาณสำหรับไว้ ปรนนิบัติ ซึ่งได้รับ
ให้มาปรนนิบัติคนเหล่านั้นที่จะรับความรอดเป็นมฤตกมิใช่หรือ ?**

เขียนราย ๑. ๑๔.

“คนที่กระทำบาปก็มาจากมาร ด้วยว่ามารได้กระทำบาปตั้งแต่เดิมมา พระบุตรของพระเจ้าได้เสด็จมาปรากฏ เพราะเหตุนี้คือว่า เพื่อจะได้ทรงทำลายกิจการของมารเสีย”

๑ โยฮัน ๓. ๓.๘.๙

ข้อความเหล่านี้ ขอให้สังเกตไว้ให้ดี เพราะ ในเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับวิญญาณในทางพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นว่ามีความหมายผิดกันไกลทีเดียว ทูตสวรรค์และ ซาตานนี้ พอจะเทียบกันได้กับเทวดาและปีศาจ ในทางพุทธศาสนา แต่เทวดาและปีศาจเหล่านี้ ทางพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าเป็นวิญญาณ หากถือว่าเป็นกำเนิดชีวิต ชนิดหนึ่งซึ่งเกิดจากกรรมชนิดหนึ่ง รูปร่างของเทวดา และปีศาจเป็นกายทิพย์ ผู้ที่ได้ตาทิพย์จะมองเห็นได้ ส่วนวิญญาณนั้น แม้ได้ตาทิพย์อย่างไรก็มองไม่เห็น เราารู้ เรื่องของวิญญาณก็เพราะอาศัยการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกมาจากทางกาย และเรียนรู้ได้ด้วยใจ ทางมนัสสัมผัสเท่านั้น

เรื่องพระเจ้าที่จริง เราควรศึกษาให้ละเอียด

เพราะเหตุว่า เป็นหลักสำคัญของศาสนาหลายศาสนาในโลก ศาสนาคริสต์ อิสลาม ฮินดู และอื่นๆ อีกหลายศาสนา เว้นพระพุทธศาสนาเท่านั้น ต่างเชื่อถือว่ามี พระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง ถ้าจะนำเอาจำนวน คนในศาสนาต่างๆ มาเปรียบเทียบกันดู จะพบว่า คนที่นับถือว่ามีพระเจ้านั้นมีมากกว่าคนที่ไม่เชื่อ ทั้งนี้ไม่นับ คนในยุคปัจจุบันบางพวก ซึ่งมีมากไม่น้อย ที่ไม่นับถือ ศาสนาอะไรจริงจังเลย เป็นพวกวัตถุนิยม เพราะฉะนั้น จึงเป็นข้อที่ควรจะสนใจอย่างยิ่งว่าเหตุไรเขาจึงนับถือกัน

เรื่องพระเจ้าในศาสนาฮินดู

ข้าพเจ้าคิดว่าควรจะได้้นำความเข้าใจเรื่องพระเจ้าของศาสนาฮินดูมาได้ด้วย จะทำให้ความเข้าใจในเรื่อง วิญญาณของพุทธศาสนาชัดเจนยิ่งขึ้น และข้าพเจ้าเห็น ว่า ลักษณะพระเจ้าตามที่กล่าวไว้ในหนังสือภควัทคีตา เป็นข้อความที่มีหลักฐานดียิ่ง เพราะหนังสือนี้เป็นปรัชญาที่รับรองกันทั่วไป และแพร่หลายมากในหมู่ฮินดู เขาถือว่าเป็นหนังสือที่สำคัญที่สุด ในหนังสือนี้กล่าวไว้ว่า:-

“แน่ะอรชุน! อาตมาเป็นพืชของสรรพสิ่ง สากลจักรวาลที่ปรากฏ เว้นอาตมาเสียแล้ว ย่อมมีไม่ได้”

ภควัทคีตา ๓๙/๑๐

นี่เป็นคำของพระกฤษณะ ซึ่งถือเป็นพระเจ้าสูงสุดของฮินดูและได้อวตารลงมาเกิดเป็นมนุษย์ ได้ตรัส กับท้าวอรชุน ซึ่งเป็นนักรบที่มีชื่อเสียงมากในสมัย สงครามภารตะ ซึ่งเกิดก่อนพุทธกาลไม่น้อยกว่าพันปี คำว่าอาตมาหมายถึงตัวของพระกฤษณะ และในหนังสือ ปรัชญาโยคะของศาสตราจารย์สวามี สัตยานันทปuri ก็ได้ แสดงลักษณะของพระเจ้าไว้ชัดเจนว่า:

“ไม่มีสิ่งใดในสากลจักรวาล ซึ่งตั้งอยู่นอกเหนือไป กว่าพระอิศวรหรืออาตมัน คือว่า บรรดาสิ่งทั้งหลายย่อม ดำรงอยู่ในพระอิศวรหรืออาตมัน”

โยคสูตร ๑/๑๐๖

ลักษณะเหล่านี้ คล้ายคลึงกับพระเจ้าใน ศาสนาคริสต์ที่สุด ที่ถือว่าสิ่งทั้งปวงที่เป็นขึ้นแล้วนั้น ไม่ มีสักสิ่งเดียวที่เป็นขึ้นนอกจากพระองค์ และถือว่า พระยะโฮวามีอยู่ในทุก ๆ สิ่ง ควบคุมหรือครอบงำทุก ๆ สิ่งไว้ และจะพบข้อความที่คล้ายคลึงกันอีกว่า :-

“ผู้ใดเห็นอาตมาในทุกๆ สิ่ง เห็นทุก ๆ สิ่งใน อาตมา อาตมาย่อม
ไม่หลงใหลผู้นั้น และผู้นั้นย่อมไม่หลงอาตมา”

ภควัทคีตา ๓๐/๖

และจะพบข้อความในทำนองเดียวกันกับที่พระเยซูสอนให้รัก
เพื่อนบ้านเหมือนรักตนเองว่า:-

**“อรชุน! ผู้ใดเห็นสุขหรือทุกข์ของทุก ๆ สิ่งเสมอ ด้วยสุข
และทุกข์ของตนเอง ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นบรมโยคี”**

ภควัทคีตา ๓๒/๖

และจะพบข้อความในทำนองที่พระเยซูสอนว่า พระเจ้าทรง
เป็นอยู่เป็นนิตย์ว่า:-

“พึงรู้ด้วยว่า สิ่งซึ่งแผ่ทั่วสากลจักรวาลย่อมไม่มี ความพินาศ
ใครๆ ไม่อาจทำสิ่งซึ่งไม่เสื่อมสิ้นนี้ให้ พินาศได้”

ภควัทคีตา ๑๗/๒

และจะพบข้อความในทำนองว่า พระเจ้าเป็นผู้ บริสุทธิ์และเป็น
สัพพัญญูว่า:-

**“พระอิศวรคือบุรุษวิเศษ ซึ่งไม่ติดข้องอยู่ด้วยกิเลส
กรรมวิบากและตัณหา”**

“ในพระอิศวรนั้น พีชแห่งสัพพัญญมียู่เป็นเนืองนิตย์”

“พระอิศวรนั้น เป็นอาจารย์แม่ของบูรพาจารย์ทั้งหลาย เพราะไม่
ถูกขัดขวางด้วยกาล”

โยคสูตร ๑/๙๗.๙๙.๑๐๐

ข้อที่แตกต่างระหว่างฮินดูกับคริสต์

ข้อความเท่าที่ยกมานี้ เป็นเพียงตัวอย่างน้อยๆ เพื่อเทียบเคียงให้เห็นความหมายของคำว่า พระเจ้าใน ศาสนาฮินดูในทางปรัชญา ส่วนในทางนิตยนั้นมีความมากมายเกินกว่าที่จะนำมาเขียนในที่นี้ แต่ขอให้เข้าใจว่า ความหมายของพระเจ้าในศาสนาฮินดูนั้น โดยที่แท้ ไม่เหมือนกับในทางคริสต์ศาสนา เพราะพระเจ้าในศาสนาฮินดูไม่ได้ลงมาพิพากษาโทษของมนุษย์ ไม่ได้เข้ามา เกี่ยวข้องในการรับรู้การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ แต่มนุษย์ย่อมเป็นไปตามกรรมของตนเอง ในศาสนาฮินดู สอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด สอนกฎของกรรม และสอนให้ทำลายกิเลสเหมือนในทางพุทธศาสนา และคำว่าบริสุทธิ์ในศาสนาฮินดูนั้นลึกซึ้งยิ่งกว่าในคริสต์ศาสนา พระเจ้าในศาสนาคริสต์ ยังมีพิโรธ ยังลงโทษมนุษย์ชาติ

ด้วยการบันดาลให้น้ำท่วม แต่ในพระอิศวรรนั้น ไม่มีกิเลสเหล่านี้เลย แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าถือเอาตามเรื่องราว ที่กล่าวถึงพระเจ้าในศาสนาฮินดู อวตารลงมาเกิดในยุคต่างๆ เช่นเป็นพระกฤษณะ เป็นพระราม เป็นต้น ดังนี้แล้ว ก็ย่อมถือได้ว่า พระเจ้ายังมีกิเลสบางอย่างเหมือนมนุษย์ เช่น มีความรู้สึกในกามราคะ มีความโกรธ มีความรัก ดังตัวอย่างที่รู้ๆ กันอยู่นั้น

พระเจ้าในศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาใหญ่ศาสนาหนึ่งของโลก ที่มีคนนับถือเกือบจะพอกับศาสนาฮินดู และนับถือว่ามีพระเจ้าเหมือนกัน ซึ่งเรียกในภาษาไทยกันว่าพระ อัลเลาะห์ ท่านนบีมุฮัมมัด เป็นศาสดาผู้ประกาศคำของพระเจ้า พระเจ้าในศาสนา นี้ เป็นพระเจ้าองค์เดียวกับ ในคริสต์ศาสนา และนับถือว่ามีเสส และพระเยซู เป็นศาสดาพยากรณ์ของพระเจ้าเช่นเดียวกับท่านนบีมุฮัมมัด ทูตสวรรค์ที่มาส่งข่าวท่านนบีมุฮัมมัด ครั้งแรกเพื่อให้รู้ตัว ว่าท่านจะเป็นผู้รับสนองโอษฐ์ของพระเจ้าที่ถ้ำแห่งภูเข่า ซีรา ซึ่งห่างจากเมืองมักกะฮ์หรือเมกกะประมาณ ๒-๓

ไมสนั้น ก็เป็นทูตคนเดียวกันกับทูตสวรรค์ที่มาติดต่อกับท่านโมเสสและพระเยซู ซึ่งเรียกชื่อว่า ยิมนอเอล หรือกาเบรียล ฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องนำมาเขียนไว้อีก

สมรรถภาพของวิญญูณ

การศึกษาให้เข้าใจชัดว่า “วิญญูณเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิต” เป็นความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นที่สุด สำหรับชาวพุทธ เพราะความลึกซึ้งของพุทธศาสนาที่คนส่วนมากเข้าใจไม่ถึงนั้น เป็นเพราะไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิญญูณอย่างแจ่มแจ้งนั่นเอง หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นเพราะความเข้าใจที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งมีมาแต่เดิมนั้นเป็นความเข้าใจที่ผิด ได้กล่าว มาแล้วว่า การจะเข้าใจเรื่องนี้ชัด จำเป็นจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติ เรื่องพระเจ้า และสภาพ ของวิญญูณเป็นอย่างดี ซึ่งเรื่องนี้ก็ได้อธิบายมาแล้ว สำหรับในตอนต่อไปนี้จะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงเรื่องว่า:

สมรรถภาพของวิญญูณเกิดขึ้นมาได้อย่างไร จึงสามารถสร้างสรรค์ร่างกายได้

เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจจริงๆ ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถแน่ใจได้ว่า วิญญูณเป็นผู้สร้างชีวิตจริง

เมื่อพิจารณาคูส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกาย เราเห็นว่าทุกอย่างมีความหมาย ฉะนั้นจึงลงความเห็นว่ สิ่งเหล่านี้เกิดจากวิญญูณแน่ แต่ถึงกระนั้นเราก็อดสงสัยไม่ได้ว่า **สมรรถภาพของวิญญูณเกิดขึ้นมาได้อย่างไร? แน่หรือว่ วิญญูณเป็นตัวการสำคัญ ที่ทำการเปลี่ยนแปลงโลหิตของแม่ ให้กลายเป็นส่วนต่างๆ ของร่างกายขึ้นมา?** ซึ่งถ้าเป็นจริงตามนี้ วิญญูณก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีศจรรยยิ่ง แต่เมื่อคิดดูเฝินๆ แล้วไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้เลย ผู้ที่ไม่เข้าใจเรื่องนี้ให้ดีแล้ว ก็คงจะวกไปหาความเข้าใจเดิมที่เชื่อกันมาว่เป็น ด้วยอำนาจของธรรมชาติ ซึ่งแม้จะเป็ ความเข้าใจที่อธิบายไม่ได้ แต่ก็ยังรู้สึกว่ยังดีกว่าที่จะเชื่อว่วิญญูณเป็นผู้สร้าง เพราะฉะนั้นเรื่องสมรรถภาพของวิญญูณนี้ ขอให้พยายามทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้งจริงๆ การจะ เข้าใจเรื่องนี้ ขอให้พิจารณาดังต่อไปนี้:

เมื่อเราออกแรงบ่อยๆ เราารู้สึกว่กำลังเพิ่มขึ้น เมื่อเราใช้อวัยวะส่วนไหนบ่อยๆ เราารู้สึกว่สมรรถภาพของอวัยวะส่วนนั้นดีขึ้น ถ้าเราหัดใช้มือ ใช้ตา ใช้หู ใช้สมองบ่อยๆ เราก็ู้สึกว่สมรรถภาพของอวัยวะเหล่านี้ดีขึ้น จากตัวอย่างนี้ทำให้เข้าใจว่ สมรรถภาพของร่างกายเกิดขึ้นจากการออกแรงหรือการฝึกหัด ปัญหาสำคัญ

ในเรื่องนี้ที่จะต้องพิจารณากันอย่างลึกซึ้งมีอยู่ว่า:-

ทุกครั้งที่มีการออกแรงทางกาย หรือมีการ ฝึกหัดที่ต้องใช้กำลัง ภายนั้น เราได้กำลังกายเพิ่มขึ้น แต่พร้อมกันนั้น เราได้กำลังใจเพิ่มขึ้น ด้วยหรือเปล่า?

สมรรถภาพของวิญญาณ ได้เพิ่มขึ้นทุกครั้งหรือไม่ ในเมื่อมีการ ออกแรงทางกาย?

และทุกครั้งที่มีการออกแรงทางกาย เราได้ ออกแรงทางใจด้วย หรือไม่?

การออกแรงทางใจ เป็นเหตุให้พลังของใจเพิ่มขึ้นหรือไม่?

ที่มาแห่งสมรรถภาพของร่างกายอยู่ที่ไหน?

และเมื่อสมรรถภาพของร่างกายเกิดขึ้นแล้ว สมรรถภาพเหล่านี้ ถูกเก็บไว้ที่ไหน ?

อะไรแน่ที่เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้อวัยวะต่างๆ มีสมรรถภาพใน การปฏิบัติหน้าที่ของตนได้เป็นอย่างดี?

สมรรถภาพของร่างกาย ก็คือสมรรถภาพ ของวิญญาณใช่ หรือไม่?

ผู้ที่เราเห็นว่ามิพลังกายสมบูรณ์ยิ่งนั้น ถ้าในบางครั้งเขาเกิดเสีย กำลังใจอย่างมาก กำลังกายของเขา จะอ่อนลงหรือไม่?

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ถ้าขบให้แตกแล้ว เราก็จะ เข้าใจได้อย่างชัดเจนว่า สมรรถภาพของวิญญาณเกิดขึ้นมาได้อย่างไร? เหตุไฉน วิญญาณจึงมีความสามารถในการสร้างสรรค์ชีวิต?

หลักในปัจจุสมุปบาทมีอยู่ว่า วิญญาณประกอบ ด้วยสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ถ้าสังขารไม่มีวิญญาณก็ไม่มี เมื่อ วิญญาณไม่มี นามรูปก็ไม่มี หลักสั้นๆ ที่กล่าวมานี้ คือคำอธิบาย ทั้งหมดที่แสดงให้เราทราบว่สมรรถภาพ ของวิญญาณเกิดขึ้นมาได้ อย่่างไร? แต่การทำความเข้าใจ ต่อหลักวิชาสั้นๆ นี้ไม่ใช่ของง่าย ผู้ที่ไม่ เคยคิดอย่างลึกซึ้ง จะเข้าใจไม่ได้เลย แต่อย่างไรก็ตาม วิธีคิดเพื่อจะ ให้ เข้าใจหลักดังกล่าวนี้ มีดังต่อไปนี้:

โปรดสังเกตดูว่า ทุกครั้งที่เรามีการออกแรงทางกาย ทำงานต่าง ๆ นั้น เราได้ใช้ความคิดด้วยเสมอ เมื่อทำบ่อยเข้า ก็มี ความเข้าใจในงานนั้นดีขึ้น ยิ่งทำบ่อยเท่าไร ก็ยิ่งมีความชำนาญ ขึ้นเท่านั้น และพร้อมกันนั้นความเข้าใจก็ชัดเจนยิ่ง ขึ้น และการ ใ้ช้อวัยวะทำงานก็รู้สึกว่คล่องแคล่วว่องไว ผู้ที่มีความชำนาญใน การใช้มือ ใช้ตา ใช้หู ใช้สมองเป็นอย่างดีแล้วนั้น ถ้าขณะใดใจ เกิดไม่สบายขึ้นมามาก สมรรถภาพที่เคยมีมาจะใช้ไม่ได้ดี เหมือนเมื่อก่อน จากตัวอย่างนี้แสดงว่าสมรรถภาพของกายอยู่ที่ ใจ

ขอให้สังเกตว่า ผู้ที่ใช้สมรรถภาพทางกายนั้น ทุกครั้งจะต้องใช้
 ความใคร่ครวญทุกขณะ ถ้าในใจไม่มีสมรรถภาพก็จะทำอะไรไม่ได้ อึ่ง
 ในขณะแรกที่ฝึกหัด ถ้าไม่ใช้ใจใคร่ครวญ ไม่ใช้สติปัญญาพิจารณา
 สมรรถภาพก็จะไม่เกิด ในการใช้ตา ใช้หู ใช้สมองทำอะไร เราจะพบว่า
 จะต้องใช้ใจด้วยเสมอ และสิ่งต่าง ๆ ที่รู้เห็นและได้ยินมานั้นในที่สุดก็ไป
 รวมอยู่ที่ใจ กลายเป็นความชัดเจนอยู่ที่ใจ ใจมีอำนาจในการบังคับ
 ควบคุมร่างกายทุกส่วน ที่เข้าใจกันว่าสมองหรือประสาท มีหน้าที่
 ควบคุมบังคับร่างกายนั้น ความจริงไม่ใช่สมองหรือประสาท **ตัวการที่**
บังคับ คือกระแสวิญญาณที่วิ่งไปมาใน สมองและประสาท
ต่างหาก ผู้ที่มีกำลังใจแข็งแกร่งจะเห็นได้ว่าสามารถบังคับร่างกายได้ดี
 ตรงกันข้าม ผู้ที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงนั้น ถ้าบางครั้งกำลังใจอ่อน
 กำลังกาย ก็พลอยอ่อนด้วย จากตัวอย่างเหล่านี้แสดงว่า :-

ใจหรือวิญญาณ เป็นศูนย์กลาง

ของสมรรถภาพ และเป็นที่เก็บ

สมรรถภาพต่าง ๆ ที่สะสมขึ้น

จากการออกแรงต่าง ๆ

อย่าลืมเป็นอันขาด ที่จะต้องนึกไว้ด้วยเสมอว่า

วิญญาณเป็นพลังงานที่มีอยู่ทุกเซลล์ ที่เรานึกว่ากำลังกาย มีอยู่ที่กล้ามเนื้อนั้น นึกให้ซึ่งต่อไปว่า ในกล้ามเนื้อมีอะไร แฝงอยู่ และทำไมทุกครั้งที่มีการใช้กำลังใจ กล้ามเนื้อจึงต้องแข็งขึ้นมาทันที ?

อนึ่ง โดยปกติเรามักเข้าใจกันว่า กำลังร่างกาย เกิดขึ้นจากอาหารและการออกแรงอยู่เสมอ ผู้ที่ไม่ออกแรง ไม่รับประทานอาหารให้เพียงพอแก่ความต้องการของร่างกาย กำลังกายย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ซึ่งข้อนี้เป็นความจริงที่เห็นได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตาม โปรดคิดตามหลักปฏิจจุสมุปบาทอีกสักหน่อยที่กล่าวว่า **วิญญาณเป็น ปัจจัยให้เกิดเตโชธาตุ** เราได้จากหลักชีววิทยาว่า การเผาผลาญอาหารเป็นเหตุให้เกิดกำลังงาน กำลังงานนี้เองที่เป็นเหตุให้คนเรามีแรงประกอบการทำงานต่างๆได้ แต่ในเมื่อเราเข้าใจเป็นอย่างดีว่า การเผาผลาญนั้นเกิดจากวิญญาณเป็นปัจจัย เราก็จะเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้นอีกว่า แท้ที่จริงกำลังกาย ย่อมเกิดขึ้นจากวิญญาณโดยแท้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ยิ่งมองเห็นว่า วิญญาณเป็นแหล่งพลังงานของร่างกาย

เมื่อเราทราบแน่ชัดว่า วิญญาณเป็นแหล่ง แห่งพลังงานของร่างกาย เป็นที่สะสมหรือเก็บพลังของร่างกายไว้ และเป็นมูลฐานหรือที่มาแห่งพลังของร่างกาย เช่นนี้แล้ว

ปัญหาต่อไปที่จะต้องขบคิดก็คือ:

สมรรถภาพในการสร้างสรรค์ชีวิต เกิดขึ้นมาอย่างไร?

จากพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกายใช่หรือไม่?

ถ้าใช่ พฤติกรรมต่างๆ เหล่านั้นจะเรียกว่ากรรมได้หรือไม่?

คำว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน สังขารในที่นี้ จะแปลว่า
พฤติกรรมได้หรือไม่?

และเหตุไร คำว่ากรรมในเรื่องปัจจุสมุปบาทจึง ใช้คำว่าสังขาร

ถ้าเข้าใจปัญหาต่างๆ เหล่านี้ดีแล้ว คราวนี้จะได้ ชัดว่า
วิญญานเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิตแน่นอน

คำว่า **สังขาร** ตามศัพท์แปลว่า ปรงแต่งหรือ **สร้างสรรค์**
สังขารในที่นี้หมายถึง **เจตนา** ไม่ใช่หมายถึงร่างกาย เจตนาได้ชื่อว่า
สังขาร ก็เพราะเป็นตัวการสำคัญ ที่จะปรงแต่งหรือสร้างสรรค์ชีวิตให้เป็น
อะไรขึ้นมา วิญญานจะเกิดหรือไม่เกิด จะสร้างสรรค์ร่างกาย จะ
ก่อให้เกิดนามรูปเป็นอย่างไร ความสำคัญอยู่ที่สังขาร คือเจตนาของ
วิญญาน เจตนาเป็นเจตสิกเป็นคุณสมบัติของวิญญาน ข้อสังเกตที่
ยิ่งใหญ่มีอยู่ว่า ทำไมพระองค์

จึงเรียกเจตนาในที่นี้ว่า **สังขาร** ในอภิธรรมอธิบายว่า **เจตนาอันนี้เป็นวิบาก** วิบากเป็นสิ่งที่เกิดมาจากกรรม กรรม หมายถึงการกระทำที่ **เกิดมาจากเจตนา** เมื่อพิจารณาตาม หลักนี้ เราจะเห็นได้ชัดว่า พฤติกรรมต่างๆ ของร่างกาย เช่นการกิน การย่อย การเผาผลาญ การกระทำตามหน้าที่ ของอวัยวะต่างๆ ที่เป็นกรรม เพราะเป็นพฤติกรรมที่มีความหมายทั้งสิ้น ซึ่งแสดงว่าเกิดจากเจตนา เมื่อกรรมหมายถึง พฤติกรรมต่างๆ ได้ คราวนี้เราก็เห็นได้ชัดว่า คำว่า **วิบากก็หมายถึงสมรรถภาพต่างๆ ในร่างกายนั่นเอง** เช่นการเรียนรู้เป็นกรรม ความรู้ที่ได้หรือสมรรถภาพที่เกิด คือวิบาก ดังนี้เป็นต้น เมื่อวิบากหมายถึงสมรรถภาพของชีวิตเช่นนั้น เราก็เห็นได้ว่า เพราะเหตุนี้เอง คำว่าสังขาร ในปฏิจจสมุปบาทจึงหมายถึงเจตนาหรือวิบาก คำว่า **สังขาร** อาจแปลได้สั้น ๆ ว่า **สมรรถภาพของวิญญาน** และสมรรถภาพนี้เกิดจากการกระทำต่าง ๆ หรือ พฤติกรรมต่างๆ โดยนัยนี้วิญญานได้สะสมสมรรถภาพของมันอยู่เสมอทุกขณะตั้งแต่แรกปฏิสนธิ จนกระทั่งจติเมื่อจติแล้วเพียงชั่วขณะจิตเดียว จิตก็ปฏิสนธิอีก แล้วก็ทำกรรมต่อไปอีก เพราะเหตุนี้วิญญานจึงได้มีสมรรถภาพอยู่เรื่อยๆ และถ้าการกระทำต่างๆ ดีขึ้น สมรรถภาพของวิญญานก็ย่อมจะดีขึ้น

สมรรถภาพของชีวิตคืออะไร ?

เมื่อเรามองดูส่วนต่างๆ ของร่างกายและพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกายเราพบว่า **ทุกอย่างมีความหมาย**

ฉะนั้นเราจึงลงความเห็นว่ **สิ่งเหล่านี้ต้องเกิดจากวิญญาน เป็นปัจจัยแน่** ตามหลักที่ว่า **“วิญญานเป็นปัจจัย ให้เกิดนามรูป”**

แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้แม้ว่าจะมีเหตุผลสมบูรณ์ แต่นักศึกษาส่วนมากก็ยังไม่ยอมรับอยู่นั่นเอง ที่ไม่ยอมรับก็เพราะเข้าใจว่า;-

ชีวิตย่อมต้องมาจากชีวิต อำนาจในการสร้างสรรค์ ชีวิตได้มีอยู่ในชีวิตนั่นเอง และเรียกอำนาจนี้ว่าธรรมชาติ ใครจะเกิดมาเป็นอะไร สุดแล้วแต่ธรรมชาติจะสร้างสรรค์ขึ้นมา ไม่เชื่อว่าเป็นเพราะวิญญานสร้างสรรค์ เช่นคนเกิดมาจากการผสมระหว่างสเปิร์มกับไข่ภายในมดลูกของแม่ การที่คนเกิดมามีรูปร่างหน้าตาเหมือนกับพ่อแม่ นั้นแสดงให้เห็นว่า อำนาจในการสร้างสรรค์ชีวิตได้มีอยู่ในสเปิร์ม และในไข่นั้นเอง และอำนาจนี้แน่นอนย่อมต้องสืบเนื่อง มาจากพ่อแม่ ในชีวิตของสัตว์และพืชที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือต้องเป็นไปตามกรรมพันธุ์ ซึ่งสืบเนื่องมาจากพ่อแม่ของ

มัน จากตัวอย่างต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เราเข้าใจกันว่า โนสเปอร์มโนไซใน เมล็ดผลไม้ต่างๆ ภายในระบบของเซลล์ ชีวิตเหล่านี้ได้มีอำนาจอะไร อันหนึ่ง ที่สามารถจะบันดาลให้ ชีวิตนั้นเจริญเติบโตขึ้นมาได้ สามารถ เปลี่ยนแปลงวัตถุธาตุต่างๆ ที่กินเข้าไปให้กลายเป็นส่วนต่างๆ ของชีวิต นั้นได้ เมื่อเรามองดูความเจริญเติบโตของชีวิต และใช้ความคิดให้ลึก ซึ้ง แล้ว เราจะรู้สึกถึงความสามารถของอำนาจที่ว่ามี เพราะเช่นข้าวที่ รับประทานเข้าไปทำให้กลายเป็นเนื้อหนัง เป็นกระดูก เป็นเส้นผม เป็น ตา หู จมูก ลิ้น และอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง ได้อย่างมหัศจรรย์ยิ่ง เรา จึงพูดว่า อำนาจที่สร้างสรรค์นี้มีความสามารถสูงมาก ปัญหาสำคัญ มี อยู่ว่า :-

อำนาจที่ว่ามีเกิดขึ้นมาอย่างไร?

และอำนาจที่ว่ามีคืออะไร?

จากที่เรียนมาแล้วในบทก่อนๆ เราเข้าใจดีว่า อำนาจที่ว่ามีคือ วิญญาณในชีวิตนั่นเอง และเมื่อเราเห็นได้ชัดว่า ลูกที่เกิดมามีลักษณะ อย่างเดียวกับพ่อแม่ และตัวการสำคัญที่ทำให้คนเกิดมาก็คือเซลล์ สืบพันธุ์ ซึ่งเป็นเซลล์ชีวิต ถ้าเซลล์นี้ตายคนก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้นเรา จึงเห็นความจริงอีกอย่างว่า วิญญาณในเซลล์สืบพันธุ์นั้น

ก็ต้องเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากวิญญาณของพ่อแม่ และสมรรถภาพของ
 วิญญาณในเซลล์สืบพันธุ์นั้น ก็ต้องเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากวิญญาณ
 ของพ่อแม่อีกเหมือนกัน ถ้าพิจารณาตามนัยนี้ เราก็จะเกิดปัญหาว่า:-

สมรรถภาพของวิญญาณของพ่อแม่ นั้น แต่เดิมเกิดขึ้นมาได้
 อย่างไร?

และวิญญาณในสเปอรัมที่ไม่มีโอกาสได้ผสมกับไข่ ในที่สุดก็จะ
 ตายไป วิญญาณในเซลล์ที่ตายไปนั้นไปไหนหรือสูญไปเลย?

และวิญญาณอันแรก ก่อนที่จะมาเป็นวิญญาณของคนนั้นมา
 จากไหน?

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นข้อข้องใจของคน เป็นอันมาก
 เพราะเหตุที่ไม่อาจจะตอบปัญหาเหล่านี้ได้กระจ่างนี้เอง เราจึงไม่ค่อยจะ
 เชื่อว่าวิญญาณเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต

ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วว่าวิญญาณในความหมาย ของ
 พุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ขยายตัวได้เช่นเดียวกับความร้อน หรือเปลว
 ไฟ วิญญาณได้เจริญเติบโตขนานกันมากับร่างกาย เพราะ
 วิญญาณได้มีอยู่ทุกเซลล์ของร่างกาย เมื่อเซลล์ทวีปริมาณมากขึ้น
 วิญญาณก็ย่อมจะทวีปริมาณเช่นกัน เมื่อเข้า

ใจตามนี้ก็ไม่มีปัญหาอีกต่อไป ในเมื่อตอบว่า วิญญาณในเซลล์สืบพันธุ์ เป็นวิญญาณที่สืบเนื่องมาจากวิญญาณของพ่อแม่ และสมรรถภาพของ วิญญาณนี้ ก็สืบเนื่องมาจากสมรรถภาพของวิญญาณของพ่อแม่นั่นเอง แต่ปัญหาที่ว่า **วิญญาณในเซลล์ที่ตายไปนั้นสูญไปเลย หรือว่าไป เกิดเป็นอะไรต่อไป และวิญญาณอันแรกมาจากไหน?** สำหรับ ปัญหา ๒ ข้อนี้ที่บางคนสงสัย ก็เพราะไม่เข้าใจว่า:-

วิญญาณเป็นเหมือนกับเปลวไฟ ซึ่งเป็นของเกิดดับและเกิดใหม่ อยู่เสมอวิญญาณ เกิดที่ไหนดับที่นั่น วิญญาณเกิดจากชีวิต, ปัจจัยต่าง ๆ ของชีวิตนั้นแหละที่เป็น ปัจจัยให้เกิดวิญญาณ, โปรดนึกถึงหลักที่ว่า มหาภูตรูปและอุปาทายรูป เป็นปัจจัย ให้ เกิดวิญญาณ

จากหลักนี้ในเมื่อจะพูดอีกอย่างก็คือ:-

ระบบของเซลล์และพฤติกรรมของเซลล์ เป็นปัจจัย ให้เกิด วิญญาณ อย่าลืมเป็นอันขาดที่จะต้องทำความเข้าใจ ให้ลึกซึ้งว่า **วิญญาณเกิดขึ้นที่ไหนก็ดับที่นั่น วิญญาณไม่มีการมา การไป ที่ เคยเข้าใจกันว่า ตายแล้ววิญญาณไปเกิดที่ นั่นที่นี้ได้ วิญญาณแล่นไป มาได้ทั่วร่างกายนั้น ความจริงวิญญาณไม่ได้วิ่งไปมาอย่างที่เข้าใจกัน การสืบต่อของ**

วิญญาณเป็นเหมือนกับการวิ่งของกระแสไฟฟ้าในเส้นลวดหรือเป็นเหมือนกับคนที่ตะโกนต่อกัน ความรู้สึกที่เกิดในตัวเซลล์นั้น เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ แล้วก็ดับ แล้วก็เกิดใหม่ วิญญาณที่เกิดใหม่ไม่ใช่วิญญาณอันเก่า กระแสวิญญาณที่วิ่งไปมา ในร่างกายเปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้าที่วิ่งไปตามสาย ตายแล้วถือว่าวิญญาณไปเกิดที่อื่นได้นั้น นั่นก็เปรียบเหมือน กระแสไฟฟ้าที่วิ่งไปในอากาศ การวิ่งของกระแสไฟฟ้า ไม่ใช่เป็นเหมือนลูกธนูหรือลูกปืน การวิ่งของกระแสไฟฟ้า คือการเคลื่อนไหวของอิเล็กตรอนที่ชนต่อ ๆ กัน

ถ้าเรามองดูกระแสไฟฟ้าที่หลอด ด้วยสายตา ที่เข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดี เราจะเห็นว่ากระแสไฟฟ้า ที่เห็นว่าลูกโพลกอยู่ตลอดเวลา นั้น ความจริงมีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา แสงไฟฟ้าที่สว่างนั้นเกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอ ถ้าเราเข้าใจชัดแล้วว่าเซลล์ต่างๆ ในร่างกายมีวิญญาณทั้งสิ้น และวิญญาณในตัวเซลล์แต่ละตัวก็เกิดดับ และเกิดใหม่อยู่เสมอ ปัญหาที่ว่าเซลล์ที่ตายไปแล้ว วิญญาณไปไหน ก็จะไม่มี อย่าลืมว่า วิญญาณเกิดจาก ระบบของเซลล์ และพฤติกรรมของเซลล์นั่นเอง และเกิดขึ้น เพียงชั่วขณะแล้วก็ดับ แล้วก็เกิดใหม่อีก วิญญาณที่เกิดใหม่ ไม่ใช่อันเก่า ส่วนปัญหาที่ว่า ตายแล้ววิญญาณไปเกิด

ใหม่ได้อย่างไร ในเมื่อวิญญาณเป็นของเกิดดับและไม่มีการมาการไป เช่นนั้น? ข้อนี้เอาไว้อธิบายในครั้งต่อ ๆ ไป เพราะเป็นปัญหาที่ต้องมีความเข้าใจเรื่องอื่น ๆ อีกหลายอย่างเสียก่อน จึงจะเข้าใจได้ ในระยะนี้ขอให้เข้าใจไว้แต่เพียงว่า วิญญาณอาจจะวิ่งตามสายคือตามเส้นประสาท เหมือนไฟฟ้าที่วิ่งตามสายก็ได้ และอาจจะวิ่งไปในอากาศ โดยไม่ต้องอาศัยชีวิตไม่ต้องอาศัยเส้นประสาท เหมือนกระแสไฟฟ้า ที่วิ่งไปมาในอากาศ ซึ่งไม่ต้องมีเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ไม่ต้องมีสายเลยก็ได้ แต่จะวิ่งไปโดยมีประสาทหรือไม่ก็ตาม การเป็นไปของวิญญาณนั้น ก็คงมีการเกิดและดับและเกิดใหม่สืบเนื่องกันไปทั้งนั้น ในตอนนี้โปรดนึกไปพลางๆ ก่อนว่า คำว่า **รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณนั้น** คำว่า **รูป** ซึ่งหมายถึง **ธาตุทั้งสี่** จะหมายถึง **รูป** ที่ **ไม่มีชีวิตด้วยจะได้หรือไม่**

หนึ่งถ้าถือว่า **กรรมกับกิเลสเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ** ก็อย่าลืมจะต้องนึกไว้ด้วยว่า **กรรมและกิเลสเป็นเจตสิก เป็นสิ่งที่เกิดดับพร้อมกับวิญญาณเหมือนกัน** ในขณะที่มีชีวิตอยู่ **กรรมและกิเลสก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ** แต่ก็ต้องมีรูปเป็นปัจจัยด้วย **ลำพังกรรมและกิเลสเท่านั้นเป็นปัจจัยไม่ได้** เช่นถ้าสมองพิการแม้จะไม่ถึงตายและคน ๆ นั้น

ก็ยังมีกรรมและกิเลสอยู่ แต่ความนึกคิดจะเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนี้เป็นต้น

วิญญาณอันแรก ก่อนที่จะมาเป็นวิญญาณของคนมาจากไหน? ปัญหาอันนี้ความจริงไม่น่าเป็นปัญหา แต่ที่คนส่วนมากข้องใจ ก็เพราะมีความเข้าใจผิดมาแต่เดิมว่า วิญญาณเป็นของเที่ยงแท้ วิญญาณเป็นตัวตน ถือว่าในคนๆ หนึ่งมีวิญญาณดวงหนึ่ง วิญญาณในขณะนี้เป็นอย่างเดียว กับที่มีอยู่ในท้องแม่ เป็นอันเดียวกับวิญญาณ ที่มีอยู่ในชาติก่อน วิญญาณอันนี้แหละที่เวียนว่ายตายเกิด ความเข้าใจอย่างนี้พวกชาวพุทธส่วนมากไม่รู้สักตัวว่า เป็นมติของพวกพราหมณ์ ซึ่งพระพุทธองค์เคยปฏิเสธมาแล้วว่า เป็นมติที่ผิดจากความเป็นจริงเป็นมติที่เรียกว่า **สัตตทิฎฐิ** ความเข้าใจเช่นนี้เป็นอุปสรรคอย่างร้ายแรง ต่อการบรรลุมรรคผล ความสงสัยเช่นนั้นเป็นความสงสัยที่เกิดจากความเข้าใจในสิ่งที่ไม่มีความมี เหมือนคนบางคน ที่เห็นกิ้งกัไม่เป็นผี แล้วก็กิ้งกัสงสัยต่อไปว่านั่นเป็นผี ของใครหนอ ทำไมผู้นี้จึงได้มาเกิดเป็นผี ทั้งนี้เป็นต้น ความสงสัยเช่นนี้เราจะเห็นว่าไม่ใช่ปัญหา แต่ที่เป็นปัญหาขึ้น ก็เพราะมีความเข้าใจผิดมาแต่เดิม เข้าใจในสิ่งที่ไม่มีความมี ปัญหาที่ไม่น่าจะมีจึงได้มีขึ้น ในทางพุทธศาสนาไม่มี

ปัญหาในทำนองนี้ แต่ทางพุทธศาสนาถือว่า วิญญาณมี วิวัฒนาการ
วิญญาณของมนุษย์วิวัฒนาการมาจากวิญญาณอื่นๆ ได้ ซึ่งเรื่องนี้จะ
อธิบายโดยละเอียดในบทต่อไป.

การสืบต่อ

แห่งสมรรถภาพของวิญญาณ

ในบทก่อน ข้าพเจ้าได้พยายามเน้นให้เข้าใจว่า **สมรรถภาพใน
การสร้างสรรค์ชีวิต ซึ่งมีอยู่ในชีวิต มีอยู่ในเซลล์สืบพันธุ์นั้น ที่แท้
ก็คือสมรรถภาพของวิญญาณนั่นเอง** การออกกำลังกายซึ่งเป็นเหตุ
ให้ได้กำลังกายเพิ่มขึ้นนั้น พร้อมกันนั้นก็เป็นที่เหตุให้กำลังใจเพิ่มขึ้น
เหมือนกัน **พลังภายในความหมายที่ลึกซึ้งก็คือพลังวิญญาณนั่นเอง**
กล้ามเนื้อที่แข็งแรงซึ่งรู้สึกกันว่าในนี้มีกำลัง ที่สามารถจะแบกหาม หรือ
ทำอะไรได้อย่างแข็งแรงและเราเรียกกันว่า กำลังกายนั้น เมื่อพิจารณาดู
ให้ลึกซึ้งแล้ว จะพบว่าพลังที่ว่านี้ ที่แท้ก็คือพลังวิญญาณนั่นเอง เพราะ
ข้อเท็จจริง มีอยู่ว่า ผู้ที่เคยมีร่างกายกำยำล่ำสันสามารถทำอะไรได้
แข็งแรงนั้น ถ้าขณะใดเกิดเสียกำลังใจอย่างมาก พลัง-

กายที่มีมืออยู่จะอ่อนลงทันที และนอกจากนี้เรายังสังเกตได้อีกว่า ในการ ออกกำลังกายแต่ละครั้งจำเป็นจะต้องใช้ กำลังใจด้วยทุกครั้ง และในการ ฝึกหัดใช้มือหรือใช้สมองจน มีความชำนาญนั้น ก็จะต้องใช้สติปัญญาซึ่งเป็น เรื่องของจิตใจโดยตรงด้วย ไม่เช่นนั้นความสามารถของ อวัยวะ เหล่านั้นจะไม่เกิดขึ้นเลย และในเมื่อมีสมรรถภาพเกิดขึ้นแล้ว เราก็จะ พบว่า สมรรถภาพนั้นมีอยู่ที่ใจ เพราะผู้ที่เราเห็นว่ามีสมองไว มีมือ ขำนาญนั้น ถ้าความจำ หรือความเข้าใจเลอะเลือนหรือเกิดอารมณ์เสีย สมรรถภาพที่มีอยู่จะใช้งานไม่ได้เลย

อนึ่ง ถ้าหากจะพิจารณาตามหลักชีววิทยาที่บอกเราว่า:-

กำลังงานในร่างกาย เกิดขึ้นจากการเผาผลาญอาหาร ผู้ที่ มีอาหารไม่พอ หรือรับประทานอาหารที่ไม่มีคุณภาพ ร่างกายอ่อนแอ ไม่แข็งแรง ร่างกายเจริญเติบโตขึ้นมาจากอาหาร ที่รับประทาน เข้าไป

ถ้าพิจารณาตามนัยนี้ เราก็ยังเห็นได้ชัดว่า พลังของร่างกายเกิด มาจากวิญญาณแน่นอน เพราะหลักอยู่ว่า :

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดเตโชธาตุ วิญญาณเป็น

ปัจจัยให้เกิดเนื้อหนังกระดูก วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด
พฤติกรรมต่างๆ ในร่างกาย : หน้าที่ของอวัยวะก็เกิดมาจาก
วิญญาณเป็นปัจจัย

หนึ่ง ที่ถือกันว่า สมอหรือประสาทบังคับให้ อวัยวะต่างๆ
ทำงานนั้น ที่แท้ก็คือวิญญาณบังคับนั่นเอง การออกแรง ซึ่งเมื่อพูด
อีกนัยหนึ่งก็คือ การเคลื่อนไหวของร่างกายนั้น เราก็จะพบว่า เกิดมา
จากวิญญาณ พฤติกรรมต่างๆ ภายในระบบของเซลล์ ซึ่งเมื่อพูดอีก
นัยก็คือ การเคลื่อนไหวหรือเป็นการออกแรงของเซลล์ เพื่อให้
เซลล์นั้นยังคงมีแรงสืบต่อไปอีกนั้น เมื่อพิจารณาดูให้ละเอียด ก็
พบว่า เกิดมาจากวิญญาณอีกเหมือนกัน

ถ้าท่านพิจารณาเรื่องต่างๆ เหล่านี้ให้ลึกซึ้งแล้ว ท่านก็จะเข้าใจ
ได้กระจ่างว่า ทำไมวิญญาณ ซึ่งโดยธรรมดาเป็นของเกิดดับและเกิด
ใหม่อยู่เสมอ จึงได้มีสมรรถภาพสืบต่ออยู่ได้เรื่อยๆ สมรรถภาพในตัว
ของวิญญาณไม่มีเสื่อม และในเมื่อมีการฝึกฝนที่ดีขึ้น สมรรถภาพใน
เซลล์ของสมอก็ดีขึ้น อย่าลืมที่จะนึกถึง หลักที่ว่า “ระบบของเซลล์
และพฤติกรรมต่าง ๆ ในตัว เซลล์เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ” และ
พิจารณาต่อไปอีกว่า โดยธรรมดาในตัวเซลล์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่
ตลอดเวลา

วงจรแห่งการเปลี่ยนแปลงในตัวเซลล์มีอายุสั้น ๆ เกิดแล้วก็ดับดับแล้วก็เกิดใหม่ เพราะสิ่งที่กินเข้าไปเดี๋ยวก็ถูกเผาไหม้หมดไป “รูปเป็นปัจจัยให้เกิดนาม นามก็เป็นปัจจัยให้เกิดรูป” ด้วยการทำความเข้าใจเช่นนี้ เราก็จะมองเห็น ความเป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ของรูป และของนามชัดเจน วิญญาณไม่ใช่ตัวเราและของๆเรา และไม่ใช่อะไรของใคร เช่นเดียวกับเปลวไฟที่เกิดจากพื้น จะถือว่าเปลวไฟนั้นเป็นของใคร เป็นของพื้น หรือว่าเป็นของคน จุดเช่นนั้นหรือ? ผู้มีปัญญา แน่แน่นอน! ย่อมไม่เห็นเช่นนั้น แท้จริงเปลวไฟนั้น เป็นอนัตตา ไม่ใช่ของใครหรือของอะไรทั้งสิ้น เปลวไฟเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง ที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยต่างๆ เท่านั้น วิญญาณก็เช่นเดียวกัน โปรดทำความเข้าใจตามนี้ให้ดี อย่าได้เข้าใจว่า วิญญาณ เป็นตัวตนเป็นอำนาจ คนที่ไม่อาจจะเข้าใจคำว่าวิญญาณ ในความหมายของพุทธศาสนาได้ถูกต้อง ก็เพราะมีความเคยชิน ที่ยึดถือมาด้วยความเข้าใจผิดอย่างลึกซึ้งว่า “วิญญาณเป็นตัวเราหรือของๆ เราในคนๆ หนึ่งก็ ถือว่ามีวิญญาณดวงหนึ่ง ๆ” ซึ่งความเข้าใจผิดนี้ยากที่จะ ถอนออก การสอนในเบื้องต้นที่ต้องสอนให้เข้าใจว่า สิ่งที่เราเรียกว่าตัวเราหรือของเราคือกายกับใจนั้นเป็นเพียงการ

สมมติให้เข้าใจง่ายในเบื้องต้นเท่านั้น ถ้าเราหยุดอยู่ เพียงแค่นั้น ไม่ศึกษาต่อไปอีก แน่نون ความรู้ที่น้อย ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้เสมอ แม้ที่พูดว่าตายแล้ว วิญญาณไปเกิดใหม่ก็เช่นเดียวกัน นั่นก็เป็น การสมมติเหมือนกัน

สมรรถภาพของร่างกายหรือสมรรถภาพของชีวิต ที่แท้ก็คือสมรรถภาพของวิญญาณ สมรรถภาพของวิญญาณ เกิดจากกรรม กรรมก็คือพฤติกรรมต่างๆ ในร่างกายนั่นเอง วิญญาณได้ทำการอยู่ทุกขณะตั้งแต่แรกปฏิสนธิจนตราบเท่าจติ เมื่อจติแล้วภายในชั่วขณะจิตเดียวกับปฏิสนธิอีก แล้วก็ทำการต่อไปใหม่ ถ้ากรรมนั้นดีขึ้น สมรรถภาพ ของวิญญาณก็ดีขึ้น โดยปกติวิญญาณของชีวิตที่มีระบบประสาทมีสมองที่จะจำและนึกคิดได้ วิญญาณย่อมจะวิวัฒนาการเร็วกว่าวิญญาณที่ไม่มีระบบประสาท และวิญญาณที่ได้สมองที่ดีมีประสาททุกอย่างดี ซึ่งจะช่วยให้จำและนึกคิดเทียบเคียงถึงสิ่งที่พบเห็นมาได้ดี ก็ย่อมจะวิวัฒนาการได้เร็วกว่าวิญญาณที่มีระบบประสาทเลว กว่า วิญญาณของใครจะวิวัฒนาการไปในรูปไหน นั่นก็ สุดแล้วแต่กรรมของตัว และขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมด้วย กฎของกรรมมีหลักสั้นๆ อยู่ว่า “ทำอย่างใดย่อมได้อย่างนั้น”

หรือพูดอีกนัยหนึ่ง “เมื่อได้ออกแรงไปทางไหน ก็ย่อมจะมี สมรรถภาพในทางนั้น” โปรดนึกถึงหลักว่า “สังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน สังขารคือกรรม วิญญานจะสืบต่อกันเพราะยังมีกรรม คือยังมีแรงงานอยู่ ซึ่งแรงงานที่ว่านั้นก็เกิดมาจากกรรมนั่นเอง แรงงานที่ว่านี้ เป็นแรงงานที่ประกอบด้วยตัณหา วิญญานจะสูงหรือต่ำก็เพราะสังขารคือกรรม นามรูปที่เกิดจากวิญญานเป็นปัจจัยนั้น จะสูงหรือต่ำ จะเลว หรือประณีตก็เพราะสังขารคือกรรม กรรมสูง นามรูปก็สูง กรรมประณีต นามรูปก็ประณีต” และในที่สุดโปรดนึกว่า “กรรมนั้นเป็นเจตสิก คือเป็นคุณสมบัติของวิญญาน” เท่าที่อธิบายมานี้ เป็นเพียงอธิบายให้เข้าใจว่า:-

สมรรถภาพของวิญญาน เกิดขึ้นได้อย่างไร? และสืบต่อได้โดยวิธีไหน ?

และเป็นการชี้ให้เห็นภายในขอบเขต ของชีวิตนี้เท่านั้น ยังไม่ได้ชี้ให้เห็นว่า:-

สมรรถภาพของวิญญาน ซึ่งเชื่อกันว่า สามารถสืบต่อไปถึงชาติหน้าได้นั้น สืบต่อไปได้อย่างไร?

การที่จะเข้าใจถึงเรื่องนี้ได้โดยกระจ่าง ด้วยตัวของตัวเอง ก่อนอื่นจำเป็นจะต้องเรียนให้รู้เสียก่อนว่า: วิญญาน ที่มีอยู่ในร่างกายนี้ มีอยู่หลายระบบหลายประเภท

วิญญาณแต่ละระบบมีคุณสมบัติไม่เหมือนกัน วิญญาณในสมอง วิญญาณในเซลล์ประสาทเป็นวิญญาณระบบหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นเลิศกว่าวิญญาณในระบบของอวัยวะอื่น ๆ ซึ่งเราจะสังเกตได้ว่า การที่สมองและประสาทมีหน้าที่ ในการควบคุมการเจริญเติบโตของร่างกาย มีหน้าที่ควบคุม บังคับให้อวัยวะต่างๆ ทำงานตามหน้าที่ได้นั้น ที่แท้ก็คือ วิญญาณในเซลล์ประสาททำงานนั่นเอง ถ้าสมองไม่เจริญ นั่นย่อมหมายถึงวิญญาณพวกนี้ไม่เจริญด้วย และแล้วร่างกาย ก็จะไม่เจริญด้วย

หนึ่ง โปรดสังเกตไว้ด้วยว่า:-

บรรดาความรู้สึกรู้คิดของวิญญาณ “ในเซลล์ต่าง ๆ ทั่วร่างกาย จะต้องถูกถ่ายทอดมายังศูนย์กลางที่สมอง แล้วจึงจะเกิดความรู้สึกรู้ได้ว่า ร่างกายส่วนนั้น ๆ เป็นอะไร วิญญาณในสมอง อยู่ในฐานะเป็นนายเหนือวิญญาณกลุ่มอื่นทั้งหมด วิญญาณส่วนนี้แหละที่ปรากฏออกมาเป็นความรู้สึกนึกคิด นิสัยสันดานของคนก็อยู่ที่วิญญาณกลุ่มนี้ วิญญาณกลุ่มนี้ได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในภายนอก แล้วนำมาปรับปรุงตัวเอง ให้ดีขึ้น วิญญาณส่วนนี้แหละที่เรายึดถืออยู่ทุกขณะว่าเป็น ตัวเราหรือของๆ เรา และเป็นเหตุให้ยึดถือส่วนอื่นๆว่าเป็น เราหรือของๆ เรา

เมื่อเราพูดถึงการอบรมจิตใจ ก็หมายถึง การอบรมวิญญูญาณ กลุ่มนี้ และที่พูดว่าตายแล้วไปเกิดที่นั่นที่นี้ ก็หมายถึงวิญญูญาณอันนี้ พระอรหันต์ที่ถือว่า ตายแล้วไม่เกิดอีก ก็หมายถึงวิญญูญาณอันนี้ไม่ไปเกิดอีก วิญญูญาณอันนี้แหละ ที่จะบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ ส่วนวิญญูญาณที่มีอยู่ในระบบอวัยวะอื่น ๆ นั้น โดยปกติเกือบไม่ได้พูดถึงกันเลย โปรดสำนึกให้ดี หมดอย่างนี้ยังเป็นของใหม่อยู่มากในหมู่นักศึกษา

ฉะนั้นโปรดระวัง!

อย่าให้ความเข้าใจเดิมซึ่งมีอยู่อย่างแคบ ๆ มาเป็นอุปสรรคของการทำความเข้าใจอย่างใหม่นี้ได้เป็นอันขาด

หนึ่ง อย่าลืมที่จะนึกไว้ตลอดเวลาว่า “วิญญูญาณ เป็นสิ่งที่เกิดที่ไหนก็ดับที่นั่น วิญญูญาณที่เกิดใหม่ ไม่ใช่อันเก่ากลับมาเกิด วิญญูญาณเกิดจากชีวิต เมื่อชีวิตไม่มี วิญญูญาณ ก็ไม่มี” แต่ทั้งนี้ไม่ใช่หมายความว่า เมื่อตายแล้ว ชีวิต สูญสิ้นแล้ว วิญญูญาณก็สูญเลย ไม่มีการสืบต่อไปอีก “รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูญาณ” รูปที่มีชีวิตก็ย่อมเป็นปัจจัย ให้เกิดวิญญูญาณที่มีชีวิต คือมีความรู้สึกนึกคิด ที่ปรากฏให้รู้สึกได้ หรือสังเกตเห็นได้ แต่รูปที่ไม่มีชีวิตคือสสาร พลังงานที่มีอยู่ในพาหิรภาค อาจจะเป็นปัจจัยทำให้

วิญญาณที่ไม่มีชีวิตสืบต่อได้หรือไม่ โปรดลองนึก ไปพลาฯ ก่อน และลองนึกถึงหลักที่ว่า “อากาศธาตุก็เป็น ปัจจัยให้เกิดวิญญาณ” อากาศธาตุเป็นอุปาทนายรูปข้อหนึ่ง ในบรรดาอุปาทนายรูป ๒๔ และลองนึกถึงหลักที่ว่า “วาโยธาตุ เตโชธาตุ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ” และลอง นึกถึงหลักอีกแห่งที่ว่า “แม้ในอรูปรูปคือในที่ซึ่ง ไม่มีรูปเลย อรูปพรหมก็มีอยู่ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้ในที่ซึ่ง ไม่มีรูปธรรมเลย วิญญาณ ก็มีได้” หลักต่าง ๆ เหล่านี้ อยู่ในหลักปฏิบัติสมุปบาททั้งสิ้น ซึ่งจะต้องเรียนให้เข้าใจต่อไป ในระยะนี้ขอให้ นึกไปพลาฯ ก่อน เมื่อนึกอย่างนี้ บางคนอาจเข้าใจเรื่องที่ลึกซึ้งได้

ก่อนที่จะพูดต่อไปนี้ ขอเตือนให้สำนึกอีกครั้งว่า ความเคยชินที่ยึดถือวิญญาณเป็นตัวตน และพอใจอย่างยิ่ง ที่จะมีตัวตนเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ยั่งยืนนั้น เป็นอุปสรรคสำคัญยิ่ง ที่ทำให้เข้าใจเรื่องที่อธิบายมาแล้วยากมาก แม้ที่จะอธิบายต่อไป ก็เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ผู้ที่ละสลักกายทิฏฐิ และสัสสัพตปราคมาสได้เท่านั้น จึงจะรู้แจ้งเรื่องชีวิตนี้ รู้แจ้งเรื่องนรกเรื่องสวรรค์” สลักกายทิฏฐิ แปลว่า ความยึดถือว่าเบญจขันธ์เป็นตัวเราหรือของ ๆ เรา สัสสัพตปราคมาส แปลว่า ความยึดมั่นในความเคยชินที่

ยึดถือกันมาอย่างผิดๆ

ในคัมภีร์อภิธรรมได้แบ่งรูปออกเป็น ๒ ประเภท คือ **อุปาทินนรูป** กับ **อนุปาตินนรูป** หรือเรียกอีกอย่างว่า **อุปาทินนกสังขาร** กับ **อนุปาตินนกสังขาร** **อุปาทินนรูป** แปลว่า **รูปที่เกิดแต่กรรม** **อนุปาตินนรูป** แปลว่า **รูปที่ไม่ใช่เกิดแต่กรรม** คำทั้งสองนี้เป็นคำหลักวิชา ที่มีความหมายซับซ้อนมาก ในคัมภีร์ได้อธิบายไว้ว่า **รูปที่ว่าเกิดแต่กรรม** นั้น หมายถึง **กรรมในชาติก่อน** คือเป็นรูปที่ เกี่ยวข้องกับกรรมของตัวเองในชาติก่อนโดยตรง ไม่ใช่เป็นกรรมที่สืบเนื่องมาจากกรรมของพ่อแม่ **อุปาทินนรูป** นี้ได้แก่ **จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กาย หทัย วัตถุ อิตถิภาวะ ปริสภาวะ และชีวิตินทรีย์** รวมเป็น ๙ รูปด้วยกัน รูปทั้ง ๙ นี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **กัมมัชรูป** ซึ่งแปลว่า **รูปเกิดแต่ กรรม** " แต่อวัยวะส่วนอื่นๆนอกจากนี้เป็น **อนุปาตินนรูป** ซึ่งหมายความว่า เป็นรูปที่เกี่ยวข้องกับกรรมพันธุ์ที่สืบเนื่องมาจากพ่อแม่โดยตรง ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก อวัยวะต่างๆ เหล่านี้ จะมีลักษณะอย่างไรรู้ขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์ **รูปที่ขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์** เรียกว่า **อนุปาตินนรูป** ความหมายในอภิธรรมแท้ๆ เป็นเช่นนี้ แต่มาแปลกันผิดๆ ว่า รูปที่มีใจครองหรือไม่มีใจครอง

และอธิบายกันว่าต้นไม้เป็นสังขารที่ไม่มีใจครอง ความเข้าใจผิดอันนี้มีมาหลายร้อยปีแล้ว ซึ่งจะหาพบได้ใน คัมภีร์อัฐสุทธานิ ซึ่งเป็นหนังสือที่อธิบายคัมภีร์อภิธรรมเอง แต่อย่างไรก็ดี คำว่า **อนุปาตินนรูป** ที่ท่านแปลว่า **เป็นรูปที่มีใจครอง** นั้นก็มีใช้ว่าท่านจะผิดเสียทีเดียว ท่านเข้าใจเรื่องนี้ถูกเหมือนกัน เว้นไว้แต่ท่านเห็นว่า **ต้นไม้ไม่มีวิญญาณ** และเรียกต้นไม้ว่าเป็นพวกอนุปาตินนสังขาร

ถ้าได้ทำความเข้าใจเรื่องอนุปาตินนรูปกับ อนุปาตินนรูปแล้วจะทำให้เข้าใจการสืบต่อของวิญญาณ จากชาติก่อนมาถึงชาตินี้ง่ายขึ้น และจะทำให้เข้าใจถึง วิญญาณที่จะสืบต่อไปง่ายอีกด้วย ตลอดทั้งเรื่อง โชคชะตา วาสนาเรื่องพรหมลิขิตเรื่องลายมือและเรื่องอื่นๆ ที่ลึกลับ ง่ายขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือเรื่องสมรรถภาพ ของวิญญาณจะเห็นได้ โดยกระจ่างว่า กรรมหรือสมรรถภาพ ของวิญญาณเป็นสิ่งที่สืบต่อจากชาติหนึ่งมาถึงชาติหนึ่งได้ และเพราะเหตุที่สมรรถภาพของวิญญาณ เป็นสิ่งที่สืบต่อข้ามชาติได้นี้เอง เราจึงได้เข้าใจว่า เหตุไรวิญญาณจึงได้ มีสมรรถภาพในการสร้างสรรค์ชีวิตมาแล้วตั้งแต่เกิด และสมรรถภาพนั้นอยู่ในลักษณะเป็นธรรมชาติคือเป็นแบบที่ตาย

ตัว และทำงานได้เองโดยไม่ต้องมีการนึกคิด หรือมีความรู้สึกแต่อย่างใด ความชัดเจนในการสร้างสรรค์นี้ เป็นไปอย่างวิจิตรมาก ทั้งนี้ก็เพราะเคยทำมามากจนชินแล้วชินอีก แล้วซ้ำอีกนั่นเอง

ปฏิบัติสมุปปาต

ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า การเรียนพุทธปรัชญาก็คือการเรียนปฏิบัติสมุปปาต แต่การเรียน ปฏิบัติสมุปปาตที่จะให้เข้าใจได้จริงๆ ด้วยตนเองนั้น จะต้องเรียนเรื่องต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วให้เข้าใจโดยสังเขป ก่อนจึงจะสามารถศึกษาหัวข้อปฏิบัติสมุปปาตให้เข้าใจได้โดยตลอด

ปฏิบัติสมุปปาต มาจากคำว่า ปฏิจฺจ แปลว่า อาศัย สมุปปาต แปลว่า การบังเกิดขึ้น การบังเกิดขึ้นของชีวิตจะต้องอาศัยปัจจัยอะไรบ้าง ปฏิบัติสมุปปาต ก็คือ ปรัชญา ที่อธิบายให้เข้าใจถึงเรื่องปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทั้งหมด กฎแห่งปฏิบัติสมุปปาต ไม่เพียงแต่จะอธิบายให้เข้าใจถึงปัจจัยต่างๆ ของชีวิตเท่านั้น แต่สามารถที่จะอธิบายให้เข้าใจถึงความเร่งลับต่างๆ ของธรรมชาติ หรือบรรดาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ใน

**ธรรมชาติได้อีกด้วย แต่นั่นต้องมี ความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์
สาขา ต่างๆ เป็นพื้นอยู่ด้วย**

โดยปกติถ้าฟังความรอบรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ทางวัตถุล้วนๆ อย่างเดียวไม่อาจทำให้เข้าใจ ถึงความเร้นลับของธรรมชาติได้เลยเป็นอันขาด เพราะเนื้อแท้แห่งสากลจักรวาล ประกอบด้วยนามและรูป นามและรูปรวมกันเป็น สากลจักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาลเมื่อแยกแยะ ออกไปให้ละเอียดแล้ว ก็จะพบว่า มีทั้งนามและรูป สากลจักรวาลไม่ใช่มีแต่เพียงรูปธรรมอย่างเดียว และไม่ใช่มีแต่ นามธรรมอย่างเดียว แต่หากมีทั้งนามและรูปรวมกัน ทั้งนามและรูปนี้ สัมพันธ์กันเกี่ยวข้องกันเป็นปัจจัย ซึ่งกันและกัน นามกับรูปไม่ใช่สิ่งๆ เดียวกัน นามเป็นสิ่งที่มิใช่อย่างนอกจากรูป และรูปก็เป็นสิ่งที่มิใช่อย่างนอกจากนาม รูปธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้หรือสัมผัสได้ด้วยประสาท ทั้ง ๕ ส่วน นามธรรม เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะสัมผัสได้ด้วย ประสาททั้ง ๕ แต่การเรียนรู้เรื่องนามธรรมอาจจะเรียน โดยการสังเกตทางวัตถุก็ได้ เพราะโดยปกติ โครงสร้างของวัตถุหรือคุณสมบัติของวัตถุ ก็คือปรากฏการณ์ของนามธรรมในวัตถุนั่นเอง แต่การเรียนรู้เรื่องนามธรรมโดยอาศัยการสังเกตทางวัตถุล้วนๆ อย่างเดียว ไม่อาศัยการ

สังเกตปรากฏการณ์ของนามธรรมด้วยใจของตนเองอย่างละเอียด ย่อมไม่อาจจะรู้เรื่องนี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง เพราะฉะนั้น การเรียนเรื่องนามธรรมจะต้องเรียนทั้งเรื่องของรูปธรรมและนามธรรมไปพร้อมๆ กันปฏิจสุมุบาทเป็นกฎที่ได้ประมวลไว้ทั้งเรื่องนามและรูป เพราะฉะนั้นเรื่องนี้จึงใช้เป็นกฎอธิบายได้แม้กระทั่งเรื่องของวัตถุ

หัวข้อแห่งปฏิจสุมุบาท

ทั้งหมดมี ๑๒ หัวข้อ คือ :-

๑. **อวิชา** ความไม่รู้แจ้งในเรื่องของชีวิต คือไม่รู้แจ้งในเรื่องของความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ หนทางให้ถึงความดับทุกข์ ไม่รู้แจ้งในเรื่อง อดีต อนาคต และปัจจุบันของชีวิต สรุปแล้วคือ ไม่รู้แจ้ง ในเรื่อง ปฏิจสุมุบาท (อะ=ไม่+วิ=แจ้ง+ชา=รู้ อวิชา=ไม่รู้แจ้ง)
๒. **สังขาร** ตามศัพท์แปลว่า ประดับแต่งหรือสร้างสรรค์ นโยบายสิ่งที่ประดับแต่งให้วิญญาณดีหรือชั่วก็คือ คุณธรรม และอธรรม ซึ่งมีอยู่ในใจ ตามที่ได้อธิบายไว้แล้วในเรื่องเบญจขันธ์ สังขารในที่นี้กับในเรื่องเบญจ-

ชั้นนี้เป็นอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงว่าสังขารในปัจจุสมุปบาทนี้ มีความหมายจำกัดเฉพาะถึงเจตนาเท่านั้น เจตนาโดยปกติอยู่ในประเภทสังขารชั้น วิญญาณจะเกิดหรือไม่เกิด จะดีหรือ ชั่วอย่างไร สำคัญอยู่ที่เจตนา คนเราถ้ามีเจตนา ดีก็คิดดี ถ้ามีเจตนาชั่วก็คิดชั่ว ฉะนั้น คำว่าสังขารในที่นี้จึงหมายถึงเจตนาเท่านั้น

๓. **วิญญาณ** หมายถึงวิถีวิญญาณ ๖ และหมายถึงภวังควิญญาณด้วย วิถีวิญญาณเป็นวิญญาณที่เกิดขึ้นมาแล้ว รู้สึกรู้ตัวได้ ส่วนภวังควิญญาณหรือ ภวังคจิตนั้น เป็นจิตไร้สำนึก มันทำหน้าที่โดยที่เราไม่รู้สึกรู้ตัวเลย

๔. **นามรูป** นามคือเวทนา สัญญา สังขาร รูปคือมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๒๔ หรือพูดง่าย ๆ รูปก็คือร่างกายและพฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย

๕. **สฬายตนะ** หมายถึงอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือสมอง

๖. **ผัสสะ** หมายถึงอาการที่ใจได้สัมผัสกับอารมณ์ภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โณภูฏัพพะ คือสัมผัสต่าง ๆ และธรรมารมณ คือสิ่งที่ใจน้อมนึกขึ้น

มาโดยอาศัยอายตนะภายใน เป็นเครื่องมือในการติดต่อหรือเป็น
เครื่องมือในการสัมผัส

๗. **เวทนา** ได้แก่ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอุเบกขา เวทนา

๘. **ตัณหา** หมายถึงความอยาก ความยินดี ความพอใจ ความรักใคร่
ความปรารถนา ความประสงค์ ความต้องการ แม้ความอยากข้าว อยาก
น้ำ อยากนอน อยากพักผ่อน ก็เป็นตัณหา

๙. **อุปาทาน** ความยึดมั่นในความหมายต่างๆ ซึ่งโดยที่แท้ ความหมาย
นั้นๆ ไม่มีจริง เช่น ความยึดถือ ว่าดีหรือไม่ดี ความยึดถืออย่างนี้โดย
ปกติขึ้นอยู่กับ ความต้องการ เมื่อความต้องการเปลี่ยน ความยึดถือนั้นก็
เปลี่ยน

๑๐. **ภพ** แปลว่า สิ่งที่มีที่ เป็นขึ้นจากอุปาทาน มี ๒อย่าง คือ ๑. กรรมภพ
กรรมภพ ก็คือ สังขาร ๒. อุปัตติภพ อุปัตติภพคือนามรูปที่จะอุปติขึ้น
หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ภพก็คือชีวิต

๑๑. **ชาติ** ความเกิดของภพ

๑๒. **ชรา** ความแก่ มรณะ ความตาย โสกะ ความเศร้าโศก ปริเทวะ
ความคร่ำครวญ ทุกขะ ความ

ทุกข์กาย **โทมนัส** ความเสียใจหรือน้อยใจ **อุปายาส** ความคับแค้นใจ
หรือความก্লุ้มใจ

ในหัวข้อเหล่านี้
มีความหมายอย่างนี้ คือ

อวิชชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	„	วิญญาน
วิญญาน	„	นามรูป
นามรูป	„	สพายตนะ
สพายตนะ	„	ผัสสะ
ผัสสะ	„	เวทนา
เวทนา	„	ตัณหา
ตัณหา	„	อุปาทาน
อุปาทาน	„	ภพ
ภพ	„	ชาติ
ชาติ	„	ชรา มรณะ

โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส

และชรา มรณะ ฯลฯ ก็เป็นปัจจัยให้เกิด อวิชชา ได้

อีก โปรดเข้าใจว่า อวิชชานั้นไม่ใช่เป็นต้นเหตุ เพราะ

ในเรื่องปัจจุสมุปบาท ตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในที่ต่างๆ นั้นมีหลายนัย และต่อไปนี่ก็เป็นเรื่องอีกนัย หนึ่งคือ:-

อวิชชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	„	อวิชชา
สังขาร	„	วิญญาน
วิญญาน	„	สังขาร

ดังนี้เป็นต้น

อนึ่ง จากหัวข้อปัจจุสมุปบาทนี้ โปรดสังเกตไว้ อีกอย่างว่า เมื่อสรูปแล้ว ก็เป็นนามธรรมพวกหนึ่ง เป็นรูปธรรมพวกหนึ่ง กฎของปัจจุสมุปบาทเมื่อสรูป อย่างสั้นๆ ก็มีเพียงเท่านั้น คือ:-

วิญญาน	เป็นปัจจัยให้เกิด	นามรูป
นามรูป	„	วิญญาน
วิญญาน	„	นาม
นาม	„	วิญญาน
รูป	„	วิญญาน
วิญญาน	„	รูป
รูป	„	นาม
นาม	„	รูป

วิญญานกับนามเป็นสัมปยุตกัน คือเกิดดับพร้อมกัน เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน

วิญญานกับรูปเป็นวิปยุตกัน คือไม่ได้ประกอบเป็นเนื้อเดียวกัน เหมือนกับระหว่างวิญญานกับนาม เพราะฉะนั้น เมื่อวิญญานจืดคือดับแล้วก็ไปปฏิสนธิใหม่ทันที พร้อมกับนามคือเจตสิกต่างๆ ก็ไปด้วย ส่วนรูป คือร่างกายยังคงมีซากปรักฏอยู่ในโลกนี้

คำอธิบายหัวข้อปัจจุสมุปบาท

ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า การเรียนเรื่องปัจจุสมุปบาท ที่ถูกต้องนั้น ไม่ใช่เริ่มเรียนจากหัวข้ออวิชชามาโดยลำดับ เพราะหัวข้อเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องไว้สำหรับผู้เริ่มเรียน แต่เป็นหัวข้อ สรุปลงความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องชีวิตไว้อย่างลึกซึ้ง สำหรับผู้ที่เข้าใจเรื่องนี้ดีแล้ว เป็นหัวข้อสั้น ๆ ที่มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาล หัวข้อเพียงสั้น ๆ เหล่านี้ ถ้าหากว่าเรามีความเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว ก็สามารถจะใช้เป็นหลักวิจัยถึงเรื่องราวของชีวิตต่าง ๆ ได้ เป็นอย่างดีที่สุด และสามารถนำไปแก้ปัญหาวินิจฉัยชีวิตได้ เป็นอย่างดีอีกด้วย ยิ่งกว่านั้น เราจะพบว่าหัวข้อสั้น ๆ เหล่านี้ ยิ่ง

พิจารณาไป ก็ยิ่งจะพบความหมายที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นโดยลำดับความหมายที่ซ่อนอยู่ ซึ่งในคัมภีร์ไม่ได้กล่าวถึงเลยยังมีอีกมาก ฉะนั้น ถ้าเราศึกษามาถูกทางพร้อมทั้งมีความเข้าใจความหมายขั้นมูลฐานดีแล้ว ความหมายต่าง ๆ ที่ในคัมภีร์ไม่ได้กล่าวถึงเลยนั้น เราจะค้นได้เอง เพราะฉะนั้นจึงขอเตือน สำหรับผู้ที่ติดคัมภีร์ ซึ่งมีนิสัยชอบถือว่า “สิ่งใดที่คัมภีร์ไม่ได้กล่าวไว้ ก็ถือว่าสิ่งนั้นไม่ถูกหลัก” นั้น โปรดเข้าใจว่า การถือเช่นนี้เป็นอุปสรรคของการก้าวหน้าในทางนี้อย่างยิ่ง

อนึ่ง คำอธิบายที่จะกล่าวต่อไปนี้ โปรดเข้าใจไว้ก่อนว่า เป็นความหมายขั้นมูลฐานของเรื่องนี้ ซึ่งกล่าวไว้โดยสังเขปเท่านั้น แต่ก็สามารถเป็นทางให้นักศึกษาทำการค้นคว้าหรือคิดค้นต่อไปได้เอง โดยไม่มีทางที่จะผิดเลย ไม่ว่าจะคิดได้กว้างออกไปเพียงไรก็ตาม วิธีนี้เป็นการเดินทางลัดที่ตรงที่สุด เพื่อให้นักศึกษาไปถึงจุดหมายของเรื่องนี้ได้ง่ายและเร็วขึ้น

อนึ่ง เพื่อที่จะหาความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า ปัจจัย ว่ามีความหมายอย่างไรแนตามพุทธภาษิตจริง ๆ นั้น ควรพิจารณาหัวข้อง่าย ๆ สำหรับเราเสียก่อน เช่นไปพิจารณาที่หัวข้อว่า “ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ ฯลฯ” ว่ามีความหมายอย่างไรก่อน แล้วเราก็จะเห็นได้

เองว่า ทุกหัวข้อนั้นหมายความว่า เมื่อมีอย่างนั้นแล้ว ก็จะต้องมีอย่างนี้ เช่น เมื่อมีชาติคือความเกิดแล้วก็ต้อง มีความแก่ความตายแน่นอน เมื่อมีสพ่ายตนะก็ต้องมีผัสสะ เมื่อมีผัสสะก็ต้องมีเวทนา เมื่อมีเวทนาจึงต้องมีตัณหา หัวข้อต่างๆ เหล่านี้เราจะมองเห็นได้ง่าย

การศึกษาที่ถูกต้องนั้นควรจะศึกษาจากสิ่งที้ง่ายๆ เช่นนี้ก่อน เมื่อมีความเข้าใจดีในหัวข้อที่เราารู้สึก ว่าง่าย สำหรับตัวเองเช่นนี้แล้ว ก็จะทำให้เข้าใจข้ออื่นๆ ง่ายขึ้นเอง แต่ได้โปรดสังเกตไว้ด้วยว่า “หัวข้ออื่นๆ นั้นถ้าเข้าใจจริงๆ แล้ว จะต้องมีความเข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนกับที่เราเข้าใจว่าชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ ฯลฯ” ซึ่งในหัวข้อนี้ เรามองเห็นความจริงจากตัวเราเอง และจากปรากฏการณ์รอบๆ ตัวเราชัดเจนมาก ความเข้าใจอันนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตำรา และไม่ได้ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน เราเชื่อเราเห็นจริง ด้วยตัวของเราเองแท้ๆ ฉะนั้นขอให้สังเกตดูความเข้าใจ ในหัวข้ออื่นๆ ด้วยว่า ได้เป็นอย่างนี้หรือเปล่า ถ้ารู้สึกว่าที่เชื่อว่าเป็นจริงตามนั้น ก็เพราะตำรา ว่าอย่างนั้น ถ้าเช่นนี้แล้วก็แปลว่าความเข้าใจ ในหัวข้อนั้นยังใช้ไม่ได้ การศึกษาปฏิบัติจสมุปปาททุก ๆ หัวข้อ จะต้องให้แจ่มแจ้งเหมือนกับที่เราเข้าใจว่า “ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ”

ฉะนั้น จึงได้แนะนำให้ศึกษาหัวข้ออันนี้ก่อน เพื่อ จะได้เอาไว้
เทียบเคียงกับข้ออื่น ๆ แล้วต่อไปให้ศึกษาตั้ง แต่หัวข้อ:-

สพายนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน มาโดยลำดับ

แล้วย้อนไปศึกษาในหัวข้อ:-

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสพายนะ

ครั้นแล้วจึงมาศึกษาคำว่า:-

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

ให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งจริงๆ เสียก่อนแล้วจึง มาศึกษา
หัวข้อว่า :-

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปซ้ำอีก

เมื่อเข้าใจในหัวข้อต่าง ๆ ตามที่กล่าวมานี้ดีแล้ว ต่อจากนั้นจึง
ค่อยศึกษาหัวข้อ:-

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

การที่ต้องศึกษาหัวข้อนี้ทีหลัง ก็เพราะเป็นหัว ข้อที่เข้าใจยาก
มาก แต่บางคนอาจเห็นว่าเข้าใจง่ายขึ้น โปรดนึกดูให้ดีว่าเข้าใจแบบ
ไหน? เข้าใจตามแบบ

หรือเข้าใจโดยได้เห็นสภาวะธรรมจริงๆ เข้าใจแจ่มใส เหมือนกับที่เข้าใจเรื่องชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรามรณะ หรือเข้าใจ อย่างเลือนลาง ถ้าเข้าใจแจ่มใสจริงๆ นั้นย่อมหมายถึงว่า เราเห็นอริยสัจหรือได้ตรัสรู้อริยสัจแล้ว ถ้าได้ตรัสรู้ถึง อริยสัจ นั้นย่อมหมายถึงว่า เราได้ประสบนิพพาน ด้วยใจของเราเองแล้ว พร้อมกับละตัณหาได้เด็ดขาดตามขั้นตอน ของอริยมรรคที่เห็นทุกข์แจ่มแจ้ง และมรรคทั้ง ๘ ก็บริบูรณ์ ตามขั้นนั้น ๆ แต่การทำได้เช่นนี้ไม่ใช่ของง่ายเลย เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า การเข้าใจข้ออริยชาเป็นปัจจัย ให้เกิดสังขารนั้น เป็นข้อที่เข้าใจยากที่สุด และเพราะ ยากนี้เอง จึงต้องเอาไว้เรียนทีหลัง ผู้ที่นี้กว่าตน เข้าใจดีนั้น ได้โปรดสำนึกไว้ให้มาก ๆ เดียวจะกลายเป็นคนเข้าใจตนเองผิดไปง่าย ๆ โดยไม่รู้สึกรู้สึ

ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรามรณะ

เมื่อมีเกิด ก็ย่อมมีแก่และตาย ถ้าจะไม่ให้แก่ และตาย ก็จะต้องไม่เกิด อันนี้ดูไม่ยากอะไรเลยใครๆ ก็เข้าใจได้ แต่ควรจะต้องคิดต่อไปอีกหน่อยว่า เมื่อมีเกิดแล้วไม่ใช่ จะต้องมิโสกะ ปฏิเวชะ โทมนัส และอุपाยาสเสมอไป เพราะ

ท่านที่เป็นพระอรหันต์ตั้งแต่พระอนาคามีแล้ว ความทุกข์ทางใจอย่างนี้ไม่มีเลย ส่วนปุถุชนจะต้องมีเสมอ ไม่มีทางหลีกเลี่ยง ถ้ายังมีกิเลสหายาบ ก็ยังมีทุกข์เหล่านี้มาก โปรดสังเกตว่า **ทุกข์ทางใจนั้นเกี่ยวกับกิเลสโดยตรง ส่วนทุกข์ทางกายไม่ว่าคนชั้นไหนหนีไม่พ้นในเมื่อยังมีกายอยู่** ฉะนั้นการแก้ทุกข์ทางใจจึงอยู่ที่การแก้ไขที่กิเลส และทุกข์ทางใจนั้นเป็นสิ่งที่พอจะเอาชนะได้ แม้ว่าเรา จะยังเป็นปุถุชนอยู่ก็ตาม ถ้ารู้จักกลมเกลือกิเลสให้เบาบาง ขอได้โปรดนึกถึงหลักว่า การที่เราต้องมีทุกข์ใจเกิดขึ้นเสมอ ก็เพราะเรามีอวิชา ตัณหา และอุปาทานอยู่ในสันดาน แล้วจึงพิจารณาตามสูตรนี้มาโดยลำดับ จะได้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และรู้ชัดว่า ทำไมเราจึงเอาชนะทุกข์ เอาชนะ กิเลสไม่ได้สักที เมื่อพิจารณาไปมากๆ เข้า สักวันหนึ่ง ก็จะมองเห็นทางแก้ไขได้ด้วยตัวของตัวเอง

อนึ่ง โปรดทำความเข้าใจไว้ให้ดีว่า **วงจรแห่งปัจจุสมุปบาทนั้นกินเวลาเพียงชั่วขณะจิตเดียว** ในครั้งแรก โปรดอย่าไปนึกถึงเรื่องชาติหน้าชาติหลังเป็นอันขาด การศึกษาเรื่องนี้ ต้องพยายามนึกคิดแต่ในเรื่องปัจจุบันก่อน อดีตอนาคตตัดออกไปก่อน จงอย่าเพิ่งเอามาเกี่ยวข้องเป็นอันขาด แม้ในหัวข้อนี้ก็เช่นเดียวกัน ครั้งแรกก็นึก

อย่างธรรมดาาก่อน แต่ต่อไปจะต้องนึกให้เห็นความจริงว่า “นามและรูปมีการเกิดแก่ตายทุก ๆ ขณะจิต” พยายามนึกเข้าไป ภายในระบบของเซลล์ก็จะมองเห็นได้เอง

สพายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ

วิธีคิดเรื่องนี้อย่างง่าย ๆ ก็คือ:-

ถ้ามี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และสมอง ก็ยังเป็นปกติอยู่ จะไม่ให้มีผัสสะเกิดจะได้อหรือไม่?

เพียงเท่านี้เราก็จะมองเห็นได้ชัดแล้วว่า เป็นไปไม่ได้ อย่าลืมนึกว่า **ผัสสะหมายถึงอาการที่ใจได้สัมผัสกับอารมณ์ภายนอก** เมื่อใจได้สัมผัสเช่นได้สัมผัสกับรูป ใจก็จะรู้สึก เห็นขึ้น ใจได้สัมผัสกับเสียง ก็จะทำให้เกิดการได้ยินขึ้น ใจได้สัมผัสกับความหมายต่าง ๆ ที่ใจนึกขึ้นมา ก็จะเกิดความ นึกคิดและความรู้สึกต่างๆ เป็นเวทนา สัญญา และสังขาร ในข้อนี้ความจริงก็ไม่ยาก เพราะเท่าที่แนะนำให้คิดนั้น ก็พอเข้าใจได้ง่ายๆ แล้ว แต่อย่างไรก็ดี ในตอนนี้ ควรจะคิดให้ซึ่งสักหน่อยว่า **เมื่อมีตา ก็จะต้องมีการเห็น แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ตาเห็น ใจเป็นผู้เห็น** แต่ใจจะเห็นได้ ต้องอาศัยตา และ ที่ว่า **ใจเห็นนั้น ความจริงก็มีแต่เพียงการเห็น** ซึ่งเป็น

ความรู้สึกของใจที่เกิดขึ้นมาชั่วขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป ไม่ใช่ ใจอันเดียวกันเป็นผู้เห็นอยู่ตลอดเวลา เพราะการเห็นนั้น เกิดขึ้นเพราะเหตุดับไปเพราะความสิ้นแห่งเหตุ แล้วพิจารณาลงไปให้ซึ่ง ว่าตามธรรมดาการเห็น จะเกิดขึ้นมาได้จะต้องอาศัยปัจจัยอะไรบ้าง แม้การได้ยิน การรู้สึกกลิ่น การรู้สึกรส การรู้สึกสัมผัส และการนึกคิด ก็ขอให้พิจารณาอย่างนี้

ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา

เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นรู้รส กายได้สัมผัส และใจได้นึกคิด ทุกครั้งที่มีการสัมผัสเกิด ขึ้นเช่นนี้ จะไม่ให้เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นจะได้หรือไม่?

จะเห็นว่าเป็นไปไม่ได้เลย ทุกครั้งที่มีผัสสะ จะต้องมีเวทนา ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งเกิดขึ้นเสมอ เพราะเหตุนี้ผัสสะจึงได้ชื่อว่า เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา แต่อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาถึงหัวข้อนี้ อย่าลืมที่จะต้องนึกไว้ เสมอว่า ตาเห็นนั้นหมายถึงใจเห็น เมื่อใจได้สัมผัส กับรูปก็ย่อมจะมีการเห็นเกิดขึ้นดังนี้ เป็นต้น **ผัสสะจัดเป็น**

เจตสิกอย่างหนึ่ง ผัสสะไม่ใช่หมายถึงการที่ตากับรูปกระทบกัน ตากับรูปกระทบกัน ถ้าไม่มีการเห็นเกิดขึ้น ไม่ถือว่าเป็นผัสสะ เพราะผัสสะในที่นี้หมายถึงการกระทบระหว่างใจกับอารมณ์

อนึ่งขอให้สังเกตไว้ด้วยว่า เวทนาที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นสุขหรือทุกข์ หรือจะมีความรู้สึกเป็นประการใดนั้น มี ความเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของประสาทอย่างใกล้ชิดและ เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่มากระทบด้วย และยังเกี่ยวกับสภาพ ของใจในขณะที่สัมผัสกับอารมณ์นั้น ๆ ด้วย โดยธรรมดา ใจเมื่อได้สัมผัสกับอารมณ์ใดๆ ก็ตามย่อมมีลักษณะ เหมือนกันหมด คือมีความรู้สึกเกิดขึ้น แต่ความรู้สึก ที่เกิดขึ้นนั้น จะเป็นความรู้สึกเห็นหรือได้ยิน หรือเป็นความรู้สึกได้กลิ่นหรือรู้สึกอย่างอื่น เช่นรู้สึกเจ็บ คัน ปวดแสบ ร้อน หนาว เป็นต้น ผู้ที่เรียนเรื่องระบบประสาทมาดี ย่อมจะเข้าใจได้ดีว่าประสาทต่างๆ ในร่างกายมีลักษณะไม่เหมือนกัน เพราะมีลักษณะไม่เหมือนกันนี้เอง ความรู้สึกจึงได้ปรากฏแตกต่างกันไปตามคุณสมบัติของประสาท นอกจากนี้ก็ยังเกี่ยวกับสิ่งที่มากระทบอีก เช่น ถ้าถูกร้อนเกินไป ก็เป็นทุกข์ ถ้าถูกหนาวเกินไปก็เป็นทุกข์ ถ้าได้สัมผัส กับอากาศพอดีก็เป็นสุข เรื่องความรู้สึกเจ็บคันหรือแสบร้อน

อะไรอย่างอื่นก็เช่นเดียวกัน ย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งที่มาสัมผัส อีกด้วย

และข้อที่ว่าเกี่ยวกับสภาพของใจ ในขณะที่สัมผัสด้วยนั้น เช่น ในขณะที่ประสบกับอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง อยู่ นั่น ถ้าเกิดความพอใจหรือมีพื้นฐานความรู้สึกดีอยู่ก่อน ก็ก่อให้เกิดความสุข ถ้าเกิดความไม่พอใจ ก็เกิดความทุกข์ จะเป็นสุขหรือทุกข์ หรือรู้สึกเฉย ๆ อย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับต้นเหตุอุปาทานที่มีต่ออารมณ์นั้น ๆ ด้วยเสมอ

ในการพิจารณาถึงผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา อย่าลืมว่า จะต้องแยกประเด็นออกเป็น ๓ ดังที่กล่าวมานี้ ครั้นแล้วก็จะมองเห็นว่า:-

เวทนาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของใจ ที่เกิดขึ้นมาชั่วขณะแล้วก็ดับไป แล้วก็เกิดใหม่

เวทนาแต่ละอย่างเกิดขึ้นมา โดยอาศัยปัจจัย หลายอย่าง เว้นจากปัจจัยนั้น ๆ แล้ว เวทนาย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อนึกถึงเวทณาก็จงนึกถึงเปลวไฟ เปลวไฟเกิดขึ้นชั่วขณะ เดี่ยวเดียวก็ดับ แล้วก็เกิดใหม่ เวทนาที่เกิดขึ้นในขณะที่ต่อมา แม้จะเป็นอย่างเดียวกับที่ดับไป ก็ไม่ใช่หมายความว่า เวทนาอันเก่ากลับมาเกิดอีก พยายามมองให้เห็นการดับ

การเกิดใหม่ซึ่งมีอยู่ทุกขณะ ไม่เช่นนั้นจะเป็น **สังสatti** โดยไม่รู้สีกตัว แต่อย่างไรก็ดี หลักที่แน่และเด่นชัดอยู่เสมอ ก็คือ ทุกครั้งที่ผัสสะเป็น ต้องมีเวทนา ไม่อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ อันนี้ไม่มีข้อยกเว้น แต่เวทนาที่เกิดขึ้นจะเป็นสุข หรือทุกข์หรืออุเบกขา นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา

เมื่อเกิดความสุขเพราะอาศัยอะไร ก็อยากได้สิ่งนั้น ถ้าเกิด ความทุกข์เพราะอาศัยอะไร ก็อยากให้สิ่งนั้นพ้นไป ในขณะที่เกิด ความสุขจะไม่ให้เกิดความอยากได้ ในขณะที่เกิดความทุกข์จะไม่ให้เกิดความอยากที่จะให้สิ่งนั้นพ้นไป นั่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เรื่องอย่างนี้เราทุกคนเข้าใจดี เพราะฉะนั้น หัวข้อนี้จึงไม่ยาก อะไรเลย สุขเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดกามตัณหาและภวตัณหา อุเบกขา เวทนา เป็นปัจจัยให้เกิด ภวตัณหา ทุกขเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิด วิภวตัณหา ทุกครั้งที่มิเวทนาเกิดขึ้น ตัณหาทั้ง ๓ นี้จะต้องเกิดขึ้นเสมอ ไม่มีทางหลีกเลี่ยงสำหรับผู้ที่ยังมีวิชาอยู่ในสันดาน และ

ด้วยเหตุนี้เราจึงมองเห็นความจริงอีกอย่างหนึ่งว่า ความต้องการของร่างกายทุกอย่างก็คือตัณหานั่นเอง อยากข้าว อยากน้ำอยากนอน อยากพักผ่อนเป็นตัณหาทั้งสิ้น แต่อย่าลืมนะว่า ความอยากเหล่านี้เป็นตัณหา ก็เพราะมีอวิชชาอยู่ในสันดาน ส่วนความต้องการข้าว น้ำหรืออะไรอย่างอื่นของพระอรหันต์นั้นไม่ถือว่าเป็นตัณหา เพราะในสันดานของท่าน ไม่มีอวิชชาแล้ว โปรดพิจารณาตามสูตรนี้ดูก็จะเข้าใจได้ง่าย

สูตรปฏิจจสมุปบาทของผู้ที่พ้นจากอวิชชาแล้วเป็น อีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือไม่มีอวิชชาขึ้นต้น อย่างนี้:-

กิริยาสังขาร	เป็นปัจจัยให้เกิด	วิญญูณ
วิญญูณ	„	นามรูป
นามรูป	„	สภาพตนะ
สภาพตนะ	„	ผัสสะ
ผัสสะ	„	เวทนา
เวทนา	„	ปสาทะ
ปสาทะ	„	อธิโมกข์
อธิโมกข์	„	ภพ
ภพ	„	ชาติ
ชาติ	„	ชรา มรณะ

มีเพียงเท่านั้น ส่วน **โสกะ ปริเทวะ โทมนัส อุปายาส** ไม่มี เพราะทุกขเวทนาทางใจเหล่านี้ มีมูลเหตุมาจากกิเลส เมื่อกิเลสไม่มี ทุกข์เหล่านั้นจึงไม่มี แต่ทุกข์ทางกายนั้นยังมีอยู่

โปรดเข้าใจว่า **เรื่องปฏิจจสมุปบาทเป็นกฎที่ อธิบายถึง** ความเกิดดับของนามรูป วงจรของปฏิจจสมุปบาท กินเวลาเพียง **ชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น** เพราะฉะนั้น **เรื่องนี้ จึงใช้เป็นหลักอธิบาย** ได้ แม้กระทั่งความเกิดดับของนามรูป ของพระอรหันต์เหมือนกัน แต่เพราะเหตุที่ท่านไม่มีอวิชา หัวข้อบางอย่างจึงแตกต่างออกไปบ้าง

กิริยาสังขาร หมายถึง เจตนาที่ไม่ประกอบด้วยกิเลส

ปสาทะ แปลว่า ความเลื่อมใสหรือความพอใจ

อธิโมกข์ แปลว่า ความน้อมใจไปสู่นิพพานหรือ ความไม่ติดอยู่ในอารมณ์ใดๆ เลย

คำทั้ง ๓ นี้ หมายความว่า ทุกครั้ง ที่เวทนา ของพระอรหันต์ เกิดขึ้น ใจของท่านไม่มีขุ่นมัวเลย ไม่ว่าจะประสบอารมณ์ที่เป็นทุกข์ อย่างไม่รู้ตัวก็ตาม ทุกขณะใจของท่านแจ่มใส และยังคงเลื่อมใสในธรรม ตลอดกาล ไม่เหมือน กับปุถุชน พอประสบอารมณ์ที่ไม่เป็นที่พอใจ ใจก็ ขุ่นและรู้สึกเบื่อหน่ายในธรรม

อนึ่ง สำหรับพระอรหันต์เมื่อเกิดปสาทะแล้ว ใจของท่านก็น้อมไปสู่นิพพาน คือความดับไม่มีเหลือ ของนามรูปเสมอ ใจไม่เกาะเกี่ยวในอารมณ์ใดๆ เลย ไม่ว่าจะ อารมณ์นั้นจะเป็นที่ตั้งแห่งความพอใจเพียงไรก็ตาม ไม่เหมือนปุถุชน ซึ่งเมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่พอใจอย่างยิ่ง แล้ว ใจก็หมกมุ่นเกี่ยวเกาะอยู่กับอารมณ์นั้นๆ อย่างเหนียวแน่นมาก ถ้าเป็นอารมณ์ที่ไม่พอใจ ก็ครุ่นคิด แต่ในทางที่ไม่พอใจอยู่ตลอดเวลา ใจข้องอยู่กับความไม่ดีอยู่เสมอ เลิกคิดในแง่ไม่ดีไม่ได้ เพราะเหตุนี้ สำหรับปุถุชนทุกครั้งที่มีเวทนาเกิดขึ้นเป็นต้องเกิดตัณหา เมื่อ เกิดตัณหาแล้ว ก็เกิดอุปาทาน คือยึดเกาะติดอยู่ในสิ่งที่อยากจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

ถ้าอยากได้หรือพอใจสิ่งไหน ก็ย่อมถือว่าสิ่งนั้นดี แต่ถ้าเลิกอยากได้หรือหมดความรักใคร่ยินดีแล้ว ความที่เคย ยึดถือว่าสิ่งนั้นดีอย่างนั้นอย่างนี้ก็หมดไป

ความนิยมที่เกิดขึ้นตามยุคตามสมัยนั้น เราจะเห็นว่า ย่อมเป็นไปตามความต้องการที่เกิดขึ้นตามความ

จำเป็นที่มีอยู่ในสมัยนั้น ๆ เมื่อหมดความจำเป็น หมดความต้องการแล้ว ความยึดถือต่างๆ ที่แพร่หลายอยู่ ก็กลายเป็นล้าสมัยไป ความรักแรก ประสบเรารู้สึกว่ารุนแรง มีการยึดถืออย่างรุนแรง แต่ในเมื่อความรักจืดจาง ความใคร่ผ่านพ้นไปแล้ว ความยึดถือก็สงบลง ไม่มีความรุนแรงแต่อย่างใด ตัวอย่างต่างๆ ที่อ้างมานี้ชี้ให้เห็น เป็นอย่างดีว่า **ความยึดถือซึ่งเรียกว่าอุปาทานนั้น เกิดจากตัณหาโดยแท้ ความหมายที่ถือว่าอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ดีเป็นเพียงเงาของตัณหา ถ้าตัณหาไม่มีความหมายที่ว่านั้น ก็อันตรธานหายไป อุปาทาน ก็คือความยึดมั่นในความหมายต่าง ๆ ซึ่งโดยที่แท้ ความหมายนั้นๆ ไม่มีจริง เช่นการถือในเรื่องตัวตน ถือเราถือเขา ถืออย่างนั้นว่างามอย่างนี้ไม่งามอะไรทำนองนี้นั้น ความจริงความหมายนั้นๆ ไม่มีจริงเลย แต่เรารู้สึกว่าความหมายนั้นๆ มีจริง ทั้งนี้ก็เพราะ เรายังมีตัณหาในสิ่งเหล่านั้นอย่างรุนแรงนั่นเอง เมื่อเรายังอยาก ที่จะสนุกอยากที่จะเสวยรสแห่งความเพลิดเพลินต่างๆ อย่างนี้แล้ว จะไม่ให้ถือว่าอย่างนั้นงามอย่างนี้ไม่งามนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะเหตุนี้ ตัณหาจึงได้ชื่อว่า เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน**

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

ต้นหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ในหน้า ๑๐๔ นั้น จะเห็นว่าเข้าใจได้ไม่ยากนัก แต่อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ เป็นตอนที่เข้าใจยากมาก เว้นไว้แต่จะเข้าใจเรื่องวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปดีแล้ว หัวข้อนี้จึงจะเข้าใจได้ไม่ยาก เพราะฉะนั้น การอธิบายตอนนี้แทนที่จะอธิบายไปโดยลำดับอย่างที่เคยเห็น จึงจำเป็นต้องอธิบายตอนวิญญาณเป็นปัจจัย ให้เกิดนามรูปก่อน แล้วจึงจะกลับมาอธิบายคำว่า อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดภพ

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป วิญญาณมีอยู่ ๒ อย่าง คือ วิถีวิญญาณกับภวังควิญญาณ ในครั้งแรกให้ คิดเรื่องวิถีวิญญาณ ก่อนว่า เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปอย่างไร ส่วนเรื่องภวังควิญญาณเอาไว้ทีหลัง เพราะการจะเข้าใจว่า ภวังควิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปได้จริงๆ นั้น ก็ต่อเมื่อเข้าใจเรื่องวิถีวิญญาณดีแล้ว อย่าลืมนะว่า วิถีวิญญาณคือ ส่วนหนึ่งของภวังควิญญาณที่แสดงตัวออกมาติดต่อกับโลกภายนอก การเรียนถึงตอนนี้โดยเริ่ม จากเรื่องปฏิสนธิวิญญาณ อย่างที่เคยเรียนกันมานั้นเป็น

การเริ่มเรียนที่ผิดหลัก เพราะการเรียนแบบนั้นจะไม่มี ทางเข้าใจได้เลย นอกจากจะจำแบบได้เท่านั้น

**วิธีวิญญาณ คือ จักขุวิญญาณ ไสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ
ชีวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ**

นาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร

รูป คือ ร่างกายและพฤติกรรมของร่างกาย

วิธีวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนาม หมายความว่า การเห็น การได้ยิน การรู้สีกกลิ่น การรู้สีกรรส การรู้สีก สัมผัส และความนึกคิด เป็น ปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ หรือความรู้สึกเฉยๆ และเป็น ปัจจัยให้เกิดความจดจำต่างๆ เป็นปัจจัยให้เกิดคุณธรรมและอธรรม โปรดพิจารณาดูว่า:-

ถ้าไม่มีการเห็นการได้ยินหรือการนึกคิดเกิดขึ้น ความสุขความทุกข์จะเกิดได้หรือไม่? ความจดจำต่างๆ จะเกิดได้หรือไม่? และคุณธรรมและอธรรมต่างๆ จะเกิด ได้หรือไม่?

ด้วยการพิจารณาคุณอย่างนี้ก็จะเข้าใจได้โดยง่ายว่า วิธีวิญญาณ ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดนามจริง ถ้าวิธีวิญญาณไม่มี นามเหล่านั้นย่อมมี ไม่ได้ เพราะเหตุนี้ วิญญาณจึงได้ชื่อว่าเป็นปัจจัยให้เกิดนาม

วิถีวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป สำหรับข้อนี้ อาจพิจารณารวมกันไปกับภวังควิญญาณเลยก็ได้ แต่อย่างไร ก็ดี อย่างลืมน่า คำว่า รูป ในที่นี้หมายถึง **พฤติกรรมต่างๆ ด้วย** และอีกอย่างเคยอธิบายมาแล้วว่า **สิ่งใดถ้าเกิด จากวิญญาณย่อมมีความหมาย** วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป โปรดพิจารณาดูว่า **การเคลื่อนไหว หน้าที หรือพฤติกรรมต่างๆ** ของร่างกายทุกอย่างขึ้นอยู่กับวิญญาณหรือไม่?

โปรดนึกไว้เสมอว่า **วิญญาณมี ๒ อย่าง** วิถีวิญญาณ บังคับควบคุมอวัยวะภายนอก **ภวังควิญญาณ** บังคับควบคุมอวัยวะภายใน **เส้นประสาทคือทางเดินของกระแสจิต** แล้วพิจารณาดูว่า:-

ถ้าการเคลื่อนไหวหรือพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกายไม่มี เช่นไม่มี การกิน การย่อย การเผาผลาญอาหาร ให้เป็นกำลังงาน อวัยวะต่างๆ ไม่ทำหน้าที่ของตน แล้ว ร่างกายจะเจริญเติบโตขึ้นมาได้หรือไม่?

ชีวิตแรกเกิดใหม่ๆ ยังอยู่ในท้องแม่ ถ้าปราศจาก วิญญาณ จะมีชีวิตเจริญเติบโตขึ้นมาได้หรือไม่?

ด้วยการพิจารณาดูอย่างนี้ ก็จะเข้าใจได้ว่า วิญญาณย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดรูปจริง ถ้าวิญญาณไม่มี

รูปย่อมเกิดขึ้นมาได้ ขอได้โปรดเข้าใจว่า การเข้าใจ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง ต้องให้เข้าใจจริงๆ และการที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้อย่างแจ่มแจ้งจริงๆ นั้น ข้อสำคัญ เราจะต้องมองเข้าไปให้ซึ่งถึงวิญญาณที่มีอยู่ในระบบของเซลล์ ต่าง ๆ จะต้องมองให้เห็นว่าพฤติกรรมต่างๆ ของเซลล์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีความหมายทุกอย่างนั้น เกิดมาจากวิญญาณซึ่งมีอยู่ในนั้น และจะต้องมองให้เห็นชัดว่า วิญญาณเป็น สิ่งที่มีอีกอย่างนอกจากร่างกาย วิญญาณเป็นพลังงานชนิดหนึ่งที่ เป็นนามธรรม วิญญาณเป็นธาตุอีกอย่างหนึ่งนอกจากธาตุทั้ง ๔ คำว่าธาตุหมายความว่า เป็นของธรรมดาอย่างหนึ่งซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ ซึ่งเรื่องนี้ได้อธิบายมาแล้วโดยละเอียด ในหน้า ๒๓ ผู้ใดไม่เข้าใจให้กลับไปอ่าน ตอนนั้น

ภวังควิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนาม ภวังควิญญาณ หมายถึงจิตไร้สำนึก หรือพุดงาย ๆ ว่า **ภวังควิญญาณก็ คือสันดาน** วิธีคิดที่จะให้เข้าใจง่ายก็คือ โปรดพิจารณา ดูว่า:-

ความสุขความทุกข์ที่เกิด เป็นประจำวันนั้น มีสาเหตุสืบเนื่องมาจากสันดานด้วยหรือไม่?

ความดีใจหรือความเสียใจ มีสาเหตุมาจากตัณหา อุปาทาน ซึ่งมียู่ในสันดานจริงหรือไม่?

อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และกรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติของ ภวังควิญญาณ เป็นปัจจัยสำคัญ ที่บันดาลให้คนเราเป็นไปต่างๆ จะสุข หรือทุกข์ จะมีบุคลิกลักษณะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ใช่หรือไม่ ?

และโดยปกติคนเรามักจะจำได้ง่าย ก็เฉพาะ สิ่งที่ตรงกับสันดาน ของตัวใช่หรือไม่?

และคนที่มีสันดานดีก็ย่อมจะคิดดี คนที่มีสันดานชั่วก็ ย่อมจะ คิดชั่ว และเมื่อคิดดีก็เป็นเหตุให้คุณธรรม เจริญ เมื่อคิดชั่วก็เป็นเหตุให้ อธรรมเจริญเป็นอย่างนี้จริง หรือไม่?

ด้วยการพิจารณาอย่างนี้ ก็จะเข้าใจได้ง่ายว่า เวทนา สัญญา และสังขารที่กำลังเกิดอยู่ก็ดี ที่จะเกิดต่อไปก็ ดี หรือที่เคยเกิด มาแล้วก็ดี ทั้งหมดนี้จะเห็นว่า มีเหตุสืบเนื่องมาจากสันดานทั้งสัน ดานาน พุดอีกนัยหนึ่งก็คือ การสืบต่อของภวังควิญญาณนั่นเอง ด้วย เหตุนี้ภวังควิญญาณจึง ได้ชื่อว่าเป็นปัจจัยให้เกิดนาม

ภวังควิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป เรื่องนี้ได้อธิบาย มาแล้ว ว่า เมื่อเข้าใจแล้วว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย ทุกอย่างขึ้นอยู่กับ วิญญาณ อำนาจที่บังคับให้อวัยวะต่างๆ ทำ

งานนั้นไม่ใช่ประสาทหรือสมอง เพราะประสาทเป็นเพียง ทางเดินของกระแสจิต สมองก็เป็นเพียงสำนักงานของจิต สิ่งที่ว่าไปมาในเส้นประสาทนั้นต่างหากที่เป็นตัวการสำคัญ ในการควบคุมบังคับร่างกาย ซึ่งสิ่งๆ นี้ก็คือกระแสจิต หรือวิญญาณนั่นเอง เมื่อเข้าใจเช่นนี้แล้ว ปัญหาเรื่องนี้ ก็จะไม่มีการต่อไป เพราะเราเข้าใจดีแล้วว่า ถ้าพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกายไม่มี ร่างกายจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ ชีวิตจะดำรงอยู่ไม่ได้ สิ่งที่เราควรสังเกตอย่างลึกซึ้งในที่นี้ก็คือคำว่า **ภวังควิญญาณ** นั้นตามศัพท์แปลว่า **วิญญาณ ที่เป็นองค์ของชีวิต** ชีวิตจะเป็นองค์ขึ้นมาได้ และจะมีรูปร่าง ลักษณะอย่างไร จะมีอายุยืนหรือสั้น จะมีความต้านทาน ต่อโรคภัยไข้เจ็บได้มากน้อยหรืออย่างไร จะเป็นรูปคนหรือรูปสัตว์หรือรูปเทวดา ทั้งหมดนี้มีเหตุสำคัญอยู่ที่ **ภวังควิญญาณ** วิญญาณที่มาปฏิสนธิถ้าเข้ากันไม่ได้กับ วิญญาณที่สืบมาจากกรรมพันธุ์ แน่นนอนชีวิตย่อมจะอุบัติ ขึ้นมาไม่ได้ **คนเราตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่เกิด ความสำคัญอยู่ที่ภวังควิญญาณ** คือ ถ้าในภวังควิญญาณหมดกิเลส ก็ไม่เกิดอีก ถ้ายังมี ก็จะต้องเกิดอีก เพราะฉะนั้น จึงได้บอกให้สังเกตคำแปลของภวังควิญญาณให้ดี เพราะคำๆ นี้ มีความหมายลึกซึ้งมาก

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ

คำว่า สฬายตนะ ในความหมายเดิม ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ก็หมายถึงว่า เวทนา สัญญา และสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิด อวัยวะเครื่องรับผัสสะเหล่านี้ และนามธรรมเหล่านี้เป็น ปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

อวิชา ตัณหา อุปาทาน และกรรม นี้คือ นาม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมอง ซึ่งเป็นสิ่งธรรมดาที่จะต้องเกิดขึ้นในเมื่อเราเกิดนั้น ขอได้โปรดทราบไว้ด้วยว่า สิ่งเหล่านี้มีสาเหตุเกี่ยวเนื่อง อยู่กับคุณสมบัติของวิญญาณทั้ง ๔ นั้นอย่างใกล้ชิดที่สุด ไม่ใช่หมายความว่า ถ้าพ่อแม่เรามีสิ่งเหล่านี้อย่างไร เราก็จะต้องเป็นอย่างนั้นเสมอ โปรดนึกถึงสมรรถภาพของสมอง จะเห็นว่าทุกคนมีไม่เท่ากัน ถ้าเราได้เข้าใจชัดว่า คนที่เกิดมามีสมองดีมีประสาทแข็งแรงนั้น เป็นเพราะในสันดานของภวังค์ ที่สืบเนื่องมาจากชาติก่อน มีอวิชาติดมาน้อย มีตัณหาอุปาทานและกรรมเป็นไปในทางที่ดี เราก็จะเข้าใจได้ ชัดว่า นามเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะจริง แต่อย่างไรก็ดี สฬายตนะก็คือรูปส่วนหนึ่งของร่างกาย เมื่อเราเข้าใจ

แล้วว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป เรื่องนี้ก็ไม่ยาก แต่ที่พระพุทธรองค์ต้องมาทรงเน้นเรื่องนี้อีก ก็เพราะต้องการจะให้เข้าใจอีกแง่หนึ่งว่า สฬายตนะนั้นมีสาเหตุสำคัญ อยู่ที่คุณสมบัติของวิญญาณที่สืบเนื่องมาจากชาติก่อน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือต้องการให้เข้าใจว่า ระบบประสาทซึ่งวิวัฒนาการ ขึ้นมาได้ ก็เพราะเวทนา สัญญา และสังขารนี้แหละ เป็นตัวการสำคัญยิ่ง ไม่ใช่เป็นเพราะสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญ อย่างที่นักชีววิทยาเข้าใจกันในทางตะวันตก

และข้อที่ว่า นามเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะอันที่ ๖ คือใจนั้น ก็เพื่อให้เข้าใจว่า ความนึกคิดหรือความรู้สึก ทางตา หู จมูก ลิ้น และความรู้สึกตามร่างกาย จะเกิดขึ้นมาได้ ไม่ใช่หมายความว่า ลำพังประสาทและเครื่องเร้าเท่านั้น ก็พอแล้ว ที่จะให้เกิดวิญญาณเหล่านั้น ซึ่งความเป็นจริง วิญญาณจะเกิดการเห็นการได้ยินหรือความนึกคิดใดๆ เป็นเรื่องของวิญญาณเอง เรื่องนี้มีความหมายลึกซึ้ง ขอได้โปรดพิจารณาให้ละเอียด

อันที่จริงการที่จะทำความเข้าใจตอนนี้ให้แจ่มแจ้ง เราจะต้องแยกการพิจารณาออกเป็น ๒ ตอน กล่าวคือ นามเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะตอนหนึ่ง และรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะอีกตอนหนึ่ง แม้ในคำว่า สฬายตนะ นั้นก็

ต้องแยกออกเป็น ๒ ตอนเหมือนกันคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย สมอง
ตอนหนึ่งและใจอีกตอนหนึ่ง เพราะค่านามารูปเป็นปัจจัยให้เกิด
 เกิดสพายนะนั้น หมายความว่าทั้งนามและรูปเป็นปัจจัยให้เกิด ตา หู
 จมูก ลิ้น กาย สมอง และเป็นปัจจัยให้เกิดใจหรือวิญญาณอีกด้วย

นามเป็นปัจจัยให้เกิด ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ สมอง
 นามก็คือ เวทนา สัญญา และสังขารหรือพูดอีก นัยหนึ่ง **นามก็คือ**
คุณสมบัติของวิญญาณ เพราะนามเหล่านี้ก็คือเจตสิกนั่นเอง โดยปกติ
 เราเข้าใจกันว่า เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องมีระบบประสาทเหล่านั้น เว้นไว้
 แต่คนที่พิการซึ่งอาจจะมียวัยวะบางอย่างบกพร่อง แต่ถึงอย่างไร เราก็
 เข้าใจว่าเป็นธรรมดาที่เมื่อเกิดมาก็ต้องมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ
 สมอง เกิดขึ้น เราเคยเข้าใจกันเพียงเท่านั้น ไม่รู้อะไรมากไปกว่านี้ แต่จาก
 หลักในตอนนี้ ในเมื่อพิจารณาดูให้ดีแล้ว เราจะได้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่ง
 กว่าที่เคยเข้าใจมาแล้วอย่างมาก เพราะในความเข้าใจของพระพุทธเจ้า
 นั้น แสดงให้เห็นว่า ระบบประสาทมีความสัมพันธ์กับเวทนา สัญญา
 และสังขารอย่างใกล้ชิดมาก ระบบประสาทเหล่านี้จะเกิดขึ้น
 หรือไม่เกิด เกิดขึ้นมาแล้วจะดีหรือไม่ดี ปัจจัยสำคัญอยู่ที่
คุณสมบัติของวิญญาณเหล่านั้น

ไม่ใช่เป็นอย่างที่เราเคยเข้าใจกันว่าลูกออกมาจะมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมองอย่างไร ความสำคัญอยู่ที่ กรรมพันธุ์ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งความเข้าใจในรูปนี้ พระพุทธองค์ ก็ทรงเข้าใจเป็นอย่างดี และได้ตรัสไว้ในหลักที่ว่ารูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ฉะนั้น ในเมื่อพระองค์ ได้ตรัสอีกว่า นามก็เป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ จึงเป็นเรื่องที่ เราจะต้องตระหนักให้มากกว่ามีความหมายอย่างไร และทรงประสงค์ ให้เราทำอย่างไรในการที่พระองค์ได้ตรัสไว้ เช่นนั้น

โดยธรรมดาสัตว์และต้นไม้ต่างก็เกิดมาจากวิญญูณ วิญญูณได้มีอยู่ในชีวิตเหล่านี้ทั้งสิ้น ทำไม ในสัตว์ชั้นต่ำและในพืช ซึ่งไม่มี ตา หู จมูก ลิ้น ไม่มีประสาทที่จะรับสัมผัสทางผิวกาย ไม่มีสมองที่จะนึกคิด ยิ่งกว่านั้น ทำไมแม้ในจำพวกสัตว์ หรือมนุษย์ที่มีประสาท ต่าง ๆ เหล่านี้เหมือนกัน แต่มีคุณภาพไม่เหมือนกัน อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประสิทธิภาพ ของระบบประสาทเหล่านี้ผิดกัน?

ถ้าพิจารณาตามนัยนี้และเข้าใจแล้วว่า สัตว์ทั้งหลาย มีประสาทผิดกันมีสมองไม่เหมือนกัน ก็เพราะ คุณสมบัติของ วิญญูณผิดกัน เราก็จะเข้าใจและเห็นจริง

ตามพระพุทธองค์ว่า นามเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะจริง นายช่างจะสร้างสิ่งต่างๆ ได้ดีหรือไม่ดี ความสำคัญอยู่ที่ ความสามารถของนายช่าง ในทำนองเดียวกัน วิญญาณ ที่มีคุณสมบัติดีคือมี เวทนา สัญญา และสังขารมาดีก็ย่อม จะเป็นปัจจัยให้เกิดระบบประสาทที่ดี ซึ่งเราอาจจะเข้าใจได้โดยการพิจารณาดังต่อไปนี้:-

เราเคยเข้าใจมาแล้วว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมอง ทั้ง ๖ อย่างนี้มีชื่ออีกอย่างว่า **กัมมชรูป** ซึ่ง แปลว่า **รูปที่เกิดจากกรรม** และเป็น **อุปาทินนรูป** ซึ่ง หมายความว่า เป็นรูปที่เกี่ยวข้องกับกรรมของตัวเองในชาติก่อนอย่างใกล้ชิดที่สุด อวัยวะเหล่านี้ไม่เหมือน กับอวัยวะส่วนอื่น ซึ่งขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์ ที่สืบเนื่อง มาจากพ่อแม่เป็นปัจจัยสำคัญ และนามที่เป็นปัจจัยสำคัญ ของระบบประสาทก็คือ **อวิชาตัญหา อุปาทานและกรรม** เช่นผู้ที่มีวิชาติดสันดานมาน้อยและน้อยในทางไหน ผู้นั้นในชาติก่อนเคยศึกษาในเรื่องนี้มาแล้วอย่างมาก ความชัดเจนในเรื่องนี้ได้กลายเป็นความรู้สึก ที่ติดสันดานมา คนที่มีประสาทคงทนใช้งานได้อย่างสมบุกสมบันแต่ก็ไม่เป็นไรเลย หรือมีประสาทดีเป็นพิเศษ คุณสมบัติเหล่านี้ เกี่ยวเนื่องอยู่กับกรรมของตัวเองในชาติก่อนมาก

กว่าที่จะเกี่ยวกับกรรมพันธุ์ที่สืบเนื่องมาจากพ่อแม่และ เมื่อพูดถึงกรรมก็ย่อมจะเกี่ยวถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ด้วย ด้วยเหตุนี้พระพุทธร่องคัจฉิ์ได้ทรงเน้นว่า นามเป็น ปัจจัย ให้เกิดสฬายตนะ ซึ่งหมายความว่านามเป็นปัจจัยสำคัญ ของสิ่งเหล่านี้ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ใช่จะทิ้งเรื่องกรรมพันธุ์ และสิ่งแวดล้อม เพราะพระองค์ก็ได้ตรัสไว้แล้วว่า รูปก็เป็นปัจจัยของสฬายตนะเหมือนกัน

รูปเป็นปัจจัยให้เกิดตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมอง ข้อนี้ไม่ยากอะไร เพราะโดยธรรมชาติอวัยวะเหล่านี้เป็น รูปธรรม ไม่ใช่นามธรรม เราจะสร้างบ้านถ้าไม่มีไม้ ย่อมสร้างไม่ได้ ในทำนองเดียวกัน สฬายตนะที่เป็นรูปธรรม ถ้าไม่มีรูป คือวัตถุต่างๆ ที่จะเป็นส่วนประกอบของสฬายตนะ สฬายตนะก็ย่อมจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ และอีกนัย หนึ่งหมายความว่า สฬายตนะจะเกิดขึ้นมาได้ จะต้องอาศัยรูป คือร่างกาย และพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกาย ถ้าร่างกายไม่มี สฬายตนะก็ย่อมจะมีไม่ได้ เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสว่า รูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ

อนึ่งคำว่า รูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ย่อมหมายถึงว่า รูปลักษณะของสฬายตนะจะมีลักษณะ เป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดีแค่ไหนอย่างไร นั้นย่อมเกี่ยวกับ

กรรมพันธุ์ ที่สืบต่อมาจากพ่อแม่ด้วย เพราะรูปที่เป็นปัจจัย ให้เกิดสฬายตนะนี้ ครั้งแรกได้มาจากพ่อแม่ อนึ่งจากหลักในตอนนี้ เราจะเห็นความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า ตามหลักพุทธศาสนา : ก็ถืออย่างเดียวกับในทางชีววิทยา ที่ถือว่า รูปย่อมาจากรูป หรือชีวิตย่อมาจากชีวิต โปรดพิจารณาให้ดี เพราะคำว่า รูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะนั้น เมื่อพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ รูปเป็นปัจจัยให้เกิดรูป หรือรูปมาจากรูป แต่อย่างไรก็ดี คำว่า นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะนั้น อย่าลืมนึกว่า ต้องทั้งนามและรูปรวมกัน จึงจะเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะได้ เพียงแต่นามอย่างเดียว หรือรูปอย่างเดียวเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะไม่ได้ และอย่าลืมนึกที่จะพินิจให้ละเอียดว่า สฬายตนะซึ่ง เป็นคุณสมบัติพิเศษของชีวิต เพราะในชีวิตบางประเภทไม่มีนั้นเกิดขึ้นเพราะคุณสมบัติพิเศษของวิญญาณนั่นเอง ยิ่งวิญญาณของผู้ใดมีคุณสมบัติพิเศษ ก็ยิ่งจะมีสิ่งเหล่านี้พิเศษ

นามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ในหัวข้อว่าวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ซึ่งได้อธิบายมาแล้ว แสดงให้เข้าใจว่าถ้าวิญญาณไม่มี นามคือเวทนาสัญญาสังขาร ย่อมจะมีไม่ได้ เช่นถ้าความรู้สึกนึกคิดไม่มี ความสุข ความทุกข์ ความจำ คุณธรรมและอธรรมต่างๆ ย่อมจะ

เกิดขึ้นไม่ได้ แต่ในหัวข้อนี้ได้กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า **ถ้าเวทนาสัญญาสังขารไม่มี วิญญาณก็เกิดขึ้นไม่ได้** ข้อนี้อาจจะเข้าใจยากมากสำหรับคนที่ไม่เคยฝึกทางสมาธิ เพราะโดยปกติมักจะเข้าใจกันว่า ถ้ามีตา หู จมูก ลิ้น กาย สมอง เป็นปกติใช้การได้ อย่างไรก็ตามเสียความรู้สึก นึกคิดที่ย่อมจะเกิดขึ้น ซึ่งเราเข้าใจกันว่าความรู้สึกนึกคิดจะเกิดหรือไม่เกิด ความสำคัญอยู่ที่ระบบของประสาท แต่จากหลักในข้อนี้ให้ความเข้าใจแก่เราใหม่อีกอย่างว่า **ถ้าผัสสะประสาทอย่างเดียว ไม่พอที่จะเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณได้ ต้องอาศัยนามธรรมอย่างอื่นด้วยจึงจะเกิดวิญญาณได้** ซึ่งในเรื่องนี้เราจะเข้าใจได้จริงๆ ก็ต่อเมื่อเคยนั่งสมาธิพิจารณาด้วยใจที่เป็นสมาธิเท่านั้นจึงจะเข้าใจได้แจ่มแจ้ง

แต่อย่างไรก็ดี ถ้าพิจารณาอย่างนี้ก็พอเข้าใจได้เหมือนกัน กล่าวคือ ลองตั้งข้อสงสัยเกิดดูว่า:-

โดยธรรมชาติความคิดย่อมเป็นไปตามความจำ ถ้าจำ อะไรไม่ได้ ก็ย่อมจะนึกคิดอะไรไม่ได้ จำอะไรได้มาในทางไหน ก็จะนึกคิดได้แต่ในทางนั้น นี่แสดงให้เห็น อย่างชัดเจนว่า วิญญาณเกิดเพราะอาศัยสัญญาจริงๆ ถ้าสัญญาไม่มี วิญญาณย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

ในเรื่องสังขารก็เช่นเดียวกัน คนที่ไม่มีคุณธรรม ในเรื่องอะไรเลย แน่نون ความนึกคิดในเรื่องนั้นย่อมจะมีไม่ได้ หรือคนที่ไม่มียุทธธรรมในเรื่องไหน ความนึกคิดชั่ว ๆ ในเรื่องนั้นก็ย่อมจะไม่เกิดขึ้น แต่ในความหมายที่ลึกซึ้งนั้น หมายถึงว่า ถ้าสังขารกล่าวคือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และกรรมหมดสิ้นขาดจากสันดานแล้ว วิญญาณย่อมจะไม่ ปฏิสนธิอีกต่อไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นามคือสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณจริง แต่เรื่องนี้เข้าใจยากมาก จะเข้าใจได้จริง ก็ต่อเมื่อเข้าใจเรื่องนี้โดยตลอดแล้วเท่านั้น

ข้อที่ว่า เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ เข้าใจได้ ไม่ยาก จงสังเกตว่า ในขณะที่มีความสุข คนเราคิดอย่างหนึ่ง ในขณะที่ความทุกข์ คนเราคิดอีกอย่างหนึ่ง ที่เป็น เช่นนี้ก็เพราะเวทนาเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้เกิดวิญญาณ เกิดขึ้นมานั่นเอง แต่อย่างไรก็ดี เรื่องนี้จะเข้าใจจริงๆ ก็ต่อเมื่อเข้าใจ เรื่องเนวสัญญานาสัญญายตนะ หรือเรื่องนิโรธ สมบัติเท่านั้น เพราะในการเข้าสมาธิขั้นสูงนั้นจะเห็นได้ ชัดว่า วิญญาณดับก็เพราะเวทนาสัญญาดับ

รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ เรื่องนี้ไม่ยาก เคย อธิบายมาแล้ว ในที่นี้ขอให้เข้าใจแต่เพียงง่าย ๆ อย่างนี้ กล่าวคือ ในครั้งแรก ลองพิจารณาดูว่า:-

ถ้าร่างกายไม่มี วิญญาณจะเกิดได้หรือไม่?

หรือถ้า ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมองไม่มี ความรู้สึกนึกคิดจะเกิดได้หรือไม่?

เพียงเท่านี้ก็เข้าใจได้แล้วว่า รูปเป็นปัจจัยให้ เกิดวิญญาณจริง แต่อย่างไรก็ดี คำว่า รูปเป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณนั้น ที่จริงมีความหมายลึกซึ้งยิ่งกว่าที่เคยเข้าใจ มาแล้วอย่างมาก เพราะในความหมายที่ลึกซึ้งนั้น หมายถึงว่า สสารทุกอย่างเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณได้ วิญญาณไม่ใช่ มาจากไหน ที่แท้มาจากสสารนั่นเอง เพราะในเนื้อแท้ของสสารทุกอย่าง ได้มีวิญญาณอยู่แล้ว ซึ่งวิญญาณอันนี้เรียกว่า วิญญาณแฝงหรือวิญญาณที่ยังหลับอยู่ เรื่องนี้จะมื่อธิบายใน ภาค ๒

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

สังขาร ตามศัพท์แปลว่า ปรุงแต่งหรือสร้างสรรค์ สังขาร ในที่นี้หมายถึง เจตนา สังขารเป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ หมายความว่า เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้าเจตนาไม่มี วิญญาณย่อมไม่เกิด อีกนัยหนึ่ง สังขาร หมายถึงกรรม สังขารเป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ หมายความว่า

ว่า กรรมเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้ากรรมไม่มี หรือหมด กรรมแล้ววิญญาณย่อมไม่เกิด

ในคัมภีร์พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายไว้ว่า **สังขาร** ได้แก่ **ปุญญาภิสังขาร** **อปุญญาภิสังขาร** **อาเนญชาภิสังขาร** **กายสังขาร** **วจีสังขาร** **จิตตสังขาร** ซึ่งคำว่า **สังขาร** หรือ **อภิสังขาร** ในที่นี้ก็ ได้แก่ เจตนาที่เป็นบุญและบาป ซึ่งเป็น เหตุให้เกิดกายกรรม **วจีกรรม** และ **มโนกรรม** ที่เป็นกุศล และอกุศลนั่นเอง นักบาลีโปรดจำไว้ด้วยว่า คำว่า **กายสังขาร** ในคัมภีร์อธิบายว่าได้แก่ **กายสัตถุเจตนา** ไม่ใช่ **อัสสาส** **ปัสสาสะ** **วจีสังขาร** ก็คือ **วจีสัตถุเจตนา** ไม่ใช่ **วิตก** หรือ **วิจารณ์** **จิตตสังขาร** ก็คือ **มโนสัตถุเจตนา** ไม่ใช่หมายถึง **เวทนา** และ **สัญญา** และคำว่า **สัตถุเจตนา** ในที่นี้แปลว่า **ความตั้งใจ** ไม่ใช่แปลว่า **ความคิด** อ่าน เรื่องสังขารนี้ ถ้าจะอธิบายโดยละเอียดตามในคัมภีร์ ก็เป็นเรื่องยาวมาก ในที่นี้จะขออธิบายเพียงสั้นๆ

เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ในครั้งแรก ให้นึกถึงเรื่องวิถีวิญญาณก่อน **วิถีวิญญาณ** ทั้ง ๖ คือ **การเห็น** **การได้ยิน** **การรู้สึกกลิ่น** **การรู้สึกรส** **การรู้สึกสัมผัส** และ **ความนึกคิด** **ความรู้สึกนึกคิด** เหล่านี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า **จะเกิดขึ้นมาได้ต้องอาศัยเจตนาคือ ความตั้งใจด้วย** ถ้ายังมี

ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมองเท่านั้น แม้จะเป็นปกติดีอยู่ ก็ไม่
 อาจเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานเหล่านั้นได้ เช่นในขณะที่ทำอะไร
 เพลินอยู่ในขณะนั้นแม้จะมีเสียงเข้าหู หรือมีอะไรผ่านตา แต่ถ้าหากไม่
 ดังพอ ที่จะดึงดูดให้ใจต้องละจาก อารมณ์ที่กำลังเพลินอยู่ ก็จะไม่รู้สึก
 ว่าได้ยินเลย และถ้าหากสิ่งที่ผ่านตา ไม่เป็นที่สะดุดใจ ใจยังคงเพลินอยู่
 กับ อารมณ์อันเดิมอยู่ ก็จะไม่รู้สึกว่าได้เห็นสิ่งนั้น ทั้งนี้ก็ เพราะ โดยกฎ
 ธรรมชาติ วิญญานจะเกิดหรือไม่เกิด ความสำคัญอยู่ที่เจตนา ของ
 วิญญานเอง อย่าลืมว่า ตาเห็นก็คือ ใจเห็น หูได้ยินก็คือใจได้ยิน
 สมองนึกคิด ก็คือใจนึกคิด และเจตนา นั้น ก็คือเจตสิกอันหนึ่ง
 เจตสิก แปลว่า คุณสมบัติของใจ เรื่องของใจ เกิดมาจากใจ
 โดยตรง และเกิด ดับพร้อมกับใจ เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิด
 วิญญาน ไม่ใช่หมายความว่า เจตนา กับวิญญานเกิดคนละขณะ
 เจตนาจะเป็นปัจจัยได้จะต้องเกิดพร้อม กับวิญญาน เมล็ดผลไม้
 ที่ยังมีคุณสมบัติอยู่ เมื่อนำไปเพาะก็ย่อมจะงอกขึ้นมาอีก เจตนา ก็คือ
 คุณสมบัติของวิญญาน วิญญาน ในเมื่อยังมีคุณสมบัติ คือมีเจตนาที่
 จะเกิด หรือมีเจตนาที่จะรับอารมณ์ วิญญานก็ย่อมจะเกิดอีกได้
 วิญญานที่หมดคุณสมบัติ คือหมดเจตนาหรือหมดกรรมแล้ว ย่อมจะไม่

เกิดอีก โดยนัยนี้เราจึงเห็นว่า วิญญาณจะเกิดหรือไม่เกิด เป็นเรื่อง
ของวิญญาณเอง

อนึ่งเราควรจะนึกไว้ด้วยเสมอทุกครั้ง ที่กล่าวถึง เจตนาเป็น
ปัจจัยให้เกิดวิญญาณ คือ ให้นึกถึงอวิชชา ตัณหา อุปาทานด้วย
เพราะเจตนาที่จะนับว่าเป็นกรรม ก็ต่อเมื่อเจตนา นั้น
ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหาอุปาทาน และเจตนา นั้นจะมีขึ้นได้ ก็
เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น จะต้องเข้าใจต่อไปอีกว่า ทุก
ครั้งที่เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณนั้น ในขณะเดียวกันนั้น
อวิชชา ตัณหา อุปาทานก็เป็นปัจจัย ด้วย นี่คือความหมายที่ซ่อน
อยู่ และไม่ใช่ว่าเพียงเท่านั้น ยังมี นามธรรมอย่างอื่นอีกหลายอย่าง ที่
เกิดพร้อมกันกับ เจตนา ตัณหา อุปาทาน เช่น เวทนา สัญญาก็ได้
เป็นปัจจัย ในขณะเดียวกันนั้นด้วย โปรดนึกถึงหลักที่ว่า วิญญาณ
เป็นปัจจัย ให้เกิดนามรูป แม้นามรูปก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ซึ่งใน
ที่นี้แสดงว่า นามคือ เวทนา สัญญา และสังขาร ก็เป็นปัจจัยให้เกิด
วิญญาณด้วยเหมือนกัน

อันที่จริง การที่จะเข้าใจตอนนี้ได้แจ่มแจ้งจริงๆ เราจะต้อง
พยายามนั่งสมาธิด้วย เพราะข้อพิสูจน์ที่ เด็ดขาดอยู่ที่ปัญหาว่า:-

ทำไมเราจึงบังคับจิต ให้หยุดนิ่งอยู่กับอารมณ์อันเดียวไม่ได้?
และทำไมผู้ที่เคยฝึกมาแล้วเป็นอย่างดี

จึงสามารถบังคับได้? และทำไมผู้ที่ฝึกได้ถึงขั้นอธิษฐาน ให้จิตดับได้ จึงหมดความรู้สึกทุกอย่าง ไม่ว่าจะมีการเร้าอย่างใด และจะตื่นขึ้นมาตรงตามเวลาที่กำหนดไว้เสมอ?

ถ้าได้เคยผ่านปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ก็จะ เข้าใจชัดทีเดียวว่า **ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะวิญญานจะเกิด หรือไม่เกิด ความสำคัญอยู่ที่เจตนาของวิญญานเอง** ไม่ใช่สำคัญอยู่ที่สิ่งอื่น แต่การที่เราไม่สามารถจะบังคับให้ใจแน่วแน่ อยู่กับอารมณ์อันหนึ่ง ที่ต้องการนั้น ก็เพราะไม่สามารถจะห้ามเจตนา ไม่ให้เกิดแทรกขึ้นมาในระหว่างได้ **ที่ไม่สามารถ ก็เพราะในใจมีตัณหาและอุปาทานมากมาย เหลือกำลังที่จะบังคับได้นั่นเอง** เพราะฉะนั้น พอมีอะไรมากระทบ ใจก็วอกแวกสนใจอยากรู้ อยากเห็นทันที เจตนา ก็เปลี่ยนตัวเรื่อย เดียวตั้งใจอย่างนั้น เดียวตั้งใจอย่างนี้ สำหรับคนที่ตกเป็นทาสของตัณหา อุปาทาน จึงไม่อาจจะเอาชนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจของตน ได้ พอมีอะไรมาสัมผัส ใจก็วอกแวกไปอีกแล้ว

เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน จุดนี้สำคัญมาก เพราะเป็นข้อพิสูจน์ที่เด็ดขาดที่จะยืนยันว่าวิญญานเป็นสิ่งที่ มีอีกอย่าง นอกจากร่างกาย ทั้งจะทำให้เข้าใจได้แจ่มแจ้งว่า วิญญานเป็นผู้สร้างสรรค์ชีวิตจริง ๆ วิญญานที่สามารถ

สร้างสรรค์ ชีวิตได้อย่างนี้ก็เพราะเคยผ่านการเกิดมาแล้วอย่างมากมาย จนนับไม่ถ้วน ก็เลส นิสัย สันดาน สิ่งต่างๆเหล่านี้ติดมาแต่ชาติก่อน ไม่ใช่เพิ่งเกิดมาจากท้องแม่ และยังจะทำให้เข้าใจเรื่องลึกลับอื่นๆ อีกเป็นอันมาก คำว่าเกิดมาใช้กรรม ก็จะเข้าใจได้ชัด เมื่อหมดกรรมแล้ว ก็จะไม่เกิดอีกต่อไป เมื่อรู้สึกรู้ได้อย่างนี้ ก็จะทำให้มีความอดทนต่อความทุกข์ยากได้ดีมาก เพราะทุกครั้ง ที่มีความทุกข์เกิดขึ้น ก็นึกได้ว่าเป็นกรรมของตัวเอง ยอมใช้กรรมให้หมดๆ ไปเสีย ต่อไปจึงจะสบาย

อนึ่งในเมื่อเข้าใจชัดแล้วว่า วิถีวิญญาณจะเกิดเพราะเจตนาเป็นปัจจัย สำหรับภวังควิญญาณ ก็จะเข้าใจไม่ยาก เพราะวิถีวิญญาณก็คือ ส่วนหนึ่งของภวังควิญญาณที่แสดง ตัวออกมา นั่นเอง แต่นั่นจะต้องเข้าใจให้ดีเสียก่อนว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดร่างกายขึ้นมาจริงๆ เมื่อเข้าใจ เช่นนี้แล้วก็จะมองเห็นว่า การที่ส่วนต่างๆของร่างกาย และพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกายทุกอย่างมีความหมายทั้งสิ้นนั้น ก็เพราะเกิดมาจากเจตนาของภวังควิญญาณนั่นเอง ซึ่งเป็นเจตนา ที่มีประสิทธิภาพสูงมาก เพราะเมื่อตั้งใจอย่างไร ก็บันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นมาตามเจตนา นั้นได้ เมื่อเข้าใจ ถึงเจตนาของภวังค์เช่นนี้แล้ว ต่อไปเพียงแต่คิดว่า:

ทำไมวิญญาณจึงมาที่นี่ได้?

ทำไมวิญญาณจึงสร้างร่างกายได้?

ถ้าวิญญาณไม่มีเจตนาที่จะเกิด ไม่มีเจตนาที่จะ

สร้าง ร่างกายนี้จะเกิดขึ้นมาได้หรือไม่?

เพียงเท่านั้นก็จะเห็นว่า เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิด ภวังควิญญาณ

ภวังควิญญาณ แปลว่า วิญญาณที่เป็นองค์ของชีวิต ชีวิตเกิดขึ้นมาตามเจตจำนงของวิญญาณ โดยนัยนี้ ตายแล้ววิญญาณจะปฏิสนธิอีกหรือไม่ปฏิสนธิอีก ก็เป็นเรื่อง ของกรรม เมื่อยังมีกรรม คือยังมีเจตนาที่จะเกิดอยู่ เพราะ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ยังไม่หมด ซึ่งอย่างไรเสีย เจตนาที่จะเกิดก็ต้องมี เมื่อมีเจตนา ตายแล้ว ก็ต้องปฏิสนธิอีก อย่างแน่นอน เพราะข้อพิสูจน์ในปัจจุบันนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ชีวิตนี้ได้เกิดขึ้นก็เพราะเจตจำนงของวิญญาณนั่นเอง ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงได้ตรัสว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

อุปาทาน แปลว่า ความยึดมั่น ซึ่งหมายถึงความยึด มั่นใน ความหมายต่าง ๆ ซึ่งโดยที่แท้ความหมายนั้น ๆ ไม่มี

จริงในคัมภีร์ได้แบ่งอุปาทานออกเป็น ๔ อย่าง คือ:-

๑. กามอุปาทาน ความยึดมั่นในกาม
๒. ทิฏฐุปาทาน ความยึดมั่นในมิจฉาทิฏฐิ
๓. สิลัพพตูปาทาน ความยึดมั่นในศีลและวัตร
๔. อัตตวาหุอุปาทาน ความยึดมั่นในเรื่องตัวตน

อุปาทานทั้ง ๔ นี้ ในเมื่อสรุปลงแล้ว ก็คือ ความยึดมั่นในความหมายต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง ซึ่งความหมายที่ว่านี้ เมื่อพิจารณาในลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าเป็นเงาของตัณหา เพราะเมื่อความอยากหรือความต้องการเปลี่ยน ความยึดถือนั้นก็เปลี่ยน เมื่อตัณหาหมด ความยึดถือ ก็หมดความหมาย คือจะไม่รู้สึกเป็นจริงเหมือนเมื่อก่อน แต่ถ้าตัณหายังเข้มอยู่ อุปาทานก็เข้ม ความหมายทุกอย่างขึ้นอยู่กับการต้องการ ค่าของสิ่งต่างๆ ก็อยู่ที่ความต้องการ เช่น แหวนย้อมมีค่าเฉพาะแก่คนที่ต้องการ จะใส่เท่านั้น แต่สำหรับคนนี้วดัว แหวนย้อมไม่มีความหมายสำหรับตนดังนั้นเป็นต้น

ภพ แปลว่า **สิ่งที่มีที่เป็นขึ้นจากอุปาทาน** แบ่งออก เป็น ๒ อย่าง คือ:-

๑. กรรมภพ ภพคือกรรม
๒. อุปัตติภพ ภพคือนามรูป

ในหัวข้อนี้หมายความว่าอย่างไร คือ อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดกรรมภพ กรรมภพก็คือสังขาร สังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ในความหมายอย่างนี้แลที่เรียกว่า อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ สำหรับผู้ที่เข้าใจเรื่องสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณแล้ว หัวข้อนี้ก็จะเห็นว่าไม่ยาก แต่อย่างไรก็ดี ยังมีวิธีง่าย ๆ สำหรับทำความเข้าใจในหัวข้อนี้อีกอย่าง กล่าวคือ ให้ตั้งปัญหาถามตัวเองว่า:-

วิญญาณ ย่อมนี้กคิดไปตามความหมาย ที่ยึดถือไว้ด้วย
อุปาทาน จริงหรือไม่?

ถ้าความหมายไม่มี ความรู้สึกนี้กคิดจะเกิดขึ้นได้หรือไม่?

ถ้าความรู้สึกนี้กคิดไม่มี นามรูปจะเกิดขึ้นได้หรือไม่?

โดยนัยนี้ จะเห็นว่า วิญญาณเกิดก็เพราะความหมาย ความหมายเกิดก็เพราะอุปาทาน และความหมายนั้น ก็จะทำให้เกิดเจตนาหรือกรรมขึ้น เพราะเหตุนี้ อุปาทาน จึงได้ชื่อว่าเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

ภพ คือ กรรมภพกับอุปบัติภพ กรรมภพ คือ สังขาร อุปบัติภพ คือ นามรูป

ชาติ แปลว่า ความเกิดของภพ

ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ หมายความว่า เมื่อมีกรรม ก็ต้องมี การเกิด หรือเมื่อมีนามรูปที่จะต้องเกิดเพราะปัจจัย ที่จะทำให้เกิดมีอยู่ นามรูปก็ต้องเกิด ถ้าภพไม่มี คือกรรมไม่มี หรือนามรูปที่จะต้องเกิดไม่มี เพราะปัจจัยแห่งการเกิดไม่มี ชาติก็ย่อมไม่มี ในความหมายอย่างนี้แลที่พระพุทธองค์ ตรัสว่า ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

ความจริงหัวข้อนี้ไม่สู้ยาก เข้าใจได้ง่ายๆ แต่ถึงกระนั้น ผู้ที่จะเข้าใจตอนนี้ได้จริงๆ จะต้องได้ผ่าน ความเข้าใจเรื่องสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณและวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปมาอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อน เพราะ ตอนนี้เป็นตอนสรุป ที่จะแสดงให้เห็นเงื่อนของการเกิดใหม่ในชาติต่อไปว่า เป็นไปโดยวิธีไหนและอย่างไร ถ้าไม่เข้าใจตอนสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปอย่างชัดเจนแล้ว ตอนนี้จะไม่มีทางเข้าใจได้จริงๆ เลย เพราะเหตุนี้ ก่อนที่จะอธิบายถึงตอนนี้ จึงต้องอธิบายหัวข้อเหล่านั้นเสียก่อน

อนึ่งคำว่า ภพ ในที่นี้นอกจากจะหมายถึง นามรูป ที่จะเกิดต่อไปหลังจากร่างกายตายแล้ว คำๆ นี้ยังมี ความหมายที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าที่เคยเข้าใจมาแล้วอีกอย่าง กล่าวคือ คำว่า ภพหนึ่ง ๆ นี้หมายถึง นามรูปที่เกิดขึ้นใหม่แต่ละขณะจิต โปรดนึกถึงความเป็นไปภายในระบบของเซลล์ ภายในระบบของเซลล์มีการสร้างและมีการทำลาย อยู่ทุกขณะ มีการตายและมีการเกิดใหม่อยู่ทุกขณะทั้งนามและรูป นามรูปที่เกิดขึ้นมาชั่วขณะจิตหนึ่งๆ เรียกว่าภพๆ หนึ่ง ความคิดที่เกิดขึ้นมาแต่ละขณะจิต ซึ่งโดยธรรมดาเมื่อมีนามเกิดขึ้นมาใหม่ก็จะต้องมีรูปเกิดใหม่ นามรูปที่เกิดมาชั่วระยะ ความคิดขณะหนึ่งๆ ก็เรียกว่าภพๆ หนึ่ง ในคัมภีร์อภิธรรม ได้ให้ตัวอย่างไว้ดังนี้ :-

ในขณะที่ใด ความคิดเป็นอกุศลหรือกุศลก็ตามเกิดขึ้น ซึ่งจะสัมปยุตด้วยนามธรรมอะไรก็ตาม จะมีอะไรเป็นอารมณ์ก็ตาม ในขณะนั้น :-

อวิชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	„	วิญญาน
วิญญาน	„	นามรูป
นามรูป	„	สฬายตนะ
สฬายตนะ	„	ผัสสะ

ผัสสะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	เวทนา
เวทนา	„	ตัณหา
ตัณหา	„	อุปาทาน
อุปาทาน	„	ภพ
ภพ	„	ชาติ
ชาติ	„	ชรา มรณะ

โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส

ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้น ย่อมมีด้วยประการฉะนี้

จากตัวอย่างจริงๆ ในอภิธรรมเช่นนี้ ย่อมทำให้ เราจับหลักปฏิจตุสมุปบาทได้แน่ๆ เรื่องนี้เป็นการอธิบาย ถึงเรื่องความรู้สึกนึกคิดในชีวิตประจำวันนี้เอง และในเมื่อเรา เข้าใจเรื่องนามรูปในชีวิตประจำวันดีแล้ว เรื่องชาติก่อนชาติหลังและชาติต่อไป เราก็จะเข้าใจได้เอง โปรดสังเกตว่า ชาติ ๆ หนึ่งในที่นี้หมายถึง การเกิดของนามรูปแต่ละขณะ

ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ

เมื่อมีเกิด ก็ต้องมีแก่และตาย ใครๆ ก็เข้าใจดี ฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องอย่างใดที่จะต้องอธิบาย แต่อย่างไร

ก็คือสิ่งที่ควรจะสังเกตเป็นพิเศษ ในที่นี้ ก็คือในเมื่อชาติ หมายถึงความเกิดแต่ละขณะของนามรูป นามรูปเกิดขึ้นมาขณะหนึ่ง ก็เรียกว่าเกิดมาชาติหนึ่งแล้ว ฉะนั้น คำว่าชรา และมรณะ ก็จะต้องหมายถึงความแก่ และความตายของนามรูปแต่ละขณะเช่นเดียวกัน ความแก่และความตายได้ มีอยู่เสมอทุกขณะจิตไม่ว่าจะเป็นปุถุชน หรือเป็นพระอรหันต์ แต่สำหรับข้อต่อไปคือ โสกะ ปริเทวะ โทมนัส และอุปายาส ซึ่งเป็นทุกข์ทางใจนั้นจะมีก็เฉพาะแก่ผู้ที่ยังมี อวิชชา ตัณหา อุปาทานอยู่ในสันดานเท่านั้น ส่วนผู้ที่ละกิเลส ได้เด็ดขาดแล้ว ทุกข์ทางใจเหล่านั้นย่อมไม่มี แต่ ทุกขะ ซึ่งในที่นี้หมายถึง ทุกข์ทางกายย่อมจะต้องมีเสมอ แม้เป็นพระอรหันต์ก็หนีไม่พ้น ในเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ตรงนี้จะ ต้องแยกให้ดี ไม่ใช่ว่ามีชาติแล้ว ก็จะต้องมีทุกข์ทางใจด้วยเสมอไป

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

อวิชชา แปลว่า ความไม่รู้แจ้ง ในคัมภีร์อธิบายว่า ได้แก่ ความไม่รู้แจ้งในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับ ทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์ ไม่รู้แจ้งในเรื่องอดีต เรื่อง

อนาคต เรื่องปัจจุบันของตนเอง ไม่รู้แจ้งในเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท

สังขาร ได้แก่ ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อาเนญชาภิสังขาร กายสังขาร วจีสังขาร จิตสังขาร

อภิสังขาร แปลว่า อำนาจปรุงแต่งหรือสร้างสรรค์ ปุญญาภิสังขาร ก็คือ เจตนาหรือกรรมที่เป็นกุศล อปุญญาภิสังขาร ก็คือ เจตนาหรือกรรมที่เป็นอกุศล อาเนญชาภิสังขาร คำนี้หมายถึง เจตนาที่เป็นเหตุให้เข้าถึงอรุปสมบัติ โดยเฉพาะ

สังขารอีก ๓ อย่างนั้น หมายถึงเจตนาที่เป็นเหตุให้เกิด กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล เจตนาหรือกรรมเป็นตัวการสำคัญที่จะปรุงแต่ง หรือสร้างสรรค์ให้วิญญาณดีหรือชั่ว วิญญาณจะเกิดอีกหรือไม่เกิด จะเกิดในที่สุดติหรือทุกติ ก็สุดแล้วแต่กรรม ถ้าเป็นกรรมดี ก็ชักจูงให้ดี ถ้าเป็นกรรมชั่วก็ชักจูงให้ชั่ว เมื่อยังมีกรรม ก็จะต้องเกิดอีก ถ้าหมดกรรมแล้ว ก็ไม่เกิดอีก ด้วยเหตุนี้กรรมจึงได้ชื่อว่าสังขาร หรือเรียกอีกอย่างว่า อภิสังขาร

อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร หมายความว่า เมื่อยังมีอวิชาอยู่ในสันดาน ก็จักต้องมีกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดอีก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อมีอวิชาอยู่ในสันดาน

อย่างไรเสียก็จักต้องมีเจตนาที่จะเกิดอีก แม้ว่าผู้ นั้น จะเบื่อชีวิตที่เป็นอยู่สักเพียงไรก็ตาม หรือจะพูดออกมาว่า จะไม่ขอเกิดอีกก็ตาม หรือจะไม่เชื่อว่า จะเกิดอีกก็ตาม เพราะ กฎกรรมดามีอยู่ว่า เมื่อมีอวิชชาที่จัก ต้องมีการเกิดอีก กฎ อันนี้เป็นจริงอย่างเดียวกับกฎอื่นๆ โดยไม่มีข้อยกเว้น เช่นเมื่อมีเกิด ก็ต้องมีแก่ทั้งนี้เป็นต้น ซึ่งใครจะรู้ หรือไม่รู้ก็ตาม ก็ไม่อาจจะหนีไปจากกฎข้อนี้ได้

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร เป็นหัวข้อ ที่เข้าใจยากกว่าหัวข้อใดๆ ทั้งหมด ผู้ที่เข้าใจนั้น ความจริงเป็นเพียงเข้าใจตามแบบที่จำได้เท่านั้น เพราะมีความจริงอันหนึ่ง ซึ่งเราผู้เป็นปุถุชนไม่มีทางที่จะเข้าถึงเลย นั่นคือ นิพพานอันเป็นความดับทุกข์ การรู้แจ้งในความดับทุกข์นั้น หมายถึงการรู้แจ้งในนิพพาน การรู้แจ้งในนิพพานจะมีได้จริงๆ ก็ด้วยการละตัณหา และอุปาทานในขั้นสูงพอที่จะทำให้ สังโยชน์ ๓ อย่างเบื่องต้นขาดจากสันดาน ซึ่งถ้าทำได้ ใจก็จักได้สัมผัสกับนิพพาน ซึ่งเป็นภาวะอย่างหนึ่งที่มีอยู่ตลอดกาล และพร้อมอยู่เสมอที่จะปรากฏให้ใจได้สัมผัส ถ้า ใจไม่ถูกตัณหาอุปาทานหุ้มห่อ

หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ถ้ารู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างแจ่มใสจริงๆ ก็จะทำให้ใจได้สัมผัส

กับนิพพาน เพราะการรู้แจ้งในเรื่องไตรลักษณ์นั้น ทำให้ค้นหา อุปาทานเบาบางลง ซึ่งถ้าบางลงถึงขนาดก็จะทำให้มองเห็น นิพพานในใจ การรู้แจ้งนิพพานด้วยการเข้าถึง เช่นนี้เป็นเรื่องที่ยาก เพียงไร และถ้าหากเข้าไม่ถึง การที่จะรู้แจ้งเห็นจริง ในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ และทางให้ถึงความดับทุกข์ ตามหลักมรรคมรรค ๘ นั้น เป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เมื่อไม่รู้แจ้งในเรื่องของชีวิต ก็ย่อมจะทำให้ อยากรู้ อยากลองมีชีวิตในรูปอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่นึกว่า เป็นการดี เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็จะเห็นได้ว่านั่นเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้จริงๆ สำหรับผู้ที่ยังมีอวิชชาอยู่ แล้วจะไม่ให้มี ความอยากเกิดอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อมีค้นหา ความอยากก็ย่อมมีอุปาทาน เมื่อมีอุปาทาน ก็ย่อมมี กรรม เมื่อมีกรรม ก็ย่อมมีการเกิดอีก ด้วยเหตุนี้ อวิชชา จึงได้ชื่อว่าเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

อวิชชาเป็นกิเลสที่ลึกซึ้งมาก คนที่เรียนมากรู้มาก เขายิ่งจะรู้สึก ว่าตัวเองยิ่งโง่มาก คนที่รู้น้อยมักเข้าใจว่า ความเข้าใจของตนเองที่มีอยู่นั้นถูกต้องดีแล้ว บางคนพูดว่า **ยิ่งเรียนยิ่งโง่** การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ **ความรู้ทุกอย่าง ก่อให้เกิดอวิชชาได้เสมอ** ซึ่งกฎปฏิบัติจสมบุบาทมี ดังนี้:

สพ่ายตนะโดยปกติมีขอบเขตจำกัด ตาเห็นได้เท่าที่
 ประสิทธิภาพของตาจะพึงมี หู จมูก ลิ้น กาย สมอง ก็เช่นเดียวกัน เมื่อ
 ระบบประสาท มีประสิทธิภาพจำกัดเช่นนี้ จักทำให้รู้อะไรตามความเป็น
 จริงทั้งหมดได้อย่างไร?

ยิ่งกว่านั้น โปรดพิจารณาต่อไป:-

สพ่ายตนะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ผัสสะ
ผัสสะ	„	เวทนา
เวทนา	„	ตัณหา
ตัณหา	„	อุปาทาน
อุปาทาน	„	อวิชชาได้อีก

เพราะอุปาทาน คือการยึดมั่นในความหมายต่างๆ ซึ่งความจริง
 ความหมายนั้นๆ เป็นเพียงเงาของตัณหา เป็นความหมายที่ไม่มีจริง เป็น
 ความหมายที่สมมติกันขึ้นชั่วคราว แต่มักจะถือเกินกว่าที่เป็นจริงชั่วขณะ
 คิดเลย ความจริงหรือเกินขอบเขตที่เป็นจริง ด้วยเหตุนี้อุปาทาน จึงเป็น
 ปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้อีก แม้การยึดถือนั้นจะเป็นการยึดตามหลักวิชาที่
 พิสูจน์ได้แล้วว่า เป็นความจริงก็ตาม ก็ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้
 เนื่องจากระบบประสาท มีขอบเขตจำกัดดังกล่าวแล้ว

นักศึกษาส่วนมากมักเข้าใจว่า อวิชชาเป็นต้นเหตุ เนื่องจากในแบบทั่วไปที่เรียนกัน ล้วนแล้วแต่เรียงอวิชชาไว้ เป็นข้อแรก และเรียนกันแต่ในแบบที่ว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารๆ เป็นปัจจัยต่อๆ กันไป ไม่ได้เรียนเรื่องนี้โดยตลอดตามหลักในพระสูตรและในพระอภิธรรม ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าที่เคยรู้จักกันมากมาย ในคัมภีร์ได้แจกเรื่องนี้ไว้ถึง ๑๖ นัย แบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ๔ ประเภท ประเภทหนึ่งๆ มีอยู่ ๔ นัย ทั้งหมดจึงเป็น ๑๖ นัย และจากหลักเหล่านี้ สรุปแล้วก็คือทุกหัวข้อต่างก็เป็นปัจจัยของกันและกัน ได้ทั้งสิ้น เช่นอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร แม้สังขาร ก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้ ไม่ใช่เพียงเท่านั้น อวิชชาเป็นปัจจัยได้หมดทุกหัวข้อ และทุกหัวข้อก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้ เช่นเดียวกัน ซึ่งความหมายที่ซับซ้อนนั้นจะเข้าใจได้เอง ทั้งจะเข้าใจได้ลึกซึ้งไปโดยลำดับ ถ้าหากเข้าใจหลักใหญ่ตั้งที่อธิบายมาแล้ว ข้อสำคัญต้องหมั่นคิดบ่อยๆ พบเห็นหรือเกิดปัญหาอะไรลองดึงเข้ามาสู่หลักปัจจุสมุปบาท แล้วจะมองเห็นคำตอบจากหลักนี้ได้เอง วิธีนี้จะทำให้ปัญญา กว้างขวางยิ่งขึ้นทุกที อย่าลืมนึกว่าปัจจุสมุปบาท ใน ความหมายที่ลึกซึ้งนั้นแปลว่า กฎแห่งสากลจักรวาล

อวิชชาไม่ใช่ต้นเหตุ เพราะอวิชชาก็มีเหตุต่อไปอีก ซึ่ง จะเป็นข้อไหนก็ได้เป็นเหตุให้เกิดอวิชชาได้ทั้งนั้น ข้ออื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม ข้อว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารนี้มีแรงที่น่าพิจารณามากมาย โปรดคิดดู ดังนี้:-

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดได้ทั้ง บุญ และบาป บุญและ บาป ก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้เช่นเดียวกัน ทั้งบุญและ บาปที่ทำกัน อยู่ ทุกอย่างประกอบด้วยอวิชชาทั้งสิ้น ไม่มีขณะ จิตใดเลยที่ไม่มีอวิชชา เพราะอวิชชาเป็นกิเลสที่จะตัดขาดได้ ก็ ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์เท่านั้น

ยิ่งกว่านั้น คำว่า อวิชชา ในคัมภีร์อธิบายไว้ชัดว่า อวิชชาก็คือ โมหะ โมหะเป็นอกุศลมูล ความคิดหรือการกระทำอันใด ถ้าเกิดจากโมหะเป็นมูล ความคิดหรือการกระทำอันนั้นได้ชื่อว่า เป็นอกุศลทั้งสิ้น

และในหลักปฏิบัติจสุมุขปาทก็ได้กล่าวว่า ความคิดที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศลทุกขณะมีอวิชชาเป็น ปัจจัย และอวิชชาจะเป็นปัจจัยได้ก็เพราะความคิดนั้นสัมปยุต ด้วยอวิชชา โดยนัยนี้ ความคิดทุกอย่าง หรือการกระทำทุกอย่าง เป็นอกุศลทั้งสิ้น แปลว่า ทุกคนอยู่ในบาปทั้งนั้น

โปรดสังเกตุว่า การกระทำที่ถือว่าเป็นบุญก็คือ

การกระทำบาปที่น้อยนั่นเอง คนมีบุญก็คือคนที่มีบาปน้อย คนทำบุญก็คือคนทำบาปน้อย คำสมมติในเรื่องบุญนั้น ถ้าไม่เข้าใจขอบเขตให้ดีย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้

โปรดนึกย้อนอีกที่ว่า บุญก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา บางคนอุทิศทำปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อละอวิชชา แต่ลองพิจารณาดูจะเห็นว่าบางคนยังปฏิบัติก็ยิ่งเกิดความเข้าใจผิดซับซ้อน มีความเข้าใจผิดใหม่ๆ เกิดขึ้น มีบางคนมีดี ถึงขนาดที่แม้แต่เรื่องธรรมดาๆ อย่างที่คนสามัญเข้าใจได้ แต่ผู้นั้นกลับไม่เข้าใจ นี่แหละบุญก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้

บุญ ตามศัพท์แปลว่า **สิ่งที่ชำระใจให้บริสุทธิ์ สติปัญญา** ก็คือ บุญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งที่จะชำระใจ ให้บริสุทธิ์ได้ ตามหลักที่ว่า **“ปัญญา บริสุทธิ์ จิตจะบริสุทธิ์ได้เพราะอาศัยปัญญา” ศีล สมาธิ ก็เป็นบุญกุศล การให้ทาน การทำความดีอย่างอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ก็เป็น บุญกุศล แต่จะต้องนึกไว้บ้างว่า**

บุญหรือกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้ คนที่นี้กว่าตัวเองดีแล้ว ก็ต้องนึกไว้บ้างว่า นั่นเป็นเพียงพอใช้ได้ และที่ว่าดีนั้น ก็หมายความว่าดีเพียงว่ามีเสียน้อย และคนที่นี้กว่าตัวเองฉลาดที่สุด หรือคิดว่าตัวเองฉลาดเหนือคนอื่นนั้น ความจริงอาจเป็นเพราะตัวเองไม่รู้ถึงความรอบ

รู้ของเขา ไม่รู้ว่าเดี๋ยวนี้ เรื่องนี้ คนอื่นเขารู้กันไปแค่นั้นแล้ว ในกลุ่มที่ตัวเองอยู่ไม่มีใครรู้ยิ่งไปกว่า จึงนึกว่าตัวเองฉลาด หรือถึงแม้จะได้เทียบ กับคนอื่น ๆ มาแล้วอย่างมากว่า ไม่มีใครรู้เหนือกว่า แต่ถึงกระนั้น ข้อที่ว่ามีรู้มากนั้น ความจริงก็คือที่ไม่รู้ยังมีอีกมาก แต่เพราะไม่รู้และไม่เคยนึกจึงเข้าใจว่าตัวเองรู้มาก บุญเป็นเหตุให้เกิดอวิชาได้ ข้อนี้มีแง่คิดมาก

การที่จะละอวิชาได้ ความสำคัญไม่ใช่อยู่ที่ต้องเรียนมาก จึงจะละได้ เพราะความจริงยังมีอีกแง่หนึ่งดังที่กล่าวมาแล้วว่า ความรู้ก็ก่อให้เกิดอวิชาได้ บางคนที่ว่า ยิ่งเรียนยิ่งโง่ นั้นหมายความว่า เขาค้นพบความโง่ของตัวเองยิ่งขึ้น หรือหมายถึงว่า เขารู้สึกว่า ยิ่งรู้ ยิ่งรู้สึกว่ามีสิ่งที่น่ารู้แต่ยังไม่รู้อีกมาก นอกจากนี้ยังมีความหมายอีกอย่างคือ -

ความรู้ที่เขาได้รับไปใหม่นั้น ทุกอย่างพร้อมที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดในแง่อื่นๆ ได้เสมอ เพราะความรู้แต่ละอย่างที่เกิดใหม่นั้น ความจริงก็เป็นเพียงทรรศนะ ในแง่หนึ่งๆ เท่านั้น และทรรศนะแต่ละอย่างก็คือแว่นสีแต่ละชนิดนั่นเอง ผู้ที่เคยมองลวดดูสิ่งต่าง ๆ จากแว่นสีชนิดไหน เพราะความเคยชินที่ไม่ยอมถอด เขาก็ย่อมจะวินิจฉัยเหตุการณ์ไปตามสีของแว่นนั้นๆ เสมอ ยิ่ง

คนที่รู้อะไรมามาก รู้มาอย่างดี แต่เฉพาะในทางนั้นเท่านั้น ก็ยิ่งจะเพิ่มความเข้มแข็งขึ้นๆ ยิ่งขึ้น และนั่นย่อม หมายถึงว่า จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดมากยิ่งขึ้นทุกที **เรื่องอย่างนี้ นักศึกษาที่ยังหนุ่มกำลังคะนองในความสามารถ ของตัว ไม่ค่อยจะได้ศึกษาธรรม มักจะเป็นกันมาก อย่างนี้ เรียกว่า กิเลสของนักศึกษา และบางคนแก้ตัวแล้ว เคยผ่านงานมามาก แต่มักจะไม่เข้าใจความคิดของคนรุ่นใหม่ ซึ่งเด็กกว่าและดีกว่า **ทั้งนี้ก็เพราะตัวเองเคยชินมากับแว่นอันเดม** นั่นเอง บุญก่อให้เกิดอวิชาได้ แง่นี้มีประโยชน์ ไพบูล**

ความรู้อีกก่อให้เกิดอวิชาได้ เมื่อยังมีอวิชาอยู่ในสันดาน ตัณหา อุปาทานก็ย่อมจะละไม่ได้ เมื่อละตัณหา อุปาทานไม่ได้ อวิชาก็เป็นอันละไม่ได้เหมือนกัน และโปรดได้คิดอีกแง่หนึ่ง กล่าวคือ **โดยธรรมชาติผู้ที่เรียนรู้มาก ความอยากความยึดถือก็ยิ่งเข้มข้นขึ้น** โปรดใส่ใจบ้างว่า ตัณหา อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชา

อนึ่งผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาก ก็ย่อมหาความสุขได้มาก กฎมีอยู่ว่า **เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา อุปาทาน** โดยนัยนี้เราจะเห็นว่า คนที่ยิ่งเรียนอะไรมากมีความสามารถมากนั้น ก็อาจจะไ้ง่ได้เท่าๆ กับคนที่รู้อะไรมาน้อยเหมือนกัน พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า:-

ผู้^๑ที่เห็นอะไรก็^๒สั^๓กแต่^๔ว่าเห็น ได้^๕ยินอะไรก็^๖

สั^๗กแต่^๘ว่าได้^๙ยิน รู้^{๑๐}อะไรก็^{๑๑}สั^{๑๒}กแต่^{๑๓}ว่า^{๑๔}รู้^{๑๕} แล้ว

วิ^{๑๖}ญญา^{๑๗}ณ^{๑๘}จ^{๑๙}ก^{๒๐}ไม่^{๒๑}ตั้ง^{๒๒}อยู่^{๒๓}ใน^{๒๔}ภ^{๒๕}พ^{๒๖}ไหน^{๒๗} ๆ ^{๒๘}นั่น^{๒๙}แล^{๓๐}

คือ^{๓๑}ที่^{๓๒}สุด^{๓๓}ของ^{๓๔}ความ^{๓๕}พ^{๓๖}ัน^{๓๗}ทุก^{๓๘}ข์

จากคำพูดอันเป็นพุทธพจน์บทนี้หมายถึงว่า ถ้าใครรู้อะไร
มาแล้วก็^๑สั^๒กแต่^๓ว่า^๔รู้^๕ กล่าวคือ^๖ไม่^๗ยึด^๘ถือ^๙ใน^{๑๐}ความ^{๑๑}รู้^{๑๒}นั้น^{๑๓}ๆ เพราะ^{๑๔}ตั้ง^{๑๕}ข้อ^{๑๖}ระ^{๑๗}แวง
อยู่^{๑๘}เสมอ^{๑๙}ว่า^{๒๐}ทุก^{๒๑}อย่าง^{๒๒}ไม่^{๒๓}แน่ เป็น^{๒๔}อนิ^{๒๕}จ^{๒๖}จัง^{๒๗} ทุก^{๒๘}ข^{๒๙}ง อน^{๓๐}ต^{๓๑}ตา^{๓๒} ทั้ง^{๓๓}นั้น^{๓๔} จิต^{๓๕}ใจ^{๓๖}ก็^{๓๗}จะ
ไม่^{๓๘}เกาะ^{๓๙}เกี่ยว^{๔๐}อยู่^{๔๑}กับ^{๔๒}สิ่ง^{๔๓}ใดๆ^{๔๔} ความ^{๔๕}คิด^{๔๖}ก็^{๔๗}จะ^{๔๘}วิ^{๔๙}วัฒน^{๕๐}การ^{๕๑} ไป^{๕๒}ตาม^{๕๓}ทาง^{๕๔}ของ^{๕๕}มัน
เรื่อย^{๕๖}ๆ คร^{๕๗}ั้น^{๕๘}แล้ว^{๕๙}วัน^{๖๐}หนึ่ง^{๖๑}ก็^{๖๒}จะ^{๖๓}บรร^{๖๔}ลุ^{๖๕}ถึง^{๖๖}ซึ่ง^{๖๗}ความ^{๖๘}จริง^{๖๙}อัน^{๗๐}สม^{๗๑}บ^{๗๒}รู^{๗๓}ณ์^{๗๔} ซึ่ง^{๗๕}เมื่อ^{๗๖}ถึง^{๗๗}
แล้ว^{๗๘}ไม่^{๗๙}จำ^{๘๐}เป็น^{๘๑}ต้อง^{๘๒}เกาะ^{๘๓}เกี่ยว^{๘๔} ความ^{๘๕}คิด^{๘๖}จะ^{๘๗}อยู่^{๘๘}ตัว^{๘๙}เอง^{๙๐} เพราะ^{๙๑}ความ^{๙๒}คิด^{๙๓}นั้น^{๙๔}ได้^{๙๕}
อยู่^{๙๖}กับ^{๙๗}ความ^{๙๘}จริง^{๙๙}ที่^{๑๐๐}ถึง^{๑๐๑}ที่^{๑๐๒}สุด^{๑๐๓}แล้ว^{๑๐๔} แต่^{๑๐๕}ความ^{๑๐๖}จริง^{๑๐๗}ที่^{๑๐๘}ว่า^{๑๐๙}นี้^{๑๑๐}ไม่^{๑๑๑}มี^{๑๑๒}อยู่^{๑๑๓}ใน^{๑๑๔}ภ^{๑๑๕}พ^{๑๑๖}ไหน^{๑๑๗}ๆ
ความ^{๑๑๘}จริง^{๑๑๙} อัน^{๑๒๐}นั้น^{๑๒๑}เป็น^{๑๒๒}ความ^{๑๒๓}จริง^{๑๒๔}ที่^{๑๒๕}อยู่^{๑๒๖}เห^{๑๒๗}นือ^{๑๒๘}วิ^{๑๒๙}สัย^{๑๓๐}โลก^{๑๓๑}เห^{๑๓๒}นือ^{๑๓๓}ภ^{๑๓๔}า^{๑๓๕}ษา^{๑๓๖} เห^{๑๓๗}นือ^{๑๓๘}
คำ^{๑๓๙}พูด^{๑๔๐}ใด^{๑๔๑}ๆ ที่^{๑๔๒}จะ^{๑๔๓}พ^{๑๔๔}รร^{๑๔๕}ณ^{๑๔๖}า^{๑๔๗}ได้^{๑๔๘}ถู^{๑๔๙}ก^{๑๕๐}ต^{๑๕๑}้อง^{๑๕๒}โดย^{๑๕๓}ไม่^{๑๕๔}ทำ^{๑๕๕}ให้^{๑๕๖} ผู้^{๑๕๗}ที่^{๑๕๘}ไม่^{๑๕๙}เคย^{๑๖๐} พ^{๑๖๑}บ^{๑๖๒}เก^{๑๖๓}ิด^{๑๖๔}ความ^{๑๖๕}
เข้า^{๑๖๖}ใจ^{๑๖๗}ผิ^{๑๖๘}ด^{๑๖๙}ได้^{๑๗๐}

เพราะเหตุ^๑นี้^๒พระ^๓องค์^๔จึง^๕ตรัส^๖ว่า^๗ คร^๘ั้น^๙แล้ว^{๑๐}วิ^{๑๑}ญญา^{๑๒}ณ^{๑๓}จ^{๑๔}ก^{๑๕}ไม่^{๑๖}ตั้ง^{๑๗}อยู่^{๑๘}
ใน^{๑๙}ภ^{๒๐}พ^{๒๑}ไหน^{๒๒}ๆ ^{๒๓}นั่น^{๒๔}แล^{๒๕}คือ^{๒๖}ที่^{๒๗}สุด^{๒๘}ของ^{๒๙}ความ^{๓๐}พ^{๓๑}ัน^{๓๒}ทุก^{๓๓}ข์

จากเหตุ^๑ผล^๒ต่าง^๓ๆ ที่^๔กล่าว^๕มา^๖นี้^๗ เรา^๘ได้^๙แ^{๑๐}ง^{๑๑}คิ^{๑๒}ด^{๑๓}ว่า^{๑๔} การ^{๑๕}เรียน^{๑๖}เพื่อ^{๑๗}ละ^{๑๘}
ความ^{๑๙}งั^{๒๐}นั้น^{๒๑} ก็^{๒๒}คือ^{๒๓}การ^{๒๔}เรียน^{๒๕}ที่^{๒๖}ไม่^{๒๗}ยึด^{๒๘}อะ^{๒๙}ไร^{๓๐}ให้^{๓๑}

เกินขอบเขต เรียนอะไร อย่ายึดตำราหรือตัวหนังสือให้มากนัก การเรียนเป็นสิ่งที่เราจะต้องชวนชวายอยู่เสมอ เพราะไม่เรียนก็ยอมไม่รู้ พระอรหันต์ในครั้งพุทธกาล แม้ท่านจะได้ชื่อว่าเป็นพระอเสชชะ คือสำเร็จการศึกษาแล้ว แต่ท่านก็ไม่ปล่อยให้ว่างเปล่า ท่านยังต้องศึกษาเรื่องต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์อยู่เสมอ จนกระทั่งบางองค์เช่น พระราहुล ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเลิศในทางเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา แต่ถึงกระนั้น ท่านรู้อะไรแล้วท่านก็ไม่ได้ยึด **เคล็ดสำคัญ** ที่จะทำให้เราละอวิชาได้ **อยู่ตรงที่เรียน รู้อะไรแล้วอย่ายึดว่า ความรู้นั้นเป็นของฉัน ฉันเป็นคนมี ความรู้ รู้อะไรก็สักแต่ว่ารู้ ไม่ยึดในความรู้นั้น ๆ** ดังที่ พระองค์เคยตรัสเล่าถึงความตรัสรู้ของพระองค์ไว้ว่า:-

พระองค์ได้เรียนรู้ถึงปรัชญาต่างๆ ในยุคนั้น ได้ รอบรู้ถึงความนึกคิดของบรรดาเจ้าลัทธิต่างๆ ทั้งหมดที่มีอยู่ในยุคนั้น จนกระทั่งพระองค์ได้ทรงประมวณไว้ได้ทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ ๖๒ ลัทธิด้วยกัน พระองค์แม้จะได้ทรงรู้ถึงปานนี้ แต่พระองค์ก็ได้ตรัสถึงเคล็ดแห่งความตรัสรู้ไว้ว่า:-

แม้ตถาคตจะรู้ถึงปานนี้ แต่ก็หาได้ยึดมั่นในความรู้นั้น ๆ ไม่ เพราะไม่ยึดมั่นในความรู้ต่าง ๆ ตถาคตจึงได้บรรลุถึงความสงบอัน สูงสุด ไม่มีสิ่งใดจะยิ่งกว่า

คำว่า ความสงบอันสูงสุด ในที่นี้ก็คือ นิพพาน นิพพาน คือ ภาวะอันเดียวเท่านั้นที่จะทำให้โมหะหมดสิ้นไปจากสันดานได้ พระองค์ได้ตรัสว่า นิพพาน เป็น รากกชโย เป็นธรรมที่จะทำให้รากคะสิ้น ไป เป็น โทสกชโย เป็น ธรรมที่จะทำให้โทสะสิ้นไป เป็น โมหกชโย เป็น ธรรม ที่จะทำให้โมหะสิ้นไป นอกจากนี้แล้วไม่มีสิ่งใดสามารถจะทำให้ กิเลสเหล่านี้ขาดจากสันดานได้เลย ธรรมอย่างอื่น หรือวิธีอื่น ๆ ได้ผล อย่างมากก็เพียงทำให้เบาบางไปเท่านั้น

แต่การที่จะบรรลุถึงนิพพานได้ ซึ่งหมายถึงว่าจะทำให้อวิชชา หมดไปได้จริง ๆ นั้น ก็คือ **เรียนเพื่อละ** หรือเรียนเพื่อให้อวิชชา สิ่งต่าง ๆ ที่ เรียนมานั้นหรือที่จะเรียนต่อไป ทั้งหมดก็อยู่ในกฎอันเดียวกัน คือในที่สุด ก็ต้องทิ้งหมด แต่อย่างไรก็ตาม แม้ความจริงแท้ๆจะเป็นเช่นนั้น เราก็ต้อง เรียน ไม่เรียนจะละไม่ได้ **ต้องให้มีเสียก่อนจึงจะละได้** ถ้าไม่รู้จะอะไรให้ ตลอดแล้ว ย่อมละไม่ได้

ภาษา กิริยา ทำทาง สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นมาया

หลอกให้เข้าใจผิดได้ คนโดยมากเมื่อรู้อะไร ก็มักจะยึด จากแง่ที่ตัวเองรู้ มา เรื่องนี้ขอให้ระวังให้มาก

ปัจจัยของอวิชชา

ในหัวข้อของปฏิจสุมุปาบททั้ง ๑๒ หัวข้อนั้น บางคนมักเข้าใจว่า อวิชชาเป็นต้นเหตุ เพราะตามหัวข้อที่เรียงไว้ นั้นชวนให้เข้าใจว่า อวิชชาเป็นต้นเหตุ เพราะเรียงไว้เป็นอันดับแรก แต่อย่างไรก็ดี ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ในหัวข้อเหล่านั้น คติย้อนหลังก็ได้ กล่าวคืออวิชชา เป็นปัจจัย ให้เกิดสังขาร แม้สังขารก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา สังขารเป็น ปัจจัยให้เกิดวิญญาน แม่วิญญานก็เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ฯลฯ อย่างนี้ได้ทุกหัวข้อ โดยนัยนี้ อวิชชาก็ไม่ใช่ต้นเหตุ ซึ่งเรื่องนี้ ได้เคยอธิบายมาแล้ว แต่เกรงว่านักศึกษาจะไม่ เข้าใจจึงได้นำมากล่าวซ้ำไว้อีก

อนึ่ง ไม่เพียงแต่สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้ เท่านั้น หัวข้ออื่น ๆ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้ทั้งสิ้น เช่น ตัณหา อูบาทาน เวทนา สัญญา และข้ออื่น ๆ ต่างก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้ทั้งนั้น ซึ่งสุดแล้วแต่ปัญญาของใครจะมองเห็น ผู้ที่มีความเข้าใจเรื่องนี้อย่างลึกซึ้ง จะมองเห็นได้

อย่างแจ่มแจ้งว่า ทุกข้อเป็นปัจจัยของอริชาได้ทั้งสิ้น แต่ผู้ที่มีความเข้าใจน้อย ก็จะได้เห็นได้แต่เฉพาะแต่แง่ที่ง่าย ๆ เช่น:-

ผู้ที่ทำกรรมไว้มาก สันดานก็ย่อมจะต่ำ จิตใจก็ย่อมจะมีตึงขึ้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความรู้สึกที่ชั่วพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ ทุกครั้งที่ประกอบกรรมชั่วนั้น ทำให้มองเห็นแต่ในแง่ของความชั่วที่เคยให้ผลมาแล้ว เช่นผู้ที่เคยโกหกได้ผลเสมอ ก็มักเข้าใจว่าโกหกเป็นของดีและเห็นเป็นของจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น และมักเข้าใจว่าคนอื่น ๆ ก็จะต้องโกหกเช่นเดียวกัน ในชีวิตของเขาก็มักจะต้องประสบการโกหกอยู่เสมอ เพราะในเมื่อเขามีชีวิตอยู่ในการโกหกเช่นนั้น กรรมของเขาก็ผลักดันให้เขาจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับชีวิตประเภทเดียวกันกับเขาเสมอ คนดีที่มีชีวิตอยู่อย่างไม่ต้อง โกหกเขาไม่ค่อยจะได้พบ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ยิ่งจะทำให้ทรศนะของเขาต้องห่างจากทางที่ดียิ่งขึ้น สิ่งดี ๆ ไม่ค่อยได้ประสบ

เพราะเหตุนี้ กรรมชั่วจึงเป็นปัจจัยให้เกิดอริชา ได้ตามหลักที่ว่า “แม้สังขารก็เป็นปัจจัยให้เกิดอริชา”

สำหรับตัวอย่างดังที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าเข้าใจ ได้ไม่สู้ยากนัก แต่ถ้าจะว่า:

กรรมที่ก่อให้เกิดอริชาได้อย่างไร ?

จะเห็นว่าเข้าใจได้ไม่ง่ายเลย เพราะเหตุนี้ จึงได้กล่าวว่า เรื่องนี้
สุดแล้วแต่ปัญญาของใครจะมองเห็น แต่อย่างไรก็ดี ข้อสำคัญเราจะ
เข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ตามจะต้องจำหลักไว้ให้แม่นยำ:-

ทุกหัวข้อเป็นปัจจัยให้เกิด อริชชา

ได้ทั้งสิ้น และอริชชาก็เป็นปัจจัย

ของทุกหัวข้อได้เช่นเดียวกัน

ไม่เพียงแต่เท่านั้น ทุก ๆ หัวข้อต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกัน และกัน
ทั้งนั้น เพราะตามหัวข้อต่างๆ เหล่านั้นเมื่อสรุปแล้วก็คือ นามกับรูป เรา
เคยเรียนมาแล้วว่า นามธรรมทั้งหลายเกิดพร้อมกันและเป็นปัจจัย
ซึ่งกันและกัน นามกับรูปก็เกิดพร้อมกันเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน
เพียงแต่จังหวะแห่งการเปลี่ยนแปลงของรูปเป็นไปช้ากว่านาม แต่ถึง
กระนั้น ในขณะที่รูปจะเกิดนั้น รูปก็ต้องเกิดพร้อมกันกับนาม และ
ในขณะที่รูปจะดับจริงๆ ก็ดับพร้อมกันกับนาม

คำว่า รูปเกิด อย่าลืมว่า พฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่ง
จะต้องเป็นไปตามอำนาจของวิญญาณนั้น นั่นก็เรียกว่า รูปเกิด คำ
ว่ารูปเกิดไม่ใช่มีความหมายเฉพาะว่าจะต้อง หมายถึงมีรูป คือมีอวัยวะ
อย่างไรโดยหนึ่งเกิดขึ้นเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ดี เราก็ควรจะคิดให้ลึกซึ้งอีกสักหน่อยว่า **ถ้าไม่มีพฤติกรรมเกิดขึ้น ก็ย่อมจะไม่มีรูปอะไรเกิดขึ้น** เช่น ถ้าพฤติกรรมภายในระบบของเซลล์ไม่มี การขยายตัวของเซลล์ก็จะมีไม่ได้ เมื่อคิดโดยวิธีนี้ก็จะมองเห็นว่า รูปย่อมเกิดพร้อมกับนามจริง และถ้าหากคิดให้ซึ่งถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปอย่างละเอียด มองให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงภายในระบบของอณู และปรมาณูก็จะเห็นว่า แท้ที่จริงจังหวัดแห่งการเปลี่ยนแปลงของรูปกับนามนั้นเป็น ไปพร้อม ๆ กัน เกิดดับพร้อมกัน อย่าลืมว่า อณูของสสารย่อมมีการเคลื่อนไหวอยู่เป็นนิจ อำนาจที่ทำให้เคลื่อนไหว ซึ่งนักวิทยาศาสตร์กล่าวว่ามาจากความร้อนนั้น ซึ่งถ้าจะมองจากแง่ของพุทธศาสนาก็กล่าวได้ว่า

การเคลื่อนไหวของอณูนั้นเกิดจากวิญญูณ เพราะวิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิดเตโชธาตุ และวิญญูณนั้นเล่า ในเมื่อศึกษาไปให้สูงแล้วก็จะพบว่า วิญญูณมีอยู่ในสสารทุกอย่าง เช่นเดียวกับความร้อนแฝงเหมือนกัน

ความดีทำให้โง่ได้

อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร แต่สังขารก็เป็นปัจจัย ให้เกิดอวิชาเหมือนกัน สังขารแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ

บุญญาภิสังขาร อบุญญาภิสังขาร และอานัญญาภิสังขาร จากหลักนี้หมายความว่า **ทั้งบุญและบาปต่างก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้เท่า ๆ กัน** กรรมชั่วเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา ได้อย่างไร ได้อธิบายมาแล้ว บุญหรือการประกอบกรรมที่ดีเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา เป็นสิ่งที่เข้าใจยากมาก แต่ถ้า ได้พิจารณาดูตัวอย่างดังต่อไปนี้ บางทีอาจจะทำให้เข้าใจได้

ในโลกเรานี้จะเห็นว่า คนบางคนทำบุญมุ่งสวรรค์หรือนิพพาน ทั้งๆ ที่เขาเองก็ไม่ว่าสวรรค์และนิพพานนั้นเป็นอย่างไร การทำอะไรโดยที่ไม่เข้าใจเช่นนี้ ย่อมจะมีอะไรผิดๆ ประปนอยู่ในการกระทำนั้นๆ ด้วยเสมอการทำอะไรด้วยการเข้าใจผิด ก็ย่อมจะเป็นเหตุให้เกิด การเข้าใจผิดอย่างอื่นต่อไปได้อีก ซึ่งข้อนี้เราจะเห็นได้ชัดจาก พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มีการศึกษาน้อยหรือคนที่มีการศึกษาดี แต่มีความมุ่งหมายที่ไม่ตรงกับการบุญการ กุศลจริงๆ . เป็นการทำบุญเอาหน้าหรือแฝงไว้ซึ่งจุดอื่น การทำบุญหรือการทำความดีด้วยการเข้าใจผิด ย่อมเป็นเหตุให้เกิดการเข้าใจผิดต่อ ๆ ไปได้อีก โปรดสังเกตว่า:

สังขารคือกรรมทุกอย่างเกิดมาจากอวิชชา ไม่ว่าจะ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ไม่ว่าจะ เป็นบุญหรือเป็นบาป ก็

เกิดมาจากอวิชชาทั้งนั้น และเป็นเหตุให้เกิดอวิชชาต่อไปอีก เรา
มาจากอวิชชา

โดยนัยนี้เราอาจพิจารณามองเห็นอีกแง่หนึ่งว่า **แท้ที่จริง
อวิชชานั้นเองเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา** ทำนองเดียวกับลูกเป็นเหตุให้
เกิดต้น ต้นเป็นเหตุให้เกิดลูก จากตัวอย่างนี้ เราก็อาจพูดได้ว่า **แท้ที่จริง
ลูกนั้นเองเป็นเหตุให้ เกิดลูก**

จากข้อสังเกตนี้ โปรดคิดต่อไปอีกว่า ที่ว่า วิญญาณ เป็นเหตุให้
เกิดนามรูปนั้น จะพูดว่า **วิญญาณเป็นเหตุให้เกิดวิญญาณ** ก็ได้
เพราะนามทั้งหลายจะเกิดขึ้นโดยไม่มีวิญญาณไม่ได้ และโดยนัยนี้ เราก็
จะมองเห็นต่อไปอีกว่า

**ปฏิสนธิวิญญาณย่อมมาจากจิตวิญญาณ ภวังควิญญาณก็
มาจากปฏิสนธิวิญญาณ วิญญาณก็ย่อมมาจากวิญญาณ อวิชชา
มาจากอวิชชา ตัณหามาจากตัณหา อุปาทานมาจากอุปาทาน
กรรมมาจากกรรม คือกรรมดีมาจากกรรมดี กรรมชั่วมาจากกรรม
ชั่ว ปัญญาที่เกิดขึ้นใหม่ก็มาจากสติปัญญาที่มีเป็นทุนอยู่ก่อน
กำลังกายที่เกิดขึ้นใหม่ก็มาจาก กำลังกายที่มีเป็นทุนอยู่ก่อน
สภาพของชีวิตในปัจจุบันก็มาจากสภาพของชีวิตในอดีต กรรมใน
ปัจจุบันก็มาจากกรรมในอดีต**

เมื่อเข้าใจตามนี้ดีแล้วก็จะเข้าใจไม่ยากว่า ทำไมกรรมดี หรือกรรมชั่วจึงเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้ การพิจารณาเรื่อง**ปฏิจสุมุบาท** อย่าคิดแต่เพียงเท่าที่ตัวหนังสือกล่าวไว้เป็นอันขาด เพราะความหมายระหว่างบรรทัด หรือความหมายที่ตัวหนังสือไม่ได้บอกไว้ อย่างชัดเจนนั้น ยังมีอีกมาก ผู้ที่ศึกษาธรรมแต่แล้วก็หลงธรรม เถียงธรรมกันด้วยเรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจาก **ติดคำพูดในภาษาของธรรมนั่นเอง** กล่าวคือในเมื่อ คำพูดกล่าวไว้อย่างไร ก็คิดว่าจะต้องเป็นไปตามคำพูดนั้นเสมอ ตีความหมายธรรมไปตามคำพูดนั้นๆ ถ้ามีใครมากล่าวนอกเหนือไปจากตัวหนังสือเป็นไม่ยอมรับ การศึกษาแบบนี้จะไม่มีทางเกิดความแตกฉานในธรรมได้เลยเป็นอันขาด **ผู้ที่ศึกษาอภิธรรมแต่แล้วก็หลงอภิธรรม ก็เพราะเหตุนี้เอง** เขาเหล่านั้นไม่รู้สึกรู้สีกตัวว่า ภาษาในอภิธรรมนั้น เช่นพูดว่า **ไม่มีโลภะนั้น** แท้ที่จริงในขณะเดียวกันเมื่อมองอีกมุมหนึ่งก็**มีโลภะ**เหมือนกัน โดยทำนองเดียวกันที่ในบางแห่งกล่าวว่า**ไม่มีวิญญาณนั้น** แท้ที่จริงในที่นั้นก็มีวิญญาณอยู่ด้วย เช่นในกรณีที่เกิดกล่าวว่า **ท่านที่เข้านโรธไม่มีจิตนั้น** แท้ที่จริงในขณะนั้นก็**มีจิต** ที่ว่าไม่มีจิตนั้นหมายถึงไม่มีวิถีจิต แต่**ภวังคจิต**ยังอยู่ยังไม่ดับ

เพราะถ้าภวังคจิตดับ ท่านก็ตายเท่านั้นเอง เพราะหลักก็มีอยู่ว่า ผู้ที่เข้า
นิโรชชีวิตยังไม่ดับ หลักปฏิจจสมุปบาทมีว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด
ชีวิต ถ้าวิญญาณไม่มี ชีวิตก็ไม่มี ทั้งนี้เป็นต้น นาน

การทำความคิดทำให้เกิดความโง่ได้บุญก่อให้เกิด อวิชาชาได้
 นี่มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันเป็นอย่างยิ่ง เพราะบุคคลประเภทที่ได้
 ดีแล้วล้มตัว มีความรู้ความฉลาดเกิดขึ้นแล้ว นึกว่าตัวเองรู้ดีฉลาดดีแล้ว
 ซึ่งในที่สุดก็หยุดความคิดไว้เพียงนั้น ทั้งนี้ก็เพราะไม่รู้สำนึกว่า ทรายบดที่
 ตัวเองยังมีวิชาอยู่ในสันดาน การกระทำทุกอย่างไม่ว่าจะดีสักเพียงไร
 ในเมื่อมันมีรากมาจากอวิชาชา แล้ว อย่างไรเสียการกระทำนั้นๆ ก็ย่อม
 เป็นเหตุให้เกิด อวิชาชาต่อไปได้อีกเสมอ **คนที่รู้อะไรยังไม่แจ่มแจ้งถึง
 ที่สุด แนนอนเหลือเกินที่ความเข้าใจผิดเพราะความที่ยังไม่รู้แจ้ง
 นั้น จะต้องแทรกอยู่กับการกระทำทุกอย่าง ผู้ที่ศึกษามาดี ในทาง
 โลก แต่แล้วก็ดูหมิ่นในทางธรรมเห็นว่าธรรมไม่มีประโยชน์เท่ากับวิชาที่
 เรียนมา ทั้งนี้ไม่ใช่เหตุอะไรอื่นเลย เป็นเพราะเขาสำนึกไม่ได้ว่าวิชาที่
 เรียนมานั้นแม้จะสูงเพียงใด ก็ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้เสมอนั่นเอง**

ภาคผนวก

ในภาคผนวกนี้ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะอธิบาย ข้อความบางตอนที่เข้าใจยาก หากผู้ใดอ่านคำบรรยาย ตั้งแต่ต้นมาจนจบแล้วรู้สึกว่บางตอนไม่เข้าใจ ก็ขอให้มาอ่านในภาคผนวกนี้แล้วจะเข้าใจได้เอง แต่อย่างไรก็ดีแม้จะอ่านในภาคผนวกนี้แล้ว ก็ควรจะต้องย้อนกลับไปอ่านคำบรรยายตั้งแต่ต้นมาใหม่อีก ต้องทำอย่างนี้หลายๆ ครั้ง จึงจะสามารถเข้าใจเรื่องนี้ได้ตลอด คำอธิบายในภาคผนวกนี้ จึงเท่ากับเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะช่วยอธิบายความที่ยากให้ง่ายขึ้น

วิญญาน

เป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป

โดยธรรมดาคนเราจะมีความสุขหรือมีความทุกข์เกิดขึ้น ก็ต่อเมื่อได้เห็นได้ยินอะไรหรือนึกคิดอะไรขึ้นมา กล่าวคือจะต้องมีวิญญานทั้ง ๖ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่มีการเห็นการได้ยิน ไม่มีวิญญานใดๆ เกิดขึ้น

ความสุขความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ความรู้สึกเฉย ๆ ก็เหมือนกัน

และในการทำงานเดียวกัน เราจะทำอะไรได้ก็ต่อเมื่อ ได้มีการเห็น การได้ยิน การรู้สึกกลิ่น การรู้สึกรส การรู้สึกสัมผัส และมีความรู้สึกนึก คิดเกิดขึ้น ถ้าวิญญาน เหล่านี้ไม่เกิด สัญญาคือความจำย่อมเกิดขึ้น ไม่ได้

ในเรื่องของสังขารก็เช่นเดียวกัน ขอให้สังเกตว่า คนเราเมื่อคิด ในทางดี ได้เห็นสิ่งที่ดี ได้ยินสิ่งที่ดี ความดี ก็ย่อมเกิดขึ้นในใจ แต่ถ้าได้ เห็นหรือได้ยินในสิ่งที่ไม่ดีและ นึกคิดในทางที่ไม่ดี ความไม่ดีก็ย่อมจะ เกิดขึ้นในใจ ความดีและความชั่วที่เกิดขึ้นในใจอันนี้แหละ คือตัว สังขาร โปรดสังเกตว่า ไม่ว่าจะดีหรือความชั่วจะเกิดขึ้นในใจ ได้ ก็ต่อเมื่อวิญญานทั้ง ๖ เกิดขึ้น ถ้าวิญญานทั้ง ๖ นี้ไม่เกิด ซึ่ง หมายความว่า ไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยิน ไม่เคยนึกคิดในเรื่องนั้น ๆ มาก่อน ความดีหรือความชั่ว ในเรื่องอย่างนั้น ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนาม นาม คือ เวทนา สัญญา และสังขารดังที่กล่าวมานี้ เมื่อพิจารณาตามตัวอย่าง ดังที่กล่าว มาแล้ว ก็จะได้เห็นว่า วิญญาน เป็นปัจจัยให้เกิดนามจริง ข้อสำคัญ จะต้องจำให้แม่นยำ คำ

ว่า **วิญญาณเกิด** ในความหมายที่แท้จริงก็คือ **เมื่อการเห็น การได้ยิน เป็นต้นเกิดขึ้น หรือความนึกคิดเกิดขึ้น เรียกว่า วิญญาณเกิด** ในครั้งแรกอย่าเพิ่งเข้าใจว่าวิญญาณเกิด หมายถึงวิญญาณเข้าทำของแม่ หรือวิญญาณไปเกิด เป็นโอบปาติกะ และคำว่า **นามเกิด** ก็หมายถึง **เวทนา สัญญา และสังขาร ตามที่ได้อธิบายมาแล้วนั้นเกิดขึ้น** และคำว่า **เกิด** ในที่นี้ก็หมายถึง **เกิดในจิตสำนึก** อย่าเพิ่งไปแปล ความหมายถึงการเกิดในภวังคจิต การศึกษาในระยะแรก จะต้องศึกษาจากข้อเท็จจริงที่ตนเองพิสูจน์ได้ และศึกษาไปที่ละขั้น ในที่สุดเมื่อเข้าใจ ความหมายในขั้นจิตสำนึกดีแล้ว แม้ในความหมายที่ลึกซึ้ง ก็จะเข้าใจได้เองใน ภายหลัง

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ในที่นี้โปรดสังเกตว่ามีความหมายอยู่ ๒ อย่าง คือ :-

๑. วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนาม

๒. วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนาม อธิบายมาแล้ว

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป คำว่า **รูป** ในที่นี้ หมายถึงการเคลื่อนไหวที่มีความหมาย หรือพูดอีกนัยหนึ่ง **ได้แก่พฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกาย หรือหน้าที่ต่าง ๆ ของ**

ร่างกายนั่นเอง ครั้งแรกโปรดอย่าคิดว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดรูป หมายถึงเป็นปัจจัยให้เกิดผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เป็นต้น ความหมายอันนี้อ่าเพิ่งคิด ในครั้งแรก ให้คิดแต่เพียงว่า การเคลื่อนไหวต่าง ๆ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของร่างกายทั้งหมด ขึ้นอยู่กับวิญญาณ เกิดจาก วิญญาณเป็นปัจจัย และข้อสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ พยายามมองให้เห็นว่า สมอังกิติเส้นประสาทกิติ ไม่ใช่ตัวการสำคัญที่ควบคุมร่างกาย กระแสประสาทหรือพลังงาน ที่เกิดขึ้นในสมองต่างหาก ที่เป็นตัวการสำคัญที่ควบคุมการทำงานต่าง ๆ ของร่างกาย กระแสประสาทหรือพลังงานที่เกิดขึ้นในสมอง ก็คือกระแสจิตหรือกระแสวิญญาณนั่นเอง โปรดนึกไว้เสมอว่า สิ่งใดถ้าเกิดจากวิญญาณ สิ่งนั้นมีความหมาย แล้วพิจารณาดูว่า การเคลื่อนไหว หรือพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกายนั้น ทุกอย่างมีความหมายจริงหรือไม่?

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป ในครั้งแรก ต้องพยายามพิจารณาให้เข้าใจ ตามนัยดังที่กล่าวมานี้ เสียก่อน อย่าลืมว่า ต้องอ่านหลายๆ เที้ยว และต้องคอยนึกไว้เสมอว่า วิญญาณคืออะไร? นามคืออะไร? รูปคืออะไร? และคำว่า วิญญาณเกิด นามเกิด รูปเกิด

หมายความว่าอย่างไร? ความหมายของคำเหล่านี้ ต้องจำให้ขึ้นใจที่สุด และแม้จะขึ้นใจแล้วก็ตาม เวลาพิจารณา ก็จะต้องคอยนึกไว้เสมอ ถ้าไม่ทำเช่นนั้นก็ไม่อาจที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง

เมื่อพิจารณาในขั้นของจิตสำนึกเข้าใจดีแล้ว และ เห็นชัดแล้วว่า เมื่อวิญญาณเกิด นามและรูปจะต้องเกิดขึ้นที่ เมื่อวิญญาณดับ นามและรูปก็ดับทันที ถ้าวิญญาณไม่เกิด นามและรูปก็ไม่เกิด ซึ่งถ้าจะให้เข้าใจจริงๆ จะต้องทำใจให้เป็นสมาธิด้วยการกำหนด ลมหายใจเสียก่อน เมื่อใจสงบดีแล้ว ก็ให้ภาวนาคือทบทวนบ่อยๆ อยู่ในใจว่า วิญญาณเกิด นามเกิด รูปเกิด วิญญาณดับ นามดับ รูปดับ ถ้าวิญญาณไม่เกิด นามและรูปก็ไม่เกิด จะต้องภาวนาเช่นนี้บ่อยๆ ในขณะที่ภาวนาก็ต้องพยายามให้มีสติอยู่กับตัวทุกขณะ จึงจะสามารถ เข้าใจได้แจ่มแจ้ง เมื่อเข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ในขั้นต่อไป จะต้องเรียนให้เข้าใจถึงเรื่องกรรมกับวิบากก่อน แล้วจึงจะเข้าใจเรื่องการเกิดดับของนามรูปในขณะปฏิสนธิ

กรรมกับวิบาก

คนเราเมื่อพูดดีทำดีคิดดี ความดีย่อมเกิดขึ้นในใจ เมื่อพูดชั่วทำชั่วคิดชั่ว ความชั่วย่อมเกิดขึ้นในใจ **ความดี และความชั่วที่เก็บสะสมไว้ในสันดานอันนี้แหละ คือ วิบาก** ส่วนการทำการพูดและการคิดเรียกว่ากรรม โปรดสังเกตว่า กรรมทั้งสามอย่างนี้ เมื่อสรุปแล้วมีอย่างเดียวกันคือมโนกรรมเท่านั้น เพราะโดยธรรมดา คนเราจะพูด หรือทำอะไร ก็ต้องคิดก่อน ถ้าไม่พูดหรือไม่ทำเพียงแต่คิดอยู่ในใจ ก็ถือว่าเป็นกรรมแล้ว คือเป็นมโนกรรม แต่ถ้าพูดออกมา ก็ถือว่าเป็นวจีกรรม ถ้าทำออกมา ก็ถือว่าเป็นกายกรรม เพราะฉะนั้น จงสังเกตให้ดีว่า ทุกครั้งที่ความนึกคิดเกิดขึ้น วิบาก จะต้องเกิดขึ้นเสมอ

อนึ่ง เมื่อพูดถึงวิบาก ย่อมหมายถึงเวทนา สัญญาและสังขาร ด้วย เพราะตามหลักในอภิธรรมกล่าวว่ **วิบากมีอยู่ ๔ ชั้น คือเวทนา ชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น** โปรดจำไว้ให้ดีว่า เมื่อพูดถึงวิบาก จะต้องเป็นนามธรรมเสมอ วิบากที่เป็นรูปธรรมไม่มี เช่นร่าง กายไม่เรียกว่าเป็นวิบาก แต่เรียกว่าเป็นผลที่เกิด มาจากวิบาก ผลอย่างอื่นก็เหมือนกัน เช่นความมั่งมีหรือความ

ยากจน การมีโรคมากหรือมีโรคน้อย การมีอายุยืนหรือมี อายุสั้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้เรียกว่าวิบาก แต่เรียกว่า เป็นผลของวิบาก

โดยธรรมดา ต้นไม้ซึ่งหมายถึง ลำต้นกิ่งดอกและใบ สิ่งเหล่านี้ ในความหมายทางโลกไม่เรียกว่าผล ลูกของมันเท่านั้น จึงจะเรียกว่าผล และผลที่ว่านี้ ย่อมมีลักษณะอย่างเดียวกับพืชคือผลที่ปลูก เช่นเมล็ด มะม่วงที่ปลูก เรียกว่าพีชมะม่วง ส่วนผลมะม่วงที่เกิดขึ้นในภายหลัง เรียกว่าผลมะม่วง ซ่อนนี้ฉันใด เมื่อพูดถึงกรรม กับวิบากก็เหมือนกัน คือ จะต้องมึลักษณะ อย่างเดียวกันเสมอ กล่าวคือ ในขณะที่ความนึกคิด เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นความคิดที่ดีหรือไม่ดีก็ตาม ในขณะนั้น มีเวทนา มีสัญญา มีสังขารอย่างไร เกิดพร้อมกับความนึกคิดอันนั้น เวทนา สัญญาและสังขารที่เกิดพร้อมกับความนึกคิดในขณะนั้น ซึ่งมี ลักษณะอย่างเดียวกันนั้นจะเกิดขึ้นในสันดานอีก เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณที่เกิดในสันดาน คือเกิดใน ภวังคจิต อันนี้แหละที่เรียกว่าวิบาก โปรดจำให้แม่นว่า วิบากมีอยู่ ๔ อย่าง เมื่อพูดถึง วิบาก จะต้องเป็นนามธรรมเสมอ กรรมกับวิบากจะต้องมีลักษณะอย่าง เดียวกัน ตามหลักที่ได้ อธิบายมานี้ท่านจะเห็นว่า **คนเราทำกรรมอยู่**

เสมอ และสร้างวิบากอยู่เสมอ ซึ่งหมายความว่า เมื่อความนึกคิด เกิดก็หมายความว่า เราทำกรรม และสร้างวิบากด้วย เพราะทุก ขณะที่ความนึกคิดเกิด วิบากย่อมเกิดเสมอ ถ้านึกคิดดี วิบากที่ดี จะเกิดขึ้น ถ้านึกคิดไม่ดี วิบากที่ไม่ดีก็จะเกิดขึ้น

วิบากที่สะสมไว้ในสันดาน เปรียบเหมือนเชื้อของ เมล็ด ผลไม้ พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า วิญญาณเปรียบเหมือนพีช (วิญญาณ พีช) โดยธรรมดา เมล็ดพีช ที่ยังไม่เน่าไม่เสีย เมื่อเอาไปเพาะ ก็ย่อมจะต้องงอกขึ้น ใครๆ ก็ไม่สามารถที่จะห้ามไม่ให้มันงอกขึ้นมาได้ ในเมื่อเมล็ด นั้นยังไม่เน่าไม่เสีย ข้อนี้ฉันใด ความนึกคิดทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โปรดสังเกตว่า เป็นผลสืบเนื่อง มาจากวิบาก ในสันดานทั้งสิ้น เวทนาสัญญาสังขารทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นใน จิตสำนึก ทุกอย่างก็เป็นผล สืบเนื่องมาจากเวทนา สัญญาสังขาร ที่เป็นวิบาก คือที่มีอยู่ในสันดาน แม้การเห็น การได้ยิน การรู้สึก กลิ่นการรู้สึกรส และการรู้สึกสัมผัสต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ นั้น ก็ เป็นผลสืบเนื่องมาจากวิบากของมัน ในสันดาน ใครจะได้เห็นสิ่งที่ ดีหรือไม่ดีจะได้ยินสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ทุกอย่างเป็นผลสืบเนื่องมาจาก วิบากทั้งสิ้น เรื่องนี้ ท่านจะต้องพยายามพิจารณาให้เข้าใจอย่างแจ่ม แจ่ม

ต้นไม้ย่อมงอกขึ้นมาจากเมล็ด ทุกอย่างที่เป็นส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ นั้นเป็นของที่เกิดใหม่ก็จริงอยู่ แต่เมื่อพิจารณาดูอีกแง่หนึ่ง ก็เห็นว่ามาจากของเก่าทั้งสิ้น ข้อนี้ฉันใด เวทนาสัญญาสังขารและวิญญาณที่เกิดขึ้นมาแล้ว รู้สึกตัวได้นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ก็จริง แต่ทั้งหมดมันก็ มาจากของเก่า คือมาจากวิบากทั้งสิ้น จงพิจารณา ให้เห็นว่า ถ้าวิบากมีแล้ว จะห้ามไม่ให้ความรู้สึกนึกคิดเกิด จะได้หรือไม่? เช่น ในเมื่อความอยากและความยึดถือ ที่เป็นวิบากมีอยู่ในสันดาน จะห้ามไม่ให้ความอยาก และ ความยึดถือเกิดขึ้นในจิตสำนึกจะได้หรือไม่ ในเมื่อกระทบ กับอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความอยากหรือความยึดถือ? หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ถ้าเราเคยมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร อย่างหนึ่งฝังอยู่ในสันดาน แล้วจะห้ามไม่ให้ ความรู้สึกนึกคิดอย่างนั้นเกิดขึ้นอีกจะได้หรือไม่? เมื่อเมล็ดยังดีอยู่ และได้รับปัจจัยในอันที่จะทำให้มันงอกขึ้น กล่าวคือ ได้นำเอาไปเพาะในที่ดินฟ้าอากาศเหมาะสมกับมันทุกอย่าง แล้วจะห้ามไม่ให้มันงอกขึ้นมาจะได้หรือไม่? ข้อนี้ฉันใด ในเรื่องวิบากก็เหมือนกัน ถ้าลงว่าวิบากมีอยู่แล้ว และได้กระทบกับอารมณ์ที่เหมาะสมกับวิบากอันนั้นแล้ว จะห้ามไม่ให้ความรู้สึกนึกคิดเกิดขึ้นมาตามวิบากนั้น ย่อมไม่มีใครห้าม

ได้ จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญมากต้องพยายามเข้าสมาธิ และพิจารณาบ่อยๆ ว่าความรู้สึกนึกคิดทุกอย่างที่เกิดอยู่เสมอ ในชีวิตประจำวันนั้น ย่อมเกิดมาจากวิบากของมันทั้งสิ้น วิบากมีอยู่อย่างไร มันก็จะออกมาอย่างนั้น

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน

สังขาร ในที่นี้ ในความหมายที่แท้จริง หมายถึง **วิบากของเวทนาสัญญาสังขารและวิญญานที่สะสมไว้นั่นเอง** ที่กล่าวว่า **สังขาร** หมายถึง **เจตนา** นั่นที่จริง เป็นการ **พูดถึงสัญลักษณ์เท่านั้น** เพราะโดยธรรมดา ถ้าเรามีความตั้งใจดีเกิดขึ้น ก็หมายความว่า ในขณะที่นั้นวิบากของกุศล กำลังเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน ถ้าหากในขณะใดมีความตั้งใจไม่ดีเกิดขึ้น ก็หมายความว่าในขณะที่นั้น วิบากของอกุศลกำลังเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาน เจตนาที่ดีเป็นสัญลักษณ์บอกให้รู้ว่าในสันดานมีวิบากของความดี ส่วนเจตนาที่ไม่ดีเป็นสัญลักษณ์บอกให้รู้ว่าในสันดานมีวิบากของความชั่ว

คนใดก็ตาม ถ้าหากมีความคิดอยากจะทำชั่ว ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ดื่มสุราเมรัย ถึง

แม้ว่าเขาจะไม่ทำจริงๆ ก็ตาม แต่ถ้าความนึกคิดอันนี้ เกิดขึ้นบ่อย ๆ ก็หมายความว่าในชาติก่อน เขาเคยประพฤติ ในเรื่องนี้มาแล้ว วิบากของกรรมชั่วในเรื่องเหล่านี้ จึงมีอยู่ในสันดาน และเพราะมีวิบากชั่วมาอย่างนี้ ความนึกคิด ในรูปนี้จึงได้เกิดขึ้น และถ้าความนึกคิดอันนี้เกิดขึ้นอย่างรุนแรง มีความตั้งใจจะทำจริงๆ ถ้าหากมีโอกาส ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ก็หมายความว่า เขาได้ทำกรรมชั่ว ในเรื่องเหล่านี้ไว้มาก ได้สะสมวิบากไว้มาก เพราะฉะนั้นความนึกคิด ในรูปนี้จึงเกิดขึ้นมาอย่างรุนแรง และในทำนองเดียวกัน ถ้าคนไหนมีความคิดที่เป็นกุศลเกิดขึ้นเสมอ เช่น อยากจะบริจาคทาน อยากจะถือศีล อยากจะทำสมาธิ หรือว่า อยากจะทำความดีอะไรก็ตาม ก็หมายความว่า ในชาติก่อนๆ เขาได้เคยทำความดีเหล่านี้ไว้ ได้สะสมวิบาก ของความดีเหล่านี้ไว้ความนึกคิดที่เป็นกุศลจึงได้เกิดขึ้น และในทำนองเดียวกัน คนไหนถ้าอยากจะเป็นช่าง อยากจะเป็นหมอ อยากจะเป็นตำรวจ อยากจะเป็นทหาร อยากจะเป็นนักบวช หรือว่าอยากจะเป็นอะไรก็ตาม ถ้าความนึกคิดเกิดขึ้นในเรื่องไหนก็หมายความว่า เขาเคยเป็นอย่างนั้นมาแล้ว เคยทำกรรมอย่างนั้นมาแล้ว เคย สร้างวิบากอย่างนั้นมาแล้วและถ้าหากความนึกคิดอันนี้

รุนแรง ครุ่นคิด อยู่เสมอ และในเมื่อได้มีโอกาส ทำตามความคิดอันนั้น ก็ปรากฏว่าทำได้ดีนั้นย่อมหมายความว่า เขาได้เคยทำกรรมอันนี้มากได้ สะสมวิบากอันนี้ไว้มาก ความนึกคิดในรูปนั้นจึงได้ออกมาอย่างรุนแรง และทำได้ ดี คำว่าสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ มีความหมาย ดังที่กล่าวมานี้ อย่าลืมที่จะนึกไว้เสมอว่า ในขณะที่ความนึกคิดเกิดขึ้น ทุกขณะจะต้องมีเวทนาสัญญาและสังขาร ต่างๆ เกิดขึ้นด้วย ซึ่งเวทนาสัญญาและสังขารเหล่านี้ ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากวิบากของมันใน สันดาน แต่ทั้งนี้ ต้องไม่ลืมด้วยว่า คนเรามีการสร้างกรรมใหม่ สร้างวิบากใหม่อยู่เสมอ ไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในรูปเดิมเสมอไป เพราะถ้าหาก คนเราเปลี่ยนกรรมเปลี่ยนวิบากไม่ได้ ก็หมายความว่า คนเราจะละกิเลส ไม่ได้ และพระอรหันต์ก็ย่อมมีไม่ได้ จุดนี้ต้องพยายามทำความเข้าใจให้ ดีด้วย

วิญญาณเป็นสิ่งที่มี

อีกอย่างหนึ่งนอกจากร่างกาย

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ สังขารคือวิบากของกรรม
ความรู้สึกนึกคิดทุกอย่างย่อมมาจากวิบากเช่น

เดียวกับต้นไม้ย่อมเกิดมาจากเมล็ดของมัน เรื่องนี้อธิบายมาแล้ว
 นอกจากแ่งนี้แล้วยังมีอีกแ่งหนึ่ง กล่าวคือ ให้ สังเกตว่า เมื่อเสียงเข้าหู
 ถ้าไม่ตั้งใจฟัง การได้ยินไม่เกิด การเห็น การรู้สึกกลิ่น การรู้สึกรส
 การรู้สึกสัมผัส และ ความรู้สึกนึกคิดทั้งหลายจะเกิดขึ้นได้ก็ต้อง
 อาศัยเจตนาด้วย เช่นเดียวกับการได้ยิน ถ้าฟังตามหูจุกก้นกาย
 และสมองอย่างเดียวนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้
 ไม่ได้ ผัสสะ ซึ่งหมายถึงการกระทบระหว่างใจกับอารมณ์จะ
 เกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยเจตนา และถ้าผัสสะไม่เกิดการเห็นการได้
 ยินเป็นต้น ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ตรงนี้พยายามพิจารณาให้ละเอียด ดินฟ้า
 อากาศอย่างเดียวทำให้ต้นไม้เกิดขึ้นไม่ได้ ต้องมีเมล็ดด้วย และเมล็ดนั้น
 จะต้องไม่เนาไม่เสีย โปรดสังเกตว่า ต้นไม้ จะเกิดหรือไม่เกิดปัจจัย
 สำคัญอยู่ที่คุณสมบัติ ภายในเมล็ดของมัน ถ้าคุณสมบัติของมันยังดีอยู่
 มันก็เกิดขึ้นมาเป็นต้นได้ แต่ถ้าเมล็ดนั้นขาดคุณสมบัติ กล่าวคือ เมล็ด
 นั้น เน่าหรือเสียมันก็จะงอกขึ้นมาไม่ได้ วิญญาณจะเกิด หรือไม่เกิด
 ปัจจัยสำคัญอยู่ที่เจตนา เจตนาเป็นเจตสิกอย่างหนึ่ง เจตสิกมี ๓ อย่าง
 คือเวทนาสัญญาและสังขาร เจตนาเป็นเจตสิกอยู่ในประเภทสังขาร อย่า
 ลืมว่า พระพุทธเจ้าทรงเปรียบวิญญาณ เหมือนเมล็ดพืช โปรดนึกบ่อยๆ
 ว่า

**สังขาร คือ เจตนาหรือวิบากที่มีอยู่ในสันดานเป็น ปัจจัยให้
เกิดวิญญาน ถ้าสังขาร ไม่มี คือเจตนาไม่มีหรือ วิบากของกรรม
ไม่มี วิญญานย่อมไม่เกิด**

เช่นคนใดวิบากของความริษยาไม่มี ความตั้งใจที่จะริษยาคนอื่น
ไม่มี ความคิดของคนคนนั้นที่ประกอบไปด้วยความริษยาคนอื่นย่อมจะ
ไม่เกิดขึ้น หรือถ้าความรู้ ในเรื่องไหนไม่มี ก็หมายความว่าวิบากในเรื่อง
นั้นไม่มี เมื่อวิบากไม่มี ความนึกคิดในเรื่องนั้นย่อมไม่เกิด ความตั้งใจ ที่
จะทำอะไรตามเรื่องนั้นก็ย่อมไม่เกิด คำว่าสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิด
วิญญาน มีความหมายดังที่กล่าวมานี้

**เมื่อเสียงเข้าหู ถ้าไม่ตั้งใจฟัง การได้ยิน ย่อมไม่เกิด
ข้อเท็จจริงอันนี้ทำให้เรารู้แจ้งว่า วิญญานเป็นสิ่งที่มิ อิกอย่าง
หนึ่งนอกจากร่างกาย เพราะถ้าวิญญานเกิดจากร่างกายโดยตรง คือ
เกิดจากประสาทหรือเกิดจากสมองโดยตรง ในเมื่อสมองยังดีอยู่
ประสาทก็ยังดีอยู่ ทุกครั้งที่เสียง เข้าหู การได้ยินก็ต้องเกิดขึ้น แต่
ความเป็นจริง ไม่ได้เป็นเช่นนี้ เพราะว่าในบางครั้งแม้เสียงจะเข้าหูแล้วก็
ตาม แต่การได้ยินไม่เกิดก็มี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การได้ยิน เกิดขึ้นมาจาก
สิ่งอีกสิ่งหนึ่ง และสิ่งที่ว่านี้ก็คือวิญญานนั่นเอง ตาเห็นคือวิญญานเห็น
หูได้ยินคือวิญญานได้ยิน สมอง นึกคิดคือวิญญานนึกคิด**

คนเราเมื่อตายแล้ว วิญญาณออกจากร่างกายไปแล้ว ร่างกายที่นอนตายอยู่นั้นย่อมไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีความรู้สึกนึกคิดใดๆ ทั้งสิ้น แต่ในเวลาเดียวกันนั่นเอง วิญญาณ ซึ่งออกจากร่างไปแล้ว และทันที ที่ออกจากร่างกาย มันก็สร้างร่างกายขึ้นมาใหม่ทันที

ร่างกายที่เกิดใหม่นี้ เหมือนกับภาพในความฝัน แต่ก็ต่างจากภาพในความฝัน กล่าวคือ ร่างกายในความฝันไม่อาจจะเห็นอะไร เหมือนกับที่คนอื่นเขาเห็น ไม่อาจจะได้ยินอะไรตรงกับที่คนอื่นเขาได้ยิน ชีวิตในความฝัน ยังไม่ใช่ชีวิตที่สมบูรณ์ ส่วนร่างกายที่เกิดใหม่ เป็นชีวิตที่ พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่าโอปปาติกะ ชีวิตพวกนี้ถึงแม้ จะมีร่างกาย เหมือนกับภาพในความฝันก็จริง แต่ก็ยังเป็นร่างกายที่มีตัวตนจริงๆ สามารถที่จะเห็นอะไรได้ยินอะไรได้ เหมือนกับมนุษย์ ความนึกคิดทุกอย่าง ความจำทุกอย่าง ความรู้ความสามารถทุกอย่าง นิสัยใจคอทุกอย่าง ในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์ มีอยู่อย่างไร เมื่อตายมา เกิดเป็นโอปปาติกะแล้ว ทุกอย่างจะเป็นเหมือนเดิม ในด้านจิตใจแล้ว ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มันเป็นเช่นเดียวกับว่าก่อนนอนหลับ เราเป็นคนอย่างไร มีนิสัยใจคออย่างไร มีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร เมื่อตื่นขึ้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างก็ยังเป็นอยู่ในรูป

เดิม เราจำได้ว่า ก่อนนอนหลับกับหลังจากตื่นขึ้นมา เราก็เป็นคนคนเดียวกัน ชื่อนี้ฉันใด คนที่ตายจากมนุษย์ ไปเกิดเป็นโอบปาติกะ ก็เหมือนกับเขานอนหลับไป ชั่วระยะหนึ่งแล้วก็ตื่นขึ้นมา ตอนที่เขาเกิดเป็นโอบปาติกะ และรู้สึกตัวขึ้นมา เปรียบเหมือนกับตอนที่เขาตื่นจากหลับ ความตายเปรียบเหมือนกับความหลับ

ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับชีวิตของโอบปาติกะทั้งหลาย ดังที่ได้อธิบายมานี้ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเห็น การได้ยินและความรู้สึกนึกคิดต่างๆ เกิดมาจากวิญญาณ วิญญาณอยู่ที่ไหน ความรู้สึกนึกคิดย่อมอยู่ที่นั่น แต่อย่างไรก็ดี ผู้ที่จะรู้ในเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง จะต้องมีสมาธิสูง ถึงขั้นมองเห็นโอบปาติกะ และพูดกับโอบปาติกะทั้งหลายได้ ส่วนสำหรับคนทั่วไปซึ่งไม่มีตาทิพย์อย่างนี้ ก็ขอให้หมั่นสังเกตและพิจารณาบ่อยๆ ว่า เพราะเหตุไร บางครั้งเมื่อเสียงเข้าหู ถ้าตั้งใจฟังก็ได้ยิน ถ้าไม่ตั้งใจฟังก็ไม่ได้ยิน ? ความตั้งใจ หมายถึงอาการที่ใจจดจ่ออยู่กับเสียง หรืออยู่กับอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จุดนี้พยายาม พิจารณาให้มากที่สุด ต่อไปก็จะเข้าใจได้เองว่าที่เป็นเช่นนั้นเป็นเพราะการได้ยินเกิดจากวิญญาณเหมือนต้นไม้ ย่อมเกิดจากเมล็ด ไม่ใช่เกิดจากดิน แต่ถ้าดินไม่มี ต้นไม้ก็ไม่

เกิด ถ้าดินไม่ดี ต้นไม้ก็ไม่งาม การเห็นจะเกิดจะต้อง อาศัยตา ถ้าตาไม่มี หรือตาบอดการเห็นก็ย่อมจะไม่เกิด ถ้าหูไม่มี หรือมีแต่หูหนวก การได้ยินก็ย่อมจะไม่เกิด ข้อนี้เปรียบเหมือนการเห็นการได้ยินจะเกิดขึ้นมาได้ จะต้อง อาศัยตาอาศัยหู แต่ถึงกระนั้นถ้าเจตนาไม่มี วิญญาณ ก็เกิดไม่ได้ เพราะตามความเป็นจริงแท้ๆ แล้ว ตาเห็น คือวิญญาณเห็น หูได้ยินคือวิญญาณได้ยิน การเห็นการ ได้ยินเป็นสิ่งที่เกิดมาจากวิญญาณ โดยตรง

เมื่อเข้าใจคำว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ แจ่มแจ่มดีแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะเข้าใจหัวข้อต่อไป คือ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เพราะในเมื่อเข้าใจ อย่างแจ่มแจ่มว่า **วิญญาณย่อมเกิดมาจากสังขาร คือเกิดมาจากวิบากของมัน** เหมือนต้นไม้เกิดมาจากเมล็ด ซึ่งเมื่อพูด อีกนัยหนึ่งก็คือ ต้นไม้ก็เกิดมาจากวิบากของมันเหมือน กัน ก็จะทำให้มองเห็นว่าวิญญาณกับร่างกาย ไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน วิญญาณเป็นสิ่งที่มิใช่อีกอย่างหนึ่ง นอกจากร่างกาย เมื่อเข้าใจเช่นนี้แล้ว ก็ทำให้ง่ายขึ้นในอันที่จะเข้าใจ ว่า วิญญาณเป็นผู้สร้างชีวิต เพราะรู้อยู่แล้วว่า สิ่งใดถ้าเกิดจากวิญญาณ สิ่งนั้นย่อมมีความหมาย ส่วนต่างๆ ของร่างกายและพฤติกรรมต่างๆ ของร่างกาย ล้วนแต่

มีความหมายทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น จึงรู้แน่ว่าร่างกาย เกิดมาจาก วิญญาณ วิญญาณเป็นผู้สร้างขึ้นมา เช่นเดียวกับ เมื่อเราพูดว่า บ้านหลังนี้เราสร้างขึ้นมา ก็หมายถึงว่า วิญญาณเป็นผู้สร้างบ้านหลังนี้ขึ้นมา เพราะส่วนต่าง ๆ ของบ้านเกิดขึ้นมาจากความนึกคิดของวิญญาณทั้งสิ้น วิญญาณมีความนึกคิดมีความรู้ความสามารถอย่างไร ก็สั่งให้ร่างกาย สร้างบ้านขึ้นมาตามความนึกคิด ตามความรู้ ความสามารถของ วิญญาณ คำว่าวิญญาณเป็นผู้สร้างชีวิต หมายความว่า เช่นนี้ ไม่ใช่หมายความว่า ถ้าฟังวิญญาณ อย่างเดียว นี้จะสร้างบ้านก็สร้างบ้าน ขึ้นมาได้

อนึ่ง เมื่อจะสร้างบ้านไม้ ก็จำเป็นจะต้องมีไม้ เมื่อจะสร้างตึก ก็ จำเป็นจะต้องมีอิฐมีปูน ไม่เช่นนั้น ก็สร้างขึ้นไม่ได้ ในทำนองเดียวกัน ร่างกายจะเกิดขึ้นมาได้ ก็ต้องมีรูปธรรมเป็นส่วนประกอบ เช่นต้องอาศัย เลือดเนื้อของพ่อแม่ ต้องอาศัยอาหารดังนี้ เป็นต้น พระพุทธเจ้า ตรัสว่า **ตูก่อนอานนท์ ถ้าวิญญาณจักไม่ก้าวลงสู่ท้อง ของมารดา นามรูป จะเกิดในท้องของมารดาได้หรือ? พุทธพจน์อันนี้ต้องพยายามนึก บ่อยๆ แล้วจะมองเห็นว่า วิญญาณ เป็นผู้สร้างชีวิตจริงๆ**

อนึ่ง ถ้าได้ศึกษาชีวิตของพวกโอบปาติกะ ให้เข้าใจดีแล้ว ก็ยังจะทำให้เราเข้าใจชัดขึ้นว่า วิญญูณ เป็นผู้สร้างชีวิตจริง ๆ เพราะพวกโอบปาติกะทั้งหลายเกิดขึ้น ด้วยอำนาจของวิญญูณล้วนๆ ไม่ต้องอาศัยพ่อแม่และสิ่งแวดล้อมใดๆ เลย คนเราทุกคนเมื่อตายแล้วต้องเกิดเป็นโอบปาติกะทันที พวกโอบปาติกะทั้งหลายก็มีรูปร่าง มีตัวตน มีตาหู จมูก ลิ้น มีร่างกาย มีสมอง เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ชัดว่า วิญญูณเป็นผู้สร้างชีวิต ถ้าวิญญูณไม่มี ชีวิตก็ไม่มี วิญญูณอยู่ที่ไหน ชีวิตย่อมอยู่ที่นั่น

อนึ่ง ให้พยายามพิจารณาบ่อยๆ ว่า ร่างกายย่อม เกิดขึ้นมาจากวิบากของกรรม ความรู้สึกนึกคิดทั้งหลาย ก็เกิดขึ้นมาจากวิบากของกรรม ขอให้จำไว้ว่าร่างกายที่เกิดขึ้น ไม่เรียกว่าวิบาก เวทนา สัญญา สังขาร และการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ที่เกิดขึ้นให้รู้สึกได้นั้นก็ไม่ใช่ตัววิบาก แต่ทั้งร่างกายและความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากวิบาก ในทำนองเดียวกัน ลำต้นก็ดี กิ่งก็ดี ใบก็ดี ดอกก็ดี ไม่เรียกว่าลูกหรือผล แต่เรียกว่า เป็นสิ่งที่เกิดมาจากผลที่ปลูก แต่ลูกที่เกิดใหม่นั้นเรียกว่าผลได้ เพราะเอาไปปลูกให้เกิดเหมือนต้นเดิมได้ วิบากของมันมีอยู่อย่างไร ต้นไม้ก็เกิดขึ้นมาตามวิบากของ

มันอย่างนั้น แต่ทั้งนี้ก็อย่าลืมว่า พ่อแม่ หรือสิ่งแวดล้อมทั้งหลายก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกส่วนหนึ่งซึ่งจะขาดไม่ได้ เช่นเดียวกับต้นไม้จะขาดดินไม่ได้ แต่อย่างไรก็ดีกฎ เกณฑ์อันนี้ใช้ได้เฉพาะในโลกมนุษย์เท่านั้น ส่วนในโลก ของโอปปาติกะ ทุกอย่างเกิดมาจากวิญญูณ กล่าวคือ เกิดมาจากวิบากซึ่งมีอยู่ในวิญญูณ คำว่า วิญญูณ เป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป คนที่จะเข้าใจหัวข้อนี้ลึกซึ้ง จะต้องเข้าใจหัวข้อที่ว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูณอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อน

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ

“วิญญูณเกิด นามเกิด รูปเกิด ถ้าวิญญูณไม่เกิด นามไม่เกิด รูปไม่เกิด” “ถ้าวิญญูณ จักไม่ก้าวลงสู่ท้องของมารดา นามรูปจะพึงเกิดในท้องของมารดาได้หรือ?” ข้อความเหล่านี้จะต้องนึกบ่อยๆ นึกขึ้นมาแล้วต้องเข้าใจทันที เป็นการเข้าใจด้วยความรู้สึก เป็นความเข้าใจที่ เกิดจากวิบากในเรื่องนี้ที่สะสมเอาไว้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำว่า วิญญูณเกิด จะต้องนึกให้บ่อยที่สุดว่า หมายถึง เมื่อการเห็นการได้ยินเป็นต้นเกิดขึ้น หรือความนึกคิดเกิดขึ้น เรียกว่า วิญญูณเกิด ทุกครั้งที่นึกคำ

ว่าวิญญูญาณเกิด จะต้องนึกถึงคำจำกัดความอันนี้ และคำว่านามเกิดก็เหมือนกัน ก็ต้องนึกบ่อยๆ ว่าหมายความว่าอย่างไร? ส่วนคำว่า **รูปเกิด** นั้นทุกครั้งที่นึกขึ้นมา จะต้องนึกถึง **พฤติกรรมที่มีความหมาย** เพราะคำว่า **รูปเกิด** ในความหมายที่ลึกซึ้ง ซึ่งเป็นความหมายที่สรุปเอาความหมายอย่างอื่นไว้ทั้งหมดนั้น ก็คือหมายถึงพฤติ กรรมที่มีความหมายเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นพฤติกรรม ที่เป็นไปโดยรู้สึกตัวหรือไม่ก็ตาม เช่นพฤติกรรมในขณะที่รูป ยังเป็นกลละ หรือพฤติกรรมในระบบของเซลล์ต่างๆ อย่างนี้ ก็เรียกว่ารูป

ผู้ที่เข้าใจหัวข้อ นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิด สฬายตนะได้อย่างแจ่มแจ้ง จะต้องเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งมาก่อนว่าสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูญาณ วิญญูญาณเป็นปัจจัย ให้เกิดนามรูป โดยเฉพาะก็คือพอนึกขึ้นมาว่า เมื่อวิญญูญาณเกิด นามรูปย่อมเกิด เมื่อวิญญูญาณดับนามรูปย่อมดับ ทุกครั้งเมื่อนึกขึ้นมาเพียงเท่านี้ก็เข้าใจซึ่งทันที และพร้อมกันนี้ ก็เข้าใจซึ่งด้วยว่าทุกขณะที่วิญญูญาณเกิดซึ่งหมายถึงการเห็นการได้ยินหรือความรู้สึกนึกคิดเกิดขึ้น **ทุกอย่างย่อมเกิดมาจากวิบากของมันทั้งสิ้น นามคือเวทนา สัญญาและสังขารที่เกิดขึ้นในจิตสำนึก ก็เกิดมาจากวิบาก**

ของมัน ส่วนรูปคือพฤติกรรมและอวัยวะส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากพฤติกรรมนั้น ก็เกิดมาจากเวทนาสัญญาสังขารและวิญญาณที่เป็นวิบาก ในทำนองเดียวกันกับต้นไม้ ย่อมเกิดมาจากเชื้อภายในเมล็ดของมัน ข้อความต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ได้อธิบายมาแล้ว แต่ที่จำเป็นจะต้องกล่าวซ้ำอีก ก็เพื่อเป็นการทบทวนความทรงจำทบทวนความเข้าใจ ซึ่งถ้าไม่ทบทวน ก็ไม่อาจจะเข้าใจได้โดยกระจ่าง ว่า นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายณะนั้นหมายความว่าอย่างไร

นามเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายณะ สฬายณะ หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กายและสมอง และโปรดจำไว้ว่า คำว่าตา ในที่นี้ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะแต่ประสาทตา แต่หมายถึง อวัยวะที่เกี่ยวข้องกับตาทั้งหมด หู จมูก และอายตนะ ข้ออื่นๆ ก็เหมือนกัน พุดอีกนัยหนึ่ง **สฬายณะก็คืออวัยวะ รับสัมผัสทั้งหมด นามเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายณะ** หมายความว่า คนเราจะเกิดมามีตาดีหรือไม่ดี **ปัจจัยสำคัญ อย่างหนึ่งก็คือนาม** ถ้าหากคนใดสะสมวิบากของเวทนา ชนิดที่เป็นกุศลไว้มาก เช่นแสวงหาความสุขในทางสุจริตเป็นส่วนมาก ส่วนความสุขที่เกิดจากอกุศลกรรม เช่น ความสุขที่เกิดจากการดื่มสุรา จากการเล่นการพนัน

หรือจากการประพาศติผิดศีลต่าง ๆ เช่น การยิงนกตกปลา หรือการล่าสัตว์ เป็นต้น ความสุขเหล่านี้เขาไม่แสวงหา คนที่สะสมแต่วิบากของความสุขที่เป็นกุศลเช่นนี้ สฬายตนะของเขาก็ย่อมจะดีกว่าของคนที่ไม่สะสมแต่วิบาก ของความสุขที่เป็นอกุศล โปรดจำไว้ว่า **เวทนาที่เกิดจากกรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม เมื่อเกิดขึ้นในจิตสำนึกแล้ว ย่อมจะมีวิบากของมันเกิดขึ้นในสันดาน** ฉะนั้นคนที่สะสมแต่วิบากของเวทนาที่เป็นอกุศลไว้มาก สฬายตนะที่เกิดขึ้น จึงย่อมจะเลวกว่าสฬายตนะของคนที่ไม่สะสมแต่วิบาก ของเวทนาที่เป็นกุศล เช่นคนที่ตั้งใจทำให้บุคคลอื่น หรือสัตว์อื่นตาบอด เขาจะเกิดความเสียใจหรือเกิดความดีใจจากการกระทำอันนี้ก็ตาม วิบากของเวทนาที่เป็นอกุศลนั้น ย่อมจะเป็นเหตุ ทำให้เขาเกิดมาเป็นคน ตาบอดตาพิการ หรือตาไม่สวยก็ได้ และควรจำไว้ด้วยว่า ทั้งสุขเวทนาทุกขเวทนาและอุเบกขาเวทนา จะเกิดจากกรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ได้ทั้งสองอย่าง

ถ้าเข้าใจเรื่องเวทนาดีแล้ว เรื่องสัญญาก็ไม่ยาก บางคนสะสมแต่วิบากของสัญญาที่เป็นอกุศล เช่นเรื่องที่ไม่ดี เรื่องที่ไม่มีสาระ หรือเรื่องที่ไม่เข้าใจผิด ชอบจดจำเอาไว้ ส่วนเรื่องที่เป็นกุศลเรื่องที่ดีมีประโยชน์ เช่นคำสอน

ของพระพุทธเจ้า ไม่ค่อยจะจำ เมื่อเป็นเช่นนี้ สฟายตนะที่เกิดขึ้น ย่อมจะไม่เหมือนกับสฟายตนะของคนที่สะสม แต่วิบากของสัญญาที่เป็นกุศล คำว่า นามเป็นปัจจัยให้ เกิดสฟายตนะ หมายความว่า เวทนาก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี ที่เป็นวิบาก คือที่สะสมเอาไว้ในสันดานนั้น เป็นปัจจัยให้เกิดสฟายตนะ

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดสฟายตนะ ข้อนี้หมายความว่า บุคคลที่สร้างคุณธรรมเช่นสร้างบารมีต่างๆ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อริยฐาน เมตตา และอุเบกษาไว้มากนั้น สฟายตนะที่เกิดขึ้น ย่อมจะต้องดีกว่าสฟายตนะของคนที่สร้างบารมีเหล่านี้ไว้น้อย คนที่สร้างวิบากของราคะ โทสะ โมหะไว้มาก สฟายตนะของเขาก็ย่อมจะไม่เหมือนกับสฟายตนะของคนที่ยพยายามละราคะโทสะโมหะ ข้อเท็จจริงต่างๆ เหล่านี้จะต้องพยายามหัดพิจารณาให้เข้าใจโดยกระจ่าง จนกระทั่งมองเห็นชัดว่า สฟายตนะกล่าวคือระบบ ประสาทต่างๆ จะดีหรือไม่ดี สมองจะดีหรือไม่ดี ย่อมขึ้นอยู่กับวิบากของเวทนาสัญญาและสังขารที่สะสมเอาไว้

อีกนัยหนึ่งซึ่งเป็นนัยที่ค่อนข้างจะลึกซึ้ง กล่าวคือ จะต้องมองให้เห็นว่า ทำไมพืชทั้งหลายจึงไม่มีระบบ

ประสาท? ทำไมสัตว์บางประเภท จึงไม่มีตาไม่มีหู หรือ ไม่มีระบบประสาทอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทั้งนี้เป็น เพราะอะไร? วิธีที่จะหาคำตอบก็คือ จงพยายามนึกทบทวนบ่อยๆ ว่า ถ้าวิบากในอันที่จะทำให้เกิดตาไม่มี ตาจะเกิดขึ้นได้หรือไม่? ถ้าวิบากในอันที่จะทำให้เกิดหู ไม่มี หูจะเกิดขึ้นได้หรือไม่? อย่างนี้เป็นต้น พยายามตั้งปัญหาถามตัวเองในขณะจิตอยู่ในสมาธิเช่นนี้บ่อยๆ จนกว่าจะเข้าใจซึ่งว่า ถ้านามไม่มี สฟายตนะย่อมไม่มี ถ้านามมี สฟายตนะย่อมมี นามคืออะไร? นามก็คือ เวทนา สัญญา และสังขารที่เป็นวิบาก จะต้องพยายามนึกเช่นนี้ อยู่บ่อยๆ ในที่สุดก็จะเข้าใจได้เองว่า เพราะเหตุไร คน บางคนเกิดมาจึงมีสมองดี จึงมีความจำดี จำอะไรได้ง่าย จำได้รวดเร็ว จำได้นาน ไม่ลืมง่าย และสามารถเข้าใจ อะไรได้รวดเร็ว? และเพราะเหตุไร บางคนจึงเกิดมา มีสมองไม่ดี? หรือพูดอีกนัยหนึ่ง เพราะเหตุไรบางคน เกิดมาจึงมีดวงตา สวยงามดวงตามีเสน่ห์ แสดงถึงความมีอำนาจ แต่บางคนตรงกันข้าม ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร? ปัญหาต่างๆ ในทำนองนี้ ท่านจะเข้าใจได้เองโดยไม่ยาก ถ้าหากเข้าใจซึ่งในคำว่า นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิด สฟายตนะ

รูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ข้อนี้หมายความว่า ตาหูจมูก ลิ้นกายและสมอง จะเกิดมาดีหรือไม่ดี จะมี รูปร่างลักษณะอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับรูปคือสายเลือดที่สืบเนื่องมาจากพ่อแม่ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุธาตุต่างๆ ที่เป็นส่วนประกอบ หรือเป็นโครงสร้างของระบบประสาทเหล่านี้ และคำว่ารูปเป็นปัจจัยให้เกิด สฬายตนะนี้ ย่อมกินความหมายไปถึงเรื่องอาหารยารักษา ดินฟ้าอากาศและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วย อย่าลืมนึกว่าสฬายตนะก็คืออวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกาย **สฬายตนะเหล่านี้ เป็นพวกรูปธรรม เพราะฉะนั้น จะต้อง** เกิดมาจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม ในทำนองเดียวกันกับบ้านไม้ บ้านไม้จะเกิดขึ้นมาได้จะต้องเอาไม้มาทำ บ้านไม้จะดี หรือไม่ดีก็ย่อมขึ้นอยู่กับประเภทของไม้ ถ้าเอาไม้ชนิดดี มาทำ บ้านก็จะต้องดี แต่ถ้าเอาไม้ที่ไม่ดีมาทำ บ้านก็ไม่ดี แต่ทั้งนี้ก็อย่าลืมนึกว่า นายช่างบางคนแม้จะได้ไม้ที่ดีมาสร้างบ้าน แต่ถ้าสร้างไม่ค่องเย็น บ้านก็ไม่ค่องเย็น ซึ่งตรงกันข้ามกับนายช่างบางคน ซึ่งเป็นคนฉลาดมีความสามารถดี แม้จะได้ไม้ที่ไม่ดีมาสร้างบ้านก็อาจจะสร้างบ้านได้ดีกว่านายช่างที่ได้ไม้ดี แต่ฝีมือไม่ดี แต่ถ้าหากนายช่างคนไหนมีความสามารถดีด้วย ได้ไม้ที่ดีมาสร้าง

บ้านด้วย บ้านหลังนั้นย่อมเป็นบ้านที่ดีโดยแท้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้า จึงตรัสว่า ทั้งนามและรูปเป็นปัจจัย ให้เกิดสฬายตนะ ไม่ใช่แต่นาม หรือ รูปอย่างเดียว เป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ต้องทั้งนามและรูปรวมกัน

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ คำว่าสฬายตนะ ในหลัก ทั่ว ๆ ไปไม่ได้กล่าวถึงสมอง แต่กล่าวว่า ได้แก่ ตาหูจมูกลิ้นกาย และใจ ใจก็คือวิญญาณ อายตนะที่ ๖ นี้เป็นนามธรรม เฉพาะตรงนี้ขอให้แยก พิจารณาเป็น ๒ ตอน คือ:-

นามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ สำหรับข้อนี้ ให้พิจารณา ดังต่อไปนี้

ถ้าผัสสะและเจตนาไม่เกิดขึ้นเป็นต้น เช่นเมื่อเสียงเข้าหู ไม่ ตั้งใจฟัง การกระทบระหว่างใจกับเสียงไม่มี การได้ยินจะเกิดขึ้นได้ หรือไม่? เพียงเท่านั้นท่านจะมองเห็นแล้วว่า นามย่อมเป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ ถ้านามไม่มี วิญญาณย่อมไม่มี ถ้านามไม่เกิด วิญญาณ ย่อมไม่เกิด โปรดสังเกตว่า ไม่ใช่เฉพาะแต่โสตวิญญาณเท่านั้นที่อยู่ใ นกฎข้อนี้ แม้วิญญาณอื่นๆเช่นจักขุวิญญาณหรือมโนวิญญาณ จะเกิดขึ้น ได้ ก็ต้องอาศัยผัสสะอาศัยเจตนา ซึ่งปัจจัย เหล่านี้เป็นพวกนามธรรม และไม่ใช่เฉพาะแต่ผัสสะกับ

เจตนาเท่านั้นที่เป็นปัจจัย ยังมีนามธรรมอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น สัญญาเวทนาตัณหาอุปาทาน ก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ขอให้นึกถึงคำว่า สังขารคือวิบากของ เวทนา วิบากของสัญญา วิบากของสังขาร เป็นปัจจัยให้ เกิดวิญญาณ เมื่อเข้าใจหัวข้อนี้แจ่มแจ้งดีแล้ว ก็จะเข้าใจได้ไม่ยากในหัวข้อ นามเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะอันที่ ๖ คือใจหรือวิญญาณ ให้ได้

รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ อันนี้ท่านทราบดีแล้วว่า การเห็นการได้ยิน จะเกิดขึ้นมาได้จะต้องอาศัยตา อาศัยหู ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นพวกรูปธรรม แม้วิญญาณข้ออื่นๆ ก็เหมือนกัน จะต้องอาศัยรูปเป็นปัจจัย กล่าวคือ จะต้องอาศัยอวัยวะเครื่องรับสัมผัสต่างๆ จะต้องอาศัยโลหิตมาหล่อเลี้ยง จะต้องอาศัยอวัยวะอื่น ๆ ทำงานประสานกัน การเห็น การได้ยินเป็นต้นจึงจะเกิดขึ้นได้ คำว่ารูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ มีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งมาก ข้อนี้จะมีอธิบายโดยละเอียด ในคำบรรยายภาค ๒ ในที่นี้ขออธิบายพอเป็นสังเขปเท่านั้น

อนึ่ง **สพายตนะ** มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **กัมมัชรูป** แปลว่า **รูปเกิดแต่กรรม** ในอภิธรรมได้แบ่งกัมมัชรูป ไว้ ๙ อย่างคือ **จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย หทัยวัตถุ**

อิตถิภาวะ ปุริสภาวะ ชีวิตินทรีย์ รูป ๙ อย่างนี้เรียกว่า กัมมัชรูป ก็ เพราะเป็นรูปที่เกิดจากวิบาก ของกรรมในชาติก่อน ถึงแม้รูปเหล่านี้จะมี ส่วนเกี่ยวข้องกับกรรมพันธุ์ และสิ่งแวดล้อมอยู่ก็ตาม แต่นี่ไม่ใช่ปัจจัยที่สำคัญ ปัจจัย สำคัญอยู่ที่วิบากของกรรม ถ้าท่านจำได้ว่า กัมมัชรูปมี อะไรบ้างก็จะทำให้เข้าใจชัดว่า นามเป็นปัจจัยให้เกิด สฟายตนะ มีความหมายลึกซึ้งแค่ไหน

ค้นหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

สำหรับข้อนี้เท่าที่อธิบายมาแล้วก็รู้สึกว่าจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจ ได้ดี แต่ถึงกระนั้นก็ใครที่จะให้คำอธิบาย เพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย

วิธีพิจารณาเพื่อที่จะให้เข้าใจหัวข้อนี้ก็คือ ในครั้งแรกท่าน จะต้องนึกเสียก่อนว่า *ความหมายของสิ่งต่างๆ มีจริงหรือไม่?* ท่าน จะต้องพยายามพิจารณาความหมาย ของสิ่งทั้งปวงด้วยการแยกแยะสิ่ง ทั้งปวงออกไป แล้ว ท่านก็จะพบว่า *ความหมายต่างๆ เป็นแต่เพียงสิ่ง สมมติขึ้น มาชั่วคราวะยะหนึ่ง เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งโดยที่แท้ แล้ว ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ไม่มีจริงตัวอย่างเช่น เมื่อเรายืนอยู่*

ณ จุดใด เราก็สมมติเอาจุดที่ยืนอยู่นั้นเป็นเส้นมาตรฐาน ครั้นแล้วเราก็แบ่งจากเส้นที่เรากำหนดไว้ออกไป เป็น ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก แต่เมื่อเรา เปลี่ยนเส้นกำหนดไว้ เราก็จะพบว่าทางเหนือ อาจจะ กลายเป็นทางใต้ ทางใต้ก็อาจจะกลายเป็นทางเหนือ อย่างนี้เป็นต้น หรือสมมติว่าเราขึ้นไปทีโอบหนึ่งเป็นโอบ ทำด้วยดิน เราก็สมมติว่านั่นคือโอบดิน แต่ในเมื่อทุบโอบให้แตก เราก็จะพบว่าโอบไม่มีจริง คนต่างหากที่มีจริง แต่ในเมื่อเอาดินไปแยกธาตุ เราก็จะพบอีกว่าดินไม่มี กลายเป็นสสารต่างๆ และในเมื่อเอาสสารไปแยกอีก เราก็จะพบว่าสสารที่มีชื่อเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ก็ไม่จริงอีก กลายเป็นพลังงานไป ดังนี้ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวว่า ความหมายของสิ่งต่างๆ เป็นแต่เพียงคำสมมติที่ตั้งขึ้นมาชั่วคราวหนึ่ง เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งโดยที่แท้แล้ว ความหมายนั้นๆ ไม่มีจริง

ความหมายอย่างอื่นยกไว้ ส่วนความหมายที่ก่อให้เกิดกิเลส ทำให้เกิดความยึดถือและทำให้เกิด ความทุกข์มากมายก็คือ ความหมายที่ว่า อย่างนั้นสวย อย่างนี้ไม่สวย อย่างนั้นดี อย่างนี้ไม่ดี อย่างนั้นผิด อย่างนี้ถูก นั้นของเขา นี้ของเรา นั้นตัวเขา นี้ตัวเรา ความหมายต่างๆ เหล่านี้

เป็นความหมายที่ทำให้เกิดความไม่สงบ ทำให้จิตฟุ้งซ่านติดอยู่ในความทุกข์ เพราะฉะนั้น จึงควรที่เราทั้งหลายจะต้องพยายามปลดปล่อยความยึดถือในความหมายต่างๆ เหล่านี้เสียบ้าง ไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่มีการพ้นไปจากความทุกข์ได้เลยเป็นอันขาด

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ร่างกาย ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ ของของเรา ในร่างกายไม่มีตัวตนที่แท้จริง เพราะทุกอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นร่างกายนั้นล้วนแต่เป็นสังขารหรือเป็นสังขตธรรมทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นตัวตนในร่างกาย นี้จึงไม่มี ความจริงแท้ๆ มีอยู่อย่างนี้ แต่ความรู้สึกของเรา ทั่วไป ย่อมถือว่าร่างกายเป็นตัวเราหรือเป็นของของเรา ความยึดถือที่มีต่อร่างกายนั้นเหนียวแน่นมาก และทั้งที่รู้อยู่ว่า ความยึดถืออันนี้ก่อให้เกิดความทุกข์มากมาย แต่ก็ปล่อยวางไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร? คำตอบก็คือ เพราะค้นหาเป็นปัจเจกย์ให้เกิดอุปาทานนั่นเอง

โดยธรรมดาคนเราทุกคนที่ยังเป็นปุถุชนอยู่จะต้อง มีความรัก ความพอใจ ความภูมิใจในร่างกายของตัวเอง ทั้งนี้ก็เพราะร่างกายได้รับใช้อย่างดีที่สุด เช่นเมื่อต้องการ จะดูอะไรก็มีตาไว้สำหรับดูคนต้องการ จะฟังอะไรก็มีหูไว้ สำหรับฟัง ต้องการจะทำอะไรก็มีมือ ต้องการจะพูดก็

มีปาก ด้วยเหตุนี้ จึงได้เกิดความรักต่อร่างกาย อย่างมากมาย มันเหมือนกับว่า คนใช้ซึ่งเป็นคนอื่นแท้ๆแต่ถ้าหาก เขาบังคับใช้เราได้อย่างดี ทำอะไรถูกใจทุกอย่าง แน่นนอน คนใช้คนนี้เราจะต้องรักอย่างมาก ร่างกายเป็นคนใช้ที่ดีกว่าคนใช้อื่นๆ มากมาย ร่างกายได้นำความสุข ความสำราญ ความเพลิดเพลินและประโยชน์อื่นๆอีกมากมาย มาให้ เพราะฉะนั้นจึงได้รักร่างกายมาก เป็นไปตามกฎที่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อเวทนาเกิด ตัณหาเกิด ถ้าเวทนาไม่เกิด ตัณหาไม่เกิด

โปรดสังเกตว่า เพราะเหตุที่ความรักที่มีต่อร่างกายนั้นมีมาก เพราะฉะนั้น จึงได้ยึดถือร่างกายเหนียวแน่นมาก และที่ยึดถือว่าร่างกายเป็นตัวเราหรือเป็นของ ของเรา ก็เพราะความเคยชินที่ใช้ร่างกายได้อย่างใจปรารถนาได้หลายอย่าง ต้องการอย่างไร ร่างกายก็สนอง ได้เกือบทุกอย่าง เพราะฉะนั้น ความยึดถือในฐานะเป็นเจ้าของ จึงได้เกิดขึ้น มันเหมือนกับใครก็ตาม ถ้าเราใช้เขา ได้ตามใจปรารถนา เราก็ถือว่าเขาเป็นคนของเรา เสื้อผ้าที่เรามีอยู่ หรือเงินที่เรามีอยู่ เพราะเหตุที่ใช้ได้ ตามใจปรารถนา ได้ เพราะฉะนั้นจึงได้ถือว่ามันเป็นของ ของเรา

แต่อย่างไรก็ดี โปรดสังเกตว่า การยึดถือว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้หรือคนนั้นคนนี้เป็นของของเรานั้น มันมีความหมายแฝงอยู่อย่างหนึ่ง คือ เราเข้าใจว่า สิ่งใดถ้าเป็นของ ของเรา เราบังคับได้ ให้มันเป็นไปตามความปรารถนาได้ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว สิ่งทั้งปวงย่อมเป็นไปตามเหตุตาม ปัจจัยของมัน ต้นไม้ที่เราปลูกในที่ดินของเราแล้วมันก็เกิดขึ้นมาตามความปรารถนา และเราก็มืดถือว่า มันเป็นต้นไม้ของเรา ก็เพราะในเมื่อเราต้องการให้มันเกิด มันก็เกิด ขึ้นมาตามความปรารถนา ขอให้สังเกตว่า การที่ต้นไม้ มันเกิด ก็เพราะเราประกอบเหตุของมันถูกต้อง แต่ถ้าเราปลูกผิดวิธีธรรมชาติของมัน แน่นนอน มันย่อมไม่เกิด เพราะฉะนั้น จะต้องหมั่นฝึกกันไว้บ้างว่า อะไรที่ถือว่า เป็นของของเรา และเข้าใจว่าบังคับมันได้ทุกอย่างนั้น ความจริงเราบังคับมันไม่ได้ ที่จะให้เป็นไปตามใจ ปรารถนา แต่ในบางครั้งก็ปรากฏว่า **เราบังคับมันได้นั้น** เป็นเพราะเราประกอบเหตุของมันถูกต้อง คนที่จะขับรถ ให้วิ่งหรือให้เลี้ยวไปทางไหนตามใจชอบ นั้นหมายความว่า เขาจะต้องรู้เรื่องของรถ และขับให้ถูกวิธีของมัน ไม่เช่นนั้นแล้วจะบังคับรถไม่ได้เลย

ทุกอย่างย่อมขึ้นอยู่กับเหตุของมัน ทุกอย่าง ย่อมเป็นไปตามเหตุของมัน ความจริงมีอยู่อย่างนี้ แต่เหตุใดน คนเราทุกคนเวลาจะทำอะไร มักจะไม่นึกถึงความจริงข้อนี้ เมื่อจะทำอะไรก็ยึดเอาความต้องการเป็นหลัก แล้วก็พยายามที่จะบังคับให้สิ่งนั้นเป็นไปตามความต้องการ เหมือนกับเรายึดถือว่าร่างกายเป็นตัวเราหรือเป็นของของเรา ก็โดยเหตุที่มีความรู้สึกที่เราบังคับมันได้ให้เป็นไป ตามใจปรารถนาได้ แต่ครั้งร่างกายไม่เป็นไป ตามความปรารถนา ก็เกิดความทุกข์ ปล่อยวาง ความยึดถือไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร?

โปรดสังเกตว่า **สิ่งใดที่เราไม่รักไม่ชอบนั้น มันจะ เป็นอย่างไรก็ช่าง ปล่อยวางได้ ไม่ยึดถือ** ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตามที่เราไม่ได้รัก เขาจะไปเที่ยวชอบใคร ไปทำอะไรกับใครที่ไหน เราไม่เดือดร้อนอะไรเลย เพราะเราไม่ได้ยึดถือว่าเขาเป็นคนของเรา แต่ถ้าเป็นบุคคลที่เรารัก เมื่อเขาไปทำอะไรในสิ่งที่เราไม่ชอบ เราจะอดใจไว้ไม่ได้ จากตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน เมื่อพูดถึงคำว่า **ตัณหา** อย่าลืมนำคำนี้มีความหมายกว้างมาก **ความรัก ความพอใจ ความใคร่ ความยินดี ความ**

ปรารถนา ความต้องการ และความรู้สึกที่ตรงกันข้าม กับความรู้สึกเหล่านี้ เช่น ความเกลียด ความไม่ชอบ สิ่งเหล่านี้ก็เรียกว่าตัณหา ออยากข้าว ออยากน้ำ ออยากนอน อย่างนี้ก็เรียกว่าตัณหา และจะต้องไม่ลืมว่า ความพอใจ หรือความต้องการที่จะนับว่าเป็นตัณหาได้นั้น จะต้องประกอบไปด้วยอวิชชา และอุปาทานด้วย เพราะฉะนั้นอย่าเข้าใจผิดว่า ความต้องการต่างๆ ของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ปราศจากอวิชชาและ อุปาทานโดยสิ้นเชิงแล้วเป็นตัณหา

ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ขอให้พิจารณาดูอีกแง่หนึ่ง กล่าวคือ เมื่อเรายึดถืออยู่อย่างใด ถึงแม้การยึดถือ อันนั้นจะรู้อยู่ว่าไม่เป็นความจริง แต่ถ้าการยึดถืออันนั้น ทำให้เกิดความสุขทำให้เกิดความเพลิดเพลิน หรือทำให้เกิดประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ความยึดถือชนิดนี้ คนเราจะ ปล่อยวางไม่ได้ พุดง่าย ๆ ว่า ความยึดถือ ย่อมขึ้นอยู่กับการต้องการ เมื่อยังต้องการที่จะยึดถืออย่างนั้น เพราะ มันทำให้ได้รับความสุขหรือได้รับประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วย่อมปล่อยวางไม่ได้ ความยึดถือ ยังจะต้องมีอยู่ต่อไป ตราบเท่าที่ความต้องการยังมีอยู่ ถ้าความต้องการหมดเมื่อใดความยึดถือก็หมดเมื่อนั้น ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อคนเรายังพอใจในความ สุข ความสนุก

สนานเปล็ดเปล็นที่เกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส แม้จะรู้อยู่ว่า ร่างกายเต็มไปด้วยของปฏิกูลน่าเกลียดต่างๆ ความงามมีเพียงแค่นั้น กำพรว์เท่านั้นก็ตาม ก็ช่วยให้ละความยึดถือไม่ได้ ทุกครั้งที่มองเห็นคน ซึ่ง มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณตรงกับจุนิยม หรือตรงกับอุปาทานที่เคย ยึดถือว่าสวยว่างาม ความยึดถือว่าอย่าง นั้นสวยอย่างนี้ไม่สวย อย่าง นั้นดี อย่างนี้ไม่ดี ก็จะทำให้เกิดขึ้นทันที ความรู้ที่ว่าร่างกายเต็มไปด้วยของ ปฏิกูลต่างๆ ช่วยอะไรไม่ได้เลย ทั้งนี้เพราะอะไร? เพราะในเมื่อถือว่า ผมอย่างนั้นสวย นัยน์ตาอย่างนี้สวย ใบหน้าอย่างนี้สวย อะไร ทำนองนี้เป็นต้น ทุกครั้งเมื่อได้พบคนที่มีรูปร่างสวยตรงตามที่เคย ยึดถือมา ความสุขความสำราญความเปล็ดเปล็นหลาย อย่าง ย่อมจะเกิดขึ้น และในเมื่อความสุขที่ว่่านี้เกิดจากความยึดถือและ เรายังต้องการความสุขอย่างนี้ ยังติดอยู่ในความสุขอย่างนี้ เมื่อ เป็นเช่นนี้จะให้ละความยึดถือในเรื่องกามุปาทาน ได้อย่างไร เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิด อุปาทาน ถ้าตัณหายังมีอยู่ อุปาทานก็ต้องมี ถ้าตัณหาไม่มี อุปาทานก็ไม่มี แม้ในเรื่องเกี่ยวกับ ทิฏฐุปาทาน สีลพตูปาทาน และอิตตวาทุปาทาน ก็อยู่ในหลักอันเดียวกันนี้ ถ้าเข้าใจเรื่องกามตัณหา เป็นปัจจัย

ให้เกิดกามุปาทานแจ่มแจ้งดีแล้ว อุปาทานข้ออื่นๆ ก็จะไม่ยาก มีหลักสั้นๆ อยู่ว่า ทุกครั้งที่เราเห็นใครเขายึดถืออะไร หรือจะเป็นตัวเอง ยึดถืออะไรก็ตาม **จะผิดหรือถูกไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่ความต้องการ** เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นใครเขายึดถืออะไรจะต้องพิจารณาดูว่าเป็นเพราะ เขาต้องการอะไร? จึงได้ยึดถืออย่างนี้ อย่างลึ้มว่า ความยึดถือทุกอย่างย่อมเกิดมาจากความต้องการ อย่างมันไปหลงในเรื่องเหตุผลที่อ้างกันขึ้นมา เพราะเหตุผล หลอกกันได้ ถ้ามองดูที่ความต้องการเสียก่อนแล้ว ก็จะเข้าใจ ได้ง่ายว่าทำไมเขาจึงยึดถืออย่างนั้น ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน หัวข้อนี้สามารถเอาไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

โดยธรรมชาติผู้ที่สามารถเข้าฌานได้ กามตัณหา และกามุปาทานในจิตสำนึก หรือในวิถีจิต ในขณะนั้นจะแห่งสนิทคือไม่มีกิเลส เหล่านี้เหลืออยู่ในความรู้สึก ในขณะที่จิตยังอยู่ในฌานนั้นเลย แม้ออกจากฌานมาแล้ว ในเมื่อความสุขในฌานยังหล่อเลี้ยงจิตใจอยู่ กามตัณหาและ กามุปาทานก็เกิดได้ยาก ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร? คำตอบก็คือ **ในขณะที่จิตอยู่ในฌานได้มีความสุขอย่างใหม่เกิดขึ้น เป็นความสุขที่เกิดจากความสงบ เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจาก**

การมีสติอยู่กับตัวทุกขณะ เป็นความสุขที่เกิดจากใจบริสุทธิ์ คนที่ได้พบกับความสุขอย่างนี้แล้ว ในขณะที่นั้นคือในขณะที่ ความสุขอันนี้ยังห่อหุ้มจิตใจอยู่ จะเกิดความเบื่อหน่ายในกามสุข มองเห็นกามสุขเป็นของต่ำช้า และมองเห็นว่าเป็น สิ่งไม่จำเป็น มองเห็นโทษของกามสุขได้หลายอย่าง เพราะฉะนั้น จึงไม่ต้องการกามสุข เมื่อค้นหาในเรื่องกามสุขไม่มี ความยึดถือในเรื่อง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างที่เคย มีมาเมื่อก่อนนั้น สำหรับในขณะที่นั้น มันจะจิตจางอย่างเห็นได้ชัด ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องฉนวนดังที่กล่าวมานี้ จะต้อง พยายามศึกษาให้เข้าใจด้วย เพราะจะทำให้เข้าใจได้ง่ายว่า ถ้าค้นหาไม่มีแล้วอุปาทานก็ไม่มีจริงๆ แต่ถ้าค้นหา ยังมีอยู่ อุปาทานจะต้องมี อุปาทานเกิดขึ้นก็เพราะค้นหาแท้ๆ พูดย่างๆว่า การที่คนเราหลงยึดถือในสิ่งที่ไม่ใช่สาระ ว่ามีสาระ หลงยึดถือในสิ่งที่ไม่ใช่จริงว่ามีจริง ปัจจัย สำคัญที่ทำให้เป็นเช่นนี้ ก็คือ ตัณหานั่นเอง

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพในที่นี้มีความหมาย ๒ อย่าง คือกรรมภพและอุปบัติภพ กรรมภพ หมายถึงสังขาร คือวิบากของกรรมดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

ส่วนอุปบัติภพหมายถึงนามรูป ตามหัวข้อนี้ เมื่อจะกล่าวอย่างง่าย ๆ คือ :-

คนเราเมื่อยังมีอุปาทานอยู่ในสันดาน จะพูดจะทำจะ คิดอะไร ซึ่งจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม ทุกครั้งที่มีการเกิดขึ้น จะต้องมีการเกิดขึ้นเสมอ แต่สำหรับพระอรหันต์ซึ่งไม่มีอุปาทานอยู่ในสันดาน แม้จะพูดจะทำหรือจะคิดอะไรก็ตาม วิกฤตไม่เกิดขึ้น

โปรดสังเกตว่า เมื่อพระอรหันต์ทำอะไร พูดอะไร หรือคิดอะไร แม้เวลาจะล่วงเลยมาเป็นเวลานานแล้ว ท่านก็ยังจำได้ ความรู้ความสามารถต่างๆ ก็ยังมีอยู่ใน สันดาน และถ้าจะฝึกฝนศึกษาเล่าเรียนในระหว่างที่เป็น พระอรหันต์แล้ว ความรู้ความสามารถอย่างใหม่ก็จะเกิดขึ้นในสันดานเช่นเดียวกับปุถุชนเหมือนกัน

แต่เหตุไร สิ่งต่างๆ ที่เก็บไว้ในสันดานนั้นจึงไม่เรียกว่า วิกฤต? ถ้าเป็นปุถุชน หรือแม้ของพระอรหันต์บุคคล ขึ้นต่ำ ซึ่งค้นหาอุปาทานยังไม่หมดสิ้นจากสันดาน ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสันดานทำไมจึงเรียกว่าวิกฤต?

คำว่าวิกฤตเป็นคำที่ท่านจะต้องศึกษาให้เข้าใจโดยละเอียด คนที่ไม่เข้าใจคำนี้โดยละเอียด ก็ไม่อาจจะ มองเห็นได้ว่า เมื่อมีอุปาทานแล้ว จะต้องมีการเกิด

กรรมภพหรือมีวิบากเกิดขึ้น ส่วนพระอรหันต์ อูปาทาน ของท่านไม่มี เพราะฉะนั้นวิบากจึงไม่มี มันไม่มีให้ถึง

ฉะนั้นโปรดสังเกตให้ดีกว่า วิบากไม่ใช่มีความหมาย เฉพาะแต่สิ่งที่เก็บไว้ในสันดานเท่านั้น แต่มีความหมายอีกหลายอย่างใน กล่าวคือ เมื่อพูดถึงวิบากจะต้อง หมายความว่า:-

๑. จะต้องเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยอวิชา ตัณหา และ อูปาทานเสมอ

๒. จะต้องมีผลสืบเนื่องไปถึงชาติหน้า

๓. จะต้องมีอำนาจบังคับให้วิญญาณเกิดอีกคือทำให้มีความนึกคิดในรูปนั้นเกิดขึ้นมาอีก

ตัวอย่างเช่น คนที่ดื่มเหล้าแล้วติด หมายความว่า เขามีวิบากของการดื่มเกิดขึ้นในสันดาน ในขณะที่ดื่ม เขามีความรู้สึคนึกคิดอย่างไร เกิดขึ้น มีความคิดเห็น มีความพอใจ มีความยึดถือ เกิดขึ้นอย่างไร หรือ พูดอีกนัยหนึ่ง ในขณะที่กำลังดื่มนั้น มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร และมีวิญญาณเกิดขึ้นอย่างไร นามธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ จะเกิดเป็นเชื้อฝัง อยู่ในสันดาน และในกาลต่อมาในเมื่อถึงเวลา หรือได้โอกาส ความรู้สึกนึกคิดที่เก็บเอาไว้เหล่านี้ ก็เกิดขึ้นมา ในจิตสำนึก คือเกิดขึ้นมาให้รู้สึกหรือสังเกตได้อีก

โปรดสังเกตว่า คนที่ตีมเหล่าแล้วติดนั้น เขาจะห้ามใจไม่ให้นึกคิดในเรื่องนี้ไม่ได้ ความนึกคิดในเรื่องนี้ จะต้องเกิดแล้วเกิดอีก ทั้งนี้เพราะอะไร? เพราะความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ส่วนคนที่ตีมเหล่าแล้วไม่ติด จะสังเกตได้ว่า วิชาของการตีมไม่มี ซึ่งหมายความว่า ความรู้สึกนึกคิดชนิดที่บังคับไม่ได้หรือควบคุมไม่ได้ เมื่อถึงเวลาหรือได้โอกาส มันจะต้องเกิดอีกนั้น ความรู้สึกนึกคิดแบบนี้ไม่มี มันไม่มีอำนาจบังคับให้ต้องนึกคิดอีก ไม่มีผลสืบเนื่องไปถึงอนาคต เพราะไม่ประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน

ท่านจะต้องพยายามอ่านความหมายของคำว่าวิชาดังที่กล่าวมานี้ให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งที่สุด ถ้าเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแล้ว ก็ไม่เป็นการยากแต่ประการใดที่จะ ทำความเข้าใจว่า คนที่มีอุปาทานอยู่ในสันดาน ไม่ว่าเขา จะพูด จะทำ หรือจะคิดอะไร จะต้องมีการเกิดขึ้นเสมอ เพราะการทำการพูดหรือความนึกคิดนั้น จะต้องประกอบด้วยอุปาทานทุกขณะ ครั้นแล้วก็จะเกิดวิชาขึ้น ในสันดาน ถ้าอุปาทานไม่มี เช่นตัวอย่างคนที่ตีมเหล่าด้วยเหตุผลแล้วไม่ติด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ตัณหา อุปาทาน ในเรื่องนี้ไม่มี เพราะฉะนั้น วิชาจึงไม่มี

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ถ้าอุปาทานไม่มี ภพก็ไม่เกิด คำพูดประโยคนี้นัยย่อหมายถึงต้นหาก็เป็นปัจจัยให้เกิดภพด้วย ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในธรรมจักกัปปวัตตนสูตรว่า ตณฺหา โป โนพฺภวิกา แปลว่า ต้นหาก่อให้เกิดภพอีก ซึ่งคำว่า ภพ ในที่นี้ก็หมายถึง กรรมภพและอุปบัติภพ โปรดจำไว้ว่า ต้นหากับ อุปาทาน แยกจากกันไม่ได้ เหมือนกับความร้อนกับการลุกไหม้ ซึ่งเกิดพร้อมกัน และเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ถ้าความร้อนไม่มี การลุกไหม้ก็ไม่ มี ถ้าการลุกไหม้ไม่มี ความร้อนก็ไม่มี ต้นหากับอุปาทานก็เหมือนกัน ถ้า ต้นหาไม่มี อุปาทานก็ไม่มี หรือถ้าอุปาทานไม่มี ต้นหาก็ไม่มี ดังที่ได้ กล่าวมาแล้วว่า ความยึดถือย่อมนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการ ถ้าความต้องการยังอยู่ การยึดถือก็ต้องมี ถ้าความต้องการหมดแล้ว ความยึดถือ ก็ไม่มี และ ในทำนองเดียวกัน ความต้องการของพระอรหันต์ต่างๆ ไม่ถือ ว่าเป็นต้นหา ก็เพราะไม่ประกอบด้วยอุปาทาน ส่วนของปุถุชน ความ ต้องการทุกอย่าง แม้จะเป็นความต้องการอย่างไม่น่าจะเป็นต้นหา เช่น ต้องการน้ำ ต้องการข้าว ต้องการพักผ่อนเป็นต้น แต่แล้วความต้องการ เหล่านี้ของปุถุชนถือว่าเป็นต้นหาทั้งสิ้น เพราะเป็นความ

ต้องการที่ประกอบด้วยอุปาทานทั้งนั้น เช่นเมื่อปุถุชนต้องการอาหารตามความรู้สึกของเขาก็จะบอกว่า **เขาต้องการ ความต้องการอันนี้เป็นของเขา** ส่วนพระอรหันต์เมื่อความต้องการอย่างนี้เกิดขึ้น ท่านรู้สึกมองเห็นได้อย่างกระจ่างทันที่ว่า **ไม่ใช่ท่านต้องการ ความต้องการเหล่านี้ไม่ใช่ของท่าน แต่ความต้องการเหล่านี้ เป็นแต่ เพียงสภาวะอย่างหนึ่งซึ่งจะเกิดมาจากเหตุอะไรบ้าง ท่านมองเห็น และความต้องการเหล่านี้จะดับในเมื่อเหตุไม่มี** แม้หากจะเกิดขึ้นมาอีกและมีลักษณะเหมือนกัน ก็เป็นความต้องการ คนละอย่างกับอันก่อน มันไม่ใช่ความต้องการอันก่อนกลับมาเกิดอีก มันเหมือนกับใบไม้ เมื่อร่วงแล้ว แม้จะมีใบใหม่เกิดขึ้นมาอีก และเหมือนเดิมทุกอย่าง แต่มันก็เป็นคนละใบกับอันก่อน บรรดาความต้องการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในใจของท่าน ท่านมองเห็นและรู้สึกอย่างนี้ตลอดเวลาทุกขณะจิต ความต้องการเหล่านั้นไม่ประกอบด้วยอุปาทานเลย เพราะฉะนั้น มันจึงไม่ใช่ตัวตน

อนึ่ง เมื่อพูดว่า อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ก็ ไม่ใช่หมายความว่า มีแต่อุปาทานอย่างเดียวที่เป็นปัจจัย ให้เกิดภพ แท้ที่จริงแล้ว **อวิชชาเป็นตัวการที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดภพ อวิชชากับอุปาทานเป็นกิเลสที่ต้องเกิดร่วมกันเสมอ แยกจากกันไม่ได้**

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

ได้กล่าวมาแล้วว่า อูปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ คือเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร อูปาทานกับอวิชชาเกิดร่วมกัน เสมอแยกจากกันไม่ได้ และต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน การที่เราจะเข้าใจว่า “อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารนั้น ท่านจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่า อวิชชาหมายถึงอะไร?

อวิชชา แปลว่า ความไม่รู้แจ้ง อวิชชามีอยู่ ๔ อย่าง หรือถ้าจะพูดโดยละเอียดก็มีอยู่ ๘ อย่าง ขอให้นึกถึง ความหมายของอวิชชาขึ้นมาสักอย่างหนึ่งคือ **ความไม่รู้แจ้ง ซึ่งนิโรธ คนเราจะรู้แจ้งนิโรธได้ก็ต่อเมื่อเข้าถึงนิโรธ นิโรธ หมายถึง ความดับไม่มีเหลือของตัณหา ฉะนั้น คนที่จะรู้จักจริงๆ ว่า นิโรธเป็นอย่างไร ก็มีอยู่ทางเดียว คือ ตัณหา ต้องไม่มี** เมื่อเป็นเช่นนี้ ปุถุชนคนไหนเล่า ที่จะรู้จักนิโรธได้! ทำไมจึงไม่รู้จักนิโรธ? เขาจะรู้จักได้อย่างไร! ในเมื่อตัณหาอูปาทานในสันดานยังเกิดอยู่เสมอ และมีอยู่เสมอ ในสันดาน มันเหมือนกับคนที่ตาบอดมาแต่กำเนิด ไม่เคยรู้จักสีต่างๆ トラบไตที่ตาเขายังบอดอยู่ เขาจะรู้จัก สีต่างๆ ตามความเป็นจริงไม่ได้ ถึงแม้จะมีคนบอกอธิบาย อย่างละเอียด และคนตาบอดนี้ก็จำได้ทุกอย่าง แต่เขาจะ

รู้จักหรือรู้แจ้งได้จริงๆ หรือว่า สีดากับสีขาวต่างกันอย่างไร ข้อนี้ฉันใด คนที่มีต้นหาอุปาทานอยู่ในสันดาน เขาก็ยอมไม่มีทางที่จะรู้แจ้งว่า สภาพของจิตที่บริสุทธิ์ปราศจากต้นหาอุปาทานโดยสิ้นเชิงนั้นมีสภาพ เป็นอย่างไร และด้วยเหตุนี้เอง ต้นหาอุปาทานจึงได้ชื่อว่าเป็นปัจจัย ให้เกิดอวิชชา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมจฺจิสฺส** แปลว่า **จิตทั้งหลายของพระปัญจวัคคีย์ได้หลุดพ้นแล้ว จาก กามาสวะ ภวาสวะ อวิชาสวะ เพราะไม่มีอุปาทาน** โปรดสังเกต ให้ดีว่า เพราะอุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดต้นหาและอวิชชา เพราะฉะนั้น ในเมื่อ อุปาทานไม่มี ต้นหาและอวิชชาจึงไม่มี อย่าเข้าใจผิดว่า อวิชชา เป็นต้นเหตุ เพราะเห็นว่าเรียงไว้เป็นหัวข้อที่หนึ่ง นักศึกษาส่วนมากได้ แม้แต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งทรง อธิบายเรื่องปฏิจจสมุปบาทไว้ในหนังสือธรรมวิภาคปริจเฉท ๒ พระองค์ ก็ไม่ทรงแน่ใจเหมือนกันว่า อะไรเป็นเหตุให้เกิดอวิชชา เพราะฉะนั้น เรื่อง นี้ต้องพิจารณาให้ละเอียด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากมาก

ต้นหาและอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา หัวข้อนี้ โปรด พิจารณาให้บ่อยที่สุด และวิธีพิจารณาก็คือ:-

ถ้าตัณหาและอุปาทาน ยังเกิดอยู่เสมอในจิตสำนึก และวิบากของมันก็เกิดขึ้นอยู่เสมอในสันดานสะสมอยู่ในสันดาน เมื่อตัณหาอุปาทานเกิดบ่อยก็หมายถึงในสันดานมีตัณหาอุปาทานมากขึ้นโดยลำดับและความนึกคิดทุกอย่างย่อมาจากวิบาก คำว่าคนเราคิดได้เพียงแค่อันดานของตน ก็หมายความว่า คิดได้เท่าที่วิบากมีอยู่ ในเมื่อตัณหาอุปาทานมีอยู่อย่างนี้จะมีโอกาสรู้จักหรือรู้แจ้งนิโรธได้หรือไม่? ในเมื่อนิโรธหมายถึงความดับไม่มีเหลือของตัณหา?

เพราะฉะนั้น ท่านจะเห็นแล้วว่าตัณหาอุปาทาน ที่เกิดขึ้นบ่อยๆ นั้นแหละคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอวิชชา แต่ถ้าหากมีสติสัมปชัญญะคอยระมัดระวังมิให้ตัณหา อุปาทานเกิด และพร้อมกันนั้นก็พยายามสร้างวิบากของ ศีลสมาธิปัญญาให้เกิดในสันดานขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจะทำให้ตัณหาอุปาทานในสันดานน้อยลงไปโดยลำดับจนกระทั่งในที่สุด ในเมื่อศีลสมาธิและปัญญามีกำลังแก่กล้ารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน จนกระทั่งในที่สุดมองเห็นชัดว่า เบญจขันธ์ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ซึ่งในขณะที่มองเห็นชัดเช่นนี้ ตัณหา อุปาทานในสันดานจะเหลือน้อยมากอย่างที่ในคัมภีร์

เปรียบเทียบได้ว่า นิพพานหรือนิโรธเปรียบเหมือนดวงจันทร์ เมฆในท้องฟ้าที่ปิดบังดวงจันทร์ เปรียบเหมือนต้นหาอุปาทาน ส่วนญาณที่รู้แจ้งไตรลักษณ์เปรียบเหมือนลมที่จะมาพัดเอาเมฆให้ผ่านพ้นไปจากดวงจันทร์ และลมที่ว่านี้จะต้องพัดเอาเมฆให้ค่อยๆ หดไป จนกว่าเมฆที่ปิดบังดวงจันทร์อยู่นั้นจะเหลืออยู่น้อย หรือบางเต็มที ในตอนนี้จึงจะมองเห็นดวงจันทร์ ถึงแม้จะไม่ชัดนัก เพราะเมฆยังมีเหลืออยู่บ้างก็ตาม แต่ก็สามารถจะมองเห็นได้แล้วว่า ดวงจันทร์อยู่ตรงไหน มีลักษณะอย่างไร ในตอนนี้ท้องฟ้าก็สว่างขึ้นกว่าเดิม จากข้อเปรียบเทียบอันนี้ทำให้เราเข้าใจอย่างชัดเจนว่า คนที่จะรู้จักหรือรู้แจ้งนิโรธได้ จริงๆ นั้น ก็ต่อเมื่อต้นหาอุปาทานในสันดานต้องบางจริงๆ

อนึ่งโปรดสังเกตว่า คนที่ได้ฌาน ในขณะที่อยู่ในฌาน กามตัณหาและกามอุปาทานสงบระงับก็จริง แต่ถ้าหาก ตัณหาอุปาทาน ในสันดานยังมีอยู่อย่างหนาแน่นแล้ว ก็ไม่อาจที่จะรู้แจ้งนิโรธได้ คนที่ได้ฌานแล้ว สามารถที่จะบรรลุมรรคผลได้นั้น ต้องเป็นคนที่มีต้นหาอุปาทานในสันดาน เหลือน้อย คนที่ได้ฌานนั้น ไม่ใช่หมายความว่า ทุกคนจะต้องได้บรรลุมรรคผลเสมอไป เพราะฉะนั้น ตัณหา อุปาทานจึงได้ชื่อว่าเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาโดยแท้

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ถ้าหากเข้าใจ แจ่มแจ้งดีแล้ว ว่า **ตัณหาอุปาทาน** เป็นปัจจัยให้เกิด **สังขาร** มีความหมายอย่างไร **ตัณหาอุปาทาน** เป็นปัจจัยให้เกิด **อวิชชา** มีความหมายอย่างไร ก็เป็น การง่ายที่จะเข้าใจหัวข้อ **อวิชชา**เป็นปัจจัยให้เกิด**สังขาร** และวิธี พิจารณาที่จะให้เข้าใจในหัวข้อนี้ก็คือ:-

ถ้าหากยังมีตัณหาอุปาทานอยู่ในสันดาน ทุกครั้งที่มีการทำการ พุด หรือความนึกคิดอันใดเกิดขึ้น วิบากจะต้องเกิดขึ้นเสมอหรือไม่?

อย่าลืมว่า ทุกครั้งที่นึกถึงคำว่าวิบาก จะต้องนึกถึงความหมาย ของคำนี้ขึ้นมาทันทีด้วย ไม่เช่นนั้นจะมองไม่เห็นความจริงของหัวข้อนี้ ทั้งจะต้องนึกทบทวนบ่อยๆ จนกว่าจะเข้าใจซึ่งจริงๆ ว่า ถ้าทำอะไรด้วย ตัณหา อุปาทาน พุดอะไรด้วยตัณหาอุปาทาน นึกคิดอะไร ด้วยตัณหา อุปาทาน วิบากจะต้องเกิดเสมอ เมื่อมองเห็นความจริงข้อนี้แจ่มแจ้งแล้ว ก็ขอให้นึกต่อไปอีกว่า:-

เพราะเหตุไร ตัณหาอุปาทานจึงยังมีอยู่?

ถ้าหากรู้แจ้งว่า ความเกิดเป็นทุกข์ รู้แจ้งว่าตัณหา คือต้นเหตุ แห่งความทุกข์ รู้แจ้งว่าการดับตัณหาเสียได้คือความพ้นทุกข์ และรู้แจ้ง ว่าการที่จะดับตัณหาได้ก็ต้อง อาศัยการมีศีลมีสมาธิและมีปัญญา

ถ้าหากรู้แจ้งเช่นนี้จริงๆทุกครั้งที่มีการทำ การพูดหรือความนึก
คิดเกิดขึ้น วิกาภจะเกิดขึ้นหรือไม่?

อย่าลืมนะว่า คนที่จะซึ่งว่าต้นเหตุคือต้นเหตุ แห่งความทุกข์ การ
ดับต้นเหตุเสียได้คือความพ้นทุกข์นั้น ก็ต่อเมื่อต้นเหตุในสันดานเบาบาง
ลงมาก คือต้องบางในขนาดพอที่จะมองเห็นดวงจันทร์ กล่าวคือนิพพาน
หรือนิโรธ คนที่ซึ่งในเรื่องต้นเหตุอย่างนี้ ในเวลาทำเวลาพูดหรือเวลานึก
คิดอะไร วิกาภย่อมเกิดขึ้นได้ยากมาก เพราะมันเหมือนกับคนที่เลิกดื่ม
เหล้าแล้ว ความพอใจ ความอยากที่จะดื่มไม่มี และรู้สึกเห็นโทษของ
เหล้าอยู่ตลอดเวลา มองเห็นแล้วว่าเหล้าไม่มีความจำเป็นแต่ประการใด
สำหรับ คนที่อวิชาในเรื่องเหล้าไม่มีต้นเหตุอุปาทานในเรื่องเหล้าไม่มี
เช่นนี้ แม้ว่าจะมีการดื่มบ้างเป็นบางครั้ง ด้วยเหตุผลบางประการ วิกาภ
ของการดื่มย่อมไม่เกิด ถ้าวิกาภของการดื่มเกิด ก็หมายความว่าเขาติด
และต่อไปเหล้าจะบังคับให้เขาต้องดื่มอีก เพราะถ้าคนไหนดื่มเหล้าด้วย
ต้นเหตุอุปาทาน เขาจะมีความรู้สึกบางอย่าง เกิดขึ้นในสันดาน คอย
บังคับให้เขาต้องดื่มอยู่เสมอ ความรู้สึกอันนี้แหละที่เรียกว่าวิกาภ ส่วน
คนที่รู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องเหล้า จนกระทั่งรู้สึกเบื่อหน่ายไม่ปรารถนาที่
จะดื่มอีกเลย

นั่น วิกิบายยอมไม่เกิด ชื่อนี้ฉันใด คนที่รู้แจ้ง ทางตลอดแล้วว่า การเกิด เป็นทุกข์ ตัณหาเป็นตัวการสำคัญ ที่ทำให้ต้องเกิดอีก และเป็นตัวการ สำคัญ ที่ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานและมองเห็นชัดอีกว่า เพราะตัณหา ไม่มี จึง ได้พ้นจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง คนที่มองเห็นแจ้งเช่นนี้ แน่นอนเหลือเกินว่า ไม่ว่าจะทำอะไรจะพูด หรือจะพูดจะคิดอะไร วิกิบายยอม ไม่เกิดอย่างแน่อน หมายความว่า ความรู้สึกผูกพันชนิดที่จะบังคับให้ วิญญาณ ต้องนึกคิดออกมาในรูปร่างนั้นอีกหรือบังคับให้วิญญาณต้อง ปฏิสนธิอีกนั้น ย่อมจะไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ในเมื่อ วิญญาณจติแล้ว วิญญาณจึงไม่ปฏิสนธิอีก เมื่อวิญญาณ ไม่ปฏิสนธิ นามรูปก็ย่อมจะมีขึ้นมาอีกไม่ได้ เมื่อนามรูปไม่มี วิกิบายทั้งหลายก็ เป็นอันว่าสูญสิ้นหรือเป็นโมฆะไป มันเหมือนกับเมล็ดผลไม้ที่ไม่มีโอกาส จะงอกขึ้นมาอีก เพราะเมล็ดนั้นเสีย โอกาสที่ลำต้นกิ่งก้านสาขา ดอก และใบต่างๆ ซึ่งถ้าเมล็ดนั้นงอก มันก็จะได้ออกโอกาสเกิดขึ้นมาอีกนั้น แต่ใน เมื่อเมล็ดนั้นไม่งอกเสียแล้ว มันก็หมดโอกาสที่จะปรากฏขึ้นมาอีก วิญญาณของพระอรหันต์ เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่ไม่งอกอีกแล้ว เพราะฉะนั้น ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ที่สะสมเอาไว้ในสันดาน จึงไม่มี

โอกาสที่จะปรากฏผลขึ้นมาอีก วิชาทั้งหลายเป็นโมฆะก็ เพราะเหตุนี้

อนึ่ง ขอให้สังเกตว่า พระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อต้องการจะ
ปิดความคิดหรือความรู้สึกอันใดออกไป คือต้องการจะดับเวทนา
สัญญาสังขารและวิญญาณเมื่อใด ก็สามารดับได้ทันที ทั้งนี้เพราะ
 วิชา คือความรู้สึกรู้สึกนึกคิดชนิดที่มีอำนาจคอยผลักดัน ให้ต้องเกิด
 ความรู้สึกนึกคิดในรูปใดรูปหนึ่ง ออกมาเสมออันไม่มีแล้ว ส่วนปุถุชน
 หรือคนที่ยังมี ตัณหาอุปาทานเหลืออยู่ จะทำอย่างนั้นไม่ได้ ถึงแม้บาง
 คนที่เป็นปุถุชน จะสามารถหลับในสมาธิได้ทันทีก็ตาม ถึงกระนั้น การ
 หลับในสมาธิ ซึ่งหมายถึงการดับ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
 เหมือนกัน แต่มันก็แตกต่างกันราวฟ้ากับดินในเมื่อไปเปรียบเทียบกับ
 การดับเวทนา สัญญาสังขาร และวิญญาณของพระอรหันต์ เพราะการ
 ดับของพระอรหันต์เช่นนี้ หมายถึงการเข้านิโรธสมาบัติ ผู้ที่เข้านิโรธ
 สมาบัติได้ ย่อมมีผลแตกต่างกับการหลับใน สมาธิของปุถุชนมากมาย
 จนกระทั่งเปรียบเทียบอะไรกันไม่ได้เลย

แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาให้เข้าใจถึงสภาวะแห่งจิตใจ
 ของพระอรหันต์ดังที่กล่าวมานี้ ย่อมจะทำให้เรา

เข้าใจชัดถึงคำว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ถ้าอวิชชา ไม่มี สังขาร ก็ย่อมไม่มี แต่ถ้าอวิชชามี ซึ่งหมายถึงตัณหา อุปาทานมีด้วยนั้น ทุกครั้ง เมื่อมีการกระทำการพูด หรือความนึกคิดเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม วิบากของมันจะต้องเกิดขึ้นทุกครั้ง และในเมื่อวิบากมีแล้ว วิบากที่ว่านี้จะก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในทำนองนั้นขึ้น มาเรื่อยๆ จะปิดไม่ออก ระวังไม่อยู่ ถ้ายังวิบากมีมาก การที่จะปิดหรือระวังก็เป็น การยาก มากขึ้นอีกหลายเท่า คนในโลกที่เป็นโรคนอนไม่หลับเป็นโรคประสาทกันมาก ก็เพราะทุกๆ ขณะเขาสร้างแต่วิบาก ชนิดที่ประกอบไปด้วยอวิชชาตัณหาอุปาทานอย่างหนาแน่น

โปรดจำไว้ว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร เป็นหัวข้อที่เข้าใจยากมากในบรรดาหัวข้อทั้งหมด แต่ถ้าหากใครสามารถ ที่จะเข้าใจหัวข้อนี้ขึ้นมาได้แม้เพียงกลางๆ เขา ผู้นั้นก็สามารถที่จะเข้าใจสมาธิได้ง่าย สามารถที่จะปิดความคิด ที่ไม่ต้องการออกไปได้ง่าย การศึกษาหัวข้อนี้แม้ว่าจะยากเข็ญ สักเพียงไรก็ตาม แต่ในเมื่อสามารถเข้าใจได้ ผลที่จะพึงได้ก็คุ้มค่ากันทีเดียว และผลที่ว่านี้ ไม่ใช่จะมีเฉพาะแต่ในปัจจุบันนี้เท่านั้น หากจะมีผลสืบเนื่องไปถึงชาติหน้า ทุก ๆ ชาติ ตราบใดที่ตัณหาของเรายังไม่สิ้น ยัง

จะต้องเวียนว่ายตายเกิด ความเข้าใจ ในหัวข้ออันนี้ ซึ่งถ้าหากได้สะสมไว้อย่างเพียงพอ มีวิบากในเรื่องนี้ อย่างเพียงพอแล้ว ถึงแม้ว่าเราจะละตัณหาไม่ได้โดยเด็ดขาด แต่ก็ช่วยบรรเทาทุกข์ให้แก่เราได้อย่างมาก ทุกๆ ซาติ ไม่มีสิ่งใดที่จะบำบัดทุกข์ได้ดีและแน่นอน เท่ากับความเข้าใจในเรื่องนี้ “**ตัณหา คือ ต้นเหตุแห่งความทุกข์ การดับตัณหา เสียได้ คือ ความพ้นทุกข์**” สัจธรรมอันประเสริฐยิ่งนี้ เป็นที่พึงของสัตว์โลกสุดที่จะพรรณนา

บทฝึกหัด

โดยธรรมดาผู้ที่จะศึกษาเรื่องปฏิจจสมุปบาท ให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งด้วยตนเอง จะต้องเอาหัวข้อปฏิจจสมุปบาทมาพิจารณาในขณะที่อยู่ในสมาธิ ถ้าฟังการอ่าน หรือการฟังอย่างเดียว จะทำให้เข้าใจเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้งไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในคาถาพุทธอุทาน พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า:-

เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏชัดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไป เพราะรู้แจ้งซึ่งธรรมพร้อมทั้งเหตุ.....

เพราะรู้แจ้งซึ่งความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย..... และจะกำจัดมารและเสนามารเสียได้ ดุจดวงอาทิตย์อุทัยกำจัดมิด ทำท้องฟ้าให้สว่าง

เมื่อใด ธรรมทั้งหลาย ปราภฏชัดแก่พราหมณ์ ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ คำว่า ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึง ธรรมเรื่องปฏิบัติสมุปปบาท และคำว่า แก่พราหมณ์ผู้มี ความเพียรเพ่งอยู่ คำว่า เพ่งอยู่ ในที่นี้หมายถึง เพ่งในสมาธิ คือเข้าสู่สมาธิพิจารณา ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า ฉายโต พุราหมณสุส ตามศัพท์แปลว่า แก่พราหมณ์ผู้เข้าฌาน เพราะเหตุที่การที่จะศึกษาเรื่องนี้ให้เข้าใจจริงๆ นั้น จะต้องนำเอาเรื่องนี้มาพิจารณาในขณะที่จิตเป็นสมาธิ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงได้เขียนบทฝึกหัดเหล่านี้ไว้ เพื่อสำหรับเอาไว้ใช้บริกรรม ในขณะที่เข้าสู่สมาธิซึ่งจะยังผลให้ผู้ปฏิบัติค่อย ๆ เข้าใจเรื่องนี้แจ่มแจ้งขึ้นมาโดยลำดับ

บทที่ ๑

สพายนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ

ครั้งแรกผู้ปฏิบัติจะต้องตั้งสติไว้ที่ปลายจมูก แล้วพยายามกำหนดลมหายใจเข้าออก จนกระทั่งรู้สึกว่

จิตสงบ สติอยู่กับตัว ไม่มีความฟุ้งซ่าน กล่าวคือ เมื่อหายใจเข้าก็รู้สึกตัวตลอดว่า ขณะนี้กำลังหายใจเข้า กำหนดลมที่ผ่านเข้าได้ทุกกระยะทุกขณะจิต เมื่อหายใจออก ก็รู้สึกตัวตลอดว่า ขณะนี้กำลังหายใจออก กำหนดลมที่ผ่านออก ได้ทุกกระยะทุกขณะจิต เมื่อผู้ปฏิบัติ ทำได้เช่นนี้แล้วในขั้นต่อไป จึงพิจารณาตามหัวข้อดังต่อไปนี้:-

เมื่อมีตา ก็ต้องมีการเห็น... แต่ถ้าใจไม่ได้ผัสสะกับรูป การเห็นจะเกิดขึ้นหรือไม่... ผัสสะเกิดขึ้นเพราะอาศัยอะไร... ผัสสะคืออะไร

เมื่อมีหู ก็ต้องมีการได้ยิน... แต่ถ้าใจไม่ได้ผัสสะกับเสียง การได้ยินจะเกิดขึ้นหรือไม่?... ผัสสะเกิดขึ้นเพราะอาศัยอะไร... ผัสสะคืออะไร

เมื่อมีจมูก ก็ต้องมีการรู้สึกกลิ่น... แต่ถ้าใจไม่ได้ผัสสะกับกลิ่น การรู้สึกกลิ่นจะเกิดขึ้นหรือไม่... ผัสสะเกิดขึ้นเพราะอาศัยอะไร... ผัสสะคืออะไร...

เมื่อมีลิ้น ก็ต้องมีการรู้สึกรส... แต่ถ้าใจไม่ได้ผัสสะกับรส การรู้สึกรสจะเกิดขึ้นหรือไม่... ผัสสะเกิดขึ้นเพราะ อาศัยอะไร... ผัสสะคืออะไร...

เมื่อมีกาย ก็ต้องมีการรู้สึกหนาวรู้สึกร้อน... แต่ถ้าใจไม่ได้ผัสสะกับหนาวหรือร้อน การรู้สึกหนาวหรือร้อนจะ

เกิดขึ้นหรือไม่... ผัสสะเกิดขึ้นเพราะอาศัยอะไร... ผัสสะคืออะไร...

เมื่อมีใจ ก็ต้องมีความนึกคิด... แต่ถ้าใจไม่ได้ผัสสะ กับ
ธรรมารมณ์ ความนึกคิดจะเกิดขึ้นหรือไม่... ผัสสะเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยอะไร... ผัสสะคืออะไร?...

ที่จุดๆ ไว้เช่นนั้น หมายความว่า เมื่อบริกรรมมาถึงตอนนี้ ก็ให้
หยุดไว้ชั่วขณะหนึ่งก่อน ถ้ารู้สึกว่ายังเข้าใจไม่ชัดหรือสมาธิไม่ค่อยดี ก็ให้
ย้อนกลับไปบริกรรม ประโยคนี้ใหม่ ให้ทำอย่างนี้หลายๆ ครั้ง จนกว่าจิต
จะสงบ และเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง

ในด้านใน แกลงในอย่าลืมว่า ท่านจะต้องพยายามเข้าสมาธิ นึก
ถึง ข้อความเหล่านี้ทีละประโยค พร้อมกับพิจารณาไปด้วย ข้อสำคัญก็
คือ ต้องพยายามควบคุมให้มีสติอยู่กับตัวทุกขณะว่า ขณะนี้กำลังนึกถึง
คำไหน ต่อไปจะนึกถึงคำอะไร จะต้องรู้สึกตัวตลอด อย่าให้เผลอได้เป็น
อันขาด และจะต้องพยายามพิจารณาไปที่ละข้อ ตามคำพูดที่กำหนดไว้
นั้นหลาย ๆ ครั้ง จนกว่าท่านจะเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งทุกๆ ข้อว่า เมื่อ
มีสพายนะ ย่อมมีผัสสะ ถ้าสพายนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี

อนึ่ง สำหรับสพายนะข้อที่ ๖ เราอาจจะเปลี่ยนเป็นอย่างนี้ก็ได้
คือ: -

เมื่อมีสมอง ก็ต้องมีความนึกคิด... แต่ถ้าใจไม่ได้ ผัสสะกับ
ธรรมารมณ์ ความนึกคิดจะเกิดขึ้นได้หรือไม่... ผัสสะเกิดขึ้น
เพราะอาศัยอะไร... ผัสสะคืออะไร...

บทที่ ๒

ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา

เมื่อใจได้กระทบกับอารมณ์แล้ว จะห้ามไม่ให้เวทนา อย่าง
ใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นจะได้หรือไม่...

โดยธรรมดา เมื่อใจได้กระทบกับอารมณ์อันเป็นที่พอใจ สุข
เวทนาย่อมเกิด เมื่อใจได้กระทบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่พอใจ ทุกขเวทนา
ย่อมเกิด เมื่อใจได้กระทบกับอารมณ์ที่เฉยๆ อุเบกขาเวทนาย่อมเกิด

บทที่ ๓

เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา

เมื่อสุขเวทนาเกิด จะห้ามมิให้ความพอใจ ความยินดี หรือ
ความอยากได้เกิดขึ้นจะได้หรือไม่...

ตัณหา ก็คือ ความพอใจ ความอยากได้ หรือ ความยินดี

เมื่อทุกข์เวทนาเกิด จะห้ามมิให้ความเกลียดหรือความไม่พอใจเกิดขึ้นจะได้หรือไม่...

ต้นหาก็คือความไม่พอใจ ความไม่ยินดี ความไม่ต้องการ หรือความเกลียด

ถ้าอุเบกขาเวทนาเกิด จะห้ามมิให้ความพอใจ หรือความยินดีอย่างสุขุมเกิดขึ้นจะได้หรือไม่...

ความพอใจในตัวเอง ความอยากมีชีวิต ความพอใจอย่างสงบ ก็คือต้นหาเหมือนกัน

อีกวิธีหนึ่ง ท่านอาจจะพิจารณาเช่นนี้ได้คือ:-

ให้พิจารณาดูใจในขณะนั้นและสังเกตดูว่า ในขณะนั้นในใจรู้สึกสบายใจ หรือรู้สึกไม่สบายใจ มีความเมื่อย มีความเจ็บปวดเกิดขึ้นที่ส่วนใดของร่างกายบ้างหรือไม่? หรือว่าไม่มี? ในเมื่อสังเกตเห็นเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะเป็นสุขหรือทุกข์ หรืออุเบกขาก็ตาม ที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น ครั้นแล้วจงกำหนดที่เวทนาอันนั้น แล้วพิจารณาว่า มีต้นหาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นหรือไม่? คือจะเป็นกามตัณหา ภวตัณหา หรือวิภวตัณหา เมื่อสังเกตเห็นว่า มีต้นหาเกิดพร้อมกับเวทนาเช่นนี้แล้ว ก็กำหนดที่เวทนาและต้นหาอันนั้นแล้วภาวนาว่า:-

เมื่อมีเวทนา ย่อมมีตัณหา ถ้าเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี..

หรือภาวนาว่า **เมื่อผัสสะเกิด เวทนาเกิด ตัณหาย่อมเกิด
ถ้าผัสสะไม่เกิด เวทนาไม่เกิด ตัณหาจะเกิดขึ้นหรือไม่...**

เวทนาและตัณหาที่กำลังพูดถึงนี้ หมายถึงเวทนาและตัณหาที่กำลังเกิดอยู่ในขณะนั้น เช่นสมมติว่า ในขณะนั้นกำลังสบายใจหรือกำลังดีใจ เพราะอยากได้อะไรแล้วได้สมประสงค์ ก็ให้พิจารณาว่า : -

ถ้าความสุขอันนี้ไม่เกิด ความพอใจอันนี้จะเกิดหรือไม่...

อย่าลืมว่า จะต้องกำหนดเวทนาและตัณหา ที่กำลังเกิดเท่านั้น อันใดที่ยังไม่เกิดหรือที่ดับไปแล้ว ไม่ต้องนึกถึง และพยายามมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเวทนามกับตัณหา กล่าวคือมองเห็นว่า เพราะมีเวทนาอันนี้ ตัณหาอันนี้จึงได้เกิด ถ้าเวทนาอันนี้ไม่มี ตัณหาอันนี้ก็ย่อมไม่มี ต้องพยายามมองเห็นอย่างนี้ทุกๆ ครั้ง

อนึ่ง เพราะเหตุที่หัวข้อปฏิบัติจสุมุขปาททุกๆ ข้อต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้น ขอให้มองย้อนหลังอย่างนี้ด้วย กล่าวคือ:-

เมื่อพอใจอยากได้สิ่งใด เมื่อได้สมความปรารถนา ความสุขย่อมเกิด เมื่อพอใจอยากได้สิ่งใด ถ้าไม่สมความปรารถนา ความทุกข์ย่อมเกิด เมื่อมองเห็นความจริง อย่างนี้แล้วก็ให้ภาวนาว่า:-

เพราะมีตัณหา จึงได้มีเวทนา ถ้าตัณหาไม่มี เวทนาอันนี้ จะเกิดขึ้นหรือไม่...

อย่าลืมว่า จะต้องกำหนดเวทนาและตัณหาที่กำลังเกิดอยู่ในขณะนั้น มองให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างเวทนามกับตัณหา หรือระหว่างตัณหากับเวทนาให้ชัดแล้ว จึงบริกรรมดังที่กล่าวมานั้นบ่อย ๆ จนกว่าจะเข้าใจซึ่งและมองเห็นว่า เวทนาเกิดขึ้นก็เพราะตัณหา ตัณหาเกิดขึ้นก็เพราะเวทนา ถ้าเวทนาไม่มี ตัณหาก็กไม่มี ถ้าตัณหาไม่มี เวทนาอันที่กำลังเกิดอยู่นี้ก็ย่อมไม่มี

โปรดสังเกตว่า ข้าพเจ้าใช้คำว่า เวทนาอันที่กำลังเกิดอยู่นี้ ซึ่งหมายความว่า เวทนาที่กำลังเกิดอยู่นั้น เป็นเวทนาที่เกิดจากตัณหา เป็นเวทนาที่ประกอบด้วยตัณหา ไม่ใช่เป็นเวทนาที่บริสุทธิ์ เวทนาชนิดนี้จะเกิดขึ้นก็เพราะอาศัยตัณหาเท่านั้น ถ้าตัณหาไม่มีเวทนาย่อมไม่มี

พระอรหันต์ก็มีผัสสะ มีเวทนา แต่ตัณหาไม่มี สำหรับปุถุชน ทุกขณะเมื่อเกิดผัสสะเกิดเวทนา ตัณหา

ย่อมเกิด ส่วนพระอรหันต์ ทุกขณะที่เกิดผัสสะ เกิดเวทนา แต่
 ตัณหาไม่เกิด ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร? จะต้องพยายามพิจารณา ให้เห็น
 ถึงความแตกต่างอันนี้ด้วย วิธีพิจารณาก็คือ:-

คนที่รู้แจ้งแล้วว่า การตีมเหล่าไม่ตี ความอยากที่จะตีม ไม่มีเลย ความยึดถือก็ไม่มี ถ้าหากจะมีการตีมเกิดขึ้น เขาจะติด
 หรือไม่... แต่ถ้าหากเขาชอบที่จะตีม ยังรู้สึกงา เหล้าเป็นของ
 จำเป็น ยังรู้สึกงาเหล้ามีประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อเขาตีมบ่อย
 ๆ เขาจะติดหรือไม่..

พระอรหันต์เป็นผู้ที่เห็นแจ้งแล้วว่า ความยินดี ในเวทนาคือ
 ต้นเหตุแห่งความทุกข์ การดับความยินดี หรือความพอใจในเวทนาเสีย
 ได้คือความพ้นทุกข์ และโดยสันดานของท่านแท้ๆ ก็ยินดีที่จะให้เวทนา
 ทุกอย่างดับไม่มีเหลือ ไม่ปรารถนาที่จะให้มีเวทนาใดๆ เกิดขึ้นในเมื่อ
 ตัณหาอุปาทานในเรื่องเวทนาไม่มีเลย อริชชาในเรื่องนี้ก็ไม่มี รู้แจ้งโดย
 ตลอดแล้วว่า ความยินดีในความดับไม่มีเหลือ ซึ่งเวทนาทั้งหลายเท่านั้น
 จึงจะทำให้พ้นทุกข์จริงๆ ถ้าหากยังมีความพอใจ หรือความยินดีใน
 เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ซึ่งความยินดีอันนี้ แม้จะมีเหลืออยู่เพียง
 เล็กน้อย ในสันดาน จิตก็จะบริสุทธ์อย่างแท้จริงไม่ได้ จะเยือกเย็น ถึง
 ที่สุดไม่ได้ จะสว่างถึงที่สุดไม่ได้

พระอรหันต์ท่านรู้แจ่มอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา และใน
สันดานก็ปราศจากตัณหาอุปาทานแล้วโดยสิ้นเชิง ทุกครั้งที่เกิด
ผัสสะเกิดเวทนา ตัณหาจะเกิดขึ้นหรือไม่...

ขอให้พยายามสังเกตว่า ความรู้สึกนึกคิดทุกอย่างย่อมมาจาก
วิบากของมัน ดุจต้นไม้ย่อมเกิดมาจากเมล็ด วิบากก็คือสิ่งที่สะสมไว้ใน
สันดาน อวิชชาตัณหาอุปาทาน และกิเลสอื่นๆที่มีอยู่ในสันดานก็
คือวิบาก อย่าลืมว่าวิบากมี ๔ ชั้นธ คือวิบากของเวทนามี วิบากของ
สัญญา ก็มี วิบากของสังขารก็มี วิบากของวิญญูณก็มี ถ้าหากวิบาก อัน
ใดยังมีเหลืออยู่ในสันดานแม้เพียงเล็กน้อย เช่นยังมี ตัณหาอุปาทาน
เหลืออยู่ ทุกครั้งที่เกิดผัสสะเกิดเวทนา ตัณหาอุปาทานย่อมเกิด พระ
อนาคามีซึ่งเป็นพระอริยบุคคล ที่มีตัณหาอุปาทานเบาบางมากแล้ว แต่
ถึงกระนั้น ทุกครั้งที่เกิดผัสสะเกิดเวทนา ตัณหาอุปาทานย่อมเกิด แต่ใน
เมื่อตัณหาอุปาทานในสันดานมีน้อย ตัณหา อุปาทานที่เกิดขึ้นใน
จิตสำนึกก็ย่อมจะมีน้อย จึงพยายาม สังเกตให้เห็นว่า ทุกครั้งที่เกิดผัสสะ
เกิด เวทนาและตัณหาเกิดขึ้นนั้น เป็นเพราะมีอวิชชาตัณหาอุปาทานที่มี
อยู่ในสันดาน หรือที่เป็นวิบาก เป็นปัจจัยให้เกิด! เมื่อเข้าใจข้อความ
เหล่านี้แล้ว จะต้องภาวนาบ่อยๆ ว่า:-

พระอรหันต์ ทุกครั้งที่เกิดผัสสะเกิดเวทนา ตัณหาไม่เกิด
ส่วนเรา ทุกครั้งที่เกิดผัสสะเกิดเวทนา ตัณหาเกิด เป็นเพราะอะไร
....

บทที่ ๔

ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

เมื่อจะภาวนาบทนี้ ในครั้งแรกให้นึกถึงชนหน้าแข่งก่อน แล้ว
ถามตัวเองดูว่า:-

ถ้าชนหน้าแข่งจะหลุดร่วงไปทั้งหมด เราจะรู้สึก อย่างไร...

ถ้าผมบนศีรษะจะร่วงหมด จะรู้สึกอย่างไร

ถ้าขนคิ้วจะร่วงหมด จะรู้สึกอย่างไร

ให้พยายามพิจารณาเปรียบเทียบ แล้วจะพบว่า ชนหน้าแข่งแม้
จะร่วงทั้งหมด จะไม่ค่อยรู้สึกเดือดร้อนอะไรเลย" เพราะโดยปกติเราไม่
รักและไม่ยึดถืออยู่แล้ว ส่วนผมบนศีรษะเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดความ
งาม และมีประโยชน์หลายอย่าง ฉะนั้น ถ้าหากผมจะร่วงหมดหรือมี
น้อยเกินไปและปลงไม่ตก ก็ความรู้สึกเดือดร้อน ขนคิ้วก็เหมือนกัน ถ้าร่วง
หมดก็เดือดร้อน แต่ทั้งนี้ยกเว้น

บุคคลบางคน ซึ่งเห็นว่าคิ้วที่มีอยู่ไม่งามจึงโกนและเขียนใหม่ ให้พยายามพิจารณาดูว่า อวัยวะส่วนใด ถ้ารักมาก ก็ยึดถือมาก ถ้ารักน้อย ก็ยึดถือน้อย ขนหน้าข้างเราไม่รัก เพราะฉะนั้นจึงไม่ยึดถือ ให้สังเกตว่า แม้ผมบนศีรษะเรา จะรักสักเพียงไรก็ตาม แต่ส่วนที่เกินความจำเป็นหรือ ส่วนที่ไม่ต้องการนั้น เราก็ยินดีที่จะให้ตัดออก และส่วนที่ตัดออกไปนั้น เราจะไม่ยึดถืออะไรเลย เพราะหมดความต้องการแล้ว

ให้หมั่นเข้าสมาธิแล้วพิจารณาดูอวัยวะส่วนอื่นๆ ของร่างกาย ตามนัยดังที่กล่าวมานี้ จนกว่าจะมองเห็นชัดว่า ส่วนใดถ้ารักมาก ต้องการมาก ความยึดถือก็มีมาก ส่วนใดถ้าไม่รักหรือไม่ต้องการแล้ว ความยึดถือก็หมดไป เมื่อเข้าใจเช่นนี้แล้ว ก็ให้ภาวนาบ่อยๆ ว่า:-

เพราะมีตัณหาจึงมีอุปาทาน ถ้าตัณหาไม่มี อุปาทานก็ไม่มี

อย่าลืมนึกว่าในขณะที่ภาวนา จะต้องคอยนึกถึงตัวอย่างอยู่เสมอ ด้วย

หนึ่งในขณะที่กำลังพิจารณาถึงความยึดถือต่างๆ นี้ ให้พยายาม สังเกตดูด้วยว่า อุปาทานที่เกิดเป็นอุปาทาน ชนิดไหนคือเป็นกามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สีสัพพตูปาทานหรืออัตตวาหุอุปาทาน

กามุปาทาน คือการถือว่า อันนี้สวย อันนี้ไม่สวย อันนี้ดี อันนี้ไม่ดี อย่างนี้เป็นต้น

ทิฏฐุปาทาน คือความยึดมั่นในมิจฉาทิฏฐิ เช่นยึดมั่นว่าคนเราตายแล้วจะไม่เกิดอีก แม้จะยังมีกิเลสอยู่ก็ตาม ตายแล้ววิสุญญกรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ นั่นไม่เป็นความจริง อย่างนี้เป็นต้น

สัลลพตูปาทาน คือการยึดมั่นในเรื่องลัทธิประเพณี หรือข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ โดยที่ไม่เข้าใจเหตุผลว่า ทำไมต้องถืออย่างนั้น และทั้งๆ ที่ลัทธิประเพณี หรือข้อวัตรปฏิบัติบางอย่างเป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่จำเป็นไปเพื่อการละกิเลส แต่เพราะเหตุที่ตนเองเป็นคนงมงาย ไม่มีปัญญาที่จะหยั่งทราบ ในเรื่องเหล่านี้ได้ เคยถือมาอย่างไรก็ถือไปอย่างนั้น เขาสอนมาอย่างไรก็ จำไว้อย่างนั้น โดยที่ไม่เข้าใจเหตุผลอะไรเลย อย่างนี้เรียกว่า สัลลพตูปาทาน

อัตตวาทูปาทาน หมายถึงการยึดมั่นเบญจขันธ์ว่า เป็นตัวเรา หรือเป็นของของเรา

ในเวลาพิจารณาถึงความรักและความพอใจที่มีต่อร่างกาย หรือที่มีต่อวัตถุสิ่งของก็ตาม จะต้องพิจารณาให้ เข้าใจว่า **ความยึดถือทุกอย่างขึ้นอยู่กับความพอใจหรือความ**

ต้องการ และควรจะมองอีกมุมหนึ่งที่ตรงกันข้ามด้วยว่า **ความยึดถือทุกอย่างขึ้นอยู่กับความเกลียดความไม่ชอบ ความไม่ต้องการ** เมื่อเข้าใจเช่นนี้แล้วจะต้องรู้จักอย่างหนึ่งว่า **ความยึดถือที่มีอยู่ในขณะนั้น** เป็นประเภทไหนดังที่อธิบายมาแล้ว สำหรับหัวข้อนี้เป็นหัวข้อที่ค่อนข้างจะเข้าใจยาก สำหรับคนทั่วไป แต่ก็ต้องพยายามพิจารณาให้เห็นว่า อุปาทานก็มีเพราะตัณหา ถ้าตัณหาไม่มี อุปาทานก็ไม่มี

หนึ่งจะต้องพิจารณาให้เห็นอีกว่า:-

อุปาทานที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ของแท้ ไม่ใช่สิ่งยั่งยืน ไม่ใช่เนื้อแท้ของจิตใจ มันเหมือนกับว่าเมื่อเราเดินไป ในท่ามกลางแสงแดด ก็จะต้องมีเงาเกิดขึ้น เงาเป็นสิ่งที่มี จริงหรือเปล่า? จะตอบว่ามีก็ได้ แต่คำตอบที่ว่าเป็นคำตอบ อย่างผิวเผินเป็นคำตอบของคนที่ยังไม่ได้คิดให้ลึกซึ้ง แต่ถ้าคิดให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าเงาไม่มีจริง คำว่าไม่มีจริง ในที่นี้หมายความว่า **ไม่ได้มีอยู่ตลอดไป ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มิได้ด้วยตัวของมันเอง** เงาปรากฏขึ้นก็เพราะมีร่างกาย มีแสงแดด ถ้าขาดเหตุทั้งสองอย่างนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง เงาแห่งตัวเรา ย่อมมีไม่ได้ ในทำนองเดียวกัน ความยึดถือ ในสิ่งต่างๆ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอุปาทานชนิดไหน ย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการ ขึ้นอยู่กับความพอใจ หรือไม่เช่นนั้นก็

ขึ้นอยู่กับความเกลียด ความไม่ต้องการ ซึ่งถ้าค้นหา ที่กล่าวนี้หมดสิ้นไปแล้ว อุปาทานก็ย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น จะกล่าวได้อย่างไรว่าอุปาทานเป็นสิ่งที่มีความจริง

วิธีปฏิบัติสำหรับในหัวข้อนี้ก็คือ จะต้องพยายาม อ่านข้อความที่กล่าวมานี้หลายๆ ครั้ง จนกระทั่งเข้าใจได้ อย่างลึกซึ้ง เข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง ครั้นแล้วก็ให้กำหนด ที่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง แล้วก็เปลี่ยนไปโดยลำดับ และทุกครั้งก็นึกถึง อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง ให้ถามตัวเองว่า **สิ่งนี้รักมากไหม? มันเป็นของเราจริงหรือเปล่า?** แล้ว ก็ให้สังเกตว่า เมื่อความรักหรือความต้องการยังมีอยู่ ก็จะต้องยึดถือว่าอันนี้ดีหรือไม่ดี ยึดถือว่าอันนี้เป็นตัวเรา หรือของเราอยู่ตลอดไป ซึ่งเมื่อเห็นแจ้งเช่นนั้นแล้ว ก็ให้ภาวนาอยู่เสมอว่า เพราะมีตัณหาจึงได้มีอุปาทาน ถ้าค้นหาไม่มี อุปาทานก็ไม่มี อย่างลึ้มว่า จะต้องพยายาม พิจารณาทุกๆ ส่วนของร่างกายแล้วก็ไปพิจารณาที่เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ พิจารณาให้เห็นเสียก่อนว่า ทำไมจึงมีความรัก ความต้องการและความยึดถือเกิดขึ้น ในสิ่งเหล่านี้ ทุกครั้งเมื่อมองเห็นความจริงว่า อุปาทานย่อมเกิดขึ้นเพราะมีตัณหา ก็ให้ภาวนาว่า เพราะมีตัณหา อย่างนี้ อุปาทานอย่างนี้จึงได้เกิด ถ้าตัณหาอย่างนี้ไม่มี

อุปาทานอย่างนี้ก็ไม่มีความหมายว่า ให้อะไรลงไปให้ชัดเจนว่ามันเป็นต้นเหตุชนิดไหน อุปาทาน ชนิดไหน

อันหนึ่งขอให้สังเกตว่า **คนที่มีความยึดถือในเรื่องตัวตน ก็คือ คนที่ยึดถือเอาความต้องการเป็นหลัก เมื่อเห็นว่าสิ่งใด บังคับให้ เป็นไปตามความต้องการได้ ความยึดถือ ก็จะเกิดขึ้นว่า อันนั้น เป็นตัวเรา หรือเป็นของของเรา** จุดนี้พยายาม สังเกตเห็นได้ชัดเจนกว่าจะสามารถแยกแยะให้เห็นถึง ความแตกต่างระหว่างความรู้สึกนึกคิดที่ตกอยู่ในอำนาจ ของต้นเหตุอุปาทาน กับความรู้สึกนึกคิดที่เป็นไป ตามเหตุผล พยายามแยกแยะให้เห็นความแตกต่างของความรู้สึกนึกคิดทั้งสองนี้ เสมือนหนึ่งเรามองเห็น ความรู้สึกนึกคิดของคนที่ดีด เหล่า กับของคนที่ดีมเหล่าด้วยเหตุผล แต่ไม่คิดว่า มีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร ขอให้สังเกตว่า โดยธรรมดาเราพยายามที่จะให้ร่างกายหรือ สิ่งที่เราชอบ เป็นไปตามความต้องการ โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล หรือปัจจัย ของมัน จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญมาก บทภาวนา ที่จะช่วยให้เข้าใจเรื่องนี้ได้ อย่างดีก็คือ:-

ต้นไม้ที่เราปลูก มันเกิดขึ้นตามความต้องการของเรา หรือ ว่ามันเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยของมัน...

ชนหน้าแข้งที่มันเกิดขึ้นที่หน้าแข้งนั้น เราต้องการให้มันเกิด หรือว่ามันเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยของมัน?

ข้อความทั้งสองประโยคนี้ให้พยายามนึกทบทวน บ่อย ๆ ในขณะที่ใจเป็นสมาธิ และอย่าลืมว่า ในขณะที่กำลังนึกถึงคำเหล่านี้จะต้องมีสติควบคุมอยู่ทุกขณะ ให้ภาวนาอยู่ในข้อความเหล่านี้จนกว่าจะเข้าใจซึ่งขึ้นมาว่า **ทุกอย่างย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยของมัน**

คนที่จะละอุปาทานได้ ก็คือคนที่ยอมรับความจริงว่า ทุกอย่างขึ้นอยู่กับเหตุหรือปัจจัยของมัน เมื่อจะทำอะไร ไม่ยึดเอา ความต้องการเป็นหลัก แต่ยึดเอาเหตุผล หรือเหตุปัจจัยของสิ่งนั้นๆ เป็นหลัก

อนึ่งเมื่อภาวนาข้อความทั้งสองประโยคนั้น เข้าใจดีแล้ว ก็ให้ภาวนาดังต่อไปนี้อีกกล่าวคือ:-

ร่างกายอันนี้เมื่อถึงเวลาแก่ เราจะบังคับไม่ให้แก่ ถึงเวลาเจ็บ จะบังคับไม่ให้เจ็บ ถึงเวลาตายจะบังคับไม่ให้ตาย จะได้หรือไม่...

คำว่า **ถึงเวลา** หมายความว่า มีเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นเช่นนั้น พร้อมบริบูรณ์แล้ว เมื่อถึงเวลาเจ็บ หมายความว่า เหตุปัจจัยที่จะทำให้เจ็บในขณะนั้น มีอยู่พร้อมแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นมันก็ต้องเจ็บ คำว่าถึงเวลา หมายความว่าเช่นนั้น

หนึ่งให้พิจารณาดูอีกว่า:-

เมื่อมีตาเกิดขึ้น จะห้ามใจมิให้เกิดความรัก และ ห้ามใจมิให้เกิดความยึดถือว่าเป็นตาของเรา จะได้หรือไม่...

เมื่อมีหูเกิดขึ้น จะห้ามใจไม่ให้อักรัก ห้ามใจมิให้เกิดความยึดถือว่าเป็นหูของเรา จะได้หรือไม่...

ให้พยายามพิจารณาอวัยวะที่ละอย่าง โดยทำนองนี้ไปจนกว่าจะรู้แจ้งว่า เพราะโดยปกติคนเรา ย่อมต้องการดูต้องการฟังสิ่งต่างๆ ตาและหูเป็นเสมือนหนึ่งคนใช้ที่ สนองความต้องการเหล่านี้ได้ดีมาก ดีกว่าที่จะขอยืมของคนอื่นมาใช้ เพราะฉะนั้น จึงได้เกิดความรักและความยึดถือว่าตาของเราหูของเรา

ให้พยายามสังเกตว่า ในความยึดถือเช่นนี้ ตามความหมายที่แท้จริงแล้ว มันหมายถึง ยึดถือว่าตาและหู เราบังคับมันได้ ใช้มันได้ตามความต้องการ แต่ความเป็นจริงแล้ว ตาและหูจะใช้มันได้ตามความต้องการหรือไม่ นั่น อยู่ที่เหตุและปัจจัยของมัน ที่ว่าต้นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิด อุปาทาน ก็เพราะเมื่อต้องการจะใช้ตาต้องการจะใช้หู ก็สามารถให้ตาและหู ได้ตามความต้องการเสมอ จนกระทั่ง เกิดความเคยชินและยึดถือว่าเราบังคับมันได้ แต่ความเป็นจริงแล้ว ที่เราใช้มันได้ ก็เพราะเหตุปัจจัยของมัน

ยังดีอยู่ ถ้าเหตุปัจจัยของมันที่จะทำให้มันเป็นปกติอยู่ไม่มี ก็ยอมจะใช้
 ตาใช้หูไม่ได้ อันนี้เราลืม และลืมกันสนิท ฉะนั้นเมื่อร่างกายไม่เป็นไป
 ตามความปรารถนา จึงได้เกิด ความทุกข์ ความทุกข์เกิด ก็เพราะตัณหา
 และอุปาทาน

บทที่ ๕

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

วิธีที่จะปฏิบัติในหัวข้อนี้ก็คือ ก่อนอื่น จะต้องนึกถึงความหมาย
 ของคำว่าอุปาทานและคำว่าภพให้ขึ้นใจเสียก่อน บทฝึกหัดต่อไปนี้จะ
 ช่วยให้เข้าใจความหมาย และช่วยทำให้จิตเป็นสมาธิได้ดี

คนที่รู้แจ้งว่าเหล่าไม่ดี ความอยากที่จะดีก็ไม่มี ความยึดถือว่า
 เหล่าเป็นของจำเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่มี แม้จะดีบ้างเป็นบางครั้ง
 โดยเหตุผลบางประการก็ยอมไม่ติด ส่วนคนที่ยังรู้สึกว่เหล่าเป็นของ
 จำเป็นสำหรับตน ความอยากที่จะดี ก็มีอยู่ ยังมองเห็นโทษไม่ชัด เมื่อ
 ดีบ่อย ๆ ย่อมจะติด เป็นเพราะอะไร...

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพก็คือสังขาร สังขารก็คือวิบาก
 คนที่ดีเหล่าติด ก็คือคนที่ดีแล้ว

มีวิบากเกิดขึ้น คนที่ติ่มแล้วมีวิบากเกิดขึ้น ก็คือคนที่ติ่มด้วยตัณหา อุปาทาน ติ่มด้วยอวิชชาคือยังไม่รู้แจ้งว่าเหล่าไม่ดีอย่างไร ความรู้สึกเห็นโทษอันแท้จริงยังไม่เกิดขึ้น ส่วนคนที่ติ่มเหล่าแล้วไม่ติดเพราะวิบากไม่มี เพราะเขา ติ่มด้วยเหตุผล อวิชชาตัณหาอุปาทานในเรื่องเหล่าไม่มี เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดภพ ถ้าอุปาทานไม่มี ภพไม่มี ภพในที่นี้ก็คือ สังขารหรือวิบาก และอีกนัยหนึ่ง ภพก็คือ นามรูป นามรูปในที่นี้ ก็คือความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้น ในขณะติ่ม หรืออีกนัยหนึ่ง นามก็คือเวทนาสัญญาสังขารและวิญญาณ ที่เกิดขึ้นในขณะติ่ม และรูปก็คือการติ่มนั่นเอง

ขอให้สังเกตว่า ถ้าอุปาทานมี ก็หมายถึงอวิชชา และตัณหาก็มี ด้วย กิเลส ๓ อย่างนี้แยกจากกันไม่ได้ และให้สังเกตว่า ตัณหาอุปาทานในเรื่องไหน เช่นในเรื่องการติ่ม ถ้ามีแล้ว วิบากจะต้องเกิด เมื่อวิบากมีแล้ว นามรูปจะต้องเกิดตามวิบากอันนั้น พระอรหันต์จะพูดจะทำจะ นึกคิดอะไร ท่านรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาว่า การทำการพูด และความคิดที่เกิดขึ้น ไม่ใช่ตัวท่าน ไม่ใช่ของของท่าน สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา และพร้อมกันนั้น ก็มีความรู้สึกแจ่มแจ้งอยู่ตลอดเวลาว่า การเกิดเป็นทุกข์ การ

เกิดหมายถึงการมีนามรูปเกิดขึ้น และนามรูปที่ว่ำนั้ ก็หมายถึงนามรูปที่กำลังเกิดอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่หมายถึงนามรูปที่จะเกิดในชาติหน้า และในเมื่อท่านมองเห็นแล้วว่า แม้แต่นามรูปที่กำลังเกิดอยู่นี้ก็ยังเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นก็ย่อมจะมองเห็นได้ตลอดไปว่า แม้นามรูปที่จะเกิด ขึ้นอีกในอนาคตก็ย่อมจะเป็นทุกข์อย่างเดียวกัน และยังมองเห็นอีกว่า การที่เดี๋ยวนี้อ่านพันทุกข์แล้วโดยเด็ดขาด จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และทุกข์อื่นๆ อีก ก็เพราะต้นเหตุหาอุปาทานในสันดานไม่มีเลย ท่านไม่ยินดีที่จะให้นามรูปเกิดขึ้นมาอีก จิตของท่านโน้ม ไปสู่นิพพาน คือความดับไม่มีเหลือของนามรูปตลอดเวลา

อนึ่งท่านรู้จักภาวะที่เรียกว่านิพพานหรือนิโรธนั้นเป็นอย่างดีที่สุด ท่านรู้ว่า **สิ่งที่มีอยู่ สิ่งนี้ไม่ใช่เป็นความว่างเปล่าโดยไม่มีอะไร** แต่ถ้าจะพูดว่า เป็นความว่างเปล่า ก็หมายถึงว่างเปล่าจากนามรูป ว่างเปล่าจากกิเลส ว่างเปล่าจากวิบากของกรรม และสิ่งที่พบอยู่ที่นี่ ไม่ใช่ นามรูป ไม่มีทั้งนามและรูปนี้ จะสมมติเรียกว่าเป็นตัวเราที่แท้จริงก็ได้ เพราะมันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ๆ และด้วยการรู้จักตัวตนที่แท้จริงนี้เอง จึงทำให้มองเห็นอย่างชัดเจนว่า นามรูปที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวเราหรือของของเรานั้นความจริงไม่ใช่ อันนี้ต่างหากคือ ตัวตนที่แท้จริง

อนึ่ง ถึงแม้ว่าท่านจะมองเห็นตัวตนที่แท้จริงนี้ เข้าถึงตัวตนที่แท้จริงนี้อยู่เสมอแล้วก็ตาม แต่ใจจริงของท่าน ท่านไม่ได้ยึดถือว่าสิ่งนี้เป็นตัวเราหรือเป็นของ ของเรา และทั้งไม่อาจที่จะถือได้ว่าเป็นตัวตนของใครอีกด้วย แต่ที่ถือว่าเป็นตัวตนของเรา หรือเป็นตัวเรานั้น ก็เป็นแต่เพียงสมมติเท่านั้น และโดยธรรมดา พระอรหันต์ทั้งหลาย แม้จะละความยึดถือได้แล้วก็ตาม แต่ทุกองค์ก็ยังมี การยึดถือนามรูปว่าเป็นตัวเราหรือของของเรา แต่การยึดถือที่ว่านี้ เป็นเพียงการยึดถือที่สักแต่ว่าเท่านั้น ยึดถือไปตามความเคยชิน ยึดถือเพื่อความสะดวก ในการจะติดต่อกับคนอื่นเท่านั้น

เพราะเหตุที่พระอรหันต์ทุกองค์มีความรู้สึก อย่างนี้ตลอดเวลา คือรู้สึกเห็นว่า ความเกิดเป็นทุกข์ เห็นว่าต้นเหตุคือต้นเหตุแห่งความทุกข์ เห็นว่าการดับต้นเหตุเสียได้ คือความพ้นทุกข์ หรืออีกนัยหนึ่ง ท่านเห็นว่าการมี นามรูปเป็นทุกข์ การดับไม่มีเหลือของนามรูปคือ ความพ้นทุกข์ และนามรูปจะดับโดยไม่มีเหลือ ก็เพราะต้นเหตุ อุปาทาน ในสันดานไม่มี และการที่ต้นเหตุอุปาทานดับหมด ไม่มีเหลือ ก็เพราะอาศัยการมีศีลมีสมาธิและมีปัญญาอย่างที่ท่านมีอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะท่านรู้แจ้งเช่นนี้

ตลอดเวลาทุกขณะจิตไม่มีเพลอ ไม่มีลืมแม้แต่ เพียงขณะจิตเดียว เพราะฉะนั้น วิบากอันใดที่มีอยู่กล่าวคือบุญบาปที่มีที่สะสมเอาไว้ซึ่งมีอยู่ในสันดานนั้น ทุกอย่างก็เป็นโมฆะ คือจะไม่มีผลในชาติต่อไป และถึงแม้อันที่มีผลอยู่ในชาตินี้ ได้อย่างที่พระอรหันต์ทั้งหลายได้รับอยู่เช่น พระพุทธเจ้าได้รับความเคารพการบูชาจากเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นอันมาก และความสามารถต่างๆ ของ พระองค์ก็ยังคงมีอยู่ วิบากต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ก็ไม่มี อิทธิพลเหนือความตั้งใจ หมายความว่า บรรดาความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทั้งหลาย ที่เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ เมื่อพระองค์ต้องการ จะสลัดออกไปเมื่อไร จะให้หยุดเมื่อไรพระองค์หยุดได้ทันที ส่วนคนที่ยังมีวิบากอยู่ ตัวอย่างเช่นคนติดเหล้า ความรู้สึกนึกคิด ในเรื่องเหล้าจะสลัดออกไปไม่ได้ หรือบุคคลบางคนซึ่งกำลังทำความดีอยู่หรือทำงานอะไรอยู่ หรือกำลังนึกคิดอะไรอยู่ แม้ว่าความนึกคิดอันนั้นจะเป็นความนึกคิดที่ถูกต้อง เมื่อต้องการจะสลัดหรือต้องการจะให้ ความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้หยุดอันตรธานหายไปทันที จะทำ ไม่ได้ แม้คนที่ได้ฌานซึ่งสามารถที่จะระงับ ความรู้สึกนึกคิดได้ทันที ก็ทำได้เพียงชั่วคราวและทำได้โดยวิธี ต้องคอยกดมันไว้ แต่พร้อมกันนั้น สิ่งที่ถูกกดไว้มันก็จะคอยกัน

ขึ้นมา ซึ่งผิดจากพระอรหันต์ทั้งหลาย เพราะความกตัญญูที่ว่านี้ ไม่มีเลย ทั้งนี้เพราะวิบากไม่มี

ท่านจะต้องพยายามอ่านข้อความที่ว่านี้ จนกระทั่งจำได้ และเข้าใจอย่างซาบซึ้ง จนกระทั่งสามารถที่จะนึกคิดอย่างนี้ได้ หรือพิจารณาอย่างนี้ได้ด้วยตัวเอง ในขณะที่อยู่ในสมาธิ ซึ่งเมื่อทำได้อย่างนี้แล้ว วิธีปฏิบัติในขั้นต่อไปก็คือ:-

เมื่อเข้าสมาธิกำหนดลมหายใจ จนกระทั่งรู้สึกว่าง จิตสงบ มีสติอยู่กับตัวแล้ว ก็ให้พยายามกำหนดดู ที่ความนึกคิด ขอให้ตั้งปัญหาถามตนเองบ่อยๆ ว่า:-

ขณะนี้กำลังนึกคิดอะไร....

ทำไมจึงนึกคิดอย่างนี้...

ให้พยายามถามตนเองเช่นนี้บ่อยๆ และหมั่นนึกว่า:-

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ อุปาทานเป็นปัจจัย ให้เกิดสังขาร อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดวิบาก เพราะเรามีวิบาก อย่างนี้เอง ความรู้สึกนึกคิดอันนี้ จึงเกิดไม่หยุด ถ้าวิบากไม่มี ความรู้สึกนึกคิดอันนี้ก็ไม่มี

ท่านจะต้องพยายามภาวนาข้อความที่ว่านี้ ให้มากที่สุด จนกว่าจะรู้สึกว่าง เข้าใจแจ่มแจ้ง และสมาธิก็ดีขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ขอให้พิจารณาดังต่อไปนี้อีก: -

ความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้ ไม่ใช่ของดั้งเดิม ไม่ใช่เนื้อแท้ มัน เป็นสิ่งที่เกิดใหม่ เป็นสิ่งที่ดับได้ สูญสิ้นได้หมดไปได้

แม้วิบากเหล่านั้นก็เหมือนกัน ไม่ใช่สิ่งดั้งเดิมไม่ใช่ เนื้อแท้ เป็นสิ่งที่เกิดใหม่ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุคือ อวิชชาตัณหา อุปาทาน ถ้าอวิชชาตัณหาอุปาทานไม่มี วิบากก็ไม่มี เมื่อวิบากไม่มี ความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้ก็ไม่มี

แม้ตัวอวิชชาตัณหาและอุปาทาน นั้นก็ไม่ใช่สิ่งดั้งเดิม ไม่ใช่เนื้อแท้ เป็นสิ่งที่ดับได้ สูญสิ้นได้หมดไปได้ มันไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา

จะต้องพยายามภาวนาอย่างนี้บ่อยๆ แล้วจะรู้สึกว่า ความรู้สึกนึกคิดที่กำลังรบกวนอยู่ หรือความฟุ้งซ่านที่มีอยู่ในขณะนั้น มันก็จะค่อยๆ เลือนหายไป และใจก็จะว่างขึ้นโดยลำดับ แต่แม้ใจจะว่างจนกระทั่งรู้สึกว่าอารมณ์อื่นไม่มีเลย ความนึกคิดทั้งหลายก็ไม่เกิดจิตใจ แน่วแน่วางเฉย แม้จะทำได้ถึงขั้นนี้แล้วก็ตาม ก็อย่าเข้าใจผิดว่า ใจว่างถึงที่สุดแล้ว หรือใจว่างอย่างสมบูรณ์แล้ว จงจำไว้ว่า ตราบใดที่กิเลสในสันดานยังไม่สิ้น ใจจะว่างอย่างร้อยเปอร์เซ็นต์ เป็นไปไม่ได้ นั่นเป็นแต่เพียงว่างมากขึ้นโดยลำดับเท่านั้น และเป็นการว่างชั่วคราว ไม่ใช่

เป็นการว่างอย่างถาวร ความว่างนั้นมีความหมาย แต่เพียงว่าขมกิเลส
เอาไว้ได้เท่านั้น ต่อเมื่อตัดกิเลสได้ขาด จึงจะนับว่าเป็นการว่างอย่าง
ถาวร

อนึ่งเมื่อรู้สึกว่างจนกระทั่งรู้สึกว่ามีสติอยู่กับ ตัวทุกขณะจิต
ถ้าทำได้ถึงขนาดนี้แล้ว ก็ขอให้พิจารณา ดังต่อไปนี้ก็ จะทำให้เกิด
ความสว่างในเรื่องของชีวิต และมีผลอย่างอื่น ๆ อีกมากมาย กล่าวคือให้
พิจารณาว่า

**ถ้าร่างกายนี้ไม่มีแล้ว ตัวเราจะยังมีอยู่หรือไม่... ถ้า
ความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้ดับหมด เวทนา สัญญา สังขารก็ดับหมด
ตัวเราจะยังมีอยู่หรือไม่...**

ท่านจะต้องพยายามตั้งปัญหาถามตัวเองเช่นนี้ บ่อย ๆ จนกว่า
จะได้คำตอบออกมาชัดเจนว่า **แม้สิ่งเหล่านี้ จะไม่มี แต่ตัวเราก็ยังอยู่**
ที่พูดว่าเราแก่ นั่นหมายถึง ร่างกายแก่ แต่ตัวเราที่แท้จริงนั้นไม่ได้แก่ ที่
พูดว่า เราเจ็บหรือเราตาย นั่นหมายถึงร่างกายอันนี้เจ็บ ร่างกายอันนี้
ตาย แต่ตัวเราที่แท้จริงไม่ได้เจ็บ ไม่ได้ตาย ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะทำตัว
เราที่แท้จริงนั้น ให้แก่ให้เจ็บ หรือให้ตายได้ ตัวเราที่แท้จริงนั้นอยู่นอ
ความแก่ความเจ็บ และความตาย ถ้าเขาชมเราหรือติเรา ก็หมายถึงติชม
ที่ร่างกาย หรือติชมที่ความรู้สึกนึกคิด ติชมที่นิสัยใจคอ

ติชมที่ความรู้ความสามารถเท่านั้น แต่ว่าสิ่งเหล่านั้นทั้งหมด มันไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา เพราะฉะนั้นคำติหรือคำชม จึงไม่มีความหมาย เพราะตัวเราที่แท้จริงนั้นอยู่เหนือคำชม อยู่เหนือคำติใดๆ ทั้งสิ้นใครจะชมหรือใครจะติ มันก็มีผลเท่ากัน หรือไม่ก่อให้เกิดอะไรขึ้นมาเลย เพราะแม้เขาจะติอย่างไร มันก็ไม่ได้ทำให้ตัวเราที่แท้จริงนั้น เกิดความเศร้าโศก เกิดความเสียใจ เกิดความเจ็บปวดแต่ประการใด หรือแม้เขาจะชมอย่างไร มันก็ไม่ได้ทำให้ตัวเราที่แท้จริงนั้นเกิดความสุขเพิ่มขึ้นหรือมีความดีมากขึ้น หรือได้รับประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพิ่มขึ้นมา ตัวเราที่แท้จริงนั้นมันเหมือนกับน้ำ ที่เต็มตุ่มแล้ว ใครจะตักน้ำใส่ลงไปอีกเท่าไร มันก็มีผลเท่าเดิม ไม่ดีขึ้นและไม่เลวลง และใครๆ ก็ไม่อาจที่จะทำให้ตัวเราที่แท้จริงนั้นเลวลงได้ หรือลดส่วนลงไปได้เลย แม้แต่เพียงนิดเดียว เพราะตัวเราที่แท้จริงนั้นมีความสมบูรณ์อย่างที่มีมันเคยเป็นอยู่เสมอ และตัวเราที่แท้จริงนี้เป็นที่มาของ สรรพสิ่งทั้งปวง เป็นเนื้อแท้หรือเป็นแก่นในของสรรพสิ่งทั้งปวง และเป็นสิ่งที่ทำให้สากลจักรวาลเกิดขึ้นและดำรงอยู่ และในตัวเราที่แท้จริงนั้นมีพีชแห่งสัพพัญญู อยู่เป็นนิรันดร์ ซึ่งถ้าหากต้องการจะรู้อะไร ก็สามารถที่จะรู้ได้ด้วย

ตัวของเราเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งภายนอก การเรียนหรือ การศึกษาทุกอย่าง การปฏิบัติทุกอย่าง ตามวิธีที่ถูกต่องั้น เป็นแต่เพียงทางหรือเครื่องมือที่จะช่วยให้เรารู้จักตัวเราเอง และสลัดสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเราออกไป เมื่อเราเข้าถึงตัวเราเองหรือรู้จักตัวเราเองอย่างถูกต้องแล้ว สิ่งต่างๆ ที่เคยช่วยเหลือให้เรามาถึงจุดนี้ได้ คือช่วยย้่ามาถึงการรู้จักตัวเองอย่างถูกต้องนี้ ซึ่งเมื่อเรารู้จักตัวเอง อย่างถูกต้องแล้ว บรรดาสิ่งเหล่านั้นทั้งหมดก็จะต้องสลัดออก เหมือนอย่างเราอาศัยเรือข้ามฝั่ง เมื่อถึงฝั่งแล้วก็ทิ้งเรือ

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ถ้าอุปาทานไม่มีภพก็ไม่มี หัวข้อนี้เป็นจุดสำคัญที่จะทำให้เข้าใจเรื่องตายแล้วเกิด เรื่องกฎของกรรม เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องอริยสัจ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือเป็นหัวข้อที่สรุปเรื่อง ปฏิจจสมุปบาทไว้ทั้งหมด ซึ่งถ้าเข้าใจหัวข้อนี้โดยแจ่มแจ้ง ก็หมายถึงเข้าใจเรื่องปฏิจจสมุปบาททั้งหมด และเป็นจุด สำคัญที่จะทำให้มองเห็นนิโรธ หรือนิพพาน เพราะฉะนั้นจึงมีความหมายซับซ้อนมาก ข้าพเจ้าได้พยายามแยกแยะ ประเด็นต่างๆ ที่จะทำให้เข้าใจเรื่องทั้งหมดดังที่กล่าวมา และลำดับเรื่องเสมือนหนึ่งวางบันไดที่จะให้เดินไป ทีละขั้น จนกว่าจะถึงขั้นสูงสุดซึ่งขั้นต่างๆ เหล่านี้จะกระโดด

ข้ามไปไม่ได้ เพราะการรู้แจ้งธรรม หรือการบรรลุ มรรคผลนิพพานนั้นไม่มีทางลัด พระอรหันต์บางองค์ ในสมัยครั้งพุทธกาล ที่ตรัสรู้เร็ว ฟังธรรมเพียงเล็กน้อยก็บรรลุ มรรคผลนั้น เป็นเพราะท่านได้ก้าวตามขั้นบันไดเหล่านี้มาแล้วหลายขั้น จวนจะถึงขั้นสุดท้ายอยู่แล้ว หรือพูด อีกนัยหนึ่งก็คือ ท่านได้สะสมบารมีทั้งสิบมามากแล้ว เป็นต้นไม้ ที่จวนจะออกดอก ออกลูกอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อได้ฟังธรรม แม้เพียงเล็กน้อยจึงบรรลุ มรรคผลได้

อนึ่งข้อความที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงว่า เรามีตัวตน ที่แท้จริงนั้น ขออย่าได้เข้าใจผิดว่า ข้าพเจ้ามีความเห็นเป็น สัสสตทิฎฐิ และพยายามที่จะสอนให้คนเป็น สัสสตทิฎฐิ ด้วย การที่ข้าพเจ้าต้องพูดเช่นนี้ เพราะข้าพเจ้ารู้ดีว่า ก่อนที่คนเราจะก้าวขึ้นไปสู่ขั้นบรรลุ มรรคผลนั้น จะต้องผ่านขั้นนี้เสียก่อน ต้องสามารถยืนยันว่าตัวตนที่แท้จริงนั้นมีอยู่ เป็นตัวตนที่ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย เป็นตัวตน อย่างที่ปรัชญาของพราหมณ์ยืนยัน (ดูในเล่มนี้หน้า ๕๔) หรือเป็นตัวตนอย่างที่ท่านเว่ยหล่างกล่าวไว้ว่า:-

จิตเดิมแท้นั้น เป็นของบริสุทธิ์ บริสุทธิ์อย่าง

แท้จริง

จิตเดิมแท้นั้น เป็นอิสระไม่อยู่ภายใต้อำนาจความต้องการ เป็นอยู่ หรือภายใต้ความดับสูญอย่างอิสระ แท้จริง

จิตเดิมแท้นั้น เป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเอง อย่างสมบูรณ์แท้จริง

จิตเดิมแท้นั้น เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความเปลี่ยนแปลง อย่างนอกเหนือแท้จริง

ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาล คือปรากฏการณ์หรือการ แสดงออก ของตัวจิตเดิมแท้ (All in the universe is manifestation of the on essence of mind)

พุทธวิทยาภาค ๑ หน้า ๓๘๗

มติของท่านเว่ยหล่างนี้ ข้าพเจ้าเห็นด้วยทุกอย่าง เช่นเดียวกับ ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับปรัชญาของพราหมณ์ ตามที่กล่าวไว้ในหนังสือ ปรัชญาโยคะ และหนังสือ ภควัตคีตา แต่เป็นการเห็นด้วยชั้นหนึ่ง เท่านั้น เช่นเดียวกับ พระพุทธองค์ทรงยอมรับทฤษฎีเรื่องอรูปมาน หรือ พุทธอีกนัยหนึ่งคือทฤษฎีสางขะ ของท่านอาฬารดาบส และท่านอุทกดาบส ผู้ซึ่งเคยเป็นครุของพระพุทธเจ้ามาก่อน การยอมรับในที่นี้ หมายความว่า หลักรักษาและหลัก

ปฏิบัติตามที่กล่าวไว้ในลัทธินี้ก็ความจริง และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ แต่ไม่ใช่เป็นความจริงอันสุดท้าย หรือประโยชน์ชั้นสูงสุด เพราะฉะนั้นท่านผู้อ่าน จะต้องไม่เข้าใจผิดว่า การที่ข้าพเจ้าแนะนำไว้ เช่นนี้จะเป็นการสอนผิดจากหลักพุทธศาสนา จงจำไว้ให้แม่นยำ การบรรลุธรรม ไม่มีทางลัด การที่ข้าพเจ้าเอาเรื่องนี้มาพูดก็เพราะเป็น บันไดขั้นหนึ่งที่จะต้องผ่าน ก่อนที่จะขึ้นไปยังบันไดที่สูง กว่านี้ และใน ระหว่างที่กำลังยึดอยู่ที่บันไดขั้นนี้ ก็จะต้องพยายามยึดไว้อย่าง แข็งแรงก่อน เพราะว่าการปฏิบัติธรรม เพื่อเอาชนะกิเลสนั้น ไม่ ผิดอะไรกับการขึ้นบันไดที่ชัน เราจะเดินขึ้นไปโดยเอามือโพล่หลัง ไม่ต้องเกาะอะไรนั้น จะไม่มีทางขึ้นไปได้เลย

และอีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ ที่จะไปตำหนิ หรือมองในแง่ร้ายต่อลัทธิอื่น แต่ข้าพเจ้าพยายามมองดูแต่ละลัทธิว่ามี ความจริงแค่ไหน และมี ประโยชน์อย่างไรบ้าง และหลังจากที่ข้าพเจ้าได้ พยายาม ศึกษาลัทธิต่างๆ ข้าพเจ้ารู้สึกเห็นว่า แต่ละลัทธิก็คือ บันได แต่ละขั้น ที่จะให้คนทั้งหลายในโลกค่อยๆ ก้าวขึ้น ไปนั่นเอง การ สอนศาสนานั้นเป็นการแน่นอนเหลือเกิน ว่า เราจะสอนให้เป็นแบบ เดียวกันไม่ได้ ในเมื่อคนใน

โลกมีพื้นจิตใจต่างกัน นักสอนศาสนาทั้งหลาย ขอให้พยายามใช้
ทรรศนะอันนี้ด้วย ไม่เช่นนั้นแล้ว การที่เราทั้งหลาย พยายามปฏิบัติ เพื่อ
จะละความยึดถือในเรื่อง ตัวตน หรือในเรื่องทิวฏฐิต่างๆ นั้น แทนที่จะเป็น
การ ปฏิบัติเพื่อการละ มันจะกลายเป็นการปฏิบัติ เพื่อการยึดถือที่ฝังลึก
ลงไปทุกทีในสันดานโดยไม่รู้สีกตัว

ข้าพเจ้าขอยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า ถ้าท่านยังมองไม่เห็น ตัวตนที่
แท้จริงตามที่กล่าวมาแล้ว ท่านจะไม่มีทางปล่อยวาง การยึดถือเบญจ
ขันธ์ว่า เป็นตัวเราหรือของเรา ได้เป็นอันขาด จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญมาก
เราจะควบคุม ความคิดของเราได้อย่างเด็ดขาด และมีอำนาจจิตเกิดขึ้น
ซึ่งเป็นอำนาจที่จะนำไปสู่การควบคุมตัวเอง คือควบคุมจิตใจ และ
ควบคุมอารมณ์ได้นั้น เคล็ดสำคัญอยู่ที่จุดนี้ ขอ ให้นำนี้ถึงคำสอนของ
พระพุทธเจ้าดังต่อไปนี้

**ดูก่อนโมฆราชา เธอจงมีสติมองดูโลกให้เห็นเป็น ของว่าง
เปล่าอยู่เสมอทุกขณะจิต เมื่อเธอถอน อุตตานุทิวฏฐิตได้แล้ว ก็
จะข้ามพ้นจากความตาย อยู่เหนือความตายได้ ผู้ที่มองดูโลก เช่นนี้
มัจจุราชย่อมมองไม่เห็น**

คำว่า **มองดูโลก** โลกในที่นี้หมายถึงเบญจขันธ์ และคำว่า
อุตตานุทิวฏฐิ ก็หมายถึงการยึดถือเบญจขันธ์ว่า

เป็นตัวเราหรือของของเรา โปรดสังเกตว่า พระพุทธเจ้าสอนให้พระโม
 ฆราช พิจารณามองดูเบญจขันธ์ให้เห็นเป็นของว่างเปล่า คือให้เห็นว่า
 เป็นสิ่งที่ไม่จีรัง ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา แต่โดยธรรมดาหรือตาม
 ข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติ เราจะบอกว่า คนนี้ผมก็ต่อเมื่อเห็นคนที่อ้วน
 กว่า เราจะบอกว่าคนนี้เตี้ย ก็ต่อเมื่อเห็นคนที่สูงกว่า ถ้าไม่มีอะไร
 เปรียบเทียบแล้ว เราจะกล่าว ออกมาอย่างนั้นไม่ได้ ในทำนองเดียวกัน
คนที่เรารู้สึกว่า เบญจขันธ์ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา ก็ต่อเมื่อ
ได้มองเห็น สิ่งที่เป็นตัวตนอันแท้จริง และถ้าหากจะเกิดความรู้สึก
ว่า เต็มวันเราข้ามพ้นจากความตายได้แล้ว ก็ต่อเมื่อได้เห็นตัวตน
ที่ไม่ตาย อันนี้เป็นข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติ ซึ่งข้าพเจ้ากล่าวรับรองได้ว่า
 ถ้าคนไหนได้ปฏิบัติก้าวมาถึงขั้นนี้ ก็จะต้องมีความเห็นอย่างข้าพเจ้าทุก
 คน เว้นไว้แต่ คนที่มีความรู้ตามตัวหนังสือ ส่วนผลในทางปฏิบัติที่เกิด
 ขึ้นในทางจิตใจของเขายังไม่มี กล่าวคือ แม้แต่จะทำใจให้สงบ ทำใจให้
 เยือกเย็นปราศจากนิรวรณจริงๆ เพียงชั่วขณะเดียวก็ทำไม่ได้ใช้ แต่ถ้าพูด
 ถึงความรู้ที่เขาได้อยู่แล้ว เขาอธิบายได้ตั้งแต่ต้นจนถึงนิพพาน สำหรับ
 บุคคล ประเภทนี้ไม่อยู่ในประเด็นที่ข้าพเจ้าจะต้องพูดถึง

เพราะถึงจะพูดอย่างไร ถ้าลงว่ายึดมั่นในความเข้าใจ ที่เกิดจากการอ่านหนังสืออย่างเดียวแล้ว ย่อมไม่มีทางที่จะเข้าใจ ถึงสิ่งที่ข้าพเจ้าได้พูดมาแล้วได้เลย และจะมองไม่เห็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการยืนยันการมีตัวตนที่แท้จริงนั้นอีกด้วย

อนึ่ง ขอให้ผู้อ่านที่เรียนทางปริยัติมากพึงจำไว้ อีกครั้งหนึ่งว่า ข้าพเจ้าไม่ได้สอนที่จะให้คนหยุด อยู่เพียงแค่นั้น เพราะข้าพเจ้ามีหลักอีกอันหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าได้มาจากการศึกษาในเรื่องปัจจุสมุปบาท หลักที่ว่านี้ก็คือ ถ้าค้นหาอุปาทานยังมีอยู่ในสันดาน ก็หมายความว่า อวิชชา ยังมีอยู่ เมื่ออวิชชายังมีอยู่ ก็หมายความว่า เรายังไม่รู้ อะไร อย่างถูกต้องสมบูรณ์จริง ๆ แปลว่ายังจะต้องมีการเข้าใจผิด หรือยังมีอะไรอีกหลายอย่างซึ่งจำเป็นจะต้องรู้ แต่ยังไม่รู้ เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าบัดนี้ข้าพเจ้าเองกล้ายืนยันได้ว่าเรายังมีตัวตนที่แท้จริงอีกอันหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวตนที่ไม่แก่ ไม่เจ็บและไม่ตาย เป็นตัวตนที่ยั่งยืนและมีความสมบูรณ์ อยู่ในตัวเองทุกอย่าง เป็นตัวตนที่มีพืชแห่งสรรพัญญุ อยู่ในตัวของมันเอง แม้ข้าพเจ้าจะยืนยันว่าตัวตนที่ว่านี้ มีอยู่ แต่ข้าพเจ้าก็รู้ว่า ตัวตนที่ว่านี้ก็เป็นวิบากของกรรม ชนิดหนึ่ง แต่เป็นวิบากของกรรมที่ประณีตที่สุด ซึ่งถ้าหาก

เข้าใจวิบากอันนี้อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุมแล้ว ก็ จะเกิดการปล่อยวางได้เองในภายหลัง เพราะในขั้นสุดท้ายจะต้องมีการปล่อยวางทุก ๆ อย่าง ความรู้สึกที่อยากจะมิด้วนอย่างนั้นอย่างนี้ จะต้องไม่เหลืออยู่ในสันดานเลย เมื่อทำได้แบบนี้ นั้นแหละจึงจะ ได้ชื่อว่าบรรลุถึงสัจธรรมอันสุดท้าย บรรลุถึงสัจธรรมอันสูงสุด ไม่มีอะไรยิ่งกว่า ดังที่พระพุทธองค์ได้ ตรัสไว้ว่า “แม้ตถาคตจะรู้ถึง ปานนี้ แต่ก็หาได้ยึดมั่น ในความรู้นั้นไม่ เพราะไม่ยึดมั่นในความรู้อตถาคตจึงได้พบความสงบอันสูงสุด”

ผู้อ่านถ้าสามารถที่จะเข้าใจแนวความคิด ของข้าพเจ้าได้ตลอด ตั้งแต่ต้นมาจนกระทั่งถึงจุดนี้ ก็คงจะ ไม่มีใครกล้าพูดว่า ข้าพเจ้าเป็น มิจฉาทิฎฐิ นอกจากคนที่ อ่านหนังสือที่ข้าพเจ้าเขียนนี้ไม่รู้เรื่องเข้าใจไม่ถึง เท่านั้น จึงอาจจะเข้าใจผิด คิดว่าข้าพเจ้าเป็นมิจฉาทิฎฐิไปก็ได้ แต่ท่าน จะเห็นอย่างไรไม่สำคัญ เพราะอย่างน้อยที่สุดข้าพเจ้าก็ยังมีสติสำนึกได้ บ้างว่า ถ้าเขาจะตำหนิเรา ก็หมายถึงตำหนิ ที่เบญจขันธ์ ถ้าเขาจะชมเราก็ หมายถึงชมที่เบญจขันธ์ แต่เบญจขันธ์ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา ส่วนตัวเราที่แท้จริงนั้นอยู่เหนือคำชม และอยู่เหนือคำติ โคร้ๆ ไม่อาจจะติหรือชมสิ่งนั้นได้ เพราะว่าไม่ว่าจะชม

หรือดี มันไม่ได้มีผลทำให้ตัวเราที่แท้จริงนั้นต้อง เปลี่ยนแปลงแต่ประการใดเลย

๑. เมื่อร่างกายนี้ตายแล้ว ตัวเราจะยังมีอยู่หรือไม่?

๒. ถ้าความรู้สึกนึกคิดไม่มี เวทนา สัญญา สังขารไม่มี คือ ความสุขความทุกข์ก็ไม่มี ความรู้ความสามารถต่าง ๆ ก็ไม่มี นิสัยใจคอต่าง ๆ ก็ไม่มี ตัวเราจะยังมีอยู่หรือไม่

ปัญหา ๒ ข้อนี้ ถ้าใครสามารถยืนยันได้ว่ามี ซึ่งหมายความว่า เบญจขันธ์อันที่เรา ยึดถือ ว่าเป็นตัวเรา หรือของของเรา อยู่ในขณะนี้ แม้ว่าจะไม่มีแล้ว ดับสูญแล้ว ไม่เกิดขึ้นมาอีกแล้ว แต่ตัวเราก็ก็นั่งอยู่ซึ่งเป็นตัวตนที่แท้จริง เป็นตัวตนที่อยู่เหนือความแก่ ความเจ็บ และความตาย ถ้าใครกล้ายืนยันอย่างนี้ ตามความรู้สึกของนักปราชญ์ ทางพุทธศาสนาที่เข้าใจปรัชญาของพราหมณ์ก็มักจะเข้าใจว่า มติดังนี้เป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะเป็นการยืนยันถึงการมีตัวตน ซึ่งเป็นมติที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธและถือว่าเป็นสัสสตทิฎฐิ เรื่องนี้ข้าพเจ้ารู้ดี แต่ที่ข้าพเจ้าบอก ว่า ต้องสามารถยืนยันอันนี้ออกมาได้จึงจะก้าวในขั้นต่อไปได้นั้น ก็เพราะขั้นนี้เป็นขั้นหนึ่งที่จะต้องยึดเอาไว้ก่อน

ก่อนที่จะก้าวขึ้นไปสู่การบรรลุมรรคผล หรือการเป็นพระ
อริยบุคคล ทั้งนี้เพราะการที่จะสลัดความยึดถือในเบญจขันธ์ซึ่งเคย
ยึดถือมาตั้งแต่เด็กดำบรรพน์ชาติไม่ว่านี่ไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่ายๆ มันเป็น
การยากยิ่งกว่า อะไรทั้งหมด แต่ความยากทั้งหมดที่ว่านี้มันจะ
กลายเป็นของง่าย ถ้าตามความรู้สึกอันแท้จริงของเรา ยืนยัน
ออกมาได้อย่างหนักแน่นว่า ตัวเราที่แท้จริงนั้นมีอยู่ ซึ่งเป็นตัวตน
ที่ สมบูรณ์กว่า ดีกว่าตัวตนอันที่เคยยึดถือมาแล้วอย่างชนิดที่
เรียกว่าไม่มีทางที่จะเปรียบเทียบกันได้เลย และตัวตนที่ว่านี้ก็
จริงๆ ไม่ใช่ว่าไม่มี ผู้ที่สามารถมองเห็นตัวตนอันนี้ และแน่ใจว่า
มีอยู่จริงๆ นั้นในเวลาเข้าสมาธิ จะสามารถสลัดความคิดที่ไม่
ต้องการออกไปได้ง่ายมาก และถ้าต้องการจะดับความคิดทั้งหมด
ก็ทำได้ง่าย มันเหมือนกับเมื่อเรา เห็นเพชรหรือสิ่งที่มีค่ามากตกอยู่ข้าง
ถนน ถ้าหากเรารู้สึกว่าอันนั้น มันเป็นของของเรา มันตกไปจากตัวเรา
เราจะเดินเลยไปไม่ได้ ใจจะต้องข้องติดอยู่กับสมบัติอันนี้ แต่ถ้าเรารู้สึก
ว่าสิ่งที่มีค่านั้นเป็นของคนอื่น ไม่มีส่วนใดที่เกี่ยวข้องกับเราเลย ทั้ง
เจ้าของเขาก็กำลังจะเก็บของเขาอยู่แล้ว เราก็อาจจะสนใจเพียงชั่ว
ขณะหนึ่ง แต่แล้วเราก็ปล่อยวางได้ เพราะรู้สึกว่ามันไม่ใช่ของของเรา
และ

ของของเราก็มีอยู่และมีค่ายิ่งกว่าอันนั้นอีกด้วย ข้อนี้ฉันใด คนที่ยังมองไม่เห็น เรายังมีตัวตนอีกอันหนึ่งที่ดีกว่าตัวตนอันนี้ เป็นตัวตนที่ดีกว่า โดยประการทั้งปวง ถ้ายังไม่เห็น ข้าพเจ้าก็กลัวที่จะรับรองได้ว่า เราจะทิ้งตัวตนอันนี้ไม่ได้ โดยสันดานจิตใจจะต้องติดอยู่กับตัวตนอันนี้ ตลอดเวลาและเป็นห่วงตัวตนอันนี้อยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เป็นการยากมากที่จะสลัดความนึกคิดต่างๆ ออกไปได้ในเวลาเช้าสมาธิ

อนึ่ง คำว่า อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ถ้าอุปาทานไม่มี ภพไม่มี หัวข้อนี้ในความหมายอันหนึ่งก็คือ ถ้ามีอุปาทานแล้ว จะต้องมีความนึกคิดเกิดขึ้นเสมอ จะตัดความนึกคิด ออกไปไม่ได้ ผู้ที่ได้ พุทธियสมาธิ ซึ่งสามารถที่จะระงับวิตกวิจารณ์ได้ คือความนึกคิดไม่มีเลยหรือ ผู้ที่ได้ถึงขั้นจตุตถสมาธิ ซึ่งในฌานขั้นนี้จิตใจแน่วแน่มาก วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข ดับได้อย่างสนิทมาก แม้ถึงกระนั้นก็ตาม ความกตตันข้างในก็ยังมีอยู่ในเมื่ออุปาทานยังมี แต่สำหรับท่าน ที่ไม่มีอุปาทานจะสามารถดับความนึกคิดได้ง่ายมาก และเมื่อดับแล้วก็ดับได้สนิท ความกตตันข้างใน ไม่มี ด้วยเหตุนี้ ท่านจะเห็นว่า **เคล็ดสำคัญของการเข้าสมาธิขั้นสูงอยู่ที่ ต้องพยายามถอนอุปาทาน โดยเฉพาะก็คือ**

การยึดมั่นเบญจขันธ์ว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของของเรา แต่การที่เราจะสลัดความยึดถือในเบญจขันธ์อันนี้ออกไปได้จริงๆ นั้นก็ต่อเมื่อเราได้มองเห็นตัวตนที่ดีกว่าเบญจขันธ์ อันที่เคยยึดถือมาก่อน และการมองเห็นตัวตนในขั้นนี้ก็เช่นบันไดขั้นหนึ่งที่ใครๆ จะกระโดดข้ามไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจะกล้าปฏิเสธว่า มตินี้เป็นมิจฉาทิฎฐิแล้วไม่สนใจอย่างนั้นหรือ?

โดยข้อเท็จจริงแล้ว สำหรับบุคคลที่ศึกษาเรื่องปฏิจจสมุปบาท มาอย่างดี เข้าใจเรื่องวิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปอย่างลึกซึ้ง และเข้าใจความหมายของคำว่าวิญญูณอย่างแจ่มแจ้ง พร้อมทั้งมีสมาธิดีพอสมควรด้วย บุคคลประเภทนี้ทุกครั้งที่ตั้งปัญหาถามตนเองดังที่ได้กล่าวมานั้น เขาจะยืนยันได้อย่างแนใจทีเดียวว่า **เรายังมีตัวตนอีกอันหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เบญจขันธ์อันนี้** และในเมื่อยืนยันได้แล้ว สมาธิก็จะดีขึ้นโดยลำดับ และถ้าสมาธิ ถึงขั้นมาตรฐานแล้ว การเข้าใจเรื่องลึกๆ ต่างๆ ก็เกิดขึ้นมาเอง เช่นปัญหาเรื่องกฎของกรรม ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิด จะกลายเป็นปัญหาที่ง่ายและเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง และเชื่อได้อย่างสนิทใจตามที่พระพุทธเจ้าสอน เรื่องชีวิตในโลกของโอปปาติกะก็เข้าใจง่าย นอกจากนี้ยังมีผลอื่นๆ

อีกมากมาย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงคิดว่า เราไม่ควรจะไปดูถูกปรัชญาของพราหมณ์หรือมติของท่านเว่ยหล่าง ตามที่ข้าพเจ้าได้อ้างมาแล้วนั้น โดยเห็นว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิแล้วไม่สนใจ

อนึ่งถ้าหากว่าเราได้ก้าวมาถึงขั้นนี้ และได้พยายามศึกษาขั้นนี้ให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งด้วยตัวของตัวเองแล้วขั้นต่อไปก็จะไม่ยาก และถ้าหากเรามีความเห็นแต่เพียงว่ามติของพราหมณ์ หรือของท่านเว่ยหล่างว่ายังไม่ใช่ขั้นสูงสุด ถ้าเห็นเพียงเท่านี้เรายังไม่ผิด เพราะความจริงก็เป็นเช่นนั้นและตามหลักของพระพุทธานุศาสนาก็รับรองว่าท่านอาฬารดาบสและท่านอุทกดาบส ซึ่งเป็นผู้ที่มีมติในเรื่องตัวตนเช่นนั้น ตายแล้วไปเกิดเป็นอรุพรมมีอายุยืนนานมาก นับเป็นกัปๆ เพราะฉะนั้นก็น่าจะทำให้ท่านเข้าใจว่า อันนี้เป็นตัวตนที่แท้จริง เป็นตัวตนที่อยู่เหนือความแก่ความเจ็บและความตายทุกอย่าง มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเองทุกอย่าง อย่าลืมนะว่า ท่านดาบสทั้งสองได้อภิญาทุกข้อ เว้นแต่ขออาสาวัชยญาณเท่านั้น พระพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้แล้ว ก็ทรงนึกถึงดาบสทั้งสองนี้ ก่อนคนอื่น เพราะพระองค์ทรงมองเห็นว่าเป็นบุคคลที่จะตรัสรู้เร็วยิ่งกว่าใครๆ ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะอะไร? ก็

เพราะคนที่เข้าใจถึงเรื่องตัวตนอันนี้เป็นอย่างดีและมีกิเลสเบาบางแล้ว
นั้น ถ้าเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาเพิ่มอีกนิดหน่อย ก็จะตรัสรู้ได้อย่าง
ง่ายดายมาก หลักที่ว่านี่ก็คือตัณหา อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา ซึ่ง
หมายความว่า ผู้ที่ได้ทิ้งตัวตนที่หยาบๆ มาจนหมดแล้ว และไม่คิดจะ
กลับไปยึดถือตัวตนอันหยาบนั้นอีก แม้ว่าจะทำได้ ถึงขนาดนี้แล้วก็ตาม
แต่ถ้าความอยากที่จะมีตัวตนยังมีอยู่ ยังยึดมั่นในตัวตนอันนี้อยู่
เขาจะมีญาณอันสมบูรณ์ไม่ได้ จิตจะสงบถึงที่สุดไม่ได้ และกิเลส
ชั้นประณีตต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน สันดานนั้นก็ละไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้า
หากเขาจะทดลอง ปล่อยวางต่อไปอีกสักชั้นหนึ่ง คือแม้แต่ตัวตนอันนี้ก็
ปล่อยวาง ไม่ถือว่าเป็นตัวเราหรือของของเรา พร้อมทั้งไม่ปรารถนา ที่จะ
มีตัวตนชนิดไหนอีก ไม่ว่าจะพิเศษเพียงไรก็ไม่ต้องการ ถ้าหากเขาจะ
กล้าทดลองปล่อยวางอีกสักครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นครั้งสุดท้ายแล้ว ทันใดที่เขา
เปลี่ยนใจได้ดังที่กล่าวมาก็คจะรู้แจ้งทันทีว่า การปล่อยวางทั้งหมดที่ผ่าน
มาแล้วนั้นยังไม่ใช่ขั้นสูงสุด ผู้ที่การปล่อยวางทั้งหมดในขั้นนี้ไม่ได้ เพราะ
ในตอนนี้จะรู้สึกได้อย่างชัดเจนว่า จิตสดใสกว่า บริสุทธิ์กว่า สมบูรณ์กว่า
มีญาณรอบรู้ในสิ่งทั้งปวงดีกว่า เพราะฉะนั้น สำหรับคนที่

ได้พบกับข้อเท็จจริงอันนี้ด้วยตัวเองแล้ว ย่อมไม่มีใครที่จะไม่ปล่อยวาง

ท่านผู้อ่านที่เป็นนักปริยัติ ข้าของในพระไตรปิฎก ถ้าสามารถติดตามความคิดของข้าพเจ้าได้ทั้งหมด ท่านก็ คงจะรู้ว่า ข้าพเจ้าเข้าใจพระพุทธศาสนาถูกต้อง ข้าพเจ้า ไม่มีทางที่จะเป็นสัสสตปฏิญญีไปได้เลย แต่การที่ข้าพเจ้ากล้ายืนยันอะไรหลายอย่าง ซึ่งผิดจากความเข้าใจของท่านที่รอบรู้ในทางพระพุทธศาสนาทั้งหลายเช่น ข้าพเจ้า ยืนยันว่า ต้นไม้มีวิญญูณ ก้อนอิฐก้อนหินก็มีวิญญูณ ทุกสิ่งทุกอย่างมีวิญญูณทั้งนั้น และข้าพเจ้ายังมายืนยันอีกว่า เรามีตัวตนที่แท้จริงอีกอันหนึ่ง นอกเหนือไปจากเบญจขันธ์ ทำไมข้าพเจ้าจึงกล้ายืนยัน? การที่ข้าพเจ้ากล้ายืนยันมติด่างๆ เหล่านี้ ก็เพราะข้าพเจ้ารู้ว่า มติเหล่านี้เป็นความจริง แต่เป็นความจริงในขั้นหนึ่ง ไม่ใช่ความจริงขั้นสุดท้าย และถ้าหากเราไม่กล้ายืนยันเช่นนี้ เราก็ไม่มีทางที่จะให้ศาสนาต่างๆ ในโลกนี้มารวมกันได้ ในฐานะที่แต่ละศาสนาก็ได้ชื่อว่าเป็นบันไดแต่ขั้นที่จำเป็นของมนุษยชาติต่างๆ ในโลก และยิ่งกว่านั้น ถ้าหากเราไม่ยืนยันเช่นนี้ เราก็ไม่อาจจะบรรลุมรรคผลได้ ถึงแม้ว่าเราจะมีบารมีมาอย่างเพียงพอแล้วก็ตาม แต่คน

ส่วนมากไม่ค่อยทราบข้อเท็จจริงอันนี้ เพราะในคัมภีร์ของเราไม่ได้บันทึกไว้อย่างละเอียด

อันที่จริงข้าพเจ้าเองก็อดประหลาดใจตัวเองไม่ได้ แม้จนกระทั่งถึงบัดนี้ เพราะข้าพเจ้ามักจะรู้สึก ว่า ตัวเองมีความเข้าใจอะไรหลายอย่างที่คนอื่นเข้าใจไม่ถึง อันนี้เป็น ความรู้สึกส่วนตัวที่ข้าพเจ้ามีอยู่จริงๆ และต้องการที่จะบันทึกเอาไว้ ผิดถูกอย่างไร กาลเวลาจะเป็นผู้ตัดสิน และอีกอย่างข้าพเจ้ามักจะมีความรู้สึกอยู่เสมอว่า **ข้าพเจ้าคือผู้มาก่อนพระศรีอารีย์** ซึ่งหมายความว่าข้าพเจ้าเป็นผู้มาวางพื้นฐานให้กับโลกนี้ เพื่อโลกนี้จะได้ก้าวขึ้นไปสู่ยุคพระศรีอารีย์ ข้าพเจ้ามีฐานะเท่ากับเป็นคนงานที่มาเตรียมที่ดินเอาไว้สำหรับการเพาะปลูก ซึ่งจะนาน อีกเท่าไร ข้าพเจ้าก็ไม่รู้เหมือนกัน แต่รู้ว่า **วันหนึ่งชาวนาผู้เป็นเจ้าของที่ดินเขา จะมาหว่านข้าวกล้าของเขาเอง** และข้าพเจ้ารู้อีกว่า ในยุคปัจจุบันนี้ คนที่มีความรู้สึกนึกคิดในทำนองเดียวกับข้าพเจ้านี้ ไม่ใช่มีข้าพเจ้าคนเดียว แต่ยังมีอีกมาก ซึ่งคนเหล่านี้มีอยู่ทุกมุมโลกและวันหนึ่ง บุคคลเหล่านี้จะมาพบกันเอง แต่บุคคลทั้งหมดที่วางนี้เป็นเพียงคนงานที่เตรียมที่ดินเอาไว้สำหรับเจ้าของนาที่จะมาหว่านข้าวกล้าของเขาเท่านั้น

อนึ่ง ข้าพเจ้าชอบบันทึกไว้ในที่นี้ด้วยว่า ข้าพเจ้าเอง แม้จะรู้สึกอยู่
 ว่า ตนเองค่อนข้างจะมีความนึกคิดซึ่งคนอื่นเข้าใจไม่ค่อยถึง แม้กระนั้นก็
 ตาม ข้าพเจ้าก็ยังเป็นคนมีกิเลส ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์คนแม้แต่เพียง
 ชั้นพระโสดาบัน เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงรู้อย่างแจ่มแจ้งด้วยตนเองว่า
 ความรู้ทั้งหมดที่ข้าพเจ้ามีอยู่ในขณะนี้ยังไม่ใช่ความรู้ชั้นสมบุรณ์ เพราะ
 ยังช่วยให้ข้าพเจ้าละกิเลสโดยเด็ดขาดไม่ได้ "อวิชชาในสันดานของ
 ข้าพเจ้ายังมีเหลืออีกมาก ตัณหาอุปาทานในสันดานของข้าพเจ้ายังมีอยู่อีก
 อีกมาก ข้าพเจ้ายังมีวิบากในเรื่องนี้อยู่ และด้วยเหตุนี้อีก เหมือนกัน
 ข้าพเจ้าจึงรู้ว่า **ถ้าพึ่งความรู้อย่างเดียว แม้จะสูงส่งสักเพียงไรก็ตาม
 แต่ถ้าบารมีไม่ถึงแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะบรรลุมรรคผลได้** เพราะฉะนั้น
 หน้าที่ที่ควรจะต้องทำอยู่เสมอ ก็คือการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ให้บริบูรณ์
 ยิ่ง ๆ ขึ้น

ข้าพเจ้าจะไม่ขอโทษใคร เพราะไม่มีความจำเป็นที่เอาเรื่อง
 ส่วนตัวเข้ามาแทรกไว้ในคำบรรยาย ตรงกันข้าม ข้าพเจ้ากลับเห็นเป็น
 ความจำเป็นเสียด้วยซ้ำไปที่จะต้องบันทึกเรื่องส่วนตัวอันนี้ลงไว้ในตอนนี้
 เพราะมันจะทำให้ท่านผู้อ่านเข้าใจข้อความในหนังสือเล่มนี้ดีขึ้น เรื่อง
 ส่วนตัวของข้าพเจ้าเท่าที่บันทึกมานี้ เท่ากับเป็น

คำอธิบายตอนหนึ่ง ที่จะช่วยทำให้ท่านผู้อ่านเข้าใจเรื่อง ตัณหาอุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาดีขึ้น

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอแถมอีกนิดหนึ่งว่า **เคล็ดสำคัญที่จะช่วยทำให้เราเข้าใจเรื่องอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพหรือ พุตอีกนัยหนึ่งคือช่วยให้เข้าใจเรื่องตายแล้วเกิด เรื่องกฎของกรรมอย่างแจ่มแจ้งด้วยตนเองนั้นอยู่ที่ เมื่อใดท่านสามารถยืนยันว่า ตัวตนที่แท้จริงของเรามีอยู่ เมื่อนั้นแหละปัญหาในเรื่องนี้จะหมดสิ้นไม่มีเหลือ** และโปรดจำไว้ด้วยว่าการแสวงหาข้อเท็จจริง หรือการอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์นั้น จะช่วยได้ไม่เท่าไรนัก เพราะถึงแม้ เหตุผลที่ว่านี้จะน่าฟัง หรือน่าเชื่อถือเพียงไรก็ตาม มันก็เหมือนกับคนตาบอดซึ่งถึงแม้เขาจะเชื่อเราตามที่เรอบอกเรื่องต่างๆ ที่เราเห็นให้เขาฟังอย่างแจ่มแจ้งจน กระทั่งเขายอมรับทุกอย่างก็ตาม แต่เพราะเหตุที่ตาของเขาบอดมาตั้งแต่เกิด เพราะฉะนั้นแม้แต่เรื่องง่ายๆ เช่นสีดากับสีขาวต่างกันอย่างไร ก็เชื่อแน่ว่าถึงแม้เขาจะเชื่อตามที่เรอบอกทุกอย่าง แต่เขาก็ย่อมจะอดสงสัยไม่ได้อยู่นั่นเอง แต่ถ้าหากตาของเขาสว่างขึ้นมาแล้ว เราไม่ต้องพูดมาก เขาจะรู้แจ้งเห็นจริงและเชื่อได้อย่างสนิทใจ นี่ฉันใด ตราบใดที่ท่านยังไม่กล้ายืนยันถึงการมีตัวตนอีก

อันหนึ่งอย่างหนักแน่นออกมาแล้ว ท่านจะไม่มีทางรู้แจ้งเรื่องกฎของกรรม เรื่องตายแล้วเกิด เรื่องโอปปาติกะ และเรื่องอื่นๆ อีกหลายอย่าง

อนึ่งอย่าลืมว่า เราเป็นคนตาบอดมาตั้งแต่เกิด ต่อเรื่องเหล่านี้ เพราะฉะนั้น อย่าไปมัวเสียเวลาอยู่กับการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงหรือเหตุผลต่างๆ จากหนังสือเล่มนั้นบ้าง หนังสือเล่มนี้บ้าง หรือจากหลักวิชา อันนั้นบ้างอันนี้บ้าง เพราะถึงอย่างไร เหตุผลและหลักฐานที่หามา ได้นี้ ก็จะไม่ช่วยทำให้ท่านหมดข้อสงสัยและเชื่อได้อย่างสนิทใจ เพราะอะไร? **เพราะเมื่อยืนยันตัวตนเช่นนั้น ออกมาได้จริงๆ แล้ว ต่อจากนี้ เราก็จะได้รับความรู้จริงๆ ออกมาจากภายใน** ซึ่งโดยธรรมดาความรู้ อย่างนี้มันมีอยู่แล้ว เหมือนกับการระลึกชาติว่า ถ้าคนไหนได้ฌานถึงขั้นที่จะระลึกชาติได้ เขาก็จะระลึกชาติได้ทุกคน โปรดสังเกตว่า ความรู้เหล่านี้ไม่ได้มาจากภายนอก มาจากภายในทั้งสิ้น ในทำนองเดียวกัน คนที่กล้ายืนยันตัวตนเช่นนั้นได้แล้ว ในไม่ช้าเขาก็จะควบคุมความคิดได้อย่างเด็ดขาด ป้องกันมิให้ความรู้ที่มาจากภายนอก ซึ่งได้มาจากประสาทสัมผัส เข้ามาปิดบังความรู้ภายใน ครั้นแล้ว ความรู้จากภายในก็จะค่อย ๆ หลั่งไหลออกมา เมื่อถึงตอนนั้นก็เท่ากับตาในเริ่ม

สว่างแล้ว และความบอดก็ค่อย ๆ หายขึ้นโดยลำดับ ดังที่ท่านเว่ยหล่าง ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ใจนั้นมีขนาดแห่งความจุใหญ่หลวง โดยเหตุที่ใจนั้นสิ่ง ซึม (ติดเนื่องเป็นอันเดียวกันทั่วไป) ตลอดสากลจักรวาล เมื่อเรานำ มันมาใช้ เราก็สามารถจะทราบอะไรได้ หลายสิ่งจากบรรดาสิ่งที่มี อยู่ทั้งหมด แต่เมื่อใดเราใช้มันโดยเต็มขนาดของมัน เมื่อนั้นเราก็ ทราบได้สารพัดสิ่งไม่มีอะไรเหลือ รู้ทุก ๆ สิ่งภายในหนึ่งสิ่ง และ หนึ่งสิ่งภายในทุก ๆ สิ่ง เมื่อใดใจของเราทำหน้าที่ของมันโดยไม่ ติดขัด และเป็นอิสระที่จะไปหรือมา เมื่อนั้นชื่อว่ามันอยู่ในภาวะ แห่ง ปรัชญา”

-พุทธวิทยาภาค 9 หน้า ๓๘๕

ข้อความของท่านเว่ยหล่างดังที่อ้างมาให้ดูนี้ ขอให้นำมา เปรียบเทียบกับคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า :-

ภิกษุ นั้นเมื่อมีจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส เครื่อง ยียวน ปราศจากอุปกิเลสทั้งหลายเป็นจิตอ่อนโยนควรแก่การงาน ดำรงอยู่มั่นคงไม่หวั่นไหว เช่นนั้นแล้ว

เมื่อน้อมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ คือการเห็นด้วยญาณ ญาณทัสสนะก็จะเกิดขึ้น และด้วยญาณทัสสนะอันนี้ เธอย่อมรู้แจ้ง ว่ากายของเรานี้มีวิญญาณอาศัยอยู่ มีความสัมพันธ์กัน

อย่างใกล้ชิด เหมือนอย่างแก้วมณีหรือแก้วไพฑูรย์ที่ใสบริสุทธิ์ ในแก้วมณีหรือแก้วไพฑูรย์นี้มีด้ายสีอะไรร้อยอยู่ คนที่มีตาดีก็จะพึงเห็นได้ชัดว่า ส่วนนี้เป็นแก้วมณีหรือแก้วไพฑูรย์ ส่วนนี้คือด้ายซึ่งร้อยอยู่ในแก้วนี้ ช้อนนี้ฉันใด ภิกษุ ผู้มีจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์เช่นนั้นก็ย่อมจะรู้แจ้ง เห็นได้ชัดว่า ร่างกายกับวิญญาณไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน วิญญาณ เป็นสิ่งที่มีอยู่ อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ในร่างกาย และเกี่ยวข้องกับร่างกายอย่างใกล้ชิด

และเมื่อน้อมจิตไปเพื่อที่จะเนรมิตกาย อันสำเร็จด้วยใจ ก็สามารถที่จะเนรมิตกายอันสำเร็จด้วยใจได้ ซึ่งเป็นกายที่มีอวัยวะทุกอย่างครบถ้วน มีอินทรีย์ทุกอย่างบริบูรณ์

และเมื่อน้อมจิตไปเพื่อจะแสดง อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ก็สามารถแสดงได้ เช่นแปลงเป็นคนหลายคนได้ สามารถล่องหนหายตัวผ่านกำแพง ผ่านฝาเรือน ผ่านภูเขา ไปได้โดยไม่ติดขัด เหมือนผ่านไปใ้ในอากาศ ดังนี้ เป็นต้น

และเมื่อน้อมจิตไปเพื่อให้เกิดหูทิพย์ หูทิพย์ก็เกิดซึ่งสามารถที่จะฟังเสียงได้ทั้งสองอย่าง คือทั้งเสียงทิพย์และ เสียงมนุษย์ ทั้งในที่ไกลและที่ใกล้

และเมื่อน้อมจิตไปเพื่อให้เกิดเจโตปริยญาณ เจโตปริยญาณก็เกิด ด้วยอำนาจของเจโตปริยญาณนี้พอกำหนดที่ใจของตนแล้ว ก็สามารถที่จะอ่านใจของผู้อื่นได้

และเมื่อน้อมจิตไปเพื่อระลึกชาติในอดีต ก็สามารถที่จะระลึกชาติได้ทุกชาติ นับเป็นสิบเป็นร้อยเป็นพันเป็นหมื่นเป็นแสน หรือมากกว่านั้นก็สามารถระลึกได้

และเมื่อน้อมจิตไปเพื่อให้เกิดตาทิพย์ ตาทิพย์ก็เกิด ด้วยอำนาจของตาทิพย์นี้ ก็สามารถที่จะมองเห็นโอปปาทิกะทั้งหลาย ติดต่อกับโอปปาทิกะทั้งหลายได้และทราบคติของผู้ที่ตายไปแล้วได้อย่างแจ่มแจ้ง

และเมื่อน้อมจิตไป เพื่อให้อาสวะทั้งหลายหมดสิ้น ญาณที่จะทำให้อาสวะทั้งหลายหมดสิ้นไป ก็จะเกิดขึ้นและด้วยญาณนี้ ภิกษุผู้นั้นย่อมรู้แจ้งว่า อันนี้คือทุกข์ อันนี้คือต้นเหตุแห่งทุกข์ อันนี้คือความดับสนิทแห่งทุกข์ อันนี้คือทางให้ถึงซึ่งความดับสนิทแห่งทุกข์

สามัญญผลสูตร ที. สී. ๙/๑๐๑-๑๑๐

คำพูดของท่านเว่ยหล่างเพียงสั้นๆ นั้น คือคำอธิบายที่จะทำให้เราเข้าใจว่า อภิญญาต่างๆ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้นี้ เกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้นำมาเปรียบเทียบไว้ให้ดู และอีกประการหนึ่ง การที่จะฝึกสมาธิให้จิตบริสุทธิ์ถึงขั้นที่สามารถ ที่จะน้อมจิตหรืออธิษฐานจิต เพื่อที่จะให้เกิดญาณอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น หลักสำคัญอันแรกก็คือจะต้องสามารถควบคุม

ความนึกคิดและควบคุมอารมณ์ได้อย่างเด็ดขาด ตราบใดที่ยังควบคุมพวกนี้ไม่ได้ ย่อมไม่มีทางที่จะก้าวขึ้นมาถึงขั้นนี้ได้เลย เพราะแม้แต่ผู้ที่สามารถควบคุมความนึกคิดและควบคุมอารมณ์ได้แล้ว ก็ไม่ใช่หมายความว่า จะก้าวขึ้นมาถึงขั้นนี้ได้ทุกคน ก้าวขึ้นมาได้เพียงบางคนเท่านั้น รายละเอียดในช่วงนับตั้งแต่ควบคุมความนึกคิด และควบคุมอารมณ์ได้แล้ว จนกระทั่งมาถึงขั้นนี้มัจฉิตเพื่อให้เกิดญาณอย่างใด ญาณอย่างนั้นก็สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ทันทีนั้น ยังมีอีกมาก ถ้าหากข้าพเจ้ามีเวลา ข้าพเจ้าจะได้เขียนขึ้นเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งโดยเฉพาะเพื่อ อธิบายให้เห็นว่า เรื่องอภิปัญญาต่างๆ เกิดขึ้นได้อย่างไร?

ข้าพเจ้าขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า การที่จะเข้าใจหัวข้ออุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพนั้น หลักสำคัญอยู่ที่ต้องสามารถควบคุมความนึกคิดและอารมณ์ได้ และการที่จะสามารถควบคุมสิ่งเหล่านี้ได้นั้น มีอยู่หลายวิธีด้วยกัน แต่วิธีหนึ่งที่ได้ผลแน่นอนสำหรับคนที่หยุดความคิดของตนไม่ได้ ก็คือ การยืนยันตัวตนที่แท้จริงว่ามีอยู่และการยืนยันตัวตนเช่นนี้ ก็เหมือนกับการขึ้นบันไดที่ขั้นซึ่งจะต้อง มีการเกาะการยึดไว้อย่างมั่นคงไปที่ละขั้นและพร้อมกันนั้น ก็มีการปล่อยวางไปที่ละขั้น เมื่อจะถึงขั้นสุดท้าย

คือขั้นรู้แจ้งอริยสัจ เขาก็จะรู้ขึ้นมาเองว่าต่อไปนี่ไม่จำเป็นจะต้องไปยึดถือตัวตนอันไหนอีก เพราะถ้ายังขึ้นยึดอยู่ หรือยังอยากที่จะยึดอยู่ จิตจะบริสุทธิ์อย่างแท้จริง ไม่ได้ จะสว่างอย่างแท้จริงไม่ได้ จะละกิเลสอย่างเด็ดขาดไม่ได้ จะพ้นทุกข์อย่างแท้จริงไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านไม่ ต้องเป็นห่วงกลัวว่า เขาจะไปติดอยู่ที่ขั้นใดขั้นหนึ่งและจะก้าวต่อไปไม่ได้

แต่อย่างไรก็ดี การติดอยู่ที่ขั้นใดขั้นหนึ่งนั้นจะต้องมีแน่ และแต่ละคนก็แตกต่างกัน ซึ่งบางคนอาจจะติดอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียวแล้วก็ผ่านเลยไปจนกระทั่ง ถึงขั้นสุดท้าย โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวเสียด้วยซ้ำไปว่าจิตของตนได้ผ่าน ขึ้นมาที่ละขั้น แต่สำหรับบางคนอาจจะติดอยู่ที่ขั้นใดขั้นหนึ่งนับเป็นชาติๆ แต่นี่ก็เป็นธรรมดา เพราะคนที่มีกำลังน้อย เรี่ยวแรงไม่ค่อยจะมี เมื่อจะขึ้นบันไดที่ชัน กว่าที่จะขึ้นได้แต่ละขั้นก็ต้องมีการพักเอาแรง และแน่นอน เหลือเกินว่า ในเมื่อบันไดที่ชันนี้สูงมาก และคนนั้นมีกำลังน้อยมาก กว่าเขาจะก้าวขึ้นมาแต่ละขั้นย่อมต้องกินเวลามาก นักสอนธรรมที่ไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องอย่างนี้มักจะสอนอะไรกันพรวดพราดกันไป

บทที่ ๖

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

สังขารคือวิบากของกรรม แต่ถ้าพูดว่า สังขารคือ เจตนา หมายความว่า เป็นการพูดถึง สัตว์ลักษณะของวิบาก กล่าวคือ ในขณะที่มีความตั้งใจที่จะทำความดีพูดดีหรือคิดที่เกิดขึ้น นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า ในสันดาน มีวิบากของความดีอย่างนั้น และวิบากนี้กำลังจะให้ผล ส่วนในขณะที่ความตั้งใจไม่ดีเกิดขึ้น นั้นหมายความว่า เขามีวิบากของความชั่วอย่างนั้น และในขณะที่นั้น วิบาก ของความชั่วอันนั้นกำลังจะให้ผล

หนึ่ง โปรดจำไว้ให้แม่นยำ การเห็น การได้ยิน การรู้สึกกลิ่น การรู้สึกรส การรู้สึกสัมผัส และความรู้สึกนึกคิดทุกอย่างจะเกิดขึ้นมาได้ต้องอาศัยเจตนา ถ้าพังตาหูจมูกลิ้นกายและสมองอย่างเดียว ทำให้เกิดวิญญาณไม่ได้ เหมือนกับดินอย่างเดียวช่วยให้ต้นไม้เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะ ต้นไม้ย่อมต้องเกิดมาจากเมล็ดของมัน ในทำนองเดียวกัน การเห็นการได้ยินเป็นต้น ย่อมเกิดจากวิญญาณ หรือถ้าจะพูดให้ถูกต้องจริงๆ วิญญาณ ก็คือ การเห็นการได้ยินเป็นต้น นั่นเอง การเห็น การได้ยินจะเกิดขึ้นมาได้จะต้องอาศัยวิบาก

ของมัน ทำนองเดียวกันกับต้นไม้งอกมาจากเมล็ดของมัน ถ้าวิบากในเรื่องไหนไม่มี ความรู้สึกนึกคิดในเรื่องนั้น จะเกิดขึ้นไม่ได้ วิญญาณทุกอย่างย่อมเกิดมาจากวิบากของมัน ในความหมายอย่างนี้แหละ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

ท่านจะต้องพยายามอ่านข้อความดังกล่าวมานี้ หลายๆ ครั้ง จนกระทั่งเข้าใจดี เมื่อเข้าใจดีแล้วในเวลาทำสมาธิ ก็ขอให้ภาวนาดังต่อไปนี้:-

ขณะนี้เรากำลังนึกคิดอะไร... ทำไมจึงนึกคิดอย่างนี้... ความนึกคิดอันนี้เกิดมาจากวิบากอะไร.. ถ้าวิบากอันนี้ไม่มี ความนึกคิดอันนี้จะเกิดขึ้นหรือไม่...

วิบากเกิดขึ้นก็เพราะกรรม กรรมนี้ก่อให้เกิดวิบาก ก็เพราะทำด้วย อวิชา ตัณหา อุปาทาน ถ้าอวิชาตัณหา อุปาทานไม่มี วิบากจะเกิดขึ้นหรือไม่... บางคนดื่มเหล้าแล้วติด วิบากเกิดขึ้น เป็นเพราะอะไร... บางคนดื่มเหล้าแต่ไม่ติด วิบากไม่มี เป็นเพราะอะไร...

วิบากไม่ใช่ของดั้งเดิม ไม่ใช่เนื้อแท้ของวิญญาณ วิบากเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลัง เพราะแม้วิบากอันนี้จะไม่ มี วิญญาณก็ยังอยู่และอยู่อย่างบริสุทธิ์ ความนึกคิดทั้งหลายที่ กำลังเกิดขึ้นอยู่นี้ ก็เป็นแต่เพียงสิ่งที่เกิดมาจากวิบาก ถ้า

วิบากของมันไม่มี ความนึกคิดอันนี้ก็ไม่มี เพราะฉะนั้นวิบากจึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริงๆ ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตลอดเวลา วิบากนั้นไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา ความรู้สึกนึกคิดที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ นี้ ก็ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริงๆ ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตลอดเวลา มันไม่ใช่ตัวเรา มันไม่ใช่ของของเรา วิบากเหล่านี้ แม้จะดับหมดไม่มีเหลือ ความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้ แม้จะดับหมดไม่มีเหลือ แต่ตัวเราก็กังอยู่ เพราะฉะนั้น วิบากก็ดี ความรู้สึกนึกคิดก็ดี ทั้งหมดนี้ จึงไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเราอย่างแน่นอน

ถ้าวิบากไม่มี วิญญาณไม่เกิด เราจะพูดได้หรือว่าอะไรคือตัวเรา อะไรคือของของเรา เราจะบัญญัติได้หรือ ว่านั่นคำ นี่ขาว นั่นสูง นี่ต่ำ ฯลฯ

ที่ ฯลฯ ใว้ นี้ หมายความว่า ให้เติมเอาเองได้สุด แล้วแต่จะนึกถึงความหมายอันใด แต่ข้อสำคัญมีอยู่ว่า ให้พยายามพิจารณาบ่อยๆ ว่า:-

ถ้าวิบากไม่มี การเห็นการได้ยิน เป็นต้นไม่เกิด ความรู้สึกนึกคิดไม่เกิด เมื่อวิญญาณไม่เกิด เราจะบัญญัติสิ่งต่างๆ ได้หรือว่า อันนั้นเป็นอะไรอันนี้เป็นอะไร เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรากำลังยึดถืออยู่เดี๋ยวนี้ว่า อันนี้แหละคือตัวเราที่แท้จริง สิ่งที่เรากำลังเห็นอยู่เดี๋ยวนี้ว่าอันนี้แหละคือตัวเราที่

แท้จริง ก็ถ้าหากว่าวิญญานไม่เกิด คำบัญญัติที่ว่าอันนี้เป็นตัวเรา อันนี้เป็นของของเราจะเกิดขึ้นได้หรือ...

และในเมื่อบัญญัติไม่มี สมมติไม่มี การยึดถือว่าอันนั้นเป็นตัวเรา หรืออันนี้เป็นตัวเราจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ที่พูดว่าอันนี้แหละคือตัวเราที่แท้จริงนั้น ก็เป็นเพียงสิ่งสมมติเพื่อเอาไว้พูดกันเท่านั้น แต่โดยความเป็นจริงแล้ว เราพูดไม่ได้ว่าอะไรคือตัวเราที่แท้จริง

คำภาวนาบทสุดท้ายนี้ เป็นคำภาวนาที่ลึกซึ้งมาก บางคนเท่านั้นที่สามารถใช้ได้ คนส่วนมากจะเข้าไม่ถึง และถ้าเข้าไม่ถึง เมื่อใช้คำภาวนาบทนี้ จิตจะฟุ้งซ่าน แต่ถ้าเข้าถึง คำภาวนาบทนี้จะทำให้จิตสงบและเยือกเย็นยิ่งขึ้นโดยลำดับ ซึ่งบางคนถ้าตัดมหาอุปาทานในสันดานไม่หนาจนเกินไปแล้วก็เป็นการแน่นอนว่า เขาจะต้องได้บรรลุมรรคผลและนิพพานไม่ช้าใดก็ช้าหนึ่ง

บทที่ ๗

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

สำหรับบทนี้ ถ้าหากอ่านคำอธิบายในบทที่แล้วๆมา โดยเฉพาะในบทที่ว่าด้วยหัวข้ออันนี้เข้าใจดีแล้ว บท

ภาวนาดังต่อไปนี้จึงจะใช้ได้ แต่ถ้าไม่เข้าใจก็ยังไม่สามารถใช้ไม่ได้ การใช้บทภาวนา ให้สังเกตไว้อย่างหนึ่งว่า ถ้าบทใดเราเข้าถึงซึ่งหมายความว่าเมื่อเรานึกขึ้นมาแล้วเข้าใจดี บทนั้นก็สามารถนำมาใช้ได้ คือเมื่อภาวนาแล้ว จิตจะ สงบและเยือกเย็นไปโดยลำดับ เพราะฉะนั้น บทภาวนาดังต่อไปนี้ เมื่อลองใช้ดูแล้วรู้สึกว่ายังทำจิตให้สงบไม่ได้ ก็ขอให้กลับไปอ่านคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ทั้งหมด แล้วจึงมาใช้บทภาวนาดังต่อไปนี้:-

วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป วิญญาณเกิดคือ การเห็นเกิด การได้ยินเกิด การรู้สึกกลิ่นเกิด การรู้สึกรสเกิด การรู้สึกหนวรู้สึกร้อนเกิด ความรู้สึกนึกคิดเกิด

นามเกิด คือสุขเกิด ทุกข์เกิด หรืออุเบกขาเกิด สัญญาเกิด ตัณหาเกิด อุปาทานเกิด ฯลฯ

ที่ ฯลฯ ใว้ นี้ หมายความว่า สังขารมีหลายอย่าง ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล เช่นความขยัน ความขี้เกียจ ความอดทน ความอ่อนแอ ความกลัวบาปความไม่กลัวบาป ความฉลาด ความโง่ ความเข้าใจถูกความเข้าใจผิด ความเชื่อ ความไม่เชื่อ คุณธรรมและอธรรมทุกอย่าง กิเลสทุกอย่างคือพวกสังขารทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นในตอนนี้นึกถึงคำว่าสังขารนี้ เราจะนึกถึงความหมายดังที่กล่าว

มานี้ก็ได้ แต่ที่ให้นึกถึงต้นหาอุปาทาน ก็เพราะต้นหา อุปาทานเป็นตัว
สังขารที่จะปรากฏให้เห็นอยู่ทุกขณะจิต ถ้าหากว่ามีสติอยู่กับตัวและ
ตั้งใจที่จะสังเกต ก็จะมองเห็น ว่าต้นหาอุปาทานเกิดขึ้นทุกขณะจิต

รูปเกิด คือการเคลื่อนไหวเกิด หรือพฤติกรรมที่มีความหมายเกิด
ทั้งภายในและภายนอก ทั้งที่สังเกตเห็นได้ และที่สังเกตเห็นไม่ได้ ทั้งที่
รู้สึกตัวได้และรู้สึกตัวไม่ได้...

เมื่อวิญญูณเกิด นามเกิด รูปเกิด ถ้าวิญญูณไม่เกิด นามไม่
เกิด รูปไม่เกิด เป็นอย่างนี้ทุกครั้งหรือไม่...

เมื่อวิญญูณเกิดในท้องแม่ ในขณะที่เรายังเป็นกลดละอยู่นั้น
ความรู้สึกนึกคิดจะมีหรือไม่... ซึ่งเป็นความรู้ สึกนึกคิดที่เป็นไปโดยไม่
รู้สึกตัว ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา ตัณหา อุปาทานจะมีหรือไม่... รูป
คือพฤติกรรมต่างๆ ที่มีความหมายจะมีหรือไม่...

เมื่อพฤติกรรมที่มีความหมายเกิดขึ้น อวัยวะต่างๆย่อมจะ
เกิดขึ้นโดยอาศัยพฤติกรรม ถ้าพฤติกรรมไม่มี อวัยวะ ต่างๆ จะเกิดขึ้น
ได้หรือไม่...

พฤติกรรมเกิดขึ้นก็เพราะอาศัยวิญญูณ อาศัยเวทนา อาศัย
สัญญา อาศัยสังขารทั้งหลาย ถ้าหากวิญญูณไม่เกิด เวทนาสัญญา
สังขารทั้งหลายไม่เกิด รูปคือพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้หรือไม่... อวัยวะ
ต่างๆจะเกิดขึ้นได้หรือไม่...

ถ้าพฤติกรรมต่างๆ ไม่มี อวัยวะต่างๆ ไม่มี ความรู้สึกนึกคิด
ต่างๆ จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ เวทนาสัญญาและสังขารทั้งหลายจะเกิดขึ้นได้
หรือไม่...

ถ้าตาไม่มี การเห็นจะมีได้หรือไม่... ถ้าหูไม่มี การได้ยินจะมีได้
หรือไม่... ถ้าสมองไม่มี ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ จะมีได้หรือไม่...

ถ้าร่างกายตาย ชีวิตไม่มีแล้ว โฉมิตไม่หมุนเวียน แล้ว
ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ จะเกิดได้หรือไม่

ถ้าความรู้สึกนึกคิดไม่มี นามทั้งหลายก็ไม่มี ร่างกายจะมีชีวิต
อยู่ได้หรือไม่... พฤติกรรมต่างๆจะมีได้หรือไม่... การเจริญเติบโตจะมีได้
หรือไม่... อวัยวะต่างๆจะเกิดขึ้นได้หรือไม่

บทภาวนาต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ จะต้องหมั่นภาวนาบ่อยๆ ทีละ
บทๆ เมื่อเข้าใจทุกบทซึ่งดีแล้ว ก็ให้ ภาวนาเป็นการสรุปว่า:-

วิญญานเกิด นามเกิด รูปเกิด ถ้าวิญญานไม่เกิด นามไม่
เกิด รูปไม่เกิด วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป ถ้าวิญญาน
ไม่มี นามรูปก็ไม่มี

รูปเกิด นามเกิด ถ้ารูปไม่เกิด นามไม่เกิด รูปเป็นปัจจัยให้
เกิดนาม ถ้ารูปไม่มี นามก็ไม่มี

รูปเกิด วิญญาณเกิด ถ้ารูปไม่เกิด วิญญาณไม่เกิด รูปเป็น
ปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้ารูปไม่มี วิญญาณก็ไม่มี

ถ้าการเห็นการได้ยินไม่เกิด ความนึกคิดไม่เกิด ความอยาก
ความยึดถือจะเกิดขึ้นหรือไม่ ความจำจะเกิดขึ้นหรือไม่ ความสุขความ
ทุกข์จะเกิดขึ้นหรือไม่... วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนาม ถ้าวิญญาณไม่มี
นามก็ไม่มี

เมื่อเสียงเข้าหู แต่ไม่ตั้งใจฟัง เจตนาไม่เกิด ผัสสะไม่เกิด การได้
ยินจะเกิดขึ้นหรือไม่... นามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้านามไม่มี
วิญญาณก็ไม่มี

ขณะนี้กำลังนึกคิดอะไร ถ้าความอยากความยึดถือในเรื่องนี้ไม่
มี ความนึกคิดในเรื่องนี้จะเกิดขึ้นหรือไม่... ถ้าสัญญาในเรื่องนี้ไม่มี
ความนึกคิดในเรื่องนี้จะเกิดขึ้นหรือไม่... ถ้าความเข้าใจในเรื่องนี้ไม่มี
ความนึกคิดในเรื่องนี้จะเกิดขึ้นหรือไม่...

นามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้านามไม่มี วิญญาณ ย่อมไม่มี
ถ้านามไม่เกิด วิญญาณย่อมไม่เกิด

บทที่ ๘

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ

เพราะเราอยากมีตา อยากจะเห็นอะไรต่างๆ ตาจึงได้เกิดขึ้น ใช่หรือไม่...

ถ้าพึ่งความอยากอย่างเดียว จะทำให้เกิดตาได้หรือไม่... แต่ถ้าความอยากที่จะมีตาไม่มี ต้นเหตุอุปาทานในเรื่องตาไม่มี วิชาของกรรมเกี่ยวกับเรื่องตาก็ไม่มี สมรรถภาพในการสร้างตาก็ไม่มี ตอนที่กำลังเกิดในท้องแม่นั้น ถ้าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่มี ตาจะเกิดขึ้นได้หรือไม่... นามเป็นปัจจัย ให้เกิดสฬายตนะ ถ้านามไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี

ถ้าไม่มีพ่อไม่มีแม่ ตัวเรคือร่างกายจะเกิดขึ้นได้หรือไม่... ถ้าไม่ได้อาศัยการผสมพันธุ์ ไม่ได้อาศัยโลหิตของแม่เข้าไปหล่อเลี้ยง ตอนที่ยังอยู่ในท้องแม่นั้นตัวเรคือร่างกายจะเกิดขึ้นได้หรือไม่... ตาจะเกิดขึ้นหรือไม่... ทำไมเมื่อตาเกิดขึ้น จึงต้องเหมือนกับพ่อแม่... รูปเป็น ปัจจัย ให้เกิดสฬายตนะ ถ้ารูปไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี รูปก็คือวัตถุธาตุต่างๆ หรือธาตุทั้ง ๔ ที่เป็นส่วนประกอบของ ร่างกาย

การที่เราจะเกิดมามีตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมองดี หรือไม่ดีอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับวิชาของเวทนา สัญญา

สังขาร และวิญญานหรือไม่... นามเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ถ้านามดี สฬายตนะย่อมดี ถ้านามไม่ดี สฬายตนะย่อมไม่ดี

การที่เราจะเกิดมามีตา หู จมูก ลิ้น กาย และสมองดีหรือไม่ดีอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับพ่อแม่ ขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์ ขึ้นอยู่กับสายเลือด ขึ้นอยู่กับอาหาร ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยหรือไม่... รูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะถ้ารูปดี สฬายตนะย่อมดี ถ้ารูปไม่ดี สฬายตนะย่อมไม่ดี

บทฝึกหัดอันนี้ ได้ให้ตัวอย่างไว้เพียงอันเดียว คือเรื่องตาเท่านั้น แต่ในเมื่อท่านเข้าใจบทฝึกหัดอันนี้ดีแล้ว ท่านก็อาจจะเปลี่ยนได้ตามความพอใจ โดยที่จะนึกถึง อายตนะอันไหนก่อนก็ได้ ข้อสำคัญท่านจะต้องเข้าใจคำอธิบายเกี่ยวกับหัวข้อนี้เป็นอย่างดีเสียก่อน และในขณะที่ภาวนาบทฝึกหัดต่าง ๆ เหล่านี้ จะต้องพยายามทำจิต ให้เป็นสมาธิอีกด้วย เพราะถ้าจิตฟุ้งซ่านหรือพื้นความเข้าใจไม่พอ ในขณะที่ภาวนาบทเหล่านี้ จิตจะไม่สงบและ ความรู้แจ้งก็จะไม่เกิดขึ้น

บทที่ ๙

อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

อวิชาคือความไม่รู้แจ้งอริยสัจ ๔ และความไม่รู้แจ้งในเรื่องไตรลักษณ์ สังขารคืออวิบาก บทภาวนาดังต่อไปนี้ จะช่วยให้เข้าใจหัวข้อนี้ดีขึ้น

คนที่รู้แจ้งว่าเหล่าไม่ดี ความอยากที่จะดีไม่มี ความยึดถือว่าเหล่าเป็นของจำเป็นไม่มี แม้จะดีมีเหล่า เขาจะติดหรือไม่... วิบากจะเกิดหรือไม่...

คนที่ยังอยากจะได้ดี ยังชอบดีมี ยังถือว่าเหล่าเป็นของจำเป็น ความรู้สึกว่าเหล่ามีโทษยังไม่แจ่มแจ้ง คนอย่างนี้ถ้าดีมีเหล่าจะติดหรือไม่... วิบากจะเกิดขึ้นหรือไม่.....

ผู้ที่รู้แจ้งแล้วว่า ความเกิดเป็นทุกข์ การไม่มีนามรูปเป็นความพ้นทุกข์ เป็นความวิเศษโดยประการทั้งปวง ความอยากที่จะเกิดไม่มี จิตน้อมไปสู่การดับไม่มีเหลือ ของนามรูปอยู่เสมอ ตัณหาอุปาทานในสันดานไม่มีเลย เมื่อทำอะไร พุทอะไร หรือคิดอะไร ได้เห็นได้ยินได้ฟังอะไร จะติดอยู่ในอารมณ์นั้นๆ หรือไม่... วิบากจะเกิดขึ้นหรือไม่...

นึกคิดเหล่านี้ก็ไม่มี มันเหมือนกับต้นไม้ ซึ่งเกิดมาจากเมล็ด ถ้าเมล็ดไม่มี ต้นไม้นี้ก็ไม่มี ในเมื่อวิบากไม่ใช่เป็นสิ่งที่มีความจริง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มีความอยู่ตลอดเวลา วิบากเป็นสิ่งที่ดับได้ สูญสิ้นได้ เพราะฉะนั้นความนึกคิดที่กำลังเกิดอยู่นี้ ซึ่งเกิดมาจากวิบากของมัน เมื่อวิบากไม่มีจริง ความนึกคิดอันนี้ก็ย่อมไม่มีจริง เมื่อวิบากไม่ใช่ตัวเราหรือของของเรา ความนึกคิดก็ย่อมไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา

ที่เคยถือว่า เรานึกคิด ความนึกคิดอันนี้เป็นของเรานั้น ก็ไม่ใช่ความจริง เพราะโดยความเป็นจริง ทั้งวิบากและ ความนึกคิดที่เกิดจากวิบาก แม้จะดับหมดไม่มีเหลือ แต่ตัวเราก็กังอยู่ สำหรับผู้ที่เข้าใจอย่างนี้ เห็นแจ้งอย่างนี้ ย่อมสามารถดับความนึกคิดได้ง่าย ทั้งนี้เพราะอะไร? เพราะอวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ถ้า อวิชชาไม่มี สังขารก็ไม่มี วิญญาณก็ไม่มี

พระอรหันต์ เป็นผู้ที่มองเห็นอย่างแจ่มแจ้งแล้วว่า ความเกิดเป็นทุกข์ การมีนามรูปเป็นทุกข์ ตัณหาคือต้นเหตุแห่งความทุกข์ เพราะตัณหาเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิด นามรูป ถ้าตัณหามี นามรูปจะต้องมี ถ้าตัณหาไม่มี นามรูป ไม่มี เมื่อท่านรู้แจ้งเช่นนี้อยู่เสมอทุกขณะจิต ความอยากได้ อยากมีอยากเป็นในทุกสิ่งทุกอย่างไม่มี ความยึดถือทุกสิ่งทุก

อย่างไม่มี จิตของท่านโน้มไปสู่ความดับไม่มีเหลือของนามรูป โน้มไปสู่ความดับไม่มีเหลือของตัณหา ไม่ต้องการที่จะมีนามรูป ไม่ต้องการที่จะให้ตัณหาใดๆเกิดขึ้น เพราะมองเห็นว่า เมื่อตัณหายังมีอยู่ จิตจะบริสุทธิ์อย่างแท้จริงไม่ได้ ถ้ายังอยากที่จะเกิด ไม่ว่าจะเกิดเป็นอะไรแม้จะดีวิเศษ อย่างไร ก็ไม่ปรารถนา เมื่อเป็นเช่นนี้ ใจของท่านย่อมไม่ ติดอยู่ในสิ่งต่างๆ วิกาททั้งหลายย่อมไม่เกิด และวิกาทอันใดที่มีมาก่อนในสันดาน วิกาทเหล่านั้นย่อมเป็นโมฆะอำนาจผลักดัน ที่จะทำให้วิญญาณเกิดแล้วเกิดอีกก็ย่อมจะหมดไป ส่วนบุญชนอำนาจผลักดันคือ วิกาทยังมีอยู่เสมอ

บทที่ ๑๐

ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

สำหรับบทนี้ เกือบจะไม่มีปัญหาอะไร ในเมื่อเข้าใจข้ออื่นๆ แจ่มแจ้ง โดยเฉพาะก็คือ อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ เพราะถ้าหากเข้าใจหัวข้ออันนี้แจ่มแจ้งแล้ว เพียงแต่นึกขึ้นมาว่า:-

ถ้านามรูปที่จะต้องเกิดมีอยู่ เพราะเหตุของมันมีความเกิดของนามรูปจะพึงมีหรือไม่...

เมื่อเด็กเกิดในท้องแม่แล้ว และแม่ก็มีความสมบูรณ์ เมื่อถึงเวลา เด็กจะคลอดหรือไม่...

เพราะฉะนั้นถ้าภพมี คือนามรูปที่จะต้องเกิดมีอยู่ การเกิดของ นามรูปจะต้องมีอย่างแน่นอน

และสำหรับหัวข้อต่อไปอีก คือเมื่อมีเกิด ก็จะต้องมีแก่และตาย มีโสกะ ปริเทวะ ทุกขะ (ทุกข์ทางกาย) โทมนัสและอุปายาส ถ้าความเกิด ไม่มี ความแก่และความตายเป็นต้นนี้ย่อมไม่มี ท่านจะเห็นว่า หัวข้อนี้ เข้าใจไม่ยาก แต่ถึงกระนั้น ก็ควรจะเข้าใจไว้ได้ด้วยว่า ทุกข์ทางใจ คือโสกะ ปริเทวะ โทมนัสและอุปายาส นั้น ถ้าตัดหาอุปาทานยังมีอยู่ ทุกข์เหล่านี้ จะต้องมี ถ้าตัดหา อุปาทานไม่มีแล้ว ทุกข์เหล่านี้ย่อมไม่มี แม้จะยังมี ชีวิตอยู่ก็ตาม ส่วนทุกข์ทางกาย คือ ความแก่และความตาย ความ เจ็บป่วยต่างๆ ทุกข์เหล่านี้ ตราบใดที่ร่างกายยังมีอยู่ มันก็ต้องมี แม้แต่ พระอรหันต์ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่พ้นไปจากความทุกข์เหล่านี้ แต่ถึง กระนั้นแม้ท่านจะแก่ จะตาย หรือเกิดความทุกข์ทางกายอย่างไรอย่าง หนึ่งก็ตาม ใจของท่านจะไม่เป็นทุกข์เลย ใจของท่านจะบริสุทธิ์แจ่มใส และสดชื่นอยู่ตลอดเวลา และยิ่งกว่านั้น เมื่อความทุกข์ทางกายเกิดขึ้น ท่านก็สามารถจะบำบัดได้ด้วยกร

เข้าสมาธิ ระงับทุกขเวทนาทางกายได้ เพราะในเมื่อวิบากของท่านไม่มี ตัณหาอุปาทานในสันดานไม่มีแล้ว การเข้าสมาธิเพื่อที่จะดับความรู้สึกนึกคิดย่อมทำได้ง่าย เหมือนอย่างเทน้ำลงในขวด ในเมื่อลมในขวดที่จะคอยดัน ไม่มี น้ำย่อมลงไปถึงก้นขวดได้ง่าย ส่วนปุถุชน ในสันดาน มีวิบาก เพราะฉะนั้นจึงเปรียบเหมือนขวดที่มีลมคอยดันอยู่ เมื่อเทน้ำลงในขวด น้ำย่อมเข้าไปไม่ค่อยได้ ปุถุชน เข้าสมาธิยากเพราะเหตุนี้ เนื่องจากมีวิบากคอยผลักดัน ให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอยู่เรื่อยๆ และส่วนมากก็สะสมแต่วิบากของความฟุ้งซ่านเข้าไปมาก สะสมวิบากของความทุกข์ชนิดที่เป็นพิษ คือวิบากที่เกิดจากอกุศลกรรม ไข่มาก ด้วยเหตุนี้ถ้าหากไม่หมั่นฝึกสมาธิไว้เสมอ ไม่สะสมวิบากของสมาธิ ไม่สะสมวิบากของการมีสติสัมปชัญญะ เข้าไว้บ้างแล้ว ชีวิตจะหาความสุขไม่ได้ แม้จะมีเงินหรือมีความรู้สึกเพียงไรก็ตาม

เมื่อมีภพ คือมีนามรูปที่จะต้องเกิด เพราะเหตุที่จะทำให้นามรูปเกิดนั้นมีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาติคือความเกิดของภพก็ย่อมต้องมี และเมื่อความเกิดมี ความแก่และตายก็ต้องมี และความทุกข์อื่น ๆ อีก ก็ต้องมี ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้ว่า การศึกษาหัวข้อปฏิบัติจนสมบูรณ์ทุกๆ

ข้อจะต้องให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับที่เราเข้าใจว่า เมื่อมีเกิด ก็จะต้องมีแก่และมีตาย หัวข้ออันนี้ เข้าใจง่าย ก็เพราะมีตัวอย่างให้เห็นอยู่เสมอ แต่อย่างไรก็ดี หัวข้อนี้ แม้จะเป็นหัวข้อที่มองดูเฉินๆ แล้วเข้าใจง่าย ก็จริงอยู่ แต่ถ้าจะพูดกันในแง่ที่ลึกซึ้งแล้ว ความจริงไม่ง่ายเลย เพราะผู้ที่เข้าใจหัวข้อนี้ได้ลึกซึ้งจริงๆ นั้นจะต้องเป็นพระโสดาบันเป็นอย่างน้อย เพราะดวงตาเห็นธรรม ซึ่งถ้าเกิดแก่ใคร ผู้นั้นก็ต้องเป็นพระอรหันต์คนนั้น ดวงตาเห็นธรรมที่ว่านี้ก็คือ การเห็นแจ้งในหัวข้อนี้ นั่นเอง

ท่านจงสังเกตดู เมื่อคราวที่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ เกิดดวงตาเห็นธรรมนั้น ก็คือ ท่านมีความเข้าใจอันบริสุทธิ์ และแจ่มแจ้งเกิดขึ้นว่า “สิ่งใดมีการเกิดขึ้น สิ่งนั้นทั้งหมดจะต้องมีการดับเป็นธรรมดา” นั้น เมื่อนำมาเทียบกับคำว่า “เมื่อมีเกิด ก็ต้องมีแก่และตาย ถ้าเกิดไม่มีแก่ และตายไม่มี” แล้วท่านก็จะเห็นได้ว่า ความหมายเหมือนกัน แต่เหตุไฉนเราทั้งหลายผู้เป็นปุถุชนทั้งที่รู้ดีว่า เรื่องนี้เราก็อเข้าใจ ไม่มีข้อสงสัยเหลืออยู่ คือเห็นจริงตามนี้ทุกประการ แต่แล้วเราก็อละสังโยชนไม่ได้ โดยเฉพาะคือ สักกายทิฏฐิ การเห็นว่าเบญจขันธ์เป็นตัวเราหรือเป็นของของเรา ทำไมจิตของเราไม่ตกกระแสนิพพาน คือไม่ได้พบ

กับความว่าง ไม่ได้พบกับความสงบอันประณีต ซึ่งเป็นความสงบที่จะทำ
ให้กิเลสในสันดานหมดสิ้นไป พระอัญญาโกณฑัญญะท่านก็เข้าใจ
เหมือนอย่างที่เราเข้าใจ แต่เหตุไรท่านจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์บุคคลได้
ส่วนเราไม่เป็น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น!

ความเป็นจริงความเข้าใจของเรากับท่าน ในเรื่องนี้แตกต่างกัน
มาก พระอัญญาโกณฑัญญะ เข้าใจด้วยความรู้สึกที่บริสุทธิ์ปราศจาก
นิวรณ์ทั้งหมด ในขณะที่ความเข้าใจนี้เกิดขึ้น จิตเป็นสมาธิ ท่านเข้าใจ
อย่างลึกซึ้ง และอย่างชัดเจนว่า เบญจขันธ์ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา
อย่างแน่นอน เพราะเบญจขันธ์เกิดขึ้นมาแล้วก็ดับ แม้จะเกิดอีกก็ไม่ใช่อันเก่า
เพราะฉะนั้น เบญจขันธ์จึงไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา

โปรดสังเกตว่า ในขณะที่ท่านเข้าใจเช่นนี้ ท่านได้มองเห็นสิ่งอีก
สิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่นาม ไม่ใช่รูป ไม่มีนาม ไม่มีรูป สิ่งนี้มีอยู่จริง ๆ และจะ
เรียกว่า เป็นตัวเราที่แท้จริงก็ได้ แต่ที่เรียกว่าเป็นตัวเราอันแท้จริงนั้น ก็
เป็นเพียงการสมมติเพื่อจะให้มองเห็นว่า เบญจขันธ์ไม่ใช่ตัวเราหรือของ
ของเราจริง ๆ เพราะตัวเราจริง ๆ คืออันนี้ไม่ใช่อันนั้น ด้วยการเข้าถึง หรือ
ด้วยการพบกับตัวเราที่แท้จริงนี้แหละ ที่ทำ

ให้รู้สึกที่เราพ้นทุกข์แล้ว เพราะสิ่งที่เรียกว่าตัวเรานี้ไม่มีแก่ ไม่มีเจ็บ ไม่มีตาย ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีความทุกข์ใดๆ มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเองทุกอย่าง จึงไม่อยากได้อะไร ไม่อยากมีอะไร และไม่ยึดถืออะไรทั้งสิ้น

โปรดสังเกตว่า ในขณะที่เรารู้สึกว่า คนเราเมื่อเกิด มาแล้วก็ต้องแก่ จะต้องเจ็บ จะต้องตายนั่น ถึงแม้จะเป็นการเข้าใจที่ชัดเจน แต่มันก็ยังช่วยอะไรเราไม่ได้ เพราะมันเหมือนกับเรามองเห็นบ้านที่เราอาศัยอยู่กำลัง ถูกไฟไหม้ และในเวลาเดียวกันนั้น เรายังมองไม่เห็นว่าจะมีบ้านหลังไหนให้เราอยู่อาศัย และเป็นบ้านที่ดีกว่า หลังนี้ด้วยประการทั้งปวง ส่วนพระอรหันต์บุคคล ในขณะที่ท่านนึกถึงนามรูปหรือชีวิตอันนี้ แม้ว่าจะยังไม่ตาย แต่ท่านก็รู้สึกอยู่เสมอว่า บ้านหลังนี้คือนามรูปอันนี้ถูกไฟไหม้อยู่เสมอ ด้วยไฟแห่งความชราและความเปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่มีการหยุดยั้งเลยตลอดเวลาและยังมีโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ คอยเบียดเบียนอยู่เสมอ ท่านมองเห็นความจริงข้อนี้ชัดเจนมากเหมือนกับเราเห็นไฟไหม้บ้านนั้นทีเดียว แต่แทนที่ท่านจะกลัวใจเศร้าโศกเสียใจ ตรงกันข้าม เมื่อท่านเห็นบ้านคือนามรูปถูกไฟแห่งความชราและไฟอื่นๆเผาไหม้อยู่เสมอ ท่านกลับสบายใจ เพราะท่านรู้สึกว่าบ้านหลังนี้ไม่ใช่ของ

ท่าน บ้านหลังนี้มันต้องเป็นเช่นนี้ แต่บ้านของท่านแท้ๆ ที่กำลังอาศัยอยู่นี้ไฟไม่ได้ไหม้ และไม่มีทางที่จะไหม้ด้วย เพราะเหตุนี้ ท่านจึงไม่เศร้าโศก เช่นเดียวกับปุถุชนบางคนที่มีบ้านหลายหลัง เมื่อบ้านหลังที่ไม่ต้องการหรือไม่ค่อยจะรักถูกไฟไหม้ ซึ่งความจริงเขาก็อยากจะให้มันไหม้ อยู่แล้ว จะได้สร้างใหม่ สำหรับในกรณีอย่างนี้เขาไม่เดือดร้อน เพราะเขามีบ้านหลังใหม่ที่จะอยู่ได้ อย่างสบาย ดียิ่งกว่าหลังที่ถูกไฟไหม้

ผู้ที่เห็นแจ้งว่า เมื่อมีเกิดก็ย่อมจะต้องมีแก่และมี ตาย และได้บรรลุมรรคผลนั้น อย่าลืมนึกว่า ท่านไม่ได้เศร้าโศกในเมื่อเห็นความจริงอย่างนี้ ตรงกันข้าม การเห็นความจริงข้อนี้ก็คือการเห็นอนิจจังทุกขังและอนัตตา ซึ่งถ้าเห็นแจ้งแล้ว ตัณหาอุปาทานก็จะคลายตัวออก เมื่อ ตัณหาอุปาทานคลายตัวออก อวิชชา ก็จะค่อยๆ หดไป เมื่ออวิชชาค่อยหดไป ก็หมายถึงตาในเริ่มสว่าง หลังจากที่ยืดมานาน และที่ว่าตาในเริ่มสว่าง หมายความว่า เขาเริ่มรู้จักตัวตนที่แท้จริงของเขา ซึ่งไม่ใช่เบญจขันธ์อื่นที่กำลังยึดถืออยู่นี้ และที่กล่าวว่าเป็นการตาบอด ก็เพราะ หลงยึดถือเบญจขันธ์ว่าเป็นตัวเราเป็นของของเรามาเสียนาน เพราะหลงยึดถือเบญจขันธ์ว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของของเรา

จึงได้ประสบกับความทุกข์ต่างๆ อย่างมากมาย มาบัดนี้ได้รู้จักตัวของ
ตัวเองอย่างถูกต้องแล้ว ซึ่งตัวเราที่แท้จริงนี้ ไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตาย มี
ความสมบูรณ์อยู่ในตัวเองทุกอย่าง ด้วยเหตุนี้ จึงได้กล่าวว่าเดี๋ยวนี้ตาใน
เริ่มสว่างแล้ว

โปรดจำไว้ให้แม่นยำว่า การที่เราจะรู้จักตัวเราเอง ซึ่งเป็น
ตัวตนที่ไม่ตายนั้น จะมีได้ก็ต่อเมื่อความรัก และความยึดถือใน
เบญจขันธ์ค่อย ๆ น้อยลงเท่านั้น ถ้ายังรักและยึดถือ ในเบญจขันธ์
อย่างชนิดที่เรียกว่า ไม่ลืมหูไม่ลืมตาแล้ว ก็ ไม่มีทางที่จะรู้จักตัวเองที่
แท้จริงได้ ทั้งๆ ที่ การรู้จักตัวเองที่แท้จริงนี้เป็นของง่ายคล้าย ๆ กับว่า
เราเอาผ้าพลาสติกปิดตาทั้งสองข้างไว้อย่างมิดชิด ปิดมานานแล้วจน
เคยชิน อยู่ในความมืดมาจนเคยชิน มองไม่เห็นอะไร มานานแล้ว
จนกระทั่งตัวของตัวเองก็ไม่รู้ว่าหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้น ถ้าหาก
ว่าเราจะเอาผ้าพลาสติก ออกเสีย แล้วลืมตาขึ้น เราก็จะรู้จักตัวของเรา
เอง เห็นสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง ในกรณีอย่างนี้

ท่านจะเห็นว่ามันไม่ยากจริงๆ ง่ายเสียเหลือเกิน เพราะเพียงแต่เอาผ้า
พลาสติกออกเท่านั้นก็จะลืมตาได้ และเราก็มีตาพร้อมที่จะมองเห็น
อะไรอยู่แล้ว ไม่ใช่ว่าลืมตาขึ้นมา แล้วตาบอด ข้อนี้ฉันใด ตัณหา
อุปาทานที่เกาะ

แน่นอยู่ในเบญจขันธ์นั้นเปรียบเหมือนผ้าพลาสติกที่ปิดตาในเช้าไว้ ในกรณีของผ้าพลาสติกมันไม่ยาก แต่ในกรณีของการเอาต้นหาอุปาทานออก มันไม่ง่ายเลย เพราะจะทำให้เราถอนความรักและความยึดถือที่มีต่อร่างกายที่มีต่อชีวิตอันนี้ออกให้หมด หรือให้เบาบางลงนั้น มันไม่ใช่ของง่ายเลย แต่ถ้าคนไหนกล้าพอที่จะถอน มันก็เป็นการง่ายที่จะรู้จักตัวเอง เหมือนกับพอเอาผ้าพลาสติกออกแล้ว เราก็ลืมตาเห็นสิ่งต่างๆ ได้ทันที

ตัวเราที่แท้จริงนั้น มีพีชแห่งสัพพัญญูอยู่ในตัวของ มันเอง อยู่แล้ว พร้อมทั้งจะรู้แจ้ง พร้อมทั้งจะเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ตัวเราที่แท้จริงนั้น มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเองทุกอย่าง ตัวเราที่แท้จริงนั้นเป็นเสมือนหนึ่งคนตาดี ซึ่งใน ขณะที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ก็เหมือนกับเอาผ้าพลาสติก คือ ตัณหา อุปาทานปิดตาไว้เท่านั้น พอดึงเอาผ้าพลาสติก คือ ตัณหา อุปาทานออก ก็พร้อมที่จะเห็นสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง และด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า ตัณหาและอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา ถ้าตัณหาอุปาทานไม่มี อวิชชาก็ไม่มี

คนที่มีอวิชชา เปรียบเหมือนคนที่เอาผ้าพลาสติกมาปิดตาของตัวเองไว้ และปิดมาแล้วตั้งแต่เกิด และ ก่อนที่จะตายจากโลกนี้ ก็ไม่เคยเปิดเอาออก เกิดมาอีกที ปรากฏว่าผ้าพลาสติกคือตัณหาอุปาทานก็ยังคงปิดอยู่ เขาเป็นอย่างนี้ทุกชาติตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงไม่มีโอกาสรู้จักตัวเอง ทั้งๆ ที่การรู้จักตัวเองก็เป็นของง่าย แต่แล้วมันก็กลายเป็นของยากอย่างยิ่งที่สุด เขาไม่กล้าที่จะถอนหรือดึงเอาผ้าพลาสติกออก เพราะเขาไม่มีวิญญูแม้แต่เพียงชั่วขณะหนึ่งว่า **ตัวเราที่แท้จริงนั้นมีอยู่ แต่ไม่ใช่อันที่เรากำลังยึดถืออยู่นี้** เพราะฉะนั้นทั้งที่ตัวตนอันนี้คือเบญจขันธ์อันนี้ มีความแก่ความเจ็บและความตายอยู่เสมอ ก็ไม่กล้าทิ้ง เพราะถึงแม้มันจะก่อให้เกิดความทุกข์สักเพียงไรก็ตาม เราก็ทนได้ เพราะมันทำให้เกิดความสุขด้วย เราพอใจจิตใจอยู่ในความสุขที่เกิดจากเบญจขันธ์ ที่เกิดจากตัวตนอันนี้ เพราะเหตุนี้จึงไม่กล้า สลัดตัณหาอุปาทานออก เราไม่กล้าเอาผ้าพลาสติกออก ก็เพราะความโง่เขลาที่เราไม่รู้ว่า **ตัวตนอันที่ยึดถือไว้**นี้ไม่ใช่ตัวเราไม่ใช่ชื่อของเรา เรายังมีตัวตนที่แท้จริงอีกอันหนึ่งนอกจากตัวตนอันนี้เป็นตัวตนที่มีความสมบูรณ์ทุกอย่าง อันนี้เราไม่รู้เลย เพราะไม่รู้จึงยังต้องรักและยึด

ถือมันไว้ และด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้
เกิดตัณหา อูปาทาน ถ้าอวิชชายังมีอยู่ ตัณหา อูปาทานก็ต้องมี ถ้า
อวิชชาไม่มี ตัณหา อูปาทานก็ไม่มี

อนึ่งการที่ข้าพเจ้าใช้คำพูดว่า เรายังมีตัวตนที่แท้จริงอีกอันหนึ่ง
ผู้อ่านจะต้องไม่เข้าใจผิดไปว่า ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าอัตตามีอยู่
โดยความเป็นจริงแล้ว ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับพระพุทธศาสนาในฝ่ายเถรว
วาท ดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเราว่า **“ธรรมทั้งหลายทั้ง
ปวงเป็นอนัตตา แม้แต่นิพพานก็เป็นอนัตตา”** และเห็นด้วยอย่าง
จริงใจกับคำสอนอีกบทหนึ่งว่า **“ธรรมทั้งหลาย ทั้งปวง ไม่ควรถือมั่น”** ใจ
จริงของข้าพเจ้าเห็นด้วยตามนี้ทุกอย่าง แต่การที่ข้าพเจ้าต้องสอนไว้
เช่นนี้ก็เพราะข้าพเจ้ารู้ดีว่า ถ้าไม่วางบันไดให้ผู้ปฏิบัติก้าวขึ้นมาทีละ
ขั้นแล้ว เขาจะไม่มีทางขึ้นไปถึงขั้นสูงได้เลยเป็นอันขาด

คนที่เข้าใจเรื่องตัวตนหรือยืนยันว่า ตัวตนที่แท้จริงมีอยู่ ท่านไม่
ต้องเป็นห่วงว่า เขาจะติดอยู่ในเรื่อง อัตตาแล้วพันทุกขที่ไม่ได้ หรือถ้าหาก
จะเป็นไปได้ก็เป็น เฉพาะแต่คนที่ศึกษามาแต่ในทางปรัชญาของ
พราหมณ์อย่างเดียว ส่วนผู้ที่ได้ศึกษาเรื่องปัจจุจสมุปบาทมาจนกระทั่ง
เข้าใจอย่างละเอียด เข้าใจเรื่องวิบาก เข้าใจการ

เกิดดับของวิญญานเป็นอย่างดีแล้ว ไม่มีทางที่จะเป็นมิจฉาทิฏฐิไปได้เลย การที่เขายืนยันว่าตัวตนที่แท้จริงมีอยู่นั้น เป็นแต่เพียงเขายึดบันไดขั้นหนึ่งเอาไว้ เพื่อไม่ให้ตัวของเขาดตกมาจากบันได และที่ต้องยึดไว้อย่างมั่นคงด้วย ก็เพราะบันไดขั้นมาก ต่อไปเขาจะค่อยๆ เข้าใจขึ้นมาเองว่า ตัวตนที่เขายึดเอาไว้ นั้น ยังไม่ใช่ของแท้ อันนี้ต่างหากที่เป็นของแท้ แล้วต่อไปก็จะรู้สึกอีกว่าอันนี้ก็ไม่ใช่ของแท้ เขาจะค่อย ๆ ก้าวขึ้นไปในลักษณะเช่นนี้ไปโดยลำดับ จนกระทั่งในที่สุด เขาจะรู้สึกขึ้นมาเองว่า ผู้การไม่ยึดถืออะไร เลยไม่ได้

ทำไมข้าพเจ้าจึงมั่นใจว่า เขาจะไม่ติดในเรื่องตัวตน? มั่นใจว่า เขาจะค่อยๆ ก้าวขึ้นไป อะไรทำให้ข้าพเจ้ามั่นใจ? คนอื่นยกไว้ สำหรับตัวข้าพเจ้าเองซึ่งเป็นคนที่กล้ายืนยันว่าตัวตนที่แท้จริงมีอยู่นี้ ข้าพเจ้ารู้ดีว่า **ตัวตนที่แท้จริงที่ใครๆ ก็อาจจะมองเห็นในระหว่างที่ยังเป็นปุถุชนอยู่นั้น มันก็คือวิบากของกรรมล้วน ๆ นั่นเอง ไม่ใช่อะไรอื่น** วิบากไม่ใช่สิ่งดั้งเดิมไม่ใช่เนื้อแท้ แต่ถึงกระนั้นเมื่อบารมีของเรายังไม่สูงพอ เราก็ต้องยึดถือตัวตนที่เป็นตัววิบากไว้ก่อน ซึ่งจะไม่ยึดถืออันนี้ไม่มีทาง เพราะถ้าไม่ยึดถือแล้ว การปล่อยวางเบญจขันธ์อันที่กำลัง

ยึดถือ อยู่จะเกิดขึ้นไม่ได้ คำภาวนาที่ใช้ได้ตลอดกาล ซึ่ง จะทำให้จิตใจของเราก้าวหน้าและสมารถดีขึ้นโดยลำดับนั้นก็คือ บทภาวนาที่ว่า:-

๑. ถ้าวร่างกายนี้ไม่มี ตัวเราจะยังมีอยู่หรือไม่?

๒. ถ้าความรู้สึกนึกคิดไม่มี ความสุขความทุกข์ ก็ไม่มี ความรู้ความสามารถต่างๆ ก็ไม่มี นิสัยใจคอต่าง ๆ ก็ไม่มี ตัวเราจะยังมีอยู่หรือไม่?

ขอให้หมั่นถามตนเองเช่นนี้บ่อยๆ แล้วท่านจะรู้ สึกว่า การยืนยันว่าตัวเรามีอยู่นั้น มันจะทำให้ท่านค่อยสบายใจขึ้นโดยลำดับ เพราะการยืนยันเช่นนี้จะทำให้มีการปล่อยวางในสิ่งต่าง ๆ ดีขึ้น จนกระทั่งในที่สุด แม้ในขณะที่รู้ตัวว่า กำลังจะตายอยู่แล้ว ท่านก็จะนึกได้ว่า **ไม่เป็นไร ตัวเรายังอยู่** อันที่กำลังจะตายอยู่นี้ไม่ใช่ตัวเรา คนที่ตายในลักษณะเช่นนี้ สุคติเป็นอันหวังได้ทุกคน ไม่ว่าจะตายในลักษณะไหน.

ปัญหาพุทธปรัชญา ภาค ๑

๑. คำว่าปรัชญา แปลว่าอะไร? เป็นภาษาอะไร? มาจากคำว่าอะไรบ้างที่มาประกอบกัน?
๒. พุทธปรัชญา แปลว่าอะไร? พุทธปรัชญาเกิดจากอะไร? ปรัชญาของพุทธศาสนาต่างจากปรัชญาของลัทธิอื่นอย่างไรบ้าง?
๓. การเรียนพุทธปรัชญาหมายถึงการเรียนอะไร? และถ้าเข้าใจดีแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง
๔. ตำราในพุทธศาสนามีมาก เพราะพุทธเจ้าทรงใช้เวลาประกาศถึง ๔๕ พรรษา และตำราที่เขียน ขึ้นในภายหลังก็มีมาก ซึ่งยากที่ใครจะเรียนได้ทั่วถึง อยากทราบว่า มีวิธีเรียนลัดอย่างไรบ้างหรือไม่ ที่จะทำให้เข้าใจหลักพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง และถูกต้องด้วยภายในระยะเวลาอันสั้น? ถ้ามีคืออะไร? และทำไมจึงใช้วิธีนั้น?
๕. มีวิธีการอย่างไรบ้างหรือไม่ ที่จะทำให้เกิดเอกภาพขึ้นในวงการศึกษาต่าง ๆ? จงอธิบายพร้อมทั้งให้เหตุผลมาด้วย

๖. เหตุใด คนส่วนมากจึงไม่ค่อยสนใจกับศาสนา คนเหล่านี้มีความเข้าใจผิดอย่างไรบ้าง? และจะมีวิธีแก้ได้อย่างไรบ้าง?
๗. คนที่มีเงินแต่เป็นมิจฉาทิฎฐิ จะมีความสุขที่แท้จริง ได้หรือไม่? เพราะเหตุใด?
๘. การเรียนพุทธปรัชญา จำเป็นต้องฝากความเชื่อไว้กับตำราหรือครูผู้สอนหรือไม่? เพราะเหตุใด? ครูและมหาวิทยาลัยของธรรมคืออะไร?
๙. ผู้ที่เรียนพุทธปรัชญาเข้าใจดีแล้ว อาจจะไปประพาศความชั่วได้หรือไม่? เพราะเหตุใด?
๑๐. ธรรมแปลว่าอะไรได้บ้าง? ยกตัวอย่างมาด้วย และเหตุใดคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเรียกว่าธรรม? ส่วนคำว่า ธรรมในศาสนาอื่น เช่น คริสต์ศาสนา ซึ่งเรียกว่า พระคริสต์ธรรม หมายความว่าอย่างไร?
๑๑. คนที่มีความชั่วอัดอยู่ในสันดาน แล้วพยายามกดเอาไว้ไม่ให้แสดงออกมา จะทำให้ความชั่วนั้นหมดไปจากสันดานได้หรือไม่? เพราะเหตุใด? และถ้า ปล่อยให้มันแสดงออกมา จะทำให้ความชั่วเพิ่มขึ้น สันดานเลวยิ่งขึ้นหรือจะทำให้ความชั่วมีทางระบาย ออกมา ซึ่งจะทำให้สันดานดีขึ้น? จงอธิบาย

๑๒. ผู้ที่รู้ธรรมดี ถ้าทำความชั่วจะเป็นบาปมากหรือน้อย? เพราะเหตุ
อะไร?
๑๓. ผู้ที่รู้ธรรมดี แต่แล้วก็อดทำความชั่วบางอย่างไม่ได้เพราะ
สันดานในทางนั้นยังมีอยู่มาก การทำความชั่วในลักษณะเช่นนี้
จะทำให้ซึ่งในธรรมยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นทางทำให้เลิกได้ในที่สุด หรือ
ว่าจะทำให้ผู้นั้นห่างจากธรรมยิ่งขึ้นทุกที? และสำหรับในกรณี
เช่นนี้ ผู้ปฏิบัติที่หวังความก้าวหน้าในทางจิต ควรจะทำอย่างไร?
จงตอบให้มืหลัก
๑๔. การที่ทางพุทธศาสนาสอนให้มีการข่มใจ คือให้พยายามระงับ
ความชั่วในใจเอาไว้ไม่ให้แสดงออกมานั้น มีความมุ่งหมาย
อย่างไร? และได้ผลตามนั้นจริงหรือไม่? เพราะเหตุไร?
๑๕. ถ้าเรียนพุทธปรัชญานี้จบแล้ว ท่านคิดว่าจะทำให้เราเป็นคน
ที่มั่นคงในความดีตลอดไป หรืออาจจะไปประพฤติกว้างได้
อีก? เพราะเหตุไร? และอะไรบ้างที่เป็นผลที่จะพึงได้จริงๆ
หลังจากที่เรียนพุทธปรัชญานี้จบแล้ว?
๑๖. บางคนมุ่งแต่จะทำความดีเกินไป ไม่ยอมทำความชั่วแม้เพียง
เล็กๆ น้อยๆ อาจจะทำให้เกิดความ

กอดันและในที่สุดอาจจะไปทำความชั่วที่ใหญ่โตได้หรือไม่?
เพราะเหตุใด?

๑๗. ผู้ที่จะเริ่มเรียนพุทธปรัชญาควรจะต้องมีทรรศนะที่ถูกใน
การมองคนอื่น อยากทราบว่า ทรรศนะที่ถูกในการมองคนอื่น
นั้นคืออะไร? และสำหรับผู้รู้ รู้สึกว่า เราเลวกว่าเขา เสมอเขา
หรือสูงกว่าเขานั้นเป็นทรรศนะที่ถูกหรือไม่? เพราะเหตุใด?
๑๘. ในการมองดูความดีและความชั่วของคนอื่น ควรจะต้องกำหนด
ขอบเขตเหมือนกับเรามองดูจุดดำต่างๆในผืนผ้าขาวหรือไม่?
และจากการมองดูตามความเป็นจริงเช่นนั้น จะก่อให้เกิดผลดี
แก่ชีวิตอย่างไรบ้าง?
๑๙. คนที่มีใจไม่บริสุทธิ์ จะมีทรรศนะที่ถูกต้องได้หรือไม่? เพราะเหตุ
ใด?
๒๐. คำว่า เอเสว มคโค นตญญญิเย ทสฺสนสฺส วิสุทฺธิยา แปลว่าอะไร?
หมายความว่าอย่างไร? และคำว่า วิสุทฺธิยา นอกจากจะแปลว่า
เพื่อความบริสุทธิ์แล้ว จะแปลว่า เพื่อความถูกต้องจะได้หรือไม่?
เพราะเหตุใด?

๒๑. ปฏิจจสมุปบาท แปลว่าอะไร? มาจากคำอะไรบ้างที่มาประกอบกัน? ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักวิชาที่อธิบายให้เข้าใจเรื่องอะไรบ้าง? และเหตุใดคำนี้ที่ศาสตราจารย์สเดวิดส์จึงแปลว่ากฎแห่งสากลจักรวาล?
๒๒. ผู้เชี่ยวชาญในทางชีววิทยา หรือในทางสังคมวิทยาแต่ไม่รู้ในเรื่องปฏิจจสมุปบาท ความรู้ของเขาจะสมบูรณ์หรือไม่? เพราะเหตุใด?
๒๓. พระพุทธเจ้า ได้ทรงสรรเสริญคุณค่าของปฏิจจสมุปบาทไว้อย่างไรบ้าง? และได้ตรัสไว้อย่างไรที่แสดงว่าเรื่องนี้เป็นกฎนิรันดร? จงเขียน คำบาลีพร้อมทั้งคำแปลมาด้วย
๒๔. ผู้ที่สามารถจะแก้ปัญหาชีวิตให้ได้ผลจริงๆ นั้น เขาควรจะตั้งรู้เป็นอย่างไรในเรื่องอะไรบ้าง? เพราะเหตุใดจึงต้องรู้เช่นนั้น? อธิบาย
๒๕. การเรียนเรื่องปฏิจจสมุปบาทที่ถูกต่อนั้นควรจะเริ่มเรียนเรื่องอะไรก่อน? เพราะเหตุใดจึงต้องเรียน เรื่องนั้นก่อน? อธิบาย
๒๖. ตัวเราคืออะไร? จงตอบมาหลายๆ นัย

๒๗. เบญจขันธ์แปลว่าอะไร? มีอะไรบ้าง จงบอกมาให้ละเอียด
๒๘. เหตุใดเบญจขันธ์จึงเรียกว่าเป็นตัวเราหรือของๆเรา? และเหตุใดจึงกล่าวว่า ตัวเราคืออนามรูป? อธิบาย
๒๙. ชีวิตเป็นผลของรูปโดยตรง หรือว่าเป็นผลของนามโดยตรง? ชีวิตเกิดจากอะไร? ร่างกายมาจากอะไร? ความรู้สึกนึกคิดมาจากอะไร?
๓๐. นามรูปมาจากคำเต็มว่าอะไร? คำว่านามธรรมและรูปธรรมแปลว่าอะไร? หมายถึงอะไร?
๓๑. กฎธรรมดาหรือกฎธรรมชาติ ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นรูปหรือเป็นนาม? และตรงกับคำบาลีว่า อย่างไร? และคำว่า ธรรมชาติ กับคำว่า ธรรมชาติมีความหมายเหมือนกันหรือไม่?
๓๒. คำว่า สังขาร ตามศัพท์แปลว่าอะไร? เหตุใดคุณธรรมและอธรรมจึงจัดเป็นสังขาร?
๓๓. คำว่า เจตสิก แปลว่าอะไรได้บ้าง? มีกี่อย่าง? คืออะไรบ้าง?
๓๔. คำว่า ประสาทและอายตนะแปลว่าอะไร? หมายถึงอะไร?

๓๕. เวลาถูกไม้ตีที่มือ เราารู้สึกเจ็บที่มือ และพูดว่ามีมือเจ็บนั้น
ความจริงอะไรเจ็บแน่? ความรู้สึกเจ็บเป็นเรื่องของอะไรแน่?
และเกิดจากอะไรแน่?
๓๖. คำว่า ตาเห็น หูได้ยิน สมองนึกคิด ความจริงอะไรเห็น อะไรได้
ยิน อะไรนึกคิดกันแน่?
๓๗. วิญญาณคืออะไร? มีกี่ประเภท? คืออะไรบ้าง? ตามหลักพุทธ
ศาสนาถือว่า วิญญาณได้มีอยู่ทั่วทุกเซลล์ชีวิตหรือไม่? เพราะ
อะไร?
๓๘. วิธีวิญญาณกับภวังควิญญาณต่างกันอย่างไร? ตามศัพท์
แปลว่าอะไร? วิธีวิญญาณแบ่งเป็นกี่ประเภท? คืออะไรบ้าง
๓๙. ตัวเราประกอบขึ้นด้วยธาตุทุกอย่าง? คืออะไรบ้าง?
และธาตุแต่ละอย่างเหล่านี้มีความหมายอย่างไร?
๔๐. คำว่า ธาตุ ในทางเคมีกับในทางพุทธศาสนา มีความหมาย
เหมือนกันหรือไม่? ในความหมายของพุทธศาสนา พลังงาน
ต่างๆ จะเรียกว่าธาตุได้หรือไม่? จงอธิบายพร้อมทั้งให้ตัวอย่าง
มาด้วย
๔๑. ในธาตุทั้ง ๖ นั้น อันไหนเป็นรูปธรรม อันไหนเป็นนามธรรม อัน
ไหนไม่ใช่ทั้งรูปธรรมและนามธรรม?

๔๒. คำว่า อากาศ กับคำว่า ลม ในความหมายของภาษาบาลี เหมือนกันหรือต่างกัน? อธิบาย
๔๓. ปฐวีธาตุ หมายถึงดินเท่านั้น หรือหมายถึงอะไรได้บ้าง? เช่นไม้ หรือเหล็กจะเรียกว่าปฐวีธาตุได้หรือไม่?
๔๔. สิ่งที่เรียกว่า พลังงานในทางวิทยาศาสตร์นั้น ทางพุทธศาสนา จัดเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม? จึงให้ตัวอย่างมาด้วย
๔๕. สิ่งต่างๆ ในโลกนี้ยังมีอีกหรือไม่ ที่นอกเหนือไป จากธาตุทั้ง ๖ แสง เสียง ความร้อน ไฟฟ้า แม่เหล็กจะจัดรวมอยู่ในธาตุทั้ง ๖ อย่างไรบ้าง? อย่างไรบ้างได้หรือไม่? เพราะเหตุไร?
๔๖. คำว่า ธรรมชาติ (มีสระอิ) ในความหมายที่ใช้อยู่ในภาษาไทย หมายถึงอะไรบ้าง? และคำว่า ธาตุ ในความหมายของพุทธศาสนา แสดงให้เข้าใจถึงความหมายอย่างไรบ้าง? อธิบาย
๔๗. วิญญาณเป็นสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมดา เช่นเดียวกับดิน น้ำ ลม ไฟ ใช่หรือไม่? จงจำกัดความคำว่า วิญญาณมาให้ดูโดยละเอียด?

๔๘. ในปฐมชีวิตคือในภพละ ในเมล็ดของพืชที่ยังมีชีวิตอยู่ในสัตว์เซลล์เดียวเช่นเชื้อโรคต่างๆ มีวิญญาณหรือไม่? รู้ได้อย่างไร? จงให้เหตุผลมาให้ชัดเจน
๔๙. อำนาจอะไรที่เป็นตัวการสำคัญที่สุดที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงโลหิตของแม่เป็นส่วนต่างๆของร่างกาย? รู้ได้อย่างไร? จงให้เหตุผลมาให้ชัดเจน
๕๐. พลังงานทางวัตถุเช่นแสง เสียง ความร้อน ไฟฟ้า แม่เหล็ก เหล่านี้เป็นพลังงานที่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่? รู้ได้อย่างไรว่า วิญญาณเป็นพลังงานที่ประกอบด้วยเจตนา? อธิบาย
๕๑. วิธีศึกษาที่ถูกต้องตามหลักธรรมชาติจริงๆ นั้นมีหลักอยู่อย่างไร? คนที่พยายามเรียนรู้เรื่องจิตหรือ พยายามที่จะทลายใจคนอื่นโดยอาศัยการดู หรือการฟังคำบอกเล่าอย่างเดียวนั้น มีทางที่จะรู้จริงได้หรือไม่? เพราะเหตุไร?
๕๒. คนที่จะรู้จักใจคนอื่นได้ดีที่สุดนั้น เขาควรจะรู้เรื่องอะไรให้ดีที่สุดเสียก่อน? เพราะเหตุไร?
๕๓. ถ้าฟังคุณสมมติทางวัตถุล้วนๆ อย่างเดียวเป็นปัจจัยให้เกิดชีวิตได้หรือไม่? เพราะเหตุไร?

๕๔. การที่จะให้รู้แน่ว่า วิญญาณคือธรรมชาติผู้สร้างสรรพชีวิตนั้น ครั้งแรกควรจะศึกษาอะไรให้เข้าใจก่อน? เพราะเหตุไรจึงต้องศึกษาเรื่องนี้ก่อน? อธิบาย
๕๕. โลกของวิญญาณเป็นโลกที่กว้างขวางเหมือนกับอะไร? โลกแห่งวิญญาณได้มีความสัมพันธ์กันอยู่เสมอหรือไม่? รู้ได้อย่างไร?
๕๖. ระเบียบต่าง ๆ ในร่างกาย เมื่อจะพูดกันอย่างจริงๆ แล้ว นั้น หมายถึงระเบียบของอะไร? รู้ได้อย่างไร?
๕๗. เจตจำนงต่างๆ ของชีวิตนั้น ในความหมายที่แท้จริงหมายถึงเจตจำนงของอะไร? รู้ได้อย่างไร?
๕๘. วิญญาณ ในความหมายของพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ลึกลับหรือไม่? เพราะเหตุไร?
๕๙. วิญญาณในความหมายของพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ขยายตัวได้หรือไม่? รู้ได้อย่างไร?
๖๐. ในการศึกษาเรื่องวิญญาณ มีปัญหาอะไรบ้างที่ไม่ควรนำมาคิดก่อน? เพราะเหตุไรจึงห้ามเช่นนั้น? และในการศึกษาเพื่อที่จะให้เข้าใจง่ายขึ้น จะต้องศึกษาเรื่องร่างกายให้รู้ดีด้วยใช่หรือไม่? เพราะเหตุไร?

๖๑. เรื่องอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรค ทำให้ไม่เข้าใจเรื่องวิญญาณเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต? และจำเป็นหรือไม่ที่ควรจะต้องศึกษาเรื่องที่เป็นอุปสรรคให้รู้ดีที่สุด? เพราะเหตุใด? อธิบาย
๖๒. เหตุใดคนส่วนมากจึงเข้าใจกันว่า ธรรมชาติเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต? คำว่าธรรมชาตินี้เราได้มาจากไหน? ในความหมายเดิมเขาหมายความว่าอย่างไร? และจะอธิบายอย่างไรจึงจะทำให้เขาเข้าใจเสียใหม่ว่าไม่ใช่ธรรมชาติที่ เป็นผู้สร้างสรรพชีวิต ธรรมชาติเป็นเพียงส่วนประกอบของชีวิตเท่านั้น?
๖๓. เหตุใดจึงยังมีคนอีกเป็นจำนวนมากที่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต? พระเจ้าในความหมายของศาสนาคริสต์ อิสลามและฮินดู ต่างจากความหมายของวิญญาณในพุทธศาสนาอย่างไร?
๖๔. คำว่า สัพพแม่เป็นผู้ให้กำเนิด มีความหมายอย่างไร? และรู้ได้อย่างไรว่า พ่อแม่ไม่ใช่ผู้สร้างตัวเราขึ้นมา? คำว่าผู้สร้างมีความหมายอย่างไร?
๖๕. เพราะเหตุใด ลูกที่เกิดมาจึงมีลักษณะเหมือนพ่อ แม่? เรื่องกรรมพันธุ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทางพุทธศาสนารับรองหรือไม่? อ้างหลักมาด้วย

๖๖. ท่านเชื่อสนิทใจหรือไม่ว่า วิญญาณเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต? มีข้อพิสูจน์อย่างไร?
๖๗. การเชื่อว่าวิญญาณเป็นผู้สร้างสรรพชีวิตนั้น ได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง? รากฐานของศีลธรรมที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ความรู้ความเข้าใจและเชื่อในเรื่องอะไร? และต้องรู้และเชื่อขนาดไหน จึงจะเป็นรากฐานของศีลธรรมได้จริงๆ
๖๘. สมรรถภาพของวิญญาณเกิดขึ้นมาได้อย่างไร? ถ้าไม่เข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดีแล้ว จะเชื่อได้สนิท หรือว่าวิญญาณเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต? เพราะเหตุไร?
๖๙. คำว่า กรรมและวิบากมีความหมายอย่างไร? และผิดจากที่คนทั่วไปเข้าใจกันหรือไม่? อธิบาย
๗๐. คำว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ หมายความว่าอย่างไร? ถ้าไม่เข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดีแล้ว จะสามารถเข้าใจเรื่องสมรรถภาพของวิญญาณหรือไม่? เพราะเหตุไร?
๗๑. สมรรถภาพของชีวิตคืออะไร? รู้ได้อย่างไรว่าสมรรถภาพของชีวิตก็คือสมรรถภาพของวิญญาณ? มีข้อพิสูจน์อย่างไรบ้าง?

๗๒. วิญญาณเป็นสิ่งที่เกิดดับ และเกิดใหม่อยู่เสมอใช่หรือไม่? เมื่อเป็นเช่นนี้ สมรรถภาพของวิญญาณสืบต่อได้อย่างไร? จงอธิบายให้ละเอียด
๗๓. คำว่า อูปาทินนสังขารกับอนุปาตินนสังขาร หมายถึงอะไร? และเหตุไรคนทั่วไปจึงมักเข้าใจว่าต้นไม้ไม่มีวิญญาณ?
๗๔. เนื้อแท้แห่งสากลจักรวาลประกอบด้วยอะไรบ้าง? ผู้ที่เข้าใจเรื่องปฏิจสุมุปปาทเป็นอย่างดีจะสามารถเข้าใจความเร้นลับของธรรมชาติได้หรือไม่? เพราะเหตุไร?
๗๕. การเรียนเรื่องนามธรรม อาจจะเรียนโดยการสังเกตปรากฏการณ์ทางวัตถุได้หรือไม่? เพราะเหตุไร?
๗๖. ปฏิจสุมุปปาทคือกฎธรรมชาติใช่หรือไม่? ทั้งหมดมีกี่หัวข้อ? คืออะไรบ้าง? และแต่ละหัวข้อมีความหมายอย่างไรบ้าง?
๗๗. หัวข้อปฏิจสุมุปปาทในเมื่อสรุปแล้ว มีข้อความว่าอย่างไร? จงสรุปมาให้ดู
๗๘. การเรียนปฏิจสุมุปปาท ควรจะเรียนหัวข้อไหนก่อน จึงจะเข้าใจง่าย และทำให้รู้สึกว่าเป็นกฎธรรมชาติที่มีความจริงอยู่ตลอดเวลา?

๗๙. วงจรแห่งปัจจุสมุปบาทกินเวลานานเท่าไร? และในการศึกษาครั้งแรก จะนำปัญหาเกี่ยวกับเรื่องชาติหน้าชาติหลังเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยจะได้หรือไม่? เพราะเหตุไร?
๘๐. คำว่า ชาติ ชรา มรณะ ในปัจจุสมุปบาทหมายความว่าอย่างไร? ต่างจากที่คนทั่วไปเข้าใจอย่างไร?
๘๑. มีวิธีคิดอย่างไรจึงจะรู้แจ้งว่า สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ? ผัสสะเป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่อยู่เสมอทุกขณะใช่หรือไม่? รู้ได้อย่างไร?
๘๒. คำว่า ผัสสะแปลว่าอะไร? หมายถึงการกระทบระหว่างตากับรูปหรือหูกับเสียงเป็นต้นใช่หรือไม่? ผัสสะเป็นกิริยาของกายหรือของใจ? ผัสสะเป็นเจตสิกอย่างหนึ่งใช่หรือไม่? หมายความว่าอย่างไร?
๘๓. ทุกครั้งที่มีผัสสะ จะต้องมีเวทนาเกิดขึ้นเสมอใช่หรือไม่ แต่เวทนาที่เกิดจะเป็นสุขหรือทุกข์หรืออุเบกขา ปัจจัยสำคัญอยู่ที่ไหน? อธิบายให้ชัด
๘๔. เวทนาเป็นสิ่งที่เกิดดับและเกิดใหม่เสมอใช่หรือไม่? รู้ได้อย่างไร? และได้ประโยชน์อย่างไรบ้างที่รู้เช่นนั้น?

๘๕. สำหรับปุถุชนทุกครั้งที่เกิดเวทนา ตัณหาเป็นต้องเกิดขึ้นเสมอใช่หรือไม่? เพราะเหตุไร? และเหตุไร พระอรหันต์ทุกครั้งที่เกิดเวทนา ตัณหาจึงไม่เกิด? จงเขียนสูตรปฏิจจสมุปบาทของพระอรหันต์มาให้ดูด้วย
๘๖. ความรู้สึกและความต้องการของร่างกายทุกอย่าง เช่นหิวข้าวหิวน้ำ ต้องการข้าวต้องการน้ำเป็นต้นก็คือตัณหาใช่หรือไม่? เพราะเหตุไร? จงอธิบายมาให้ชัด
๘๗. มีวิธีคิดอย่างไรจึงจะรู้แจ้งว่า ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน? อุปาทานที่แสดงตัวออกมาทุกขณะในชีวิตประจำวันคืออะไร? และเหตุไรจึงถือว่าเป็นอุปาทาน?
๘๘. เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดเฉพาะตัณหาเท่านั้นหรือ หรือว่าเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทานด้วย? มีข้อพิสูจน์ อย่างไร?
๘๙. เวทนา ตัณหา อุปาทานเกิดขึ้นพร้อมกันในขณะจิตเดียวกันหรือว่าเกิดขึ้นคนละขณะ? และในขณะที่เกิดตัณหาอุปาทานนั้น ทุกครั้งย่อมมีอวิชาร่วมอยู่ด้วยหรือไม่? เพราะเหตุไร?

๙๐. ตัณหา อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนาด้วยหรือไม่? จงอธิบาย และให้ตัวอย่างมาด้วย พร้อมทั้งบอกด้วยว่า ตัณหาอุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ในขณะใด เป็นปัจจัยให้เกิดสุขในขณะใด และในขณะที่เกิดอุเบกขา ตัณหาอุปาทานมีลักษณะอย่างไร?
๙๑. คำว่า ได้อย่างใจหรือขัดใจนั้น หมายความว่าอย่างไร?
๙๒. สมมติว่าหญิงคนหนึ่งได้แหวนเพชร แล้วรู้สึกดีใจมาก แต่แหวนนั้นเป็นแหวนปลอม มารู้ภายหลัง แล้วรู้สึกเสียใจมาก อยากทราบว่า อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ดีใจและเสียใจ?
๙๓. ตัณหา แปลว่าความยินดีหรือความไม่ยินดี ความพอใจหรือความไม่พอใจ จะได้อะไรหรือไม่? และเหตุใดเราจึงยึดถือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจว่าเป็นตัวเราหรือของๆ เราเสียจริงๆ คำว่าตัวเราหรือของๆเรานี้ ตามสามัญสำนึกหมายความว่าอย่างไร? และสามัญสำนึกนี้ได้ถูกต้องตามความเป็นจริงหรือเปล่า เพราะเหตุไร?
๙๔. คำว่า สัมปยุตธรรม แปลว่าอะไร? อวิชชา ตัณหา อุปาทานและกรรม เกิดและดับพร้อมกันทุกขณะใช่
-

หรือไม่? เพราะเหตุไร? และนามธรรมเหล่านี้เกิดดับและเกิดใหม่
อยู่ทุกขณะใช่หรือไม่? รู้ได้อย่างไร?

๙๕. อวิชชาตัดมหาอุปาทานและกรรม จัดอยู่ในชั้นอะไร? เหตุไรจึง
จัดเช่นนั้น?

๙๖. ทุกขณะที่อวิชชาตัดมหาอุปาทานและกรรมเกิดนั้นมีนามธรรม
อย่างอื่นอะไรบ้าง ที่เกิดพร้อมกันในขณะจิตเดียวกันกับ
นามธรรมทั้ง ๔ นี้?

๙๗. คำว่าขณะจิตหนึ่งๆ นั้น หมายความว่าอย่างไร? มีวิธีกำหนด
อย่างไร?

๙๘. วิถีจิตกับภวังคจิตมีขณะจิตเท่ากันหรือไม่? รู้ได้อย่างไร?

๙๙. มีวิธีคิดอย่างไรจึงจะเข้าใจง่ายว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด
นามรูป? จะต้องแยกประเด็นต่างๆ ออกพิจารณาอย่างไรบ้าง?
ตามวิธีโบราณที่สอนให้พิจารณาถึงเรื่องปฏิสนธิวิญญาณก่อน
นั้น เป็น

วิธีที่ถูกต้องหรือไม่? เพราะเหตุไร?

๑๐๐. มีวิธีคิดอย่างไรจึงจะเข้าใจได้จริงๆว่า ภวังควิญญาณเป็นปัจจัย
ให้เกิดนามและรูป? และมีวิธีคิดอย่างไรจึงจะเข้าใจแจ่มแจ้งว่า
วิญญาณที่สร้าง

สรรพชีวิตนี้ เป็นวิญญาณที่มาจากที่อื่นไม่ใช่วิญญาณที่สืบต่อมาจากพ่อแม่?

๑๐๑. วิญญาณจะเกิดหรือไม่ ปัจจัยสำคัญอยู่ที่ปัจจัยทางนามธรรมหรือปัจจัยทางรูปธรรม? อธิบายให้ชัด
๑๐๒. นามเป็นปัจจัยให้เกิดสภาพตนะ รูปเป็นปัจจัยให้เกิดสภาพตนะ มีความหมายต่างกันอย่างไร? มีวิธีคิดอย่างไรจึงจะเข้าใจได้ด้วยตนเอง? และเมื่อเข้าใจแล้วท่านได้แกงคิดอะไรบ้าง?
๑๐๓. คำว่า วิญญาณเกิด หมายความว่าอย่างไร? และคำว่า วิถีจิตเกิดกับภวังคจิตเกิด มีความหมายเหมือนกันหรือไม่? และคำว่า นามเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณนั้นหมายความว่าอย่างไร? รูปเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ หมายความว่าอย่างไร?
๑๐๔. สังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ หมายความว่าอย่างไร? ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ชัดเจน จะทำให้เข้าใจเรื่องชาติหน้าชาติหลังได้ด้วยตนเองอย่างแจ่มแจ้งหรือไม่? เพราะเหตุไร?
๑๐๕. วิญญาณจะเกิดหรือไม่เกิด เป็นเรื่องของวิญญาณเอง ข้อนี้หมายความว่าอย่างไร? ถ้าเข้าใจซึ่งจะได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง?

๑๐๖. เจตนาอย่างไรเป็นกรรม อย่างไรเป็นกิริยา? กรรมเป็นนามหรือเป็นรูป? กรรมอยู่ที่ไหน? ถ้าต้องการรู้เรื่องกรรมของตนจะดูได้ที่ไหนจึงจะรู้ได้จริงๆ?
๑๐๗. เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะด้วยหรือเปล่า? รู้ได้อย่างไร? และในขณะที่เห็นเพียงเดียวแล้วก็ผ่านไป ในขณะที่นั้นได้มีเจตนาเกิดด้วยหรือไม่? เพราะเหตุไร?
๑๐๘. มีวิธีคิดอย่างไรจึงจะรู้ว่า เจตนาก็เป็นปัจจัยให้เกิดภวังควิญญาณ? และเจตนาของภวังควิญญาณได้แสดงออกมาทางไหน? รู้ได้อย่างไร?
๑๐๙. อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ หมายความว่าอย่างไร? มีวิธีคิดอย่างไรจึงจะเข้าใจเรื่องนี้ได้แจ่มแจ้ง?
๑๑๐. ภพหนึ่งกินเวลานานเท่าไร? ภพหมายถึงอะไร? ต่างจากคำว่าพิภพหรือไม่? ถ้าจะบอกว่า ภพก็คือความรู้สึกนึกคิด หรือภพก็คือแนวความคิด เช่นนี้จะได้หรือไม่? จงพิสูจน์ให้เห็นว่าอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพเหล่านี้ขึ้นมาอย่างไร?
๑๑๑. ถ้าความรู้สึกนึกคิดไม่เกิด ความยึดมั่นในสิ่งต่างๆจะเกิดขึ้นหรือไม่? เพราะเหตุไร? ในขณะที่เกิด

ความรู้สึกว่า เรา รู้ เรา เห็น เรา ได้ ยิน ในขณะนี้ มีอุปาทานเกิดขึ้น ด้วยหรือไม่? อธิบาย

๑๑๒. ทุกคนได้สวมแว่นสีแห่งอุปาทานทุกขณะ หรือได้มีปิศาจแห่งอุปาทานสิงอยู่ในใจเสมอ ทรรศนะของแต่ละคนก็คือแว่นสีแต่ละชนิดนั่นเอง เช่นนี้ใช่หรือไม่? เพราะเหตุไร?
๑๑๓. ภพแบ่งเป็นกี่อย่าง? คืออะไรบ้าง? เมื่อมีภพก็ต้องมีชาติ หมายความว่าอย่างไร? ภพๆ หนึ่งหรือชาติหนึ่งๆ กินเวลานานเท่าไร?
๑๑๔. เหตุไร เมื่อมีอวิชชาจึงต้องมีสังขารเสมอ? สังขารแบ่งเป็นกี่อย่าง? คืออะไรบ้าง?
๑๑๕. อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดบุญได้หรือไม่? และบุญเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้หรือไม่? จงอธิบายมาให้ชัด
๑๑๖. เหตุไร ความรู้ที่เรียนมาแม้จะถูกเพียงไรก็เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้เสมอ? แต่ถ้าจะไม่ให้เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา จะทำอย่างไร
๑๑๗. ความดีทำให้โง่ได้หรือไม่? เพราะเหตุไร? คนที่มีความดีมากและรู้สึกภูมิใจในความดีของตน การภูมิใจนั้น อาจจะทำให้โง่ได้หรือไม่? เพราะเหตุไร?

๑๑๘. ปัจจัยของอวิชชาคืออะไรบ้าง? จงอธิบายให้เห็นว่าความสุขความทุกข์ ตัณหาอุปาทาน และคุณธรรมต่างๆ เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาได้อย่างไร?
๑๑๙. ปฏิจจสมุปบาททุกข้อนั้น ถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่งว่าอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชา สังขารเป็นปัจจัยให้ เกิดสังขาร เป็นต้น หรือจะพูดว่า ทุกๆ ข้อต่างก็ เป็นปัจจัยซึ่งกันและกันได้ทั้งหมด และจะ บอกว่าทุกคนอยู่ในบาป ทำบาปอยู่ทุกขณะเช่นนี้ จะถูกหรือไม่? เพราะเหตุไร? จงอธิบายพร้อมทั้ง ให้ตัวอย่างมาด้วย

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
(หนังสือ อ.พร รัตน์สุวรรณ)

๑. ห้างทองเทพนำชัย (เตาปูน) โดย
คุณแหลม-คุณชลิกา โจรจนโกศล และครอบครัว ๘,๐๐๐ บาท
๒. ห้างทองเทพนำชัย (นนทบุรี) โดยคุณชาญวิทย์ ถนัดธรรมกุล ๖,๐๐๐ บาท
๓. คุณอวยชัย-คุณศมานันท์ ถนัดธรรมกุล และครอบครัว ๑๔,๐๐๐ บาท
๔. ดร.นันทพล-คุณอโณทัย-คุณวันปิยะ โจรจนโกศล ๓,๐๐๐ บาท
๕. คุณพจน์-คุณกาญจน์ลภิน-คุณกฤษณ์พีระ รัตน์ธรรมศรี ๓,๐๐๐ บาท
๖. คุณทศพล-คุณภคมน-ด.ญ.สุภัทสร-ด.ญ.วรัปสร ถนัดธรรมกุล ๑๖,๐๐๐ บาท
๗. โรงงานทองเทพนำชัย ๑๕,๐๐๐ บาท
๘. คุณอภิรักษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๙. คุณธงชัย-คุณนฤมล-คุณวรัญญา จึงประพตติ และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท
๑๐. ครอบครัวศรีสุธัญลักษณ์ ๙,๐๐๐ บาท
๑๑. คุณฮั่ว-คุณพรมา หอมศิริวรรณ, คุณสิทธิชัย-คุณปาริชาติ
ด.ช.วณฤทธิ์-ด.ญ.อุสา หอมศิริวรรณ และ
บริษัท สำนักกฎหมาย สิทธิชัยแอนด์แอสโซซิเอทส์ จำกัด ๑๕,๐๐๐ บาท
๑๒. คุณศักดิ์-คุณรัชนี วงศ์กวีสกุล และครอบครัว ๑๕,๐๐๐ บาท
๑๓. คุณพ่อเม้งซี้ แซ่ไ้วว-คุณแม่อาบัววย แซ่ตั้ง ๓,๐๐๐ บาท
๑๔. คุณพ่อเล็ก-คุณแม่สินี ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณพ่อใจเที่ยง แซ่แต่้-คุณแม่แจ็กเกียว แซ่เลี้ยง ๓,๐๐๐ บาท
๑๖. คุณอรพรรณ-คุณรักษพงษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๗. ห้างทองไทยศิลป์ ๑ โดยคุณวิศรุต-คุณรัชนี บุญบรรเจิดสุข ๕,๐๐๐ บาท
๑๘. ห้างทองไทยศิลป์ ๒ โดย
คุณสุวรรณ-คุณลภัก บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท

๑๙. ห้างทองไทยศิลป์ ๓ โดย

คุณสุรชาติ-คุณกิตติมา บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว	๖,๐๐๐ บาท
๒๐. คุณพ่อประเสริฐ-คุณแม่อาลัย บุญบรรเจิดสุข	๓,๐๐๐ บาท
๒๑. คุณจีระชัย-คุณทัศนีย์ ไกรกังวาล และครอบครัว	๖,๐๐๐ บาท
๒๒. คุณกิตติ-คุณวันนีย์ รัตนศรีวิจิตร และครอบครัว	๖,๐๐๐ บาท
๒๓. คุณดาชี่เอี้ยง แซ่ฉั่ว-คุณยายโหว แซ่ลิ้ม	๓,๐๐๐ บาท
๒๔. คุณเอี้ยงฮวง บุญบรรเจิดสุข	๖,๐๐๐ บาท
๒๕. คุณทวี-คุณนัยนา ลีลาเวชบุตร	๓,๕๐๐ บาท
๒๖. คุณศุภกฤต ลีลาเวชบุตร และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๒๗. คุณปริญา-คุณลานี ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๘. คุณภิญญาดา ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๙. ครอบครัวอมรสิทธิ์	๘,๐๐๐ บาท
๓๐. คุณชัชชัย จันทร์ศุภฤกษ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๑. บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด	๓,๐๐๐ บาท
๓๒. ครอบครัวหงส์เงิน	๕,๐๐๐ บาท
๓๓. คุณณัฐพล-คุณศุภาวณี ศรีสุทธัญลักษณ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๔. คุณนริศ เวเชียงแสน-คุณแม่บุญมี คำเอี่ยม	๓,๐๐๐ บาท
๓๕. คุณสุวัชรี้ เล็กศรีสกุล และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท

ณ วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิญญาน ๔๗/๒ ถนนสามเสน
บางลำภู กรุงเทพมหานคร โทร. ๐ ๒๒๘๒ ๒๐๒๕
พร รัตนสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๒